

Zsigmond Attila

Akadémia lelkipásztorok a szilágyi traktusban
(16. század–1821)

Karuzel

2.

Sorozatszerkesztők: Bencsik Orsolya, Hegyi Ádám, Sándor Klára, Zvara Edina

ISSN 3057-9988 (nyomtatott)

Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transilbiscani

XXVIII.

Sorozatszerkesztő: Szabadi István

ISSN 1417-4928 (nyomtatott)

ZSIGMOND ATTILA

**Akadémiai lelkipásztorok
a szilágyi traktusban
(16. század–1821)**

SZTE BTK Kulturális Örökség és Humán
Információtudományi Tanszék

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára

Szeged–Debrecen
2024

A kötet megjelenését az NKFIH OTKA K-145896
A magára hagyottság és a megküzdés jegyében. Művelődés- és társadalomtörté-
neti mélyfúrások a protestáns kultúrrégiók összehasonlító történeti elemzéséhez
(16–19. század) kutatási projekt támogatta.

© Zsigmond Artila

Lektorálta: Kolombán Vilmos és Baráth Béla Levente

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék

Felelős kiadó: Hegyi Ádám

Felelős szerkesztő: Bencsik Orsolya

Kiadó székhelye: 6722 Szeged, Egyetem utca 2.

Könyvünk a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!
2.5 Magyarország Licenc (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISBN 978-963-688-015-6 (nyomtatott)

ISBN 978-963-688-016-3 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.14232/karuzel.2024.2>

Borítókép: Tétsi Dániel sírfelirata a szilágysomlyói templom támpilléren (1758/9).

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
I. A kutatás térbeli és időbeli keretei	11
I.1. A Szilágyságról általában	11
I.2. Az egyházszervezet kialakulása.	14
I.3. A szilágysági reformáció első évtizedei, a református seniorátus létrejötte	16
I.4. A szilágyi traktus megszűnése, a szilágy-szolnoki egyházmegye megalakulása . .	19
II. Az általános lelkésznévsorokra vonatkozó kutatások	22
II.1. Nyomtatott források	22
II.1.A. A Névkönyvek.	23
II.1.B. A Petri-monográfia	25
II.2. Levéltári források	26
II.2.A. A traktus levéltárának rövid története.	26
II.2.A.a. Az egyházmegyei lelkésznévsorok	30
II.2.A.b. A vizitációs jegyzőkönyvek	32
II.2.A.c. A parciális zsinati jegyzőkönyvek	35
II.2.A.d. Az 1943-as összeírás	37
III. Az akadémista lelkipásztorokra vonatkozó kutatások	40
III.1. Általános megállapítások	40
III.2. Származás és belföldi tanulmányok	43
III.3. Külföldi tanulmányok	46
III.4. A lelkészek ordinációja	47
III.5. A szolgálati helyek	52
III.6. Lelkeszi életpályák szubjektív, személyes tükrében	54
III.6.A. A naplóiíró Szilágyi András.	56
III.6.B. Ikafalvi B. János – egy félresiklott életpálya	58
III.6.C. Bántó Mihály – kiteljesedés a végeken	59
III.7. Az akadémisták szerepe az egyházkormányzatban	61
III.7.A. Egyházmegyei tisztségek	62
III.7.A.a. Esperesek	62
III.7.A.b. Proseniorok	64
III.7.A.c. Főjegyzők	64
III. 7.A.d. Aljegyzők	65
III.7.A.e. Assessorok	66

III.7.B. A szilágyi traktuson kívül betöltött tisztségek	.68
III.7.B.a. Püspökök	.68
III.7.B.b. Kerületi főjegyzők.	.68
III.7.B.c. Más traktusokban viselt hivatalok.	.69
III. 8. Az akadémia irodalmi munkássága és könyves műveltsége	.69
IV. Adattár	.78
IV.1. A szilágyi traktusban szolgált akadémiai lelképásztörök adattára	.81
IV.2. Téves vagy bizonytalan adatok alapján peregrinusoknak tekintett lelkészek .	.185
IV.3. Egyházközségi lelkésznévsorok.	.186
Összegzés, kitekintés	.197
Függelék	.199
Könyvészet és rövidítések	.232
Levéltári források	.251
Világhálós források	.256
Periodikák, sorozatok rövidítései	.257
Közgyűjtemények, levéltárak és levéltári fondok rövidítései	.259

Bevezető

Közhelyszámba megy a megállapítás, mely szerint a Szilágyság – elsősorban Derecskei Demeter tevékenységének köszönhetően – egyike lett azon területeknek, amelyek lakói a reformátori tanokat igen korán befogadták. Ez a posztulátum a széles közvélemény számára mindmáig jóformán kikezddhetetlennek bizonyult, s amennyiben a vidék vonatkozásában beszélhetünk egyfajta regionális vallási öntudatról, ennek egyik alapvető ismérveként ragadhatjuk meg a majdohogynem öt évszázadosra taksált felekezetváltás okán érzett büszkeséget. Ennek nyilvánvaló jeleként értelmezhetjük, hogy Derecskei (valójában személyéhez köthető, konkrét adatokkal nemigen alátámasztható) elsőpró sikerű buzgólkodásának felemlegetése még napjainkban is visszaköszön a szélesebb közönségnek szóló, egyházi és helytörténeti jellegű kiadványokban. A legenda kezdetek okán felmerülő kérdőjelek ellenére az viszont tény, hogy a Szilágyság időközben jócskán megcsappant magyar lakossága mindmáig döntő többségében megmaradt református vallásúnak, s egyháziasságát is többé-kevésbé sikerült átmentenie a 21. század kihívásai közé.

Mindezek a körülmények egyrészt a téves beidegződések korrigálásának igényével, másrészt pedig a térség egyháztörténetében még jelenleg is jócskán fellelhető fehér foltok lehetőség szerinti tisztázásának okán kínálták számomra a lehetőséget, hogy immár két évtizede, még egyetemi tanulmányaim rendjén a Szilágyságra fókuszálva kapcsolódjam be az egyháztörténeti kutatásokba. A reménység szerint helytálló, új eredmények felmutatására irányuló kihívás ösztönzése mellett döntésem szubjektív tényezőjeként említhetem itteni származásomat, a főként a Kraszna- és Berettyó menti gyülekezetekre vonatkozó helyismeretemet, melyhez időközben a Szilágyság peremvidékén eltöltött, néhány éves lelkipásztori szolgálatom tapasztalatai társultak. Ezirányú tevékenységem első eredménye a gyermekkorom színhelyéül szolgáló somlyóújlaki gyülekezet középkori építésű templomának ismertetésében konkretizálódott az első lelkészképesítő szakvizsga-dolgozat keretei között,¹ majd néhány év múlva magiszteri dolgozatomban a szilágyi traktus 1683-ban készült kegyserösszeírásait adtam közre.² Időközben egy nagyobb volumenű vállalkozás jegyében nekiláttam a szilágysági lelkipásztorok és iskolarektorok névtárának elkészítéséhez, amelynek egy jelentősebb részegységét jelen dolgozat összeállítása, valamint az ehhez kapcsolódó kutatások képezik.

A magyar református egyház teljes területét lefedő névtár létrehozására irányuló igény már közel egy évszázaddal ezelőtt jelentkezett, amikor az 1930-as években Csikesz

1 Ennek szerkesztett változata nyomtatásban is megjelent az Erdélyi műemlékek ismeretterjesztő sorozat 12. füzeteként. ZSIGMOND 1996

2 ZSIGMOND 2002, ZSIGMOND 2003- A, ZSIGMOND 2003- B

Sándor debreceni teológiai professzor vetette fel elsőként egy ilyen tartalmú adatbázis kialakításának lehetőségét. Néhány év elteltével az elképzelés még hangsúlyosabban fogalmazódott meg, amikor Soós Béla egyháztörténész és kerületi levéltáros kezdeményezésére 1941-ben előbb a tiszántúli egyházkerületben rendelték el a gyülekezetekben szolgált lelkészekre vonatkozó anyakönyvi adatok összeírását, majd ugyancsak neki köszönhetően az adatgyűjtést 1943-ban kiterjesztették az akkori Magyarország területén található összes egyházközségre. A Református Egyetemes Konvent határozata alapján az illetékes esperesi hivatalokba beérkező jelentéseket az eredeti elképzelésnek megfelelően Debrecenbe kellett továbbítani. Bár az akkori idők háborús eseményei, valamint esetenként a jelentéstevők hanyagsága miatt az adatsorok beérkezése nem ment zökkenőmentesen, a debreceni egyházkerületi levéltárban mégis jelentős mennyiségű információt sikerült összegyűjteni, melynek feldolgozása akkor sajnálatos módon évtizedekre megrekedt.³

Az utóbbi időkben viszont olyan pozitív irányú változásokra került sor, melyek keretében már kibővült kutatási szempontok és rendező elvek szerint folyik az adatok gyűjtése és rendszerezése, az archontológiai és prozopográfiai adatbázisok, illetve repozitóriumok kialakítása, valamint ezek nyomtatott és digitális formában való közzététele. 2005-ben felkerült a világhálóra a tiszáninneni lelkészi adattár,⁴ majd 2009-ben a dunamelléki kerület prédikatori és rektori névsorai láttak nyomdafestéket.⁵ Ezek mellett a többi egyházkerület esetében is történt előrelépés, gondoljunk akár az interneten elérhető nagyobb lélegzetű, akár a nyomtatásban megjelent, szűkebb területre koncentráló egyházmegyei névtárakra. Utóbbi megoldást alkalmazzák például az erdélyi kerület esetében,⁶ amely bár az általam vizsgált szilágyi traktus jogutódja, a szilágy-szolnoki egyházmegye számára nagyjából csak százhusz éven át biztosította az adminisztratív kereteket, a kötődések valójában ennél jóval korábbról eredeztethetőek.

Emellett a lelkészi adatbázisok összeállítását nagymértékben elősegítik az utóbbi évtizedekben igencsak hangsúlyossá vált oktatás- és iskolatörténeti kutatások folyamatosan publikált eredményei, éppúgy beleértve ebbe a jelesebb belföldi iskoláink diáknévsorainak közreadását, mint a külföldi akadémiákon megfordult magyarokra vonatkozó adatokat összesítő jegyzékeket. Főként az utóbbiak esetében – mint olykor az adatközlők maguk is megfogalmazzák – kívánatos lenne a lajstromokban szereplő diákok további életútjának az aprólékosabb vizsgálata, értékelése is, ami érthető okok miatt meghaladja ezen kiadványok kereteit és lehetőségeit. Viszont néhány egyetem esetében már a részletesebb tanulmányokat megalapozó, átfogó személyi adatbázis is

3 TTRÉLEK V–VII.

4 UGRAI

5 KÖBLÖS–KRÁNYI

6 Ennek keretében néhány éve látott nyomdafestéket a görgényi és a sepsi egyházmegye történeti névtára. ŐSZ 2013, TÓTHL 2013.

elkészült,⁷ melyek eredményeit, munkamódszerét magam is sikerrel alkalmaztam kutatásaim rendjén.

Bár utolsóként említem, de témám szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír az a forráscsoport, amelynek felkutatása és lehetőség szerinti feldolgozása képezte kutatásaim legidőigényesebb szakaszát: a levéltári iratanyag. Gondolok itt elsősorban a szilágyi traktus archívumának meglehetősen mostoha sorsú, jelenleg több helyen őrzött, fennmaradt dokumentumaira, valamint a szomszédos egyházmegyék témánk szempontjából releváns irataira – tekintettel a lelkészek olykori távolabbi szolgálati helyekre való átköltözésére. Erről a továbbiakban még bővebben szólok.

Jelen dolgozat a fentebb vázolt forráscsoportok kínálta sajtószerű részeredmények közötti kapcsolat megteremtésének a szándékával készült. Elsődleges célom a Szilágyságban rövidebb-hosszabb ideig prédikátori szolgálatot teljesítő peregrinus lelképásztorokat felölelő adatbázis elkészítése volt, illetve az ebben foglalt információk rendszerezése és bizonyos szempontok mentén történő értelmezése. Utóbbiak között említhetem a szilágyi traktusnak, mint szolgálati helynek a karrierlehetőség szempontjából történő vizsgálatát; valamint a lelkészek származásának, iskolázottságának és esetenként a traktus határain túlmutató, teljes életútjának átfogó elemzését, melynek segítségével valamelyest árnyalható az a korábbi kutatások rendjén kialakult kép, amely a Tiszántúl és Erdély határán egyensúlyozó Szilágyságot, s annak a két egyházkerülethez fűződő, meglehetősen bonyolult és ellentmondásos viszonyrendszerét ábrázolja. Hasonlóképpen vizsgálatom tárgyát képezte az akadémistáknak a Szilágyság lelkészi társadalmában elfoglalt helyzete, világi kapcsolati hálójuk lehetőség szerinti felvázolása.

Kutatásaim rendjén természetesen tudatában voltam annak a távolról sem elhanyagolható ténynek, hogy a traktusra vonatkozó általános következtetések a kapott eredmények fényében is csak óvatossággal és fenntartásokkal fogalmazhatók meg, lévén, hogy a vizsgálatok fókuszpontjában álló csoport minden jelentősége és döntő befolyása ellenére is a seniorátus lelkészi közösségének számbelileg egy mindvégig kisebbségben levő alkotórészét képezte. Számszerűsítve ez azt jelenti, hogy az általam vizsgált, nagyjából harmadfélszáz esztendő átölelő időszakra vetítve összességében mintegy 550 név szerint ismert szilágysági lelképásztorral számolhatunk, akiknek viszont csupán ötöde fordult meg valamelyik külországi akadémián. Viszont ők képviselik azt a közösséget, amelyhez (persze személyenként változó mértékben) még hozzárendelhető valamilyen mennyiségű és minőségű, feldolgozható és értelmezhető információ, amely domidoc-tus társaik esetében jóval kevesebb eséllyel tehető meg. Ennek ellenére a legvégső cél – azaz a szilágyi traktus teljes lelkészi (és rektori) adattárának az összeállítása még a

7 Heltai János még a nyolcvanas évek elején adta közre a heidelbergi egyetem magyar diákjaira és támogatóikra vonatkozó adattárát, a közelmúltban pedig Szabó András a wittenbergi magyar diáktársaság tagjait felölelő adatbázist készítette el példás alaposággal. HELTAI 1982, SZABÓ 2017.

továbbiakban elvégzendő feladatként áll előttünk, de amelynek első s egyben legfontosabb szakasza jelen dolgozat összeállításával nagyobb részt befejezettek tekinthető.

Végezetül felhasználom az alkalmat, hogy megköszönjem mindazok segítségét, akik valamilyen módon hozzájárultak kutatásaim sikeréhez, jelen munka elkészítéséhez. Mindenekelőtt illesse köszönet prof. dr. Buzogány Dezső témavezetőt messzemenő támogatásáért, amellyel felkarolta a már korábban elkezdett kutatásaim folytatására vonatkozó, jelen dolgozatban konkretizálódott elképzelésemet. Továbbá hálával gondolok azokra, akik levéltári kutatásaim rendjén önzetlen segítségükkel, tanácsaikkal támogatták munkámat: Sipos Gábor, Kurta József, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente (Kolozsvár), Oláh Róbert, Szabadi István (Debrecen), Emődi András (Nagyvárad). Végül, de távolról sem utolsó sorban Henk van de Graaf holland egyháztörténész, egykori kolozsvári „peregrinus” nevét említem, aki még a Szilágyságra irányuló vizsgálódásaim kezdetén, valamikor a kilencvenes években megkeresésemre önzetlenül osztotta meg saját, még nem publikált kutatási eredményeit a kezdő, tapasztalatlan kutatóval, s egyben ő hívta fel a figyelmemet egy, általam azóta is kiemelt fontosságúként kezelt szempontra: a személyes kapcsolatok, barátságok szerepére, amelyek esetenként akár az iskolapadtól kezdődően folyamatosan hatással lehettek egyes életpályák, karrierek alakulására. Amennyire a lehetőségek engedték, ezt a szempontot jelen kutatásaim során is igyekeztem érvényesíteni.

I. A kutatás térbeli és időbeli keretei

I.1. A Szilágyságról általában

Hepehupás, vén Szilágy – Ady nyomán már csak így emlegetik a vidéket. Beke György lényeglátó megfogalmazásában így mutatkozik meg: „*Dombról völgybe, lefelé száll, szállad a hepehupás táj, ez a törvénye. De a völgy aljából következik megint a domb, a kapaszkodó, minél mélyebb a táj bugyra, annál meredekebben, törvény ez is, szilágysági parancsolat. Nyugtalanító, de meg is nyugtató szabály.*” A Szilágyság múltjának bűvárlói számára egyértelmű, hogy a jellemzés szoroson vett földrajzi értelmezésén, a dombok és völgyek festői variációjaként túlmenően a magaslatok és hullámvölgyek váltakozása legalább olyannyira megragadható a múlt történéseiben, jelesül az egyháztörténet ide köthető, lokális eseményeiben is.

A Szilágyságra többféle megközelítésben tekinthetünk: egyrészt mint bizonyos természetes határok által övezett tájegységre, másrészt pedig mint egy mesterségesen kialakított, világi, illetve egyházi közigazgatási keretek által behatárolt területre, végül pedig, de nem utolsó sorban mint egy sajátos szokásjog és önazonosság-tudat által meghatározott entitásra.

A geográfia megfogalmazásában a Szilágyság nem más, mint az Erdély észak-északnyugati részén, nyugat-keleti irányban húzódó Avas-Kőhát-Gutin-Cibles vulkánosora és a Bihari havasokból kiágazó Réz- és Meszes-hegység közé beékelődött halomvidék. Széles folyóvölgyekkel tagolt, nyugat felé fokozatosan lejtő, enyhén hullámos dombvidék-ként teremti meg a kapcsolatot Erdély és az Alföld között.⁸ Vízhalózatát északi és nyugati irányba tartó folyók képezik, melyek részben a Szamos mellékfolyói (Szilágy, Kraszna), részben a Körösök vízrendszerének alkotórészei (Berettyó, Ér), s egyben a vidék két fontosabb tájegységének, a Tövishátnak valamint a Kraszna-mentének képezik a természetes határvonalait. A Szilágyságot egykor nagy kiterjedésű erdőség borította, amely Anonymus Gestájában szent rengetegként (Igyfan) tűnik fel. A dombhátakon megülő bükk-, tölgy- és csereerdők okán nevezték latinosan a 12. század közepétől Sylvániának. A névetimológia segítségével, a hely- és víznévanyag alapján megállapítható, hogy a Berettyó felső szakaszát a magyarok első foglalóként szállták meg, az itteni szláv eredetű falunévek viszont korai szláv telepítésekre engednek következtetni. A Kraszna völgyének egyes szláv-magyar helynévanyaga azt jelzi, hogy a honfoglalók itt jelentősebb számú szláv lakosságot találtak. Ez a helyzet a 11. századra megváltozik, ekkorra a magyar és szláv birtokosréteg állandó falutelepüléseket hozott létre.

8 MAJOR 15.

Közlekedésföldrajzi szempontból a Szilágyság elhelyezkedése igen kedvezőnek mondható, a nagybányai medence és a szatmári síkság felé nyitott, az Erdélyi medencétől elválasztó erdős hegyvonulatot pedig két természetes átjáró tagolja: a Meszesi kapu és a Szamos völgye, ahol fontos kereskedelmi útvonalak is haladtak: ezeken szállították részben szárazon, részben vízen a Désaknáról származó sót. Ugyanakkor viszont ezek jelentették a hadak felvonulási útját is, amely a maga minden negatív következményével együtt éppúgy rányomta bélyegét a vidék történetére és fejlődésére.

Ami a közigazgatási beosztást illeti, két vármegye, Kraszna és Közép-Szolnok áll figyelmünk középpontjában. Kialakulásuk és középkori fejlődésük részletesebb ismeretét jelen dolgozat keretei között nem tartom indokoltnak, ezért megelégszem néhány fontosabb mozzanat említésével.

A Kristó Gyula által képviselt álláspont szerint az eredetileg gyéren lakott, jobbra hegyes vidékek bizonyára később népesültek be, így a meglehetősen szerény méretű Kraszna vármegye, illetve az ennek előzményét képező várispánság létrejötté a mostanság pontosan már nem lokalizálható Krasznavár központtal csak a 11-12. század fordulójára tehető.⁹

Közép-Szolnok vonatkozásában a kiindulópontot képező, vélhetőleg a 11. század közepén létrejött Ős-Szolnok vármegyéig vezető kezdetek meglehetősen homályosak, ezzel kapcsolatban többféle elképzelés is született.¹⁰ A kutatás jelenlegi állása szerint az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a hatalmas kiterjedésű, Szolnoktól Désig terjedő megye fokozatosan szakadt két, majd végül három részre. A keleti tömb a 15. század elején hasonló módon tovább osztódott: ennek nyugati részét kezdték Közép-Szolnokként említeni, s a legkeletibb rész vitte tovább a Belső-Szolnok nevet.¹¹

Némileg bonyolítja a kérdést, hogy néhány 14. századi forrásban szilágyi ispánra (*comes de Scylag*), sőt szilágyi várnagyra (*castellanus de Zylag*) is történik hivatkozás, amiből Pesty Frigyes ugyan még egy ilyen nevű vármegye 13-14. századi létezésére következtetett, de amit Petri Mór már nem fogadott el, egyszerűen tájelnevezésként értelve azt.¹² Köztes megoldásként kínálkozik egy, a 12. század folyamán létesített,

9 Ispánját 1164 körül említik, a 13. században többször előfordul krasznai curialis comes, a Váradi Regestrum pedig számos adatot szolgáltat a krasznai várszerkezetre. KRISTÓ 1988 487., KMTL 380–381.

10 Tagányi Károly nyomán korábban úgy vélekedtek, hogy a dési sóbányaszatnak köszönhetően alakult ki egy egységes, meglehetősen nagy kiterjedésű vármegye, a Szamos völgyi sókereskedés útvonalának megfelelően, amely csak a tatárjárást követően szakadt két részre. Született egy olyan – utólag megcáfolt – elképzelés is, mely szerint a Szolnokvár körüli vármegye úgy terjeszkedett keleti irányban, hogy területi szempontból gyakorlatilag nem is érintkezett az újonnan létrejött egységgel. W. KOVÁCS 46–47.

11 KMTL 655. A kérdést bonyolítja, hogy az oklevelek olykor csak Szolnok vármegyét említenek, vagy a megkülönböztető előtag használatában is meglehetősen következtelenség figyelhető meg. W. KOVÁCS 48–49.

12 PETRI I 86–88.

majd a későbbiekben fokozatosan elsorvadó, a Szilágy patak környékét magába foglaló erdőispánság meglétének feltételezése.¹³

Hegyí Géza kutatásainak köszönhetően tudjuk, hogy az öt szilágysági váruradalom (Valkó, Somlyó, Hadad, Aranyos és Kővár) középkori birtokosainak zöme közelebbi vagy akár egészen távol eső, magyarországi megyékből kerültek ki. A vidék nemesi társadalmának összetétele ennél már jóval vegyesebb képet mutat, nagyobb részét az Árpád-kor első századaitól itt élt királyi serviensek és várjobbágyok alkották, de számottevő az idegen birtokosok részaránya is.¹⁴ Ezek az eredmények módosítják a Jakó Zsigmond által megfogalmazott, majd Kristó Gyula által átvett elképzelést, mely az erdélyi vajda és a nádor vegyes joghatósága alatt álló Közép-Szolnok és Kraszna vármegyét a történeti Erdélyhez sorolta.¹⁵ Itt említhetjük a szilágysági vonatkozású ismert oklevélanaghoz köthető hiteleshelyek vizsgálatát is, amely úgyszintén a vidék magyarországi kapcsolatainak túlsúlyát mutatják.¹⁶

A középkori magyar királyság három részre szakadását követően a János Zsigmond és a Habsburgok között megkötött speyeri szerződés (1570) értelmében a Partium azzal a kikötéssel került az erdélyi fejedelem fennhatósága alá, hogy az a fejedelmi dinasztia magvaszakadása esetén visszakerül a királyi Magyarország kötelékébe. Területi szempontból nem beszélhetünk egy állandó kiterjedésű, pontosan behatárolható egységről, mivel ennek kiterjedése állandóan változott a Habsburgok és az erdélyi fejedelemség közötti erőviszony függvényében. A speyeri szerződés nyomán Máramaros, Bihar, Zaránd, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyét, valamint az önálló közigazgatású Kővár vidékét sorolták ide, majd a fejedelemség további terjeszkedése következtében ide számították Szörény vármegyét és Arad vármegye keleti részét is. Az erdélyi fejedelemség megszűnése után, a Habsburg uralom alatt a Partium több közigazgatási változáson is átment: 1693-ban hivatalosan visszacsatolták Magyarországhoz, 1718-ban pedig Szörény vármegyét a Bánságba tagolták be. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a visszacsatolási határozatot csak részlegesen sikerült gyakorlatba ültetni, mivel de facto csak Arad, Bihar és Máramaros vármegye került Magyarországhoz, míg Zaránd, Közép-Szolnok és Kraszna esetében egy sajátos kettős helyzet állt elő, ugyanis az utóbbiak csupán adózási szempontból tartoztak ide, de közigazgatási szempontból továbbra is megmaradtak Erdély keretei között. Ebben az állapotban a Rákóczi-szabadságharc jelentett egy kisebb intermezzót, amikor a II. Rákóczi Ferenc erdélyi uralmát legitimizáló céllal a Partiumot – némileg megnövelt kiterjedéssel – ismét Erdélyhez csatolták. A szatmári béke (1711) rendelkezéseinek értelmében a tárgyalt terület hovatartozását illetően visszatért a korábbi

13 Párhuzamként Kristó Gyula a 12. század folyamán létrejött, területileg jól beazonosítható erdői erdőispánságot hozza fel. KRISTÓ 1988 489. Vö. KMTL 644.

14 HEGYIG 27–36.

15 EOT I 30. Vö. KRISTÓ 2003 25–28. 106–107. 112–113.

16 HEGYIG 36–45.

állapot, melynek visszasságát az 1733-as Carolina Resolutio próbálta meg rendezni. Ekkor Krasznát és Közép-Szolnokot, Zaránd keleti részét és Kővár vidékét kormányrendelettel, a magyar országgyűlés megkérdezése nélkül helyezték az erdélyi közigazgatás fennhatósága alá, s ettől kezdve ezt a területet illették a Partium megnevezéssel. A következő évtizedek során két királyi szentesítéssel ellátott törvénycikk is elrendelte a kérdéses terület Magyarországhoz való visszacsatolását (1741, 1751), de ezek gyakorlatba ültetése elmaradt. 1784-ben II. József egyesített megyerendszerében létrejött a kéréséletű egyesített Kraszna, Közép-Szolnok és Kővárvidék vármegye, majd 1790-ben visszaállt a korábbi rend. A restitúció hívei belátták, hogy a Partium visszakerülése csakis Erdély Magyarországgal való egyesülése által valósítható meg, amely az 1848-as szabadságharc idején ugyan egy rövid időre konkretizálódott is, de annak leverését követően visszaállt a korábbi beosztás: Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegye, Kővár vidéke és az 1806-tól önálló közigazgatású Zilah az erdélyi polgári és katonai kormányzat fennhatósága alá került. Ez az állapot 1862-ig állt fenn, amikor a Partiumot császári rendelettel végképp elszakították Erdélytől. Az 1867-es kiegyezés következtében a Részeket Erdellyel együtt a Magyar Királyságba tagolták be, melynek keretei között az 1876-ban végrehajtott közigazgatási átszervezés eredményeként Kraszna és Közép-Szolnok vármegyéből, valamint Doboka vármegye egy részéből megalakították Szilágysági vármegyét.

I.2. Az egyházszerkezet kialakulása

A továbbiakban a polgári közigazgatási keretek vázlatos áttekintését követően vessünk néhány pillantást az egyházszerkezet létrejöttére és fejlődésére. A reformációt megelőző időszakban a Szilágysági annak az erdélyi püspökségnek a Meszesen túli részéhez tartozott, amely a szakirodalom még I. István alapításaként tart számon, bár ezt konkrét adattal nem sikerül alátámasztani.¹⁷ Abban a tekintetben sajátos kivételt képez, hogy az első király által alapított egyházmegyék közül szinte az egyetlen, amelyet nem a székhelyéről neveztek el. Ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy eredeti kiterjedésével kapcsolatban több elképzelés is született. Jelenleg az tűnik reális elképzelésnek, hogy a püspökséget már eleve Gyulafehérvár központtal hozták létre, s a Szilágysági ide való sorolása csak egy másik, közelebb eső székhely létesítésének meg nem valósult tervére utalhat.¹⁸

17 Amennyiben elfogadjuk azokat az információkat, miszerint István már 1003-ban legyőzte az erdélyi Gyulát, és annak országát a sajátjához csatolta, indokoltnak tűnik azt feltételezni, hogy hamarosan nekilátott az itteni latin rítusú püspökség megszervezéséhez. KRISTÓ 1988 482–483.

18 A Karácsonyi János által megfogalmazott, majd Petri Mór által is átvett korábbi hipotézis szerint az erdélyi püspökség eredetileg egy másik, a Szilágysághoz közelebb eső székhellyel rendelkezett, s ennek az emlékét őrizné, hogy a plébániák akkor is megmaradtak ennek a fennhatósága alatt, amikor a központot a jóval távolabbi Gyulafehérvárra költöztették át. PETRI I 499–500.

Tényként kezelhetjük, hogy az egyházmegyék és a vármegyék területe között szoros összefüggés figyelhető meg.¹⁹ Az valószínűsíthető, hogy a királyi megyei határok sosem lépték át az egyházi határokat, eszerint nem volt olyan megye, melynek területe két püspökség között oszlott volna meg. Ennél jóval problémásabb a főesperességek és a vármegyék kapcsolata. A főesperességek kialakulásának időpontja hosszú ideig vita tárgyát képezte, az ezzel kapcsolatban megfogalmazott többféle hipotézist figyelembe véve az valószínűsíthető, hogy gyökerei az ispáni vár melletti templomra vezethetők vissza, amely a későbbiek során fokozatosan kiemelkedve tett szert vezető szerepre a várkerület egyházainak irányításában.²⁰ Az viszont csak erős fenntartásokkal jelenthető ki, hogy a főesperességek beosztása nagyjából megfelelt a vármegyei szerkezetnek, legfeljebb abban az értelemben, hogy konzerválta a létrejöttükkor fennálló megyei viszonyokat.

A Szilágyság vonatkozásában az egyházi közigazgatásban is megfigyelhető a világi beosztás kettőssége, ennek megfelelően a vidék plébániái két főesperességbe, a krasznai és a szolnokiba tömörültek. A szolnoki főesperesség területi szempontból részben kívül esik érdeklődési körünkön, főesperesei 1300-tól kezdődően dokumentálhatók szórványosan. A krasznai plébániák számát Karácsonyi János 22–24 körülire teszi.²¹ 1214-ben tűnik fel Compoltus krasznai főesperes, majd utódai sorában azt a Csáki Mihályt említik 1543–45-ben, aki egyben az erdélyi püspöki helynöki címet is viselte.²² Az egyébként felbecsülhetetlen forrásértékű pápai tizedjegyzékek a Szilágyság vonatkozásában nem relevánsak, ugyanis mindösszesen egy, esetleg három plébánia bukkan fel a lajstromokban.²³ Bunyitay Vince a váradi püspökség 1896-os jubileumi sematizmusában közreadta a plébániákra vonatkozó korai adatokat is, amelyek a templomok építészeti részletein, harangfeliratokon, valamint különféle írott forrásokon alapultak. Mivel a katolikus egyházigazgatási beosztás szerint ekkorra már a Szilágyságot is a váradi püspökséghez sorolták, egykori, nagyjából időközben megszűnt vagy szórványosra jutott plébániái is helyet kaptak az ismertetésben.²⁴

19 Erre utal I. István 1001 körüli első törvénykönyve is, melynek egyik cikkelye szerint az ispánnak a főpap az együttműködő társa, és hasonló rendelkezéseket találunk későbbi uralkodók (I. László, Kálmán) törvényeiben, valamint egyéb forrásokban is (Váradi Regestrum). KRISTÓ 1988 211–212.

20 A 20. század első feléig ezeket I. István korából származtatták, majd egyes kutatók (Fügedi Erik, Bónis György) arra a következtetésre jutottak, hogy ezek létrehozásához csak később, legkorábban I. László uralkodása idején voltak adottak a feltételek. Mások (Györffy György, Mályusz Elemér) ezt az álláspontot megcáfolva a főesperességek 11. század eleji létrejöttét, a várispánságokkal közel egyidős voltát fogadják el. KRISTÓ 1988 215–217.

21 KARÁCSONYI 46.

22 PETRI I. 504–508.

23 A három közül egyedül Szilagybagos (Batus) szerepel a krasznai főesperesség keretében, a kolozsihoz sorolt Zuam (Zovány-?) és a szatmárinál említett Perechum (Perecsen-?) szilágysági településként történő azonosítása csupán valószínűsíthető. BEKE 695. 759. 954. Vö. EOT II 404. Karácsonyi tévesen Nogfalu-t is idesorolja (Szilágynagyfalu), ez valójában Apanagyfalut jelöli. KARÁCSONYI 45.

24 SCHEMATISMUS 346–368.

I.3. A szilágysági reformáció első évtizedei, a református seniorátus létrejötte

Mivel a bevezetőben említett Derecskei Demeter reformátori tevékenysége – legalábbis annak idői keretei – a rendelkezésünkre álló szerény forrásanyag okán mindezekig meglehetősen homályban áll, kiinduló pontként annak a bélteki Drágfi Gáspárnak a patrónusi tevékenységét tekinthetjük, aki toleráns magatartásával birtokain lehetőséget biztosított a reformátori eszmék terjesztésének.²⁵ 1545 elején bekövetkezett halála miatt ugyanazon év őszén, szeptember 20-ra már özvegye, somlyai Báthory Anna hívta össze az első erdődi zsinatként ismert tanácskozást, melyen a megjelent huszonkilenc lelkipásztor 12 cikkben fejtette ki a római katolikustól eltérő, lutheránus szellemű nézeteit.²⁶

A következő évtizedek történéseiben a Szilágysághoz köthető szereplők feltűnése meglehetősen szórványos, számukra az egyházszervezeti kereteket kezdetben a szatmárvidéki szuperintendencia biztosította. Az 1554-es óvári zsinaton meghozott, továbbra is még lutheránus jellegű határozatok aláírói között azt a Horváthi Mihályt is ott találjuk (ekkor még szolgálati helyének megnevezése nélkül), akit három év múlva már szilágysági archidiakónusként említenek a kolozsvári nemzeti zsinaton. Óváriban a zsinaton elnöklő helyi lelkészt, a Báthory család udvari papját, Tordai Demetert választották püspökké, akinek radikális fellépése (önhatalmúlag eltávolította az oltárt az ottani templomból) bizonyosan hozzájárult ahhoz, hogy már a következő évben megválasztották utódját a lutheri elvekhez következetesen ragaszkodó Károlyi Boldi Sebestyén erdődi lelkész személyében. A váradi katolikus püspök, Zabárdi Mátyás 1556-ban történt elhalálása kedvező helyzetet teremtett egy Petrovics Péter patronátusa alatt álló, debreceni székhelyű szuperintendencia létrehozásához, ugyanakkor az ő helvét irányzatot pártfogoló tevékenysége tágabb teret is nyert Erdély és a Részek helytartójává történt kinevezése által. Ennek okán Erdélyben számos alkalommal került sor a lutheri és a helvét irányzatú hitelvek ütköztetésére. Heltai Gáspár és Dávid Ferenc kolozsvári plébánosok nemcsak a Petrovics által támogatott Kálmáncsehi Sánta Márton itteni fellépése ellen tiltakoztak írásban, hanem ugyanakkor az egyes kutatók által meglehetősen talányos személyiségként aposztrofált Szegedi Lajos krasznai plébános²⁷ helvét irányú úrvacsorai tanításától is elhatárolódtak.²⁸ Az eredetileg Zilahra tervezett, de végül Kolozsváron megtartott nemzeti zsinaton, ahova az összes erdélyi magyar és szász,

25 SIPOS 2012-A 19–21.

26 KISSÁ 1–16.

27 A túlságosan hosszúra nyúló, mintegy nyolc évtizedes életpálya, valamint annak meglehetősen változatos állomásai okán vannak, akik ennek történéseit két, vagy akár három személy között osztják meg. SZAKÁLY 10.

28 ZOVÁNYI 1922 302., POKOLY I 108.

valamint a szatmárvidéki és Debrecen környéki lelkészt meghívták,²⁹ Pápai Páriz Ferenc elbeszélése szerint Kálmáncsehi betegeskedése okán nem vehetett részt, az őt képviselő (Szegedi) Lajos pap pedig a lutheránus többséget látva nem látta értelmét a vitakozás lefolytatásának.³⁰ A Szilágyság ekkori sajátságos, tanbeli kevert állapotát mutatja, hogy Szegedi előljáróját, az itt már archidiakónusként és hadadi lelkészként említett Horváthi Mihályt viszont továbbra is a lutheránus táborban találjuk (mint 1554-ben, Óváriban), egyike lévén a helvét irányzat ellen megfogalmazott hitvallás aláíróinak.³¹

Nem sokkal később, 1557 szeptemberében a szatmárvidékiek és a debreceniek egy közös zsinaton egyezsége jutottak a legtöbb vitás kérdésben, melyet hitvallásban is rögzítettek. Ez gyakorlatilag a konzervatív lutheránus Károlyi Boldi Sebestyén püspökségének a megszűnéséhez vezetett, ő maga pedig hamarosan Kolozsvárra távozott. Az ekkor létrejött tiszántúli püspökség tizennégy egyházmegyét számlált, s ezek között ott találjuk a szilágyit (másképpen krasznait) is.³² Bár Pokoly József megállapítása, mely szerint az egyházkerület magját az erdélyi püspökség Meszesen túli része, a tasnádi generális vikáriátus képezte, ebben a kizárólagos megfogalmazásban kissé sarkítottnak tekinthető, az kétségtelen, hogy az erdélyi püspöki szék 1544-ben történt megüresedése kedvező helyzetet teremtett a reformatori eszmék könnyebb terjedésének az említett területen (Szatmár, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék).³³ Első szuperintendensének azt a Kálmáncsehi Sánta Mártont választották, akinek Szegedi Lajossal való kapcsolata fentebb idézett közös erdélyi fellépésüknél jóval korábban, még krakkói peregrinációjuk idején vette kezdetét.

Lokális szinten ez az átmenet szinte megragadhatatlan, ritka kivételként egy erre utaló sajátos epizódot Zilah vonatkozásában ismerünk, amikor egy pereskedés hozható összefüggésbe a felekezetsváltás folyamatával. Egy 1570. november 20-án kelt okirat tanúsága szerint a mezőváros bírása és 12 esküdt polgára igazolta, hogy néhai Lőrinc pap törvényes örökségként bírta az apjától, Miklós paptól ráhagyományozott szőlőt, és Kowachi Márton deák azt jogtalanul foglalta bele az általa elnyert oltárigazgatóság

29 POKOLY 1910 153.

30 „Azon esztendőben papok gyűlése tartaték Kolosvárott, Kálmáncsehi Márton, Peregi Lőrincz, és Kolozsvári Fodor Bálint tordai prédikátor ellen és egyéb tiszta tudományt tanítók ellen, kiket akkor sakramentáriusoknak hívnak vala. E gyűlésben az egész erdélyi papságnak a színe begyülekezék disputálásnak okáért 13-dik Junii. Kálmáncsehi betegsége miatt e disputációra el nem jöhete (a melyet az ellenkező felek csak főgásznak tartanak vala), hanem az egész dolgot tisztí társain, nevezetesen Lajos papra bizta. Ez is látván a dolgot, hogy nem szeretetből, és nem épület kedvéért disputálnának, nem disputa, melyért eretneknek ítélték a felettebb buzgó lutheránus atyafiaktól. Azomban azon gyűlésen az úrvacsorájáról közvallástétel irattatik és megparancsoltatik, hogy az egész Erdélyben a százsz ekléziából való papok, a sakramentomok iránt, a wittenbergai ekléziában bevett tudományt és formát kövessék, és abban semmi változást az ő ekléziáikban ne merészeljének.” PÁPAI PÁRIZ 149–150.

31 *Consensus Doctrinae de Sacramentis Christi*, Kolozsvár, 1557. RMK II 76.

32 ZOVÁNYI 1939 14. 15.

33 POKOLY IV 35.

javadalmába, melynek okán jogi eljárás keretében került sor a tulajdonjog tisztázására. A megfogalmazás módja, miszerint Miklós pap végrendeletében külön kihangsúlyozta, hogy a kérdéses telket ő maga vásárolta, és azt a törvényes gyermekének elismert Lőrinc papra hagyja, azt engedi sejtetni, hogy a közöttük levő vérségi kapcsolatot korábban hivatalosan nem vállalhatta fel, csak később, a vallási körülmények megváltozásával.³⁴ Miklós pap zilahi szolgálatának ideje nem ismert, 1570-ben nemcsak ő, de már a fia, Lőrinc sem volt életben, a kérdéses oklevél homályos megfogalmazásából kifolyólag csak az feltételezhető, hogy Miklós zilahi oltárigazgatóként érte meg az egyházi javak 1556-as szekularizációját, javadalmát továbbra is, vélhetően haláláig élvezhette, s csak ezután került sor annak eladományozására, amely a pereskedés kiváltója lett.³⁵

Sajátságos, hogy Báthory Kristóf 1580-ban kelt felhatalmazásának a traktus levéltárában eredetiben fennmaradt változata még ágostai hitvallású lelkészeket említ („*confessionis Augustanae intelligentes*”), viszont a Bethlen Gábor által 1624-ben megerősített verzióban már helvét hitvallásúak szerepelnek, ami a felekezeti viszonyok időközben végbement megváltozására utal.³⁶ A felhatalmazás igénylésének egyik oka egyebek között az antitrinitárius eszmék elterjedése volt az egyházmegyében („*imprimis Arrianam sectam profitentium*”), amelyre vonatkozóan csak homályos utalásokkal rendelkezünk. A Névkönyvben közölt egyházmegye-történet a forrás megnevezése nélkül sorolja fel azokat a gyülekezeteket, amelyekben az unitarizmus ideiglenesen megvetette a lábát (Borzás, Krasznahorvát, Kraszna, Magyarkecel, Percsen, Ráton, Somlyó, Varsolc, Sarmaság, Kövesd, Magyarbaksa és Zilah).³⁷ Ezek mellett egyéb forrás alapján még Szilágycseh is idesorolható,³⁸ míg például Ilosva esetében ez a feltételezés utólag egyértelműen megalapozatlannak bizonyult.³⁹ A református egyházszervezet fokozatos kiépülése és megerősödése egyben a háromságtagadó közösségek elsorvadását eredményezte, melyek végül Markó Mihály kővári és közép-szolnoki esperes 1646-ban történt áttérésével végleg megszűntek létezni.⁴⁰

Teljes mértékben egyetérthetünk Szabadi Istvánnal, aki – fenntartva Pokoly József és Révész Imre egykor megfogalmazott véleményét – egyfajta sajátos, jelentős mértékben

34 „*megh bizonitta jambor ven azzonyallatokkal hyth zerenth, hogy elteben Miklos papnak zaiabol hallottak, hogy ezt mondta, hogy sem Isten eleoth, sem emberek eleoth nem tagaggia, hogy ez Leorincz eo edes gyermeke es ez zeoleoth eo neki epitti minth edes gyermekenek*” KMONJKV 42.

35 ZSIGMOND 2020-A 310.

36 SIPOS 2002 34–35. Vö. PROT-2 206.

37 NÉVKÖNYV 1874 5–6.

38 1593-ban Enyedi György unitárius püspök mint alárendeltjének küld levelet a szilágycsehi prédikátornak. KÉNOSI–UZONI 205.

39 A gyülekezet 19. századi történetében az eklézsia 1624-ben öntött harangjának feliratából következtettek az antitrinitarizmus iteni jelenlétére, miközben az nem tartalmaz semmiféle ilyen jellegű utalást, sőt, megnevezett lelkipásztora, Apáczai István bizonyosan református volt. NÉVKÖNYV 1876 49. Vö. ZSIGMOND 2011-A 2.

40 PETRI I 546.

Wittenbergben gyökerező eklekticizmusról beszél, mely a 16. század végéig jellemezte a magyar református irányzatot,⁴¹ s amelynek jelei a Szilágyság vonatkozásában is megmutatkoznak.

I.4. A szilágyi traktus megszűnése, a szilágy-szolnoki egyházmegye megalakulása

Dolgozatomnak nem lévén tárgya az egyházmegye teljes történetének nyomon követése, a kezdetek felvázolása után következzen kutatásaim végső időhatárának indoklása.

A Szilágyság világi közigazgatási kereteinek fentebb ismertetett folyamatos változása és kettős jogállása természetesen az egyházszervezeti kapcsolatrendszerbe is begyűrűzött, és jelentős mértékben meghatározta annak alakulását. Ennek jelei a 18. század első harmadától jelentkeztek hangsúlyosabban, amikor 1728-ban Zoványi P. György egyházkerületi főjegyző törvényes szavazás útján megválasztva foglalta el a Rápóti Pap Mihály két évvel azelőtti halálával megüresedett püspöki széket. Megválasztása ellenére sem adta fel zilahi első lelkészségét, aminek következtében hosszúra nyúlt, három évtizedes regnálása idején a fizikai távolság(tartás)on túlmenően egyre inkább kezdtek felszínre törni a közte és a kormányzására bízottak közötti belső feszültségek is. Ő maga csak néhány kivételes alkalommal jelent meg Debrecenben, tudtunkkal erre utoljára egy 1743-ban tartott zsinaton került sor,⁴² s a következő évben az esperesi kar már sikertelenül próbálta megidézni törvénytelennek tartott házassági ítéleteiért.⁴³ Az I. Carolina Resolutio folytán a tiszántúli egyházkerület több részre való felosztásának tervezetével kapcsolatban egy 1732-ben tartott debreceni esperesi konzíliumon mondták ki határainak sérthetetlenségét, s ugyanakkor egyfajta kényszerű lehetőségként felmerült annak teljes egészében Erdélyhez való csatolása is.⁴⁴ 1750. január 17-én kelt levelükben Dobozy Mihály főgondnokká választásának alkalmával az egyházkerület előljárói levélben keresik meg Zoványit, és javasolják Szódi István generális nótárius felhatalmazását a püspök távollétében a folyó ügyek elintézésére, valamint a régóta szünetelő egyházlátogatások beindítását. A püspök néhány nap múlva kelt válaszából a köteles udvariassági formulák mögül is kiérződik a sértett önérzet indulata, a törvényesen megválasztott előljárói mivoltára való hivatkozás. 1751-ben a kerületi gyűlés Harsányi István közép-szolnoki esperes előterjesztésére figyelmezteti Zoványit, hogy ne próbálkozzon egyházmegyéjének Erdélyhez való csatolásával.⁴⁵ Az agg szuperintendens 1758

41 SZABADI 2017 97. 100.

42 SZABADI 2011 594.

43 SZABADI 2013 32–33.

44 I. m. 32.

45 TÓTHSII 12.

februárjában bekövetkezett halála a traktus tekintetében nem hozta magával a kedélyek lecsillapodását, mivel valójában itt távolról sem az ő személyes ellenállásáról volt szó csupán. Amikor ő gyülekezeti lelkészként vagy épp esperesi minőségében a Főkonzisztórium segítségére apellált, egyrészt ezt az erdélyi politikai elit hathatósabb védelmének reményességében tette,⁴⁶ másrészt nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Erdély és a hozzá kapcsolt Részek területén továbbra is érvényben maradt a lelkészek jogállását rögzítő Bethlen-féle diploma, amely a szilágysági prédikátorok számára magyarországi társaikénál kedvezőbb helyzetet biztosított.

Az elhalt püspök fia, a szilágysági seniori tisztséget megöröklő Zoványi József hasonlóan nem volt könnyű helyzetben, szolgálati idejére esik a tiszántúli kerület és a Főkonzisztórium viszonyának az elmérgesedése. A nyílt viszálykodás kibontakozásához egy valóperes ügy jelentette az ürügyet, mely végül egy hosszabb folyamat záróakordjaként Zoványi esperesi hivatalából való letételét eredményezte 1769 júliusában, helyébe pedig új esperest választanak Bessenyei Bálint ballai lelkész személyében.⁴⁷ Ugyanakkor a korábbi feszültségek sem az ő, sem utódai szolgálata idején nem tűnnek el teljesen, főként az esperesi eskü szövegével kapcsolatban, a fennhatóság tekintetében keletkeznek nézeteltérések.⁴⁸ 1787-ben Filep István somlyói lelkész Szathmári Nagy István esperes autoriternek vélt kormányzati módszereit panaszolja be Debrecenben, s invitálja látogatásra Szilágysági Sámuel tiszántúli püspököt.⁴⁹ Emellett a bagosi egyházközség megüresedett lelkészi állásának betöltése során is feszültség támadt a gyülekezet és Fadgyas István esperes között, amely vitában a bagosiak a tiszántúli püspökségtől várták az ügy kedvük szerint való rendezését. Néhány évtizeddel korábban pedig Ikafalvi B. János menyői lelképásztor folyamodott a superintendens támogatásáért egy assessorri állás elnyeréséért, ami összességében azt mutatja, hogy a traktusban meglévő belső törésvonalak mentén szembenálló felek esetenként saját egyéni céljaik elérésének reményében folyamodtak hol Debrecenhez, hol Erdélyhez, amit azután a megkeresettek igyekeztek a maguk hasznára, befolyásuk érvényesítésére fordítani.

A világi közigazgatási és az egyházszervezeti határok közötti kapcsolat jelentőségére már a középkori előzmények ismertetése rendjén kitértem, az egyházkerület új területi beosztásának Péchy Imre főgondnok által javasolt kialakítását is az az ellentmondásos helyzet indokolta, hogy az egyházmegyék többsége nem egy, hanem két vagy akár több törvényhatóság területén feküdt. Ennek első lépéseként 1818 júliusában került sor egy

46 Ennek bizonyóságként álljon itt az az eset, amikor 1737-ben saját eklézsiájának ügyével keresi meg a Főkonzisztóriumot, mikoris hírt vette, hogy egyesek titkon katolikus papot akarnak Zilahra bevinni. ZSIGMOND 2020-A 368–371.

47 KÖNYVES TÓTH 1398.

48 Dombi János szilágysági és társa, Keresztes Mihály közép-szolnoki esperes mindketten megtagadják az akkor érvényben levő eskü letételét, az abban foglaltak okán, és azt később, a beiktatott változtatás ellenére sem tették le. SZABADI 2013 37.

49 FILEP-LEVÉL. TTREL, fond: PIGY, jelzete: 31-Szi. Szövegét ld. Függelék/7.

egyházkerületi gyűlésre, majd hamarosan elkészült az új beosztás tervezete, amely nemcsak az egyházmegyék többségénél váltott ki vehemens ellenállást, de a vita begyűrűzött a kerület vezető testületébe is. A Helytartótanács 1821 elején elrendelte egy különleges megbízatású generalis konvent megtartását, melynek feladata volt a kérdés végső rendezésének előkészítése. A Pesten március 18–24. között megtartott első tanácskozás határozataiban fenntartotta a korábbi rendezési tervet, majd az elnyert királyi jóváhagyás birtokában az októberben megtartott következő ülészakon némi módosítással az 1818-as tervezetet fogadták el. A partiumi egyházközségek Erdélynek történő átadását a tiszántúli kerületre bízták, melynek végrehajtására az október 5-én tartott gyűlésen sor is került. Ennek értelmében a közép-szolnoki egyházmegye Szilágyságba eső része, azaz a Közép-Szolnok vármegye területén fekvő eklézsiák beolvadtak az eddigi szilágyi egyházmegyébe, amely az erdélyi egyházkerület kötelékében immár szilágy-szolnoki egyházmegye néven kezdte meg működését.⁵⁰ Az egyházigazgatási keretek megváltozásán túlmenően a megnövekedett területű új egyházmegyében található gyülekezetek megszorodása okán tekintem az 1821-es esztendőt kutatásaim végső időhatárának. Az általánosságban már Zoványi Jenő által bemutatott,⁵¹ majd a későbbiekben egyházkerületi dokumentumok tükrében újabban is tárgyalt események ismertetése mellett⁵² sajátos aspektust képvisel az érintett egyházmegyék döntéshozó testületeinek szerepe a felsőbb határozatok meghozatalában, valamint azok helyi recepciója, az új keretek közélvő beilleszkedés megvalósulása.⁵³ Erre nézve itt csak jelzésértékűen közlök néhány ide kapcsolódó egyházmegyei dokumentumot a Függelékben.⁵⁴

50 Pokoly József értékelése szerint ennek a döntésnek kiemelkedő jelentősége volt a kerületre nézve, melynek köszönhetően annak lélekszáma a 69 anya- és 20 leányegyházközségben élő, mintegy 41.000 lélekkel gyarapodott. POKOLY V 243.

51 ZOVÁNYI 1939 88–100.

52 Itt főként Szabadi István fentebb már idézett tanulmányaira utalok: SZABADI 2011 594–600., SZABADI 2013 31–37.

53 Erre vonatkozó kutatási eredményeimről egy 2022-ben tartott budapesti egyháztörténeti konferencián számoltam be, melynek szerkesztett változata a kapcsolódó konferenciakötetben olvasható. ZSIGMOND 2023. 113–124.

54 Ld. a Függelék 20. és 21. pontját.

II. Az általános lelkésznévsorokra vonatkozó kutatások

Az egyháztörténeti kutatások egyik reneszánszát élő irányát képviseli a korábban több-kevesebb alaposággal készült papi névsorokat leváltó, alaposabban dokumentált lelkészi névtárak összeállítása. Másokkal egyetértve a magam részéről is e munka legnagyobb jelentőségét a formálódó lajstromok gyülekezeti és egyházmegyei vonatkozású forrásértékén túlmenően egy általános adatbázis létrehozásában látom. Ennek elkészülte jócskán megkönnyítené az olykor tágabb földrajzi és egyházigazgatási határok között mozgó prédikatori életpályák nyomon követését, amely jelenleg a szórványosan hozzáférhető adatok miatt gyakran igencsak esetlegesnek bizonyul, s nagymértékben a kutatóműhelyek közötti informális, személyes kapcsolattartásra alapoz. Amennyiben belátható időn belül el is készül a remélt adatbázis, az abban foglalt egzakt információk, a szolgálati helyeken eltöltött időt jelölő évszámok önmagukban még nem adnak magyarázatot a lelkészek és a gyülekezetek viszonyára, a meghívások és eltávozások különféle okaira. Esetleg csak olyannyira, hogy például a szolgálati hely gyakori változtatásából leginkább a prédikátor valamilyen jellembeli fogyatkozására vagy káros szenvedélyére következtethetünk. Bár az évente lefolytatott egyházlátogatások fennmaradt jegyzőkönyvei bizonyos mértékben hozzájárulnak egy-egy elnagyolt jellemkép felvázolásához – de paradox módon épp a problémás esetekben, míg a hivatását lekiismeretesen gyakorló többségnél be kell érniük a cikornyás dicsérő formulák meglehetősen egyhangú és ebből fakadóan igencsak információszegény sorozatával. Nagyon kevés esetben rendelkezünk egy-egy olyan forrással, amely ha a maga szubjektív nézőpontján keresztül is, de mégis némi rálátást ad egy-egy induló, majd valamilyen formában kiteljesedő lelkészi életpálya alakulására.

A következők rendjén a rendelkezésre álló két nagy forráscsoport, a nyomtatott és a levéltári anyag legfontosabb darabjait ismertetem, a teljesség igénye nélkül.

II.1. Nyomtatott források

E forráscsoport számbevétele rendjén kiinduló pontként a Szilágyság vonatkozásában két munkát említhetünk: az erdélyi kerület gondozásában megjelent Névkönyveket, valamint a Petri Mór által összeállított vármegye-monográfiát. Annak ellenére, hogy ezek több, mint egy évszázaddal ezelőtt készültek el, minden fogyatkozásuk és túlhaladottságuk ellenére mindmáig kihagyhatatlanok a kutatások számára, és adataik megfelelő kritikával és óvatossággal – itt főként a Névkönyvekre gondolva – jól használhatók.

II.1.A. A Névkönyvek

Az 1858-tól kezdődően az Erdélyi Református Egyházkerület kiadásában megjelent, összességében negyvenkilenc évfolyamot megért Névkönyvek a bennük található információk töredékes és esetleges volta ellenére mégis méltók figyelmünkre, ugyanis az ezekben található gyülekezetismertetések a maguk igencsak változó színvonala és terjedelme ellenére az első átfogó, intézményes kísérletként értelmezhetők az egyházmegyék és az azokat alkotó eklézsiák történetének megírására vonatkozóan. Egyetértve ugyan Juhász Istvánnal, aki a múlt század közepén írt értékelésében teljes joggal jegyezte meg, hogy „*a névkönyvek történeti cikkeiben megírt egyházak múltjának feltárását, megírását sem tekinthetjük elintézett, megoldott kérdésnek*”,⁵⁵ véleményem szerint ezek az ismertetések ennek ellenére még napjainkban sem mellőzhetők. Azon túlmenően, hogy valamiféle halvány képet kapunk arról is, hogy a 19. század második felében az egyes gyülekezetek szintjén milyen mértékben számolhatunk valamilyen emlékezetkultusz-kezdeménnyel, tekintetbe véve, hogy a szerzők által felhasznált dokumentációs anyag egy jelentős részét már nem áll lehetőségünkben tanulmányozni, a többszöri impériumváltás, háborús pusztítások, valamint a gondatlanság okozta későbbi károsodások következtében a mégoly szűkszávú és pontatlan hivatkozások jelentősége is felértékelődik. Természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az előző századok meglehetősen szerény mértékű helyi irattermelésének gyümölcse folyamatosan ki volt téve a különféle állandó veszélyforrásoknak (hadi események, természeti csapások),⁵⁶ így már a nevezett ismertetések akkori megírása is jókora nehézségekbe ütközött, aminek a lelkipásztor-szerzők számos esetben hangot is adtak. Ezért még jelen kutatásaimat megelőzően hasznosnak ítéltém összeállítani a Névkönyvekben bemutatott gyülekezeti ismertetőik adattárát, megkönnyítendő ezek felhasználását az egyháztörténeti stúdiumokban.⁵⁷

Az 1821-től az erdélyi egyházkerület részét képező, a korábbiakhoz viszonyítva kibővült keretek között, szilágy-szolnoki egyházmegye néven újjászervezett szilágysági gyülekezetek egyenkénti bemutatása nyolc kötetet vett igénybe 1874 és 1881 között. Az általános bevezetőnek szánt, Biró Károly tollából származó egyházmegye-történetet az érmelléki eklézsiák ismertetése követte, majd sorra következett a többi kiserégió is

55 JUHÁSZ 1955 250.

56 A vonatkozó lokális anyagok mostoha sorsának értékelésénél nem feledkezhetünk meg arról a – mindmáig nehezen értelmezhető és nagyságrendekkel súlyosabb következményekkel járó – felelőtlen magatartásról, amellyel a Nagyenyedről 1848 novemberében elmenekülő Antal János püspök sorsára hagyta a kerületi levelesládát, melynek tartalma - beleértve a 16. században megkezdett zsinati jegyzőkönyvet is – nemsokára, 1849 első napjaiban áldozatul esett a várost elpusztító román szabadcsapatok garázdálkodásainak. SIPOS 1996-A 394.

57 ZSIGMOND 2005 93–109. A Névkönyvek köteteinek digitalizált változata immár bárki számára könnyen elérhető a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Repozitóriumában (<https://repo.proteo.hu>).

(Berettyó- és Kraszna-mente, Tövishát). A bemutatások sorozatát a legalaposabbnak tekinthető munka, a Magyarósi István helyi lelkész által összeállított zilahi gyülekezet-történet zárja, két részletben közölve (1880–1881).⁵⁸ Ezen kívül még csupán két tekintélyesebb eklézsia, Tasnád és Szilágysomlyó esetében találunk részletesebb prezentálást, előbbit a már említett Biró Károly, utóbbit pedig Nagy László készítette el. Biró emellett számos eklézsia bemutatását is megírta, rajta kívül még Szabó Pál esperest is ott találjuk, mint tekintélyesebb penzumot teljesítő szerzőt, a fennmaradó néhány tövisháti és Szamos menti gyülekezet történetének megírása pedig a helyi lelkészekre (Dombi Lajos, Fehér György, Kún Károly) hárult.⁵⁹ Néhány egyházközség bemutatása kimaradt (Hadad, Ráton), Varsolc ismertetése pedig két változatban is elkészült 1876-ban, illetve 1877-ben.⁶⁰ Terjedelmi szempontból az ismertetések általában két-három oldalasak, nagyobb gyülekezeteknél ennél valamivel hosszabbak, de néhány esetben igencsak szűkszavúra sikeredtek (pl. Lele, Récse).

A lelkésznévsoroknál a szerzők általában a helyi anyakönyvekre támaszkodtak, tehát ezek a felsorolások jellemző módon csak a 18. század második felétől kezdődően indulnak. Ezeket esetenként kiegészíti egy-egy másféle írott forrásra (egyházi dokumentumok, építési/javítási feliratok, kegyszerek) vagy a jóval bizonytalanabb szójhagyományra való hivatkozás. Teljességgel érthető, hogy a kedvezőbb forrásadottságú Zilah esetében találjuk a legalaposabb lajstromot (30 név), ahol gyakorlatilag már a 17. század első évtizedeitől kezdve folyamatosan két lelkész fungált egymás mellett.⁶¹ Emellett még kiemelkedően részletes a szilágybagosi névsor (21 név), amely egy helybeli literátus, Bagosi Kovács István által vezetett vegyes jegyzőkönyvön alapul.⁶² Harmadikként egy kisebb gyülekezet, a tövisháti Menyő következik 14 névvel, a többi esetben pedig ennél kevesebb prédikátor nevét találjuk a felsorolásokban. Egrespataknál pedig nem is találunk a szó szoros értelmében vett listát, csupán egyetlen lelkész neve bukkan fel az ismertetés rendjén.

58 Munkája néhány kisebb változtatással nemsokára önálló kötetben is megjelent. Ld. MAGYARÓSI.

59 ZSIGMOND 2015-B 26–27.

60 ZSIGMOND 2005 484.

61 ZSIGMOND 2020-A

62 A névsor 1649-től indul és 1762-ig terjed, minden említett lelkésznel feltünteti az előző és a következő szolgálati helyét is, esetenként kiegészítve egy rövid jellemzéssel is. Teljes szövegét ld. ZSIGMOND 2022 106–110.

II.1.B. A Petri-monográfia

A bizonytalan kezdeteket jelző Névkönyvekhez képest minőségi előrelépést találunk a tanfelügyelőként fungáló dr. Petri Mór⁶³ által összeállított hatkötetes munkában (*Szilágy vármegye monographiája*), melynek létrejöttét a millenniumi megemlékezések generálták, és amely minden fogyatkozása ellenére mindmáig megkerülhetetlen forrását képezi a vidék kutatásának. Az első kötetben közölt általános jellegű áttekintések rendjén a XVII. fejezetben egy egyházi vonatkozású bemutatás is helyet kapott, de a részletes lelkésznévsorokat nem itt, hanem a harmadik és negyedik kötetben, a vármegye településeinek ismertetésénél találjuk. Bár a szerző ezek összeállításánál elsődlegesen maga is a Névkönyvekre támaszkodott, munkájának értékét növeli, hogy ezek mellett egyéb forrásokat is felhasznált: a már akkortájt is a legkorábbiaként számon tartott, 1656-ban megkezdett traktuális protokollumot (főként az ennek elején található lelkésznévsort),⁶⁴ valamint a tiszántúli kerületnek a monográfia megjelenésénél nem sokkal korábban kiadott ordinációs névsorát.⁶⁵ A gyülekezeti lajstromok mellett a lelképásztorok némi szűkszavú információ társaságában a monográfia két utolsó kötetét kitevő betűrendes névmutatóban egyenként is feltűnnek.

A Névkönyvekhez viszonyítva ezek a listák minden egyes esetben bővültek, a különbség olykor meglehetősen számottevő, még jelentősebb gyülekezetek esetében is: például négyszeres(!) gyarapodást találunk Krasznahorvátnál és Sarmaságnál, háromszorost Lelénél és Goroszlónál.

63 Petri (eredetileg Petrikás) Mór (1863-1945) Tasnádszarvodon született, a zilahi kollégiumban tanult, majd Pesten végezte egyetemi tanulmányait. 1889-től Zilahon tanított, ugyanekkor a Szilágy című lapot is szerkesztette. 1894-től Szilágy vármegye tanfelügyelője volt, majd később Pesten lett miniszteriumi tisztségviselő. Az általa írt tankönyvek mellett több verseskötetet is publikált, főműve viszont a hat kötetben s közel ötezer oldalon megjelent szilágysági monográfia.

64 PROT-1. A benne található utalásokból viszont kikövetkeztethető egy vélhetően néhány évtizeddel korábbi, másik protokollum megléte is, mely az idők során bizonyosan megsemmisült, lévén, hogy már a traktuális archívum 19. századi leltárai sem említik. ZSIGMOND 2007 900. 904.

65 Mivel a tiszántúli kerületi jegyzőkönyvet regesztázó Révész Imre jegyzeteit felhasználó Tóth Sámuel munkája csak az 1680-nal kezdődő időszakra vonatkozóan közli a zsinatokon felszentelt lelkészek neveit, néhány évvel később Borovszky Samu pótolta a hiányosságot az ezt megelőző, 1597-tel kezdődő periódus vonatkozásában is. TÓTHS I-II, BOROVSKY 621–652. A monográfia első kötetében az általános vallástörténeti fejezetnél a szerző felsorolja a szilágysági gyülekezetekbe történt ordinációk helyét és időpontját, de nevek említése nélkül. PETRI I 515–516.

II.2. Levéltári források

Az egyházmegye egykori levéltárosa, Végh Árpád egrespataki lelkész jogosan jegyezte meg 1943-as jelentésében, hogy a szerényebb helyi forrásokon túlmenően feltétlenül szükséges lenne a traktus archívumának a tanulmányozása is,⁶⁶ ami egyben számomra is kijelölte a további anyaggyűjtés útját, mivel annak átfogó feltárása és tanulmányozása az azóta eltelt nyolcvan esztendő alatt sem történt meg, csupán részleges vizsgálatokra került sor, különféle egyéni kutatási szempontok mentén.⁶⁷ A levéltár mostoha sorsát már a kezdetektől fogva determinálta, hogy az ismereteink szerint sok esetben meglehetősen nagyvonalúsággal kezelt iratanyagnak hosszú időn át még állandó őrzési helye sem volt, hanem az mindig az aktuálisan hivatalban levő esperes őrzetére volt bízva, annak szolgálati helyén.⁶⁸ Hasznosnak ítélem, hogy az alábbiakban röviden áttekintjük, hogyan is alakult ennek a nagyon jelentős irategyüttesnek a sorsa az eltelt évszázadok során.

II.2.A. A traktus levéltárának rövid története

A kezdetek a múlt homályába vezetnek, az az állítás, mely szerint állítólag az 1660-as években az akkori senior hiába menekítette Kémerre a traktus fontosabb iratait, mert azok mégis áldozatul estek a tatárok pusztításainak, valójában egy fél évszázaddal későbbi, a Rákóczi-szabadságharchoz köthető epizód torzult reminiscenciájaként értelmezhető.⁶⁹ Néhány évtized múltán a legfontosabb jogbiztosító iratokat maga Zoványi P. György esperes adta át a Főkonzisztóriumnak 1721-ben, a veszélyben levő egyházi jövedelmek megóvása érdekében, majd a későbbiek során újabb iratokat bízott

66 „Az *eh-m-i* és az *eh-m-i* tanács jkveiben rengeteg anyag van, ami az épen folyamatban levő anyag-gyűjtésünket értékes adatokkal kiegészítheti.” NÉVSOR 1943 / EGRESPATAK 2.

67 A teljesség igénye nélkül említek néhány kutatót: Bajusz István, Kósa Béla, Lakóné Hegyi Éva, Sipos Gábor, Szabadi István, Tóth Levente.

68 Az esperesek elhalálózásakor egy külön erre a célra felállított leltározó bizottság vizsgálta át a traktus levéltárát, melyről részletes jegyzőkönyvet vettek fel. A legkorábbi ismert jegyzéket viszont maga a frissen megválasztott Fadgyas István esperes állította össze 1790. szept. 16-án. RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzet: 116, 1^a-10^a. Emellett a Fadgyas István (†1806), Dombi János (†1817) és Réthi József (†1817) halála után felvett jegyzőkönyvek is fennmaradtak. ZEMLT, a még rendezés alatt levő anyagban, régi jelzeteik: VIII-C-7, VIII-D-61, VIII-D-77, VIII-D-98, VIII-D-102, VIII-D-103.

69 1710-ben a nagyfalusi parciálison tárgyalják a Debreczeni Fóris István könyvtárának ügyét, melyet az ellenség rabolt el, a traktus irataival együtt. PROT-1 366. Vö. NÉVKÖNYV 1876 26–27.

Wesselényi Farkas gondjaira, megőrzés végett.⁷⁰ Ezeknek egy része, 13 oklevél később visszakerült a traktus őrzetébe.⁷¹ 1770-ben az egyházkerület tárgyalja a renitens esperes, Zoványi József ügyét, melynek kapcsán döntés születik arról, hogy az egyházmegye ládáját, mely annak szolgálati helyén, de az időközben elhalt Wesselényi Ferenc, Közép-Szolnok vármegye főispánja házában volt elhelyezve, mihamarább vissza kell szerezni.⁷²

Csak a 19. század elején fogalmazódik meg egy állandó egyházmegyei levéltár kialakításának az igénye, ennek gondolatát először 1805-ben vetette fel báró Wesselényi Miklós főgondnok,⁷³ mellyel kapcsolatban a parciális zsinat a következő évben azt határozta, hogy az eredetileg a vármegyei megoszlás szerint kijelölt két helyszín, Zilah és Kraszna helyett az anyag együtt őriztessék Zilahon, egy megbízott levéltáros felügyelete alatt.⁷⁴ A határozatot ezután gyakorlatba is ültették, a levéltárat a zilahi templom sekrestyéjébe szállították át, de a helyiség nyirkossága miatt 1817-ben döntés született annak emeleti részére való felköltöztetéséről.⁷⁵ Ennek megvalósítása még egy jó ideig váratott magára, mivel 1819-ben is csupán egy hasonló értelmű határozatot hoznak,⁷⁶ 1823-ban pedig arról értesülünk, hogy a traktus kérésére a zilahi egyházközség azzal a feltétellel adta át a sekrestye feletti helyiséget levéltár létesítése céljából, hogy egy szekrényben a saját iratait is itt tárolhassa.⁷⁷ 1825-ben Betlendi János esperes

70 A fontosabb jogbiztosító levelek begyűjtésének és központi helyen való őrzésének egyik legfőbb szorgalmazója Teleki László főgondnok volt. Indokát a kényszerűség szülte: a királyi kincstár által a protestáns egyházak számára elrendelt tett jogigazolás (fiscalis productio) kötelezettsége, melynek Teleki elképzelése szerint az összegyűjtött oklevelekről készített hiteles másolatok alapján a főgondnokok tesznek eleget a kincstári hatóságok előtt. JAKÓ 1977 109–110., SÍPOS 2002 34.

71 A Fadgyas István esperes elhalálása után 1806. június 5-én felvett leltár egyik tétele szerint: „32° Egy Copertában Kolosvárról a M[éltóság]s Supr[emum] Consistor[ium] Archivumából hozott 13 – tizen három darabokban álló levelek”

72 Petri Mór tévesen 1710-es dátummal említi az esetet. TÓTHS II 138-139. Vö. PETRI I 517.

73 „Ez is a Projectiuma M[éltóság]s Urnak, hogy a' Tractus Leveleire nézve bizonyos Archivum és annak bátorságos hely készítették a' Tractusnak valamelyik helyében, mellynek két kultsának kellene lenni, egyik az Esperestnél, a' másik a' Fő Inspector Curator Urnál kellene tartatni. Erre azt határozza a' Tiszt. Pártiális, hogy mivel könnyen meg határozni nem lehet hol lehessen alkalmazatosabb helye az Archivumnak; míg a' felől bizonyosabb határozás lenne maradjon mostani állapotjában.” PROT-3 250°.

74 „Hely[en] hagyatik. Közöltessek M[éltóság]s. L[iber]. B[áró]. Fő Curator Banffi Pál Ur ö Nagyságaval és ha tetszik o Nagyságának mind kettő tartassék Zilahon rendeltetvén mellejek Archivarius. Előre pedig minden Levelek regestraltassanak T[ekintetes] V[ice]. Curator Kis Lajos Ur és két Tiszteletes Atyafiak ál[ta]. Ezek pedig T[iszteletes] Kováts Istvan és Tiszteletes Betlendi Janos Atyankfjái lésznek.” PROT-3 266°.

75 „Illendőleg kérettesék meg a' Zilahi N[e]m[e]s Eccl[esi]a, hogy azon Segestyének felső Heljét engedje által a Tractus Archivumának Heljül, a' meljet a' Tractus a' maga költségén, a' N[eme]s Eccl[ési]ának terheltetése nélkül abb[an] az állapotb[an] helyheztesen, hogy az használható légyen; a' mikor osztán egy Regestror fog rendeltetni a' Levelek számba vevésére.” PROT-4 29°.

76 „A' Tractus Pénzéből azon Épületetskének meg tsináltatására annyi fordítottassék a' mennyi szükséges lészen tsak hogy az Archivum egész securitásban helyheztetődhessék.” PROT-4 81°–82°.

77 MAGYARÓSI 69.

a parciális szék elé terjeszti a templomban építendő levéltár tervét és költségvetését, melyet jóvá is hagynak, és a szükséges összeget a gyülekezetekre kiszabott hozzájárulás útján kívánják összegyűjteni.⁷⁸ A következő évben az időközben elhalálozott Betlendi utódjául megválasztott Héczei Pál előterjesztésére a folyamatosan gyarapodó levéltári anyag rendezésével a traktus főjegyzőjét, Polgári Márton zilahi lelkészt bízzák meg.⁷⁹ További dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a tervezett munkálatok az 1827-ban kelt elszámolás szerint végbe is mentek.⁸⁰

Egy újabb fontos állomást jelent Verestói Cséri Sándor zilahi lelkész levéltárossá történt megválasztása 1841-ben, amellyel egy új fejezet kezdődött az egyházvidék archívumának történetében. Verestói egyrészt egy részletes levéltári naplót kezdett vezetni, amelyben aprólékosan rögzítette minden, az iratanyag rendezésével kapcsolatos tevékenységét;⁸¹ emellett pedig egy tételes mutatót is összeállított a lajstromozott dokumentumokhoz.⁸² Ennek alaposabb tanulmányozása és feldolgozása a jövő feladatai közé tartozik, s reménység szerint jócskán hozzájárul majd az idők során sajnálatos módon szétszóródott, jelenleg több gyűjteményben őrzött levéltári anyag egykori rendjének rekonstruálásához. Ugyanő 1857-ben összeállította az archívum ismertetőjét is, mely a későbbiekben az Erdélyi Múzeum kéziratárába került.⁸³

A következő jelentős epizódot a történeti értéket képviselő iratanyag állami kezelésbe való átkerülése jelenti a 472/1971 sz. államtanácsi rendelet alapján.⁸⁴ A Szilágy-szolnoki egyházmegye levéltárának részleges átvételére 1974. január 16-án került sor, Varga Pál esperes, Ioan Roman, a Kultuszdepartament megyei inspektora, valamint Ionel Penea levéltári igazgató, Wagner Ernő és Ioan Tomole levéltárosok jelenlétében. A csatolt részletes leltár összesen 280 tételt sorol fel (ezek közül egy-egy önmagában is igen terjedelmes lévén), az 1633–1965 közötti, mintegy 330 esztendő felölelő időszakból.⁸⁵ Mindamelllett, hogy egy fontos dokumentum, felhasználhatóságát némiképp

78 A hozzájárulást tekintve az eklézsiákat vagyoni helyzetük alapján három csoportba sorolták. PROT-4 229^v. 230^v.

79 A döntés meghozatalát főképp azt tette aktuálissá, hogy az 1821-es közigazgatási változások következtében létrehozott szilágy-szolnoki egyházmegye archívumába a Főkonzisztórium rendelkezései alapján be kellett tagolni a közép-szolnoki traktus átcsatolt gyülekezeteinek az iratanyagát is. PROT-4 279^v–280^v. Vö. ZSIGMOND 2023 120.

80 ZEMLT, Archívum építése, jelzet: 1827/D/160.

81 NAPLÓ 1741

82 *Szilágyi Ev: Rf: Egyházi Kerület Levél:tárában találtato minden Politicai és Válo:perek actaira vezetö INDEX 1841.* RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzet: R139.

83 *A szilágyi ev. ref. egyházvidék levéltárának s abban található nevezetesebb okleveleknek rövid kivonatokban való ismertetése.* Petri Mór ennek alapján ismerteti tömören a fontosabb iratokat. PETRI I 517–518. ld. a lábjegyzetet.

84 LTFOND (<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/287> – megtekintés ideje: 2018. okt. 16.)

85 JKV-1974 1–10.

negatívan befolyásolja, hogy a tételek román nyelvű leírása nem mindig tükrözi azok valós tartalmát.⁸⁶ További nehézséget jelent, hogy a későbbiekben sor került az átvett anyag teljes körű átrendezésére, de az ennek során készült első, kéziratos változatú segédlethez képest sajnálatos módon az aktuális, nyomtatott változat már kevesebb tételt tartalmaz.⁸⁷ Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy a rendezés teljesen felforgatta a levéltári anyag korábbi, az egyházi előírások által meghatározott belső rendjét.⁸⁸ Ennek következtében az a sajátos helyzet állt elő, hogy az aktuális leltárkönyv alapján sokszor nagy nehézségekbe ütközik az iratok beazonosítása, amelyet tovább bonyolít, hogy azonos tárgykörbe tartozó irategyütteseket daraboltak szét és soroltak be újonnan létrehozott levéltári egységekbe, megkérdőjelezhető rendezési szempontok alapján.

Az anyag egyházi kezelésben maradt része nemrég még a zilahi egyházmegye korábbi székházának földszintjén, egy, a célnak nem megfelelő, szerény méretű helyiségbe volt bezúfolva. Valamilyen szintű rendezésére a szűkös lehetőségekhez képest sor került, amelyet még a kilencvenes évek során az egyházmegye korábbi levéltárosa, Lakóné Hegyi Éva nyugalmazott régész-muzeológus kezdett meg, és folytatta jelenlegi utódja, Lugosi Dániel kusalyi lelkipászor. Mindketten szívükön viselve a megcsönkítot voltában is jelentős értéket képviselő iratanyag sorsának rendezését, igyekeztek lelkiismeretesen gondozni a kezelésükre bízott archívumot. Remélhetőleg az egyházmegye újonnan felépült székhelyén megfelelőbb körülmények között valósulhat meg annak szakszerű tárolása, további rendezése és kutatása.

Végül röviden szót kell ejtenünk a 18. század során a Főkonzisztórium őrizetére bízott szilágysági anyag további sorsáról is. Az 55 tételt számláló irategyüttest (időhatárai: 1580–1791) a konzisztórium levéltár 19. század eleji rendezésekor az Extra seriem ... gyűjteménybe sorolták be, majd ennek egy része a 20. század elején átkerült a Teológiai Intézet könyvtárába, ahol id. Nagy Géza teológiai tanár lajstromozta őket. Ezt az anyagot 1979-ben vette át az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, s ennek köszönhetően a későbbi rendezés során helyreállhatott a szilági traktus beszolgáltatott iratainak korábbi egysége.⁸⁹ Ugyanitt kapott helyet a közelmúltban az egyházmegye 1680-ban megkezdett vegyes protokolluma (*Protocolum Ecclesiasticae*

86 Ennek érzékeltetésére csupán egyetlen, már-már a neveltségesség határát súroló félrefordítást említek: a traktuális levéltár 1793-as, Fadgyas István esperes által elkészített leltárának hangzatos címirata (*A' Szilági Venerabilis Tractusnak nevezetesebb Leveleit előadó TÁR-HÁZ ...*) itt a következőképpen szerepel: Magazia construită de Faggyas István. (A Faggyas István által épített raktár)

87 A korábbi változatban az egyházmegyei anyagba volt beleillesztve az egykori szilagy-szolnoki egyházmegye gyülekezeteinek levéltári anyaga is, amelyeket később külön fondokba tagoltak, illetve részben átkerültek a hivatalos közigazgatás szerint illetékes megyei levéltárak őrizetébe (RNL-MM, RNL-SZAT).

88 A romániai magyar református egyház levéltári szabályrendeletét az 1948. okt. 24-i zsinat alkotta meg. LTRÉND 1948 306–311.

89 Ezeket jelenleg a Szilági tractus levelei fondban őrzik, néhány fontosabb darabját Sipos Gábor ismertette. EREL-LELTÁR 56., SÍPOS 2002 34–39., SÍPOS 2012–B 53–65.

Sedis Szilagyensis) is, melyet korábban szintén a teológiai könyvtár kéziratárában őriztek.⁹⁰

A Petri Mór által is használt, jelenleg a legkorábbinak számító, 1656-os jegyzőkönyv (*Protocolum Sedis Ecclesiasticae in Districtu Szilagj, in ambitu duorum Comitatum Zolnok & Kraszna existentis*) a későbbiek során érdekes utat járt be. Már nem rekonstruálható, hogy pontosan mikor és milyen körülmények között, de vélhetően valamikor az 1960-as évek folyamán kerülhetett az állami levéltár kolozsvári fiókjának birtokába.⁹¹ A kötet a Szilágyság egyháztörténetére vonatkozó egyik alapforrásnak számít mindmáig, kutatásaim rendjén alaposabb tanulmányozását hosszú ideig hátráltatta, hogy egy belső levéltári átrendezés következtében több éven át nem volt hozzáférhető.⁹²

Összegzésként megállapítható, hogy az egykori szilágyi traktus levéltárának kisebb-nagyobb részegységei két helyszínen (Zilah és Kolozsvár), két egyházi és két állami kezelésben levő archívumban érhetők el, melynek saját kutatásaim szempontjából nézve legértékesebb részét az egyházmegye protokollumaiba foglalt lelkésznévsorok, a parciális zsinatok és az évenkénti egyházlátogatások jegyzőkönyvei képezik, ezért a továbbiakban ezek bemutatása következik.

II.2.A.a. Az egyházmegyei lelkésznévsorok

A traktusba ingremiált lelkészek nevét már a valamikor a 17. század első évtizedeiben, 1620 táján megnyitott jegyzőkönyvbe is bevezették. Ez a kötet az idők során vélhetően megsemmisült, de még ezt megelőzően – talán rongált állapota okán – tartalmát az említett lajstrommal együtt a század során megnyitott két másik protokollumba (1656, 1680) is átmásolták, s ezt a tényt („*ex veteriori Protocolo*”) fel is tüntették a címsorokban. A két változat némileg különbözik egymástól, terjedelmi szempontból a korábbi átirat a rövidebb, összesen 280 nevet foglal magába 1729-cel bezárólag, míg a másikat 1827-ig vezették, és 462 nevet sorol fel.⁹³ A kettő összevetésével megpróbáltam rekonstruálni az eredeti, legkorábbi jegyzőkönyv névsorát, amely nagyjából 140 nevet tartalmazhatott.

90 Itt Mss 85 jelzettel volt nyilvántartva, általam történt tanulmányozása még ekkor vette kezdetét, melynek eredményeként megtörtént a protokollum teljes szövegének átírása. Jelenleg folyamatban van a kiadásra történő előkészítése.

91 Kiss András egykori főlevéltáros közlése szerint a kötethez a levéltár vásárlás útján jutott hozzá, egy olyan időszakban, amikor lehetőség volt az állomány illetén történő gyarapítására. Az eladó/felajánló személye nem ismert. A kutatói íven elsőként egy 1970. ápr. 11-én kelt bejegyzés áll. KISSA 185.

92 Ez az utóbbi években való „rejtőzködése” is a levéltárba való sajátos bekerülésével állhat összefüggésben, mivel szilágysági református egyházmegyei iratként társtalanul áll az itteni levéltári anyagban, ezért sorolták be átmenetileg(?) egy olyan ideiglenes, a leltárkönyvben nem szereplő, vegyes tartalmú fondba, ahova a hasonló, máshová be nem illeszthető dokumentumok kerültek. Az átrendezés előtt a Colecția de documente și manuscise fondban, 67-es jelzettel tartották nyilván.

93 PROT-1 1–10., PROT-2 5–20.

Sajátos, hogy a két lajstromot 1680 után, a második protokollum megnyitását követően is prázuzamosan vezették, s az 1656-os kötetben is láthatólag csak azért szakad meg 1729-ben, mert a szabadon hagyott oldalak beteltek, az utolsó beírt neveket már szabályosan bezsúfolták a lap alsó felére. A két változat között apróbb eltérések vannak, ezeket összevetve egy összesen 478 nevet tartalmazó adattárat sikerült összeállítanom és közreadnom.⁹⁴ A lajstromok első szakasza meglehetősen szűkszavú, legtöbbször csak a prédikátorok nevét sorjázza, és csak kivételesen, elvétve találunk valamilyen plusz információt is. Ez a gyakorlat csak az 1640-es évektől változik meg, amikor már rendszeresen feltüntetik a szolgálat megkezdésének helyét és dátumát, majd fokozatosan megjelennek a lelkészek utóéletére vonatkozó későbbi bejegyzések is (a viselt egyházmegyei tisztségek, a traktusból való eltávozás vagy az elhalálozás helye és ideje).⁹⁵ Kutatásaim szempontjából igen hasznosnak bizonyult a Zoványi P. György által bevezetett gyakorlat, aki a névsorban visszamenőlegesen, 1684-től kezdődően megjelölte a külföldön tanult lelkészeket. Hihetően ezt csak saját elhatározásból végezte el, s rávilágít a tanulmányokhoz fűződő rokonszenvére, megbecsülésére – maga is egykori peregrinus lévén. Eljárását a későbbiekben utódai is folytatták, egészen 1793-ig, a külföldön nem tanult Fadgyas István esperes talán már nem tartotta fontosnak ennek hangsúlyozását. A továbbiakban már utódai esetében sem találkozunk az akadémiták megjelölésével. A lajstromban összesen 67 név előtt áll az „*Acad.*” megjelölés, a külföldet megjárt szilágysági lelkészek beazonosításakor ez képezte a kiinduló pontot, melynek hitelességét alátámasztja, hogy a bejegyző minden kétséget kizáróan tisztában lehetett az ingremiált lelkész valós végzettségével. Ez indokolja, hogy néhány kivételes esetben ezeknek a bejegyzéseknek az alapján olyan lelkészeket is felvettem az Adattárba, akiknek külföldi tanulmányait egyelőre semmilyen egyéb forrásból nem sikerült igazolni.

Petri Mór hivatkozik arra a törzskönyvre, amelybe állítása szerint a reformációtól kezdődően tartalmazta az egyházmegyében szolgálatot teljesítő lelképásztorok nevét.⁹⁶ Bár ennek a bizonyára nagyon fontos iratnak mindmáig nem sikerült a nyomára akadnom, a 19. század elejéről fennmaradt összeírásokból kiderül, hogy egy Fadgyas István esperes által készített dokumentumról van szó, amely valószínűleg a fentebb ismertetett lajstromoknak lehetett valamiféle letisztázott összegzése.

94 ZSIGMOND 2007 898–930.

95 Az Adattárhoz mellékelt helynévmutató sajnálatos módon lemaradt a publikált változathoz, ezért a gyűlekezetek szerinti keresés ennek hiányában meglehetősen nehézkes.

96 PETRI I 518. ld. a lábjegyzetet.

II.2.A.b. A vizitációs jegyzőkönyvek

A traktusban folyt évenkénti egyházlátogatásokról sajnos csak a 18. század második felétől kezdődően rendelkezünk folyamatos, összefüggő adatokkal, az ezt megelőző időszakról csak szórványos említéseink vannak, amelyeket mind az 1680-as protokollumban találjuk. A legkorábbiak 1674-ből valók, összesen hét gyülekezet esetében (Bürgezd, Kémer, Kraszna, Ráton, Somlyóújlak, Nagyfalú és Panit⁹⁷), az első teljesnek mondható sorozat pedig az 1682-1683 telén, Csehi P. János esperessége alatt megejtett vizitáció feljegyzéseit tartalmazza, egységes, három pontból álló séma szerint: először a lelkészi és a rektori díjleveleket, utána a kegyszereket és egyéb egyházi felszereléseket írták össze, végezetül pedig a földterületeket és a különféle adományokat. Ez 52 gyülekezet esetében maradt fenn, főként az akkori kegyszer- és harangállomány felmérése szempontjából kiemelkedő jelentőségű, feldolgozására és publikálására már korábban sor került.⁹⁸ Ezekben az összeírásokban viszont alig találunk név szerint említett lelképászorokat, a későbbi gyakorlatot a lelkészek és rektorok minősítésével kapcsolatosan ekkor még vagy nem alkalmazták, vagy legalábbis a jegyzőkönyvekben ennek nem maradt nyoma.

A következő évtizedekben folytatott látogatásokról csak elvétve értesülünk, főképp egy-egy kegyszeradományozás írásos rögzítése által, a legnagyobb számot, 16-ot 1712-ből ismerjük, amikor a jelek szerint a nemrég esperessé választott Zoványi P. György ekkor még lefolytatta a vizitációt, amire a későbbiekben talán már nem is került sor évi rendszerességgel.⁹⁹ Bár a részletes jegyzőkönyvek nem maradtak fenn (vagy esetleg még lappanganak valahol), egykori meglétüket erősíti az a tény, hogy Zoványi alapos és gondos egyházi vezetőnek bizonyult, aki lelkiismeretesen igazgatta a pásztorlására bízott gyülekezeteket, és nem hanyagolta el az adminisztrációt sem.¹⁰⁰

Az egyházlátogatások 1761-től kezdődően dokumentálhatóak folyamatosan, a 19. század elején még csomóba kötött jegyzőkönyveket valamikor a későbbiekben foglalták kötetekbe, melyek sorozatából az első hét tartalmazza a kutatásaimhoz felhasznált

97 Az egyszerűség kedvéért az Adattár kivételével az említett gyülekezetek nevét általában a rövidebb változatban használom, elhagyva előlük a sok esetben szereplő Szilágy- előtagot, ettől csak indokolt esetekben térek el, a konfúzió elkerülése végett (ilyen például az a traktusban szereplő két hasonló nevű eklézsia, Somlyó- és Szamosújlak esete).

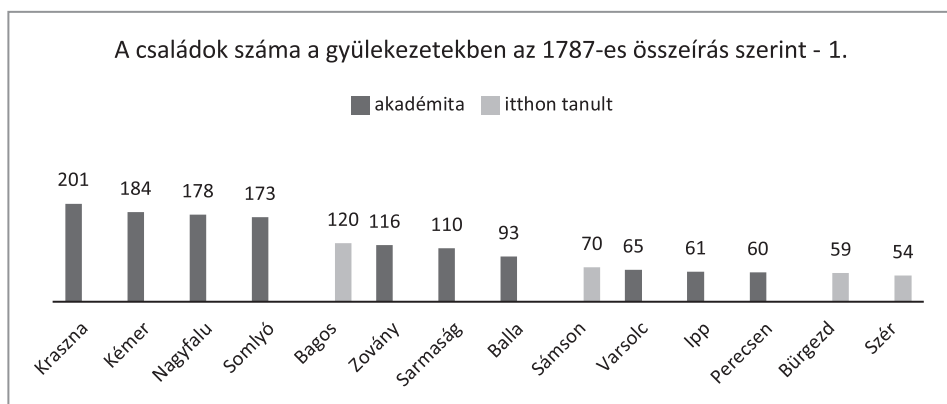
98 ZSIGMOND 2002 73–79., ZSIGMOND 2003-A 181–187., ZSIGMOND 2003-B. 284–299.

99 A következő évekből szinte kivétel nélkül csupán egy-egy gyülekezet vonatkozásában rendelkezünk említésekkel: 1713, 1717, 1732, 1735, 1747, 1748, 1749 és 1756. PROT-2 passim.

100 Sajnálatos módon ennek meglehetősen kevés nyoma maradt, még saját gyülekezetének, Zilahnak a vonatkozásában is. ZSIGMOND 2020-A 336–337. 187-es jegyzet. Később superintendensként is igyekezett ugyanígy eljárni, s bár szűkebb hazáját ritkán hagyta el, kerületi ügyekben is kiterjedt levelezést folytatott, állandó kapcsolatban állt a nevében eljáró főjegyzővel, Szódi Istvánnal. SZABADI 2011 594–595., TRREL, fond: PIGY

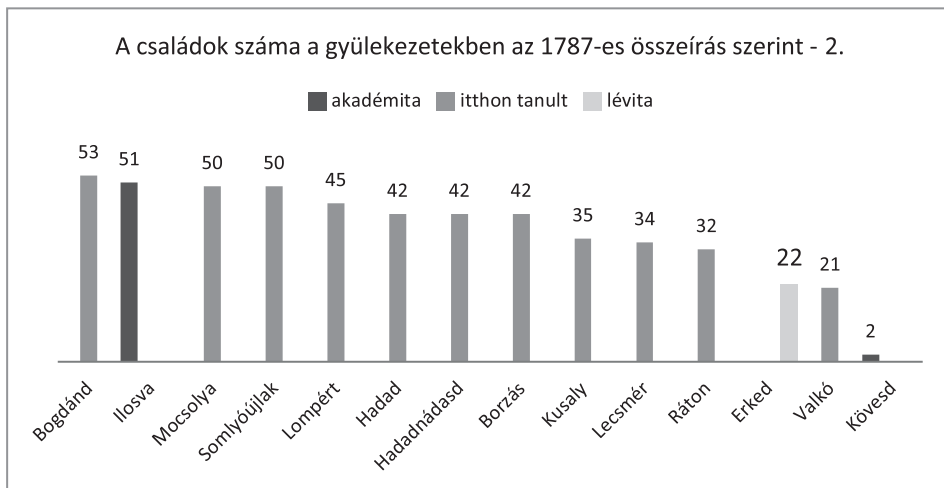

anyagot.¹⁰¹ Néhány év anyaga hiányzik (1762, 1767, 1768, 1785), más esetekben pedig az összeírások hiányosak, és elvétve arra is találunk példát, hogy egyes lapokat a bekötéskor összekeverték. A jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy a gyülekezeteket a vármegyei hovatartozás szerint két csoportba sorolták (északi: Közép-Szolnok, déli: Kraszna vm.), és meglátogatásuk is ennek megfelelően egyidőben, párhuzamosan történt, két külön vizitációs bizottság által. Erre általában év elején, január-február folyamán került sor, és ugyanakkor az is kiderül, hogy az eklézsiák felkeresésének nem volt egy bevett, állandó sorrendje, sőt, még a vármegyei határok is meglehetősen átjárhatók voltak, egyes gyülekezeteket hol az egyik, hol a másik bizottság vizitálta. A jegyzőkönyvek általában meglehetősen szűkszavúak, szinte kizárólag a lelkipásztor és a rektor személyére szorítkoznak, tevékenységük és magaviseletük tömör értékelésével, esetenként a felmerülő vitás kérdések felsorolásával, vagy az aktuális kegyseradományok bejegyzésével, emellett a későbbiekben az egyházi épületek állapotát és a vagyoni helyzetet is feltüntették. 1771-ben konkrét vizsgálati szempontok szerint történik az egyházlátogatás, 1787-ben pedig egy összesítő táblázatba is feljegyezték az adatokat – ekkor kivételes módon több fontos információt is rögzítettek: a családok és az iskolás gyermekek számát, az anyakönyv megkezdésének évét stb.¹⁰² Az összeírás ekkor mindkét vármegye területén levő gyülekezeteket együtt sorjázza, de sajnos nem teljes, csak 28 egyházközség szerepel a kimutatásokban. Ez utóbbi alapján egy hozzávetőleges gyülekezeti „rangsort” elkészítve magától értetődőnek tekinthetjük, hogy az idegenben tanult lelkészek a tekintélyesebb gyülekezetekben fungáltak, és kuriózumszámba megy az utolsó helyen álló, szintén akadémitát tartó, csupán néhány lélekből álló Szilágykövesd udvari lelkészsége.

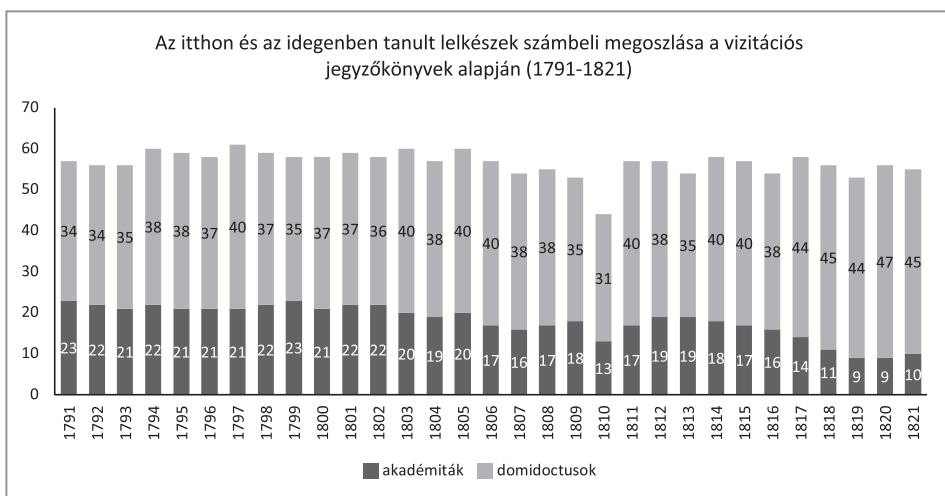
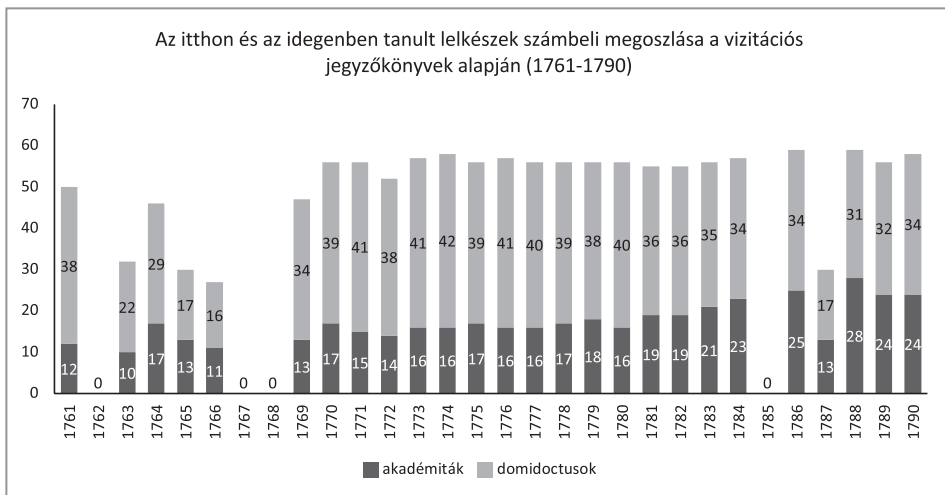
101 A kötetek jelenleg az állami őrizetben levő anyagban találhatóak. RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzetei: R1, R3–R8.

102 RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzet: R4, 15^r–34^r.

Mindezek segítségével az 1760-as évektől kezdődően meglehetősen pontossággal nyomon lehet követni a gyülekezetek lelkipásztorainak és mestereinek változását. Az akadémiták beazonosításában segítséget jelentett, hogy a korábbi, latin nyelvű protokollumokban 1791/92-ig következetesen megjelölték a külföldön tanult prédikátorokat, a magyar nyelvre való átállás után viszont ez többé már nem jelenik meg a szövegekben.¹⁰³ Az alábbi diagramok a vizsgált hat évtized egyházlátogatási iratai alapján ábrázolják a traktus domidoctus és akadémita lelkészeinek arányát. A kapott eredmény értékelésénél tekintetbe kell vennünk a jegyzőkönyvek fentebb jelzett hiányosságait (hiányzó évek és gyülekezetek), mindemelllett általánoságban megállapítható, hogy a peregrinusok a prédikatori közösség nagyjából egyharmadát tették ki, miközben a 18. század nyolcvanas éveiben egy lassú emelkedés figyelhető meg. A csúcspontot az 1788-as esztendő jelentette, amikor szinte fele-fele arányban voltak a bel- és a külföldön tanultak, ezt követően pedig egy néhány éves stagnálást követően a 19. század elején már enyhén csökkenő tendenciát mutat az akadémiták aránya, míg az utolsó vizsgált években már alig egyötödét teszik ki a lelkési közösségnek.

103 A jegyzőkönyvek szövege a déli rész esetében 1791-ben, az északon pedig a következő évben vált át magyar nyelvről.

II.2.A.c. A parciális zsinati jegyzőkönyvek

A vizitációs protokollumokban rögzített vitás kérdéseket, amennyiben nem sikerült helyben orvosolni, az egyházmegyei gyűlések voltak hivatva rendezni. Ezek keretében került sor a papmarasztás intézményéből kifolyólag a gyülekezetek által meg nem marasztott lelkészek, valamint a traktusba újonnan érkezett társaik kihelyezésére. Ennek okán a parciálisok jegyzőkönyvei kutatásaim másik fontos forrását képezték.

A szilágyi traktuális gyűlések legkorábbi ismert említései igencsak szórványosan bukkannak fel az iratokban, kizárólag egy-egy konkrét ügyben hozott határozat

kapcsán. Így fordul elő elsőként a társcegyházközségi viszonyban álló Nagy- és Kisdobára vonatkozóan az 1617. június 7-én megtartott perecseni zsinat egyik végzése.¹⁰⁴ A következő évtizedek parciálisaira vonatkozó utalások hasonlóképpen meglehetősen rendszertelenül tűnnek fel, a gyűlésjegyzőkönyvek összefüggő sorozata az 1656-os protokollum utolsó fejezetében kezdődik az 1666. június 30-i hadadi zsinattal, és a kötetben az 1784. április 1-jén folyt ippói zsinattal zárul. Sajátos eljárást alkalmazva nem minden határozatot rögzítettek ebben a gyűjteményben, innen hiányzó ügyek, határozatok olykor más forrásokban bukkannak fel. A lelképásztorokkal kapcsolatosan nagy hiányosságot jelent, hogy az évenkénti helyosztásoknak nagyon hosszú időn át semmi írásos nyomát nem leljük, neveik eleinte csak esetlegesen, különféle vitás ügyek kapcsán tűnnek fel. A „*Sancta Sedes Dislocatoria*” megnevezést csupán az 1771. március 20-án tartott hadadi gyűlésnél használták elsőként,¹⁰⁵ de a szó szoros értelmében vett kihelyezési listát még ennél is később, az 1784. március 12-i zsidói parciális jegyzőkönyvében találjuk elsőként.¹⁰⁶

Ugyanebben az évben egy új kötetet nyitottak, amely már kizárólag a gyűlésjegyzőkönyveket tartalmazza az 1816. május 22-én tartott somlyói zsinattal bezárólag. 1790-ig ezeket latinul vezették, utána már végérvényesen áttértek a magyar nyelv használatára a tárgyalta ügyek feljegyzésében.¹⁰⁷ Ebben a kötetben már évi rendszerességgel megjelennek a lelkészek és mesterek kihelyezései, illetve helyváltottatásai, aminek

104 A bejegyzést az 1656-os jegyzőkönyv *De Rebus Extraordinariis* címet viselő harmadik fejezetében találjuk, amelybe a gyűlésekre vonatkozó fontosabb iratokat gyűjtötték össze. A magyar nyelvű határozat ekképp hangzik: „*Mivel az két Doba egy Ecclesia, eggyik sem filialis hanem egész Mater, Ecclesia, az szolgálatis egjenlő, es egj harang alais tartoznak. Az fizetesis penigh egjenlőkeppen teszik, egj temetőbenis temetkeznek. Ezokaert az Ecclesia hadgja, hogj Templomot, Temetőt Haranglabat, Porochiat es Scholat es azoknak kerteleset egjenlőkepen eppitsenek viritim, mint szokot lenni egjeb falukban varasokban. Ha penigh ez utan eszt az eggjesseget fel haboritana, pœnaja szaz arany forint. Mellyet egj vice Ispan es egj szolgálta biro, az Seniorral eggjűtt, az Ecclesianak consensusabol ki menven, minden Inhibitio, Contradictio, repulsio es akarmi remedium juridicum tavol leven, es nem obstalvan, az engediten feelen megh vehessen. Mely summabol az Ispannak es Szolgabironak az mi az ő jutalmok, adgjak megh. Az mi ez felet leszen ismet felet adgjak az Dobai Templomhoz. Felet viszont az Ecclesianak, es az Ecclesia dispensallyon abbol a hova akarja tenni. Ezt az vegezest app[ro]balvan, es acceptalvan, ahoz valo engedelmessegre be adgjak kezeket ezek az személyek: ugymint Decze Jacob Nagj Dobai Nemes személy egész Nagj Doba kepeben. Csiszer Gaspar Nobilis in Nagj Doba, Miklos Andras Nobilis, ki egj hazfi volt az üdőben. Illyes Gergely Colonus. Vajás Pal Spacai Gaspar hűtös biraja. Itten Kis Dobainensis: Decze Thamas Nobilis Szabo Mihaly Nobilis, Ban Görgj Nobilis. Ezek az személyek evictiot vöttek fel Kis Doba kepeben. Ezek melle Banga Ferencz Nagj moni, maga kepeben evictiot vót fel.*” PROT-1 66.

105 Valójában a megnevezésen túl itt gyakorlatilag semmi nem utal a lelképásztorok és rektorok kihelyezésére. PROT-1 518.

106 PROT-1 685.

107 PROT-3, RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: R39.

segítségével úgyszintén pontosítani lehetett a kutatott időszak utolsó negyedfél évtizedének gyülekezeti lelkésznévsorait.¹⁰⁸

1817 januárjában az előző év végén elhalálozott Dombi János esperes megüresedett tisztségének betöltésére gyűlt össze az egyházmegye vezető testülete, mely alkalommal Kiss Lajos inspektor kurátor javaslatára a továbbiakra nézve különválasztották a jogi ügyek rögzítését az egyházkormányzati és gazdasági természetűektől. Ez utóbbiak feljegyzésére egy újabb kötetet nyitottak, saját kutatásaim időhatárát tekintve a további néhány esztendő vonatkozásában ez is bekerült a vizsgált források közé.¹⁰⁹

II.2.A.d. Az 1943-as összeírás

Mivel a Petri-monográfiát négy évtizeddel követő, az addigi legalaposabb adatgyűjtés szándékával indult kezdeményezés során összeállított gyülekezeti jelentések mindmáig nem jelentek meg nyomtatásban, s ezek másolati példányait a zilahi egyházmegye levéltára őrzi, ebben a forráscsoportban kerülnek bemutatásra. A dicséretes vállalkozás a szilágy-szolnoki egyházmegye esetében meglehetősen felemás eredménnyel zárult. Bár a tételes lelkésznévsorok elkészítése mellett a kerületi utasítás értelmében a helyi levéltári anyag alapján a lelkészekre, valamint családtagjaikra vonatkozó bárminemű érdemleges információt be kellett építeni a jelentésbe,¹¹⁰ az adatlapok vizsgálata eredményeképpen viszont az derült ki, hogy a végeredmény igencsak változó színvonalúra sikeredett. Egyrészt a lelkésznévsorok csak néhány esetben gyarapodtak az addigi előzményekhez képest, és akkor is meglehetősen csekély mértékben; a jónéhány gyülekezetnél megfigyelhető stagnálás pedig azt jelzi, hogy az adatközlő nyilvánvalóan (vagy akár bavalottan) a Petri-monográfiából inspirálódott. Viszont néhány olyan egyházközséget is találni, ahol a prédikatori lajstrom jócskán leszűkül, nemcsak a monográfiához, de akár még a Névkönyvek szerény adataihoz viszonyítva is (Ipp esetében a Névkönyvben említett öt névhez képest itt csak hármat találunk). A körlevél végrehajtásának egyik negatív példajaként említhető a perecseni jelentés, melynek összeállítója, Bibó Lajos

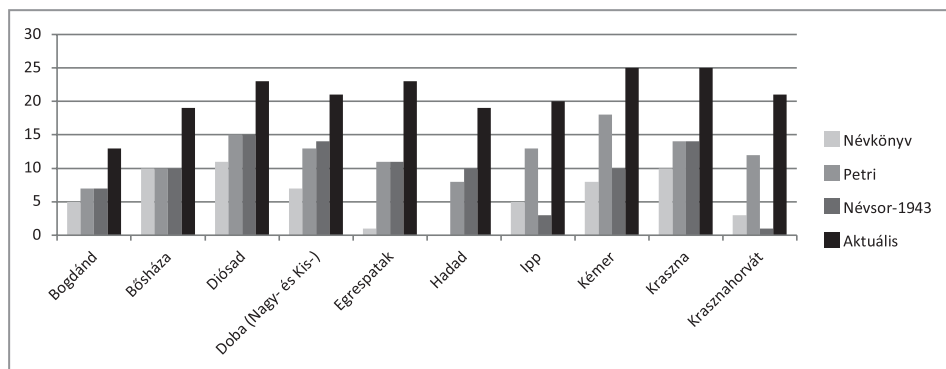
108 Néhány kivételes esetben arra is találunk példát, amikor a jegyzőkönyvben rögzített határozat mégsem abban a formában valósult meg, s a megüresedett helyet nem az ott megnevezett lelkész, hanem valaki más foglalta el. Mindez arra figyelmeztet, hogy még ezt a forráscsoportot is csak megfelelő kritikával lehetett felhasználni a kutatások rendjén.

109 PROT-4, RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: R41.

110 A 2715-1943. IV. sz. körlevél elrendelte, hogy: „*az erdélyi egyházkerület minden egyes gyülekezeti lelképásztora a rendelkezésére álló adatok alapján pontos jelentést készítsen a lelkészi életrajzi adatok gyűjtésével kapcsolatban.*” Ennek a következőket kellett tartalmaznia: 1. a gyülekezetben szolgált lelképásztorok névsora, a teljesség igényével összeállítva; 2. az egyházközség anyakönyveiből kigyűjtött összes olyan bejegyzés, amely a lelkészekre és családtagjaikra vonatkozik; 3. a fungens lelkészek, az egyházközségben működő valamennyi lelkészjellegű egyén, a nyugdíjas lelkészek és lelkészözvegyek önéletrajza; 4. egyéb, a lelkészek életére vonatkozó adatok, feljegyzések.

helyi lelkész egyetlen gépelt oldal formájában tett eleget a felsőbb egyházi rendelet meglehetősen részletes előírásainak.¹¹¹ Másrészt pedig mindenképpen pozitív hozzájárulás a kezdeményezésnek, hogy az anyakönyvi bejegyzések átvizsgálása számtalan életrajzi adattal gazdagította a prédikatori adattárat, amit a jelentéstevők nagyobb része a lehetőségekhez képest lelkiismeretesen el is végzett. Néhány gyülekezet jelentése hiányzik (Kusaly, Lompért, Szamosudvarhely), nem tudni, hogy ezek időközben elkallódtak, vagy egyáltalán el sem készültek.¹¹²

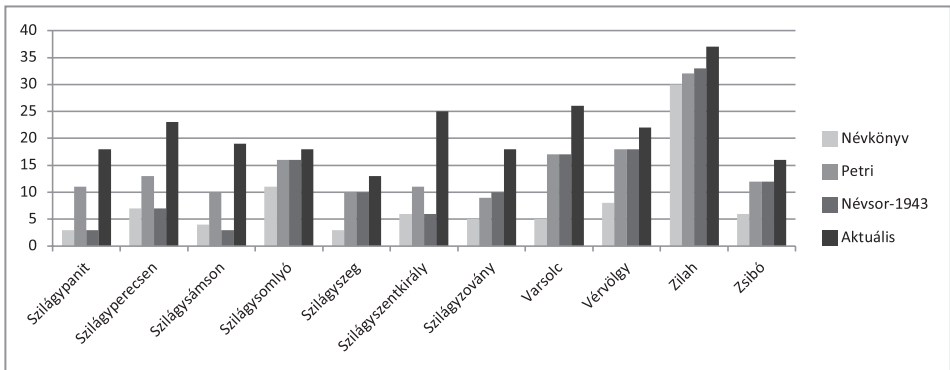
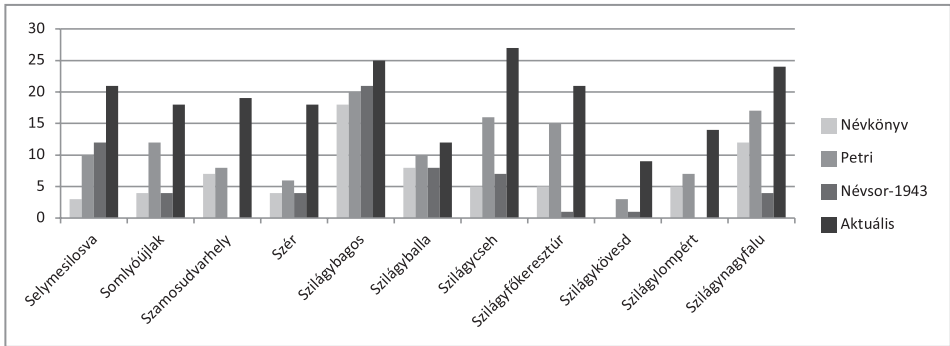
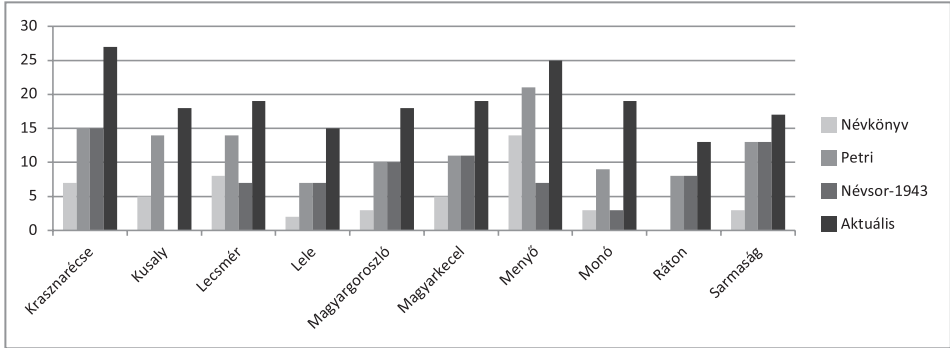
A fentiekben csupán a legfontosabb, általános jellegű forrásokat ismertettem, emellett számtalan egyéb információ felhasználásával sikerült összeállítani azt a lelkési adattárat, amely jelenleg 548 nevet tartalmaz, az 1821-gyel záruló időszakra vonatkozóan. Az alábbi diagramok a három legfontosabb forrás viszonylatában gyülekezeti bontásban ábrázolják a helyi lelkésznévsorok számbeli gyarapodását annak a 42 egyházközségnek az esetében, amelyekben akadémita lelkipásztorok is szolgálatot teljesítettek. Eszerint kivétel nélkül, mindenik eklézsia vonatkozásában sikerült előrelépni, még a korábbiakban meglehetősen alaposan feldolgozott Zilah esetében is.¹¹³ A részletes névsorokat az Adattár második része tartalmazza.

111 A végrehajtási utasítás alaposan kitért minden részletre: a jelentést egyenként lepecsételt, álló negyedívekre, lehetőleg írógéppel kellett elkészíteni, és ezeket gyűjtőborítékban elhelyezni. KÖRLEVÉL-1943 166–170.

112 Ezeket sem a ZEMLT, sem a TTREL őrzetében levő gyűjteményben nem sikerült megtalálni.

113 A zilahi lelkészek aktualizált adattárát egy nemrég megjelent tanulmányban ismertettem. ZSIGMOND 2020-A 304–375.

III. Az akadémiai lelkipásztorokra vonatkozó kutatások

A magyarországi diákokat sorjázó általános peregrinus-adattárak terjedelmük okán nem tartalmaznak a hazatérés utáni tevékenységekre vonatkozó információkat, viszont a szűkebb területre fókuszáló erdélyi áttekintés összeállítói már megkísérelték legalább jelzésértékűen feltüntetni az itthoni életutak legfontosabb ismert állomásait.¹¹⁴ A továbbiakban néhány általános jellegű megállapítás következik, bizonyos kiemelt szempontok mentén vizsgálva a traktusban működő akadémistákat, míg az egyéni, személyes vonatkozású információk a személyi adattárba vannak betagolva.

III.1. Általános megállapítások

Az alábbiakban diagramok segítségével mutatom be az akadémiai lelkipásztorok egyházközösségenkénti és időbeni megoszlását. Összesen 42 eklézsiában fordultak meg külföldön tanult prédikátorok, előfordulásuk nagyságrendileg természetesen egyenesen arányos azok lélekszámával és vagyoni helyzetével, amint azt már az 1787-es összeírás esetében is láthattuk.

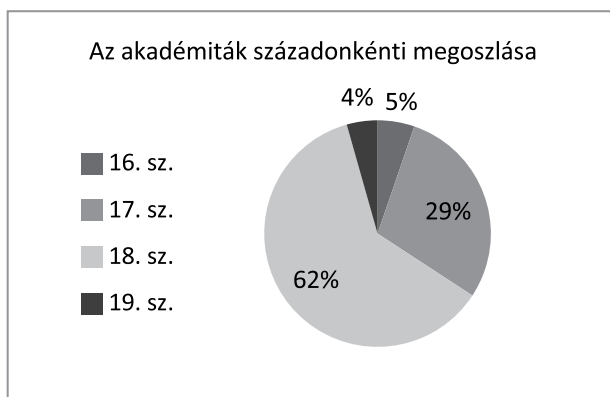
Az akadémisták részarányát vizsgálva a gyülekezeteket az árnyaltabb ábrázolás szándékával négy csoportba soroltam: az első csoportba (50% felett) mindössze három gyülekezet tartozik (Zilah, Somlyó és Szilágycseh), a másodikba (26-50%) tíz (Kémer, Kraszna, Zovány, Percsen, Doba, Balla, Hadad, Nagyfalva, Bagos és Sámson), a harmadikba (11-25%) húsz (Zsibó, Keresztúr, Monó, Lompért, Lele, Menyő, Varsolc, Sarmaság, Goroszló, Somlyóújlak, Szer, Panit, Lecsmér, Kecel, Ráton, Krasznahorvát, Ilosva, Diósd, Récse és Kövesd), valamint a legutolsóba (1-10%) pedig kilenc (Ipp, Vervölgy, Bogdánd, Szilágyszeg, Bósháza, Kusaly, Udvarhely, Egrespatak és Szentkirály). A túlnyomó többséget tehát a harmadik csoport képviseli, amelyben nem rendszeresen, hanem meglehetősen esetlegesen következtek akadémisták a domidoctusok között, az ismert prédikátorok kevesebb, mint negyedrészt képezve.

114 A szerzők munkájuk előszavában maguk is hangsúlyozzák, hogy ezt annak a szempontnak a figyelembevételével tették meg, hogy kiterjedt levéltári kutatások hiányában – ha elnagyoltan is – valamelyest sikerüljön felvázolni a bujdosásból hazatértek működési helyét, pályájuk alakulását, életművük jellemzőit, számot vetni azzal, hogy „*hol és milyen hazai közegben dolgoztak hőseink, hol és hogyan terjesztették a magukkal hozott ismereteket, az európai műveltség újabb és újabb szellemi, módszertani és az élet minőségét emelő anyagi kultúra értékeit.*” Továbbá az objektív okokból következő hiányosságok említése rendjén egyben felvázolják azt a módszert, amellyel további kutatásokat folytatva kell tisztázni az adatbázisban foglaltak életútjának feltárható részleteit. SZABÓ-SZÖGI 6.

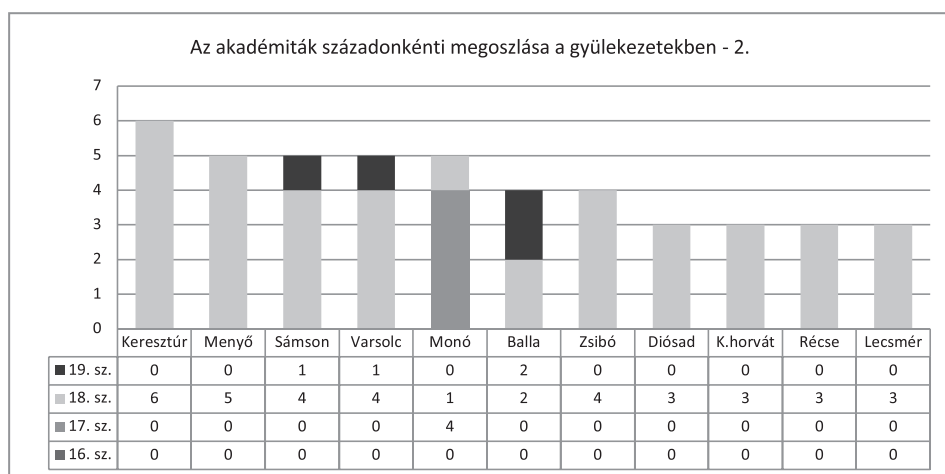
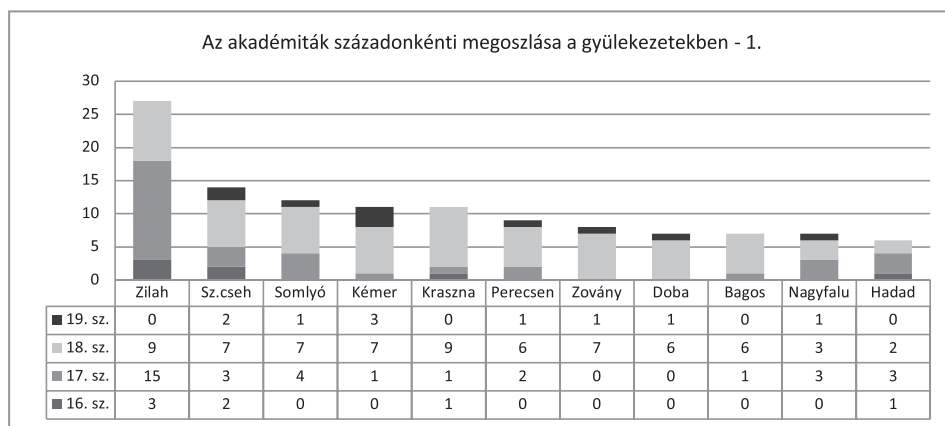

A peregrinusok századonkénti megoszlását vizsgálva részben a szerény forrásadottságokból következik, hogy a 16. századot egyelőre mindössze haton képviselik, némi előrelépés leginkább ebben a csoportban remélhető a további kutatások révén. A következő évszázadra vonatkozóan már 33 névvel számolhatunk, míg az akadémiták zöme (69) a 18. században, s főként annak második felében tevékenykedett, ami jól tükröződik a vizitációs jegyzőkönyvek fentebb már ismertetett adataiban, amikor is az utolsó évtizedben a külföldön tanultak szinte a fele részét alkották a traktus lelkészi közösségének. A századforduló után számuk igen megcsappan: csupán öten fordultak meg idegenben a korszakot lezáró 1821-es esztendőig.

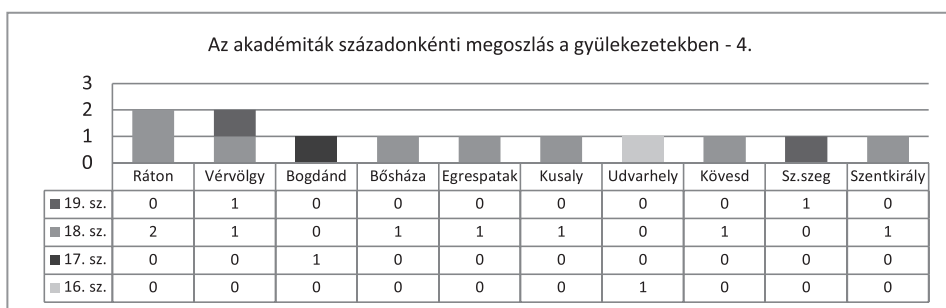
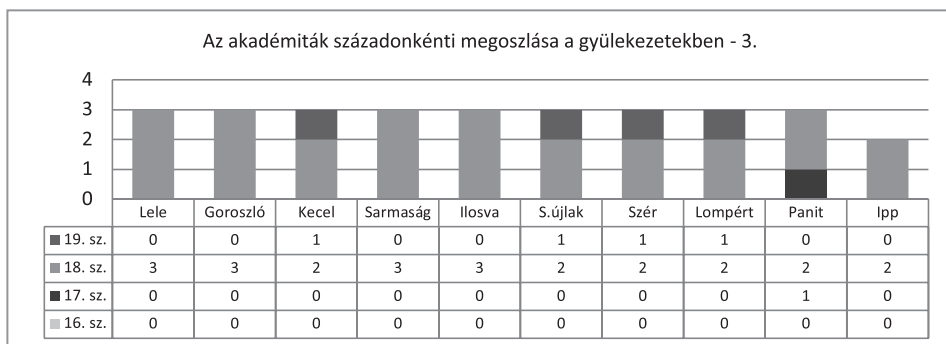
Ezt egy általános áttekintés követi, amelynek keretében gyülekezetenként történik a peregrinus lelkészek számbavétele, szám szerint csökkenő sorrendben. Itt is jól megfigyelhető a 18. század túlsúlya, kivételt szinte csak az első helyen álló Zilah képez, ahol

sajátos okok miatt a 17. században fungált akadémiták vannak számbeli fölényben.¹¹⁵ Emellett alig néhány másik egyházközségben találunk hasonló helyzetet (Hadad, Monó, Bogdánd, Szamosudvarhely, Szilágyszeg), de ezek zömében csak egyetlen idegenben tanult prédikátor tűnik fel a névsorban.¹¹⁶

115 A zilahi lelkészokről írt tanulmányban részletesebben is kitértem az itteni helyzet elemzésére. A 18. századot illetően meghatározó, hogy ekkor – annak ellenére, hogy az egyházközség szinte állandó jelleggel két prédikatori állást tartott fenn – Zoványi P. György egymagában négy évtizeden át szolgált Zilahon, majd két utóda hasonlóan hosszú időn át volt itt, akiknek szolgálati ideje le is fedti a 19. század első két évtizedét. ZSIGMOND 2020-A 348.

116 Jól szemlélteti a helyzet sajátosságát, hogy például a meglehetősen szerény gyülekezetnek számító Szamosudvarhely csak annak okán került be a felsorolásba, hogy Kisdobszai Dániel senior két említés erejéig itteni lelkészként szerepel, melynek okára egyelőre nem sikerült magyarázatot találni. ZSIGMOND 2020-A 314.

III.2. Származás és belföldi tanulmányok

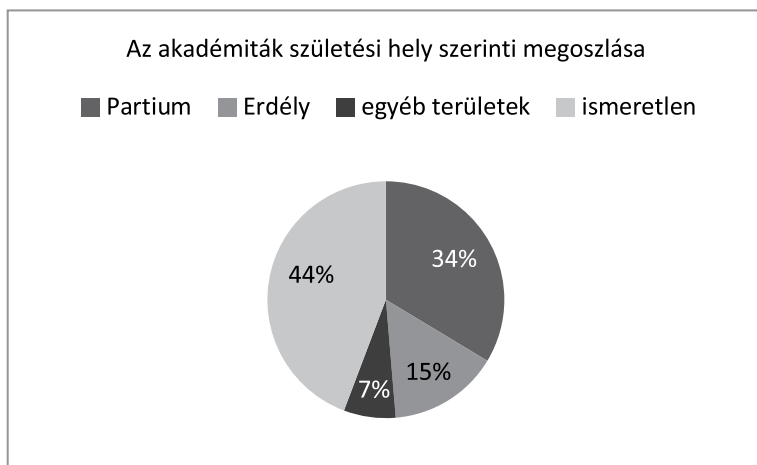
A Szilágyságba került akadémiták származását illetően e két szempont együttes vizsgálatát a kényszerűség diktálta, annak reményességében, hogy a meglehetősen hiányos személyi adatok esetenként jól kiegészítik egymást. Figyelembe véve, hogy az oktatási intézmények igencsak jól behatárolható saját vonzaskörzettel rendelkeztek, ahonnan hallgatóik nagyobb részét toborozták, meglehetősen nagy biztonsággal lehet következtetni az itt tanultak származási helyére is.¹¹⁷ Néhány esetben ez nem érvényesül ilyen egyértelműen,¹¹⁸ de véleményem szerint ezek a kivételek mégsem befolyásolják döntő mértékben a körvonalazódó végkövetkeztetéseket.

117 A közreadott diáknévsorokat bevezető tanulmányok közül főleg a nagyenyedi tér ki részletesen erre a fontos aspektusra, lehetőség szerint elvégezve az ezirányú elemzéseket, úgy településföldrajzi, mint társadalmi szempontból. JAKÓ–JUHÁSZ 58–72.

118 Ennek érzékeltetésére a felvinci/lécfalvi születésűnek tartott Felvinczi Sándor példáját idézhetjük, aki kollégiumi tanulmányait mégsem Erdélyben, hanem Debrecenben végezte. Bár a Filkei János kalandos ifjúkorára, Fogarasról Kassára való elhurcolására és pataki tanulmányaira vonatkozó hagyományt nem árt némi fenntartással kezelni, de e két kiragadott eset is jól érzékelteti, hogy a születési és a tanulmányi hely nem minden esetben állt szoros kapcsolatban egymással.

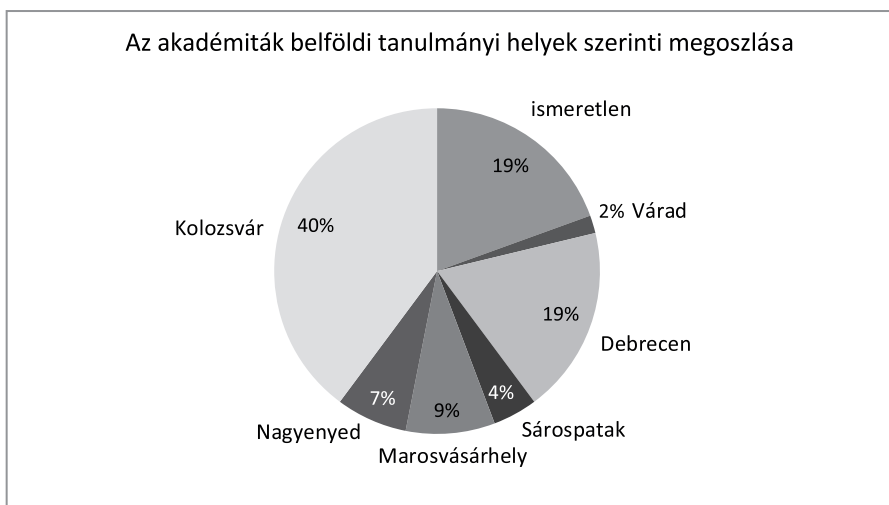
A 114 akadémiai lelképásztor közül mindössze 65-nek ismerjük, vagy legalábbis sejtjük a születési helyét. Főleg a 16–17. század vonatkozásában, egzakt információk hiányában olykor csupán a korabeli névhasználati gyakorlat alapján próbálunk meg következtetni származásukra.¹¹⁹ A helyzet fokozatosan javul a következő századokban, főleg az anyakönyvezés megkezdése utáni időszakban (ez néhány korábbi kivételtől eltekintve általában a 18. század második felére, utolsó harmadára tehető). Az ismert helyen születettek bő egyharmadáról, 18 prédikátorról tudjuk, hogy a Szilágyságban látta meg a napvilágot, szinte ugyanennyien (21) a Partium egyéb vidékein, Erdélyben ugyancsak 18-an, a többiek (8) pedig más területeken.

Következzenek az ismert vagy gyanított születési helyek, az ott születettek számának csökkenő sorrendjében (félkövérrel kiemelve a szilágysági települések): **Szilágy-somlyó** (5); Debrecen (4); Bánffyhunad és **Szilágyság – a helység megnevezése nélkül** (3-3); 2-2 személlyel: Csernátfalu, Dés, Kolozsvár, Tasnádszilvás, Visk és **Zilah**; a többi település pedig egy-egy ott születettel: Bibarcfalva, Biharnagybajom, Borosjenő, Csicsókápolna, **Désháza**, Felvinc-?, Gyula, Ikafalva, Kálnó, Kalocsa, Kecskemét, Keszi-?, Kisdobsza, Körösszeg, Kovászna, **Kraszna**, **Krasznahorvát**, Lécfalva-?, Marosszentkirály, Munkács, Nagybacon, Nagykároly, Németi, Olaszliszka, Pettyén, Sóvárád, Szalárd, **Szamosudvarhely**, Szatmár, Szeged, Szikszó, **Szilágybagos**, **Szilágyfőkeresztúr**, **Szilágynagyfalu**, **Szilágypercesen**, **Szilágyámson**, Tasnád, Técső és Zalán-?.

119 A következtetéseket illetően a magam részéről nem bocsátkoztam találgatásokba, csupán a szakirodalomban – elsősorban Herepei János és Zoványi Jenő műveiben – megjelenő ilyen vonatkozású adatokat építettem be áttekintésembe.

Elsősorban az iskolai adattárak, kisebb részben pedig egyéb, közvetett források segítségével 91 személy esetében (81%) sikerült beazonosítani az itthoni tanulmányok helyét, összesen hat iskolát. Az 1660-ban megszűnt váradai skólából mindössze két diákot sikerült identifikálni, Debrecen huszonegyen képviselik, Sárospatakot pedig öten. Három erdélyi kollégium diákjaiból került ki a lelkészek több mint fele (56%), a következő megoszlásban: Kolozsvár (46 személy), Marosvásárhely (10) és Nagyenyed (8).

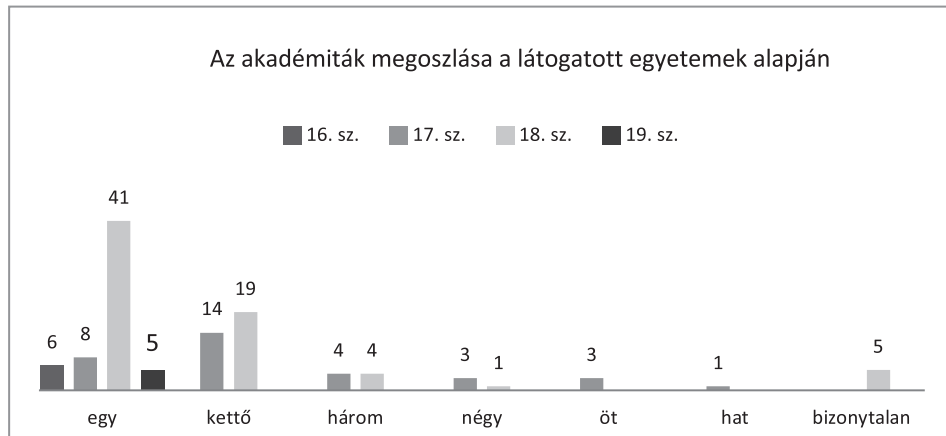

Amennyiben a származási helyek áttekintését összevetjük a tanulmányok helyszínével, egyrészt azt találjuk, hogy ez utóbbinál csak feleakkora a nem ismert helyek részaránya (43, illetve 19%). Másrészt pedig a korábbi kép valamelyest módosulni látszik, miszerint a Szilágyság az erdélyi iskolázottságú (főképp a Kolozsváron tanult) ifjak számára valamelyest nagyobb mértékben jelentett lehetőséget a letelepedésre, mint a Debrecenben, valamint az ismeretlen helyen tanult társaiknak. Kolozsvár hangsúlyosabb volta csakis akképpen magyarázható, hogy egyfelől az ismeretlen születésű helyű diákok közül is sokan lehettek erdélyiek, másfelől pedig a Résekből is többen választották (s itt elsősorban a szilágyságiakra gondolhatunk) a kincses város kollégiumát ismereteik gyarapítására. Mindemellet természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a vizsgált csoport tagjai nem egyformán kötődtek a traktushoz, volt, aki számára csupán egy rövid, átmeneti időszakot jelentett az itteni szolgálat, míg mások egész életüket szilágysági gyülekezetekben töltötték el. Erről még részletesebben is szó lesz a későbbiekben.

III.3. Külföldi tanulmányok

Vizsgálódásaim alapvető kritériumát épp a külföldi stúdiumok elvégzése jelentette, adattámba csak azokat a lelkészeket vettem fel, akik bizonyíthatóan megfordultak valamelyik egyetemen. Mivel a közreadott egyetemi diáknévsorok értelemszerűen általában csak a leglényegesebb adatokat tartalmazzák,¹²⁰ a helyi gyülekezeti lajstromokkal történt összevetés során az azonosítást nem minden esetben sikerült száz százalékos biztonsággal elvégezni. Emellett néhány kivételes esetben a meglátogatott egyetem nem ismert, ilyenkor egyéb forrásokból származó, hitelesnek tekinthető információk alapján döntöttem a nyilvántartásba való felvételtől.

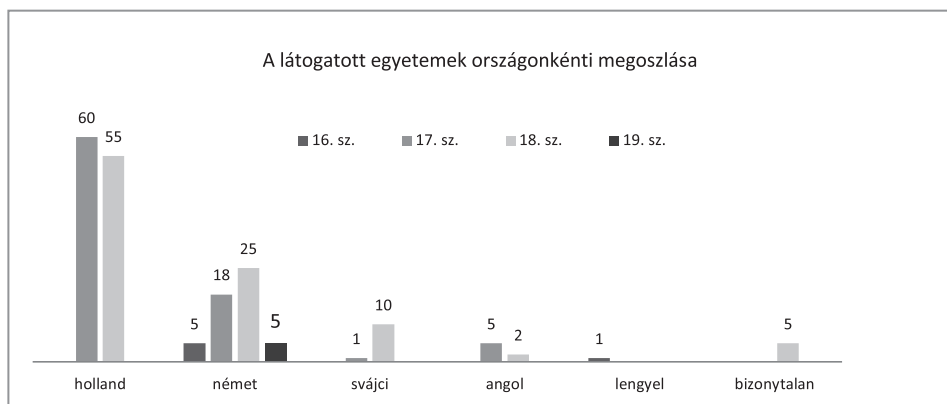
A tág időhatárok ebben az esetben is csupán általánosabb jellegű megállapítások megtételére nyújtanak lehetőséget. Mivel a külföldre menők zöme általában szerényebb anyagi forrásokkal rendelkezett, legtöbbjük egy, esetleg két egyetemet látogatott meg (összesen 99 személy), csak nyolcan fordultak meg három helyen, négy univerzitást négyen, ötöt pedig még kevesebben, csupán hárman kerestek fel, s egyetlen peregrinusnak, a később gályarabságot szenvedett Kálnai Péternek adatott meg, hogy két ország hat egyetemére is eljuthasson. Emellett öt személyt soroltam a bizonytalan kategóriába, az ő esetükben csak azt tudjuk, hogy megfordultak ugyan külföldön, de a meglátogatott oktatási intézmények számát és helyét nem ismerjük.

A fenti kimutatásban foglaltakból következően a felkeresett egyetemek földrajzi elhelyezkedését áttekintve az általános képet mindenképpen torzítja, hogy ugyanazon diák esetenként több univerzitásra is beiratkozott peregrinációja során. Ezt a nyilvánvaló

¹²⁰ Az erdélyi peregrinusokat tartalmazó nyilvántartások lehetőség szerint igyekeztek a diákok itthoni tevékenységével kapcsolatban is némi információt megadni, de ezek sok esetben hiányosnak vagy egyenesen tévesnek bizonyulnak. SZABÓ-SZÖGI, SZABÓ-TONK.

tényt belekalkulálva is egyértelmű Németalföld döntő fölénye a maga 115 beiratkozásával, a következő megoszlás szerint: Franeker (47), Utrecht (32), Leiden (22), Groningen (10), Deventer (4). Utána következnek a német egyetemek: Heidelberg (13), Odera-Frankfurt (11), Marburg (8), Wittenberg (7), Göttingen (5), Bréma, Erlangen és Halle (2), Duisburg, Görlitz és Jéna (1). Svájcot tizenegyen keresték fel: Zürich (5), Basel, Bern és Genf (2); Angliába pedig heten jutottak el: London (6), Cambridge (1). Lengyel egyetemen, Krakkóban egyvalaki tanult, öt diák tanulmányi helyét pedig egyelőre még nem sikerült azonosítani.

A századonkénti megoszlást már ismertettem az általános megállapítások rendjén, a tanulmányi és a szolgálati helyek vonatkozásában jelentkező minimális eltérést az magyarázza, hogy néhány esetben egy bizonyos század utolsó éveiben peregrináló ifjú csak a századfordulót követően tevékenykedett a Szilágyságban. Ezt figyelembe véve nem láttam értelmét egy külön diagramon bemutatni ezt az aspektust is.

III.4. A lelkészek ordinációja

A tanulmányaikat befejező lelkészjelöltek az egyházmegyei szinten lezajlott vizsgálat után állhattak szolgálatba, amikor is az erre vonatkozó néhány szűkszavú utalás tanúsága szerint elsőként az esperes néhány lelkésztársával vizsgálta meg az ifjak tudományát, akiket a pozitív minősítés esetén exmittáltak, azaz felhatalmazást nyertek a szolgálatra a számukra kirendelt gyülekezetben.¹²¹ Ennek megfelelően nevüket bevezették a traktuális protokollum(ok) elején álló lajstromba, amit általában a főjegyző végzett el, de arra

¹²¹ A parciális zsinati jegyzőkönyvek erre nézve semmilyen konkrét utalást nem tartalmaznak, csupán a Szathmári Nagy István esperes által a kerületi ordináció végéig kiállított egyik ajánlólevélben találunk némi információt. SZATHMÁRI-LEVÉL 1787 114^f. ld. Függelék/10.

is volt példa, hogy ezt maguk az ingremiáltak tették meg saját kezűleg.¹²² Ezt követően némileg később, olykor akár egy-két év múltán (kivételes esetekben akár még ennél is hosszabb időszak után) került sor a legfelsőbb szintű, egyházkerületi megerősítésre,¹²³ ami egyben magyarázatot ad a traktuális lajstromok és a kerületi felszentelési listákon szereplő évszámok közötti esetleges eltérésre. Az évente megtartott generális zsinatok egyik kiemelt napirendi pontja volt a lelkészi vizsgára kiállt ifjak tudományának megvizsgálása, valamint a megfelelő minősítést nyertek ünnepélyes felavatása és kibocsátása a lelkészi szolgálatra.¹²⁴ Az ordinációs névsorok megtalálhatók a zsinati jegyzőkönyvekben, jellemző módon a felsorolásban is különbséget téve a külföldön, illetve az itthon tanultak között – külön kiemelve a peregrinusokat.¹²⁵ Azon túlmenően, hogy a lelkészi adatbázisok egyik alapvető forrását képezik, ezeknek az információknak esetünkben egy sajátos többlete is van, ugyanis segítségükkel egy újabb szempont alapján is vizsgálhatjuk az egyházmegyének a két egyházkerülethez fűződő viszonyát.

A tiszántúli superintendencia és a traktus között régóta érlelődő feszültséget távolról sem sikerült teljes mértékben eloszlatni Zoványi József senior 1769-ben történt leváltásával, ami azt mutatja, hogy tévedés lenne ezért egyszemélyben őt magát okolni. Számos jel utal arra, hogy a hivatalos kapcsolattartás továbbra sem történt mindig gördülékenyen. Ennek egyik árulkodó epizódjaként említhetjük azt az esetet, amikor 1774-ben a debreceni superintendentiális gyűlésen a szilágyi traktust figyelmeztetik, hogy szolgálatba álló lelkészei felavatásukat az egyházkerületben eszközöljék, nem pedig Erdélyben.¹²⁶ Mivel konkrétan csak Kis Sándor esetére hivatkoznak, aki nemrég

122 Ezt a gyakorlatot az 1665-től 1714-ig terjedő időszakban követték, az 1656-os protokollum névsorának személyenként változó írásképeinek tanúsága szerint. PROT-1 7–10. Vö. ZSIGMOND 2007 900–901.

123 Szathmári Nagy István 1789-es ajánlólevelében hivatkozik is egy ilyen, nem részletezett akadályra, amikor a felszentelésre jelentkező két ifjú késlekedését indokolja: „...a' kik még ez ideig csak penes Solemnem Exmissionem szolgáltak Ecclesiájokban és a' kik az elmúlt Augustusi Periodusra nevezetes akadályaikra nevez ki nem mehetvén...”. SZATHMÁRI-LEVÉL 1789 58^r. ld. Függelék/11.

124 ZOVLEX 366.

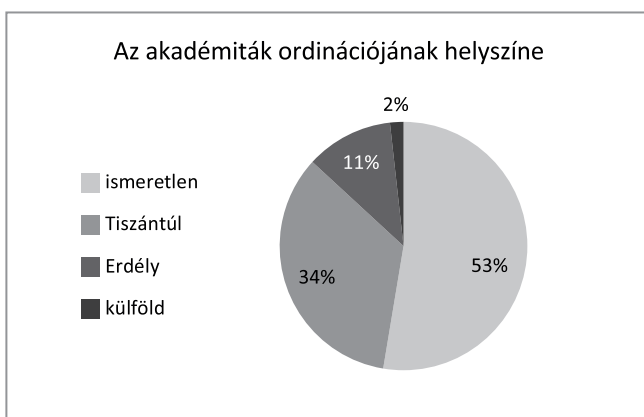
125 Tóth Sámuel és Borovszky Samu fentebb már említett, a 19. század végén kiadott, hézagpótlónak tekinthető munkái után a közelmúltban látott nyomdafestéket a tiszántúli generális zsinatok korpuszának első kötete, mely a teljesség igényével adja közre a zsinatokra vonatkozó dokumentumokat az 1735-ös esztendőig terjedően. TTREKZSI

126 KÖNYVES TÓTH 1398. Vö. TÓTHS II 167.

Kolozsváron ordináltatta magát,¹²⁷ hasznosnak ítéltem alaposabban is megvizsgálni, hogy mennyire rejtett tudatos magatartás, netalán felsőbb (esperesi-?) sugalmazás az ebbéli döntések meghozatalában, vagy esetleg már korábbi időkre visszavezethető, akár folyamatosnak is tekinthető gyakorlatról beszélhetünk, netalán olyan egyéni, szubjektív döntésről, amely esetleg a származási és a korábbi tanulóhellyel állhat összefüggésben?

Az áttekintés eredményeképpen csupán 53 lelkész esetében (46%) sikerült megállapítani az ordináció helyét és időpontját, melyre 39 alkalommal a tiszántúli egyházkerületben került sor,¹²⁸ 12 esetben Erdélyben, kettőjüknél pedig külföldön, amint azt az alábbi diagram ábrázolja:

Tekintetbe véve a lelkipásztorok olykor nemcsak traktusokon, de akár egyházkerületeken is átívelő helyváltoztatásait, a továbbiakban figyelmünket azokra irányítjuk, akik nem a későbbiekben, már korábban felszentelt lelkészként kerültek az egyházmegyébe, hanem szolgálatukat eleve a Szilágyságban kezdték meg, vagy legalábbis ekkor történt meg az ordinálásuk. A dokumentálhatóan ordináltak 60%-a, azaz 29 lelkipásztor képezi ezt az alcsoportot, és mivel közülük mindössze hetüket találjuk az erdélyi zsinati

127 „*Reverendi senioris Sylvaniensis literae levae sunt, quibus significatur inter alia, reverendum Alexandrum Kis minister in illo tractu exmissum in Synodo Transylvaniensi Claudiopoli celebrata voluisse consecrari, et eo esse contulisse.*” ЖКВ-ТТ-4 83. Bizonyára ez az egyetlen eset önmagában még nem vont a volna magára a kerület neheztesítését, ha nem lettek volna korábbi előzményei; illetve azt sugalmazta a debrecenieknek, hogy Zoványi leváltásával távolról sem sikerült a vitás kérdést egyszer s mindenkorra rendezni – amint azt a következő évtizedek eseményei igazolták is. A traktus 1821-es elcsatolását megelőzően is számos erre utaló esetet találunk, mint például a bagosi lelkészi állás betöltése okán támadt vitát 1801-ben, vagy a Dombi János esperes kerületi megerősítésével kapcsolatos huzavonát az eskü szövegét illetően. PROT-3 204v–207r. 208v. Vö. KÖNYVES TÓTH 1433–1437. 1440. 1467.

128 A jobb áttekinthetőség kedvéért ide soroltam azt a hat lelkipásztort is, akiknek a felszentelése a zsinattartási tilalom idején az egyházmegyei parciális zsinaton történt (nem mellékesen épp maga az esperes-szuperintendens által), valamint azt az egyedi esetet is, amikor egy külföldön ordinált peregrinus ifjú hazatérve Debrecenben kérte ennek megerősítését.

iratokban (s őket is csak a 18. század második felétől kezdődően), ez látszólagosan azt a feltevést erősítené, hogy a lelkészi vizsgára állás helyének megváltozása kizárólag a traktus és a tiszántúli kerület közötti feszültségek elmélyülésével állna összefüggésben, mely a leghangsúlyosabban Zoványi József esperes fegyelmi ügyében körvonalázódott, de amely láthatólag a helyét elfoglaló Bessenyei Bálint és utódai esetében sem tűnt el nyomtalanul. Viszont nem feledkezhetünk meg a forrásadottságok teremtette sajátos helyzetről, melynek következtében az 1740-es éveket megelőző, részletes erdélyi ordinációs listák hiányában lehetetlen hiteles mérleget megvonni a lelkészjelöltek ilyen irányú opcióját illetően.¹²⁹

Ami a kezdeteket illeti, a 16. századhoz mindössze két ordináció kapcsolható, mindkettőre a tanulmányi helyen, Wittenbergben került sor. Egyiküket, Kalocsai Fábri Jánost 1544. okt. 15-én rendelték a zilahi eklézsiába, ő nyitja meg a Szilágyságban megfordult, ismert peregrinus lelképásztorok sorát.¹³⁰ Néhány év múlva, 1549-ben pedig társát, Horváthi Mihályt ugyan még egy másik egyházmegyébe ordinálták (talán a közép-szolnoki Magyarcsaholyba), aki csak évekkel később, 1557-ben tűnik fel hadadi lelkészként és egyben szilágysági archidiakónusként (esperesként).¹³¹

A továbbiakban az egyházszerkezeti struktúra kialakulásának és megszilárdulásának következtében a felszentelésekre már a hazatérés után, itthon kerül sor. Elsőként Szilvási K. Istvánt említjük, akit 1621. nov. 21-én a szatmárnémeti zsinaton ordináltak, viszont szolgálati helyének megnevezése nélkül.¹³² Ettől kezdve a már jelzett okok miatt a következő 130 évre vonatkozóan néhány kivételtől eltekintve kizárólag a tiszántúli zsinati jegyzőkönyvekre támaszkodhatunk, a különféle források alapján azonosítható néhány Erdélyben ordinált prédikátor mindegyike ottani gyülekezetekben, illetve udvari lelkészként kezdte meg szolgálatát, s csak ezt követően került át a Szilágyságba.¹³³

Sajátos helyzet állt elő Zoványi P. György püspöksége alatt (1728–1758), aki három évtizeden keresztül úgy állt a tiszántúli egyházkerület élén, hogy eközben mindvégig

129 Az ezt megelőző másfél évszázad ilyen vonatkozású adatai viszont meglehetősen esetlegességgel, szórványos említések formájában maradtak fenn, mivel az erdélyi egyházkerületi protokollum 1849 januárjában a teljes püspöki levéltárral együtt áldozatul esett az Enyedet feldúló román szabadcsapatok pusztításainak. A közelmúlt nagy egyháztörténeti vállalkozásaként kerülhetett sor a megsemmisült kötetben foglaltak lehetőség szerinti rekonstruálására, különféle források alapján. ERZSI I–IV.

130 „*Joannes Fabri Colovesis Hungarus, aus dieser Universität beruffen in Sylai zum Pfaramt*” PRÓNAY-STROMP 6.

131 „*Michel Hornatj ein Hungar, Beruffen gein Czabul zum Pfaramt.*” PRÓNAY-STROMP 9.

132 Ennek oka, hogy az 1606–1621 közötti időszakban az ordináltak neve mellett nem tüntették fel a gyülekezeteket. BOROVSKY 627.

133 Zoványi P. György – amennyiben hitelt adunk kritikával kezelendő életrajzának – a Bethlen család szolgálatában állt 1699-től, Szilágyi András pedig a Telekieknél volt hasonló státuszban 1714-től. ZOVLEX 708., CZIBULA 2004 164. 1754-ben Filep Istvánt ismeretlen helyre (feltehetően Bonchidára) rendelték, Ikafalvi B. Jánost pedig 1756-ban Bábocra ordinálták. ERZSI II 307. 321. Szolgálatuk megkezdése után nemsokára mind a négyen a Szilágyságban folytatták tevékenységüket.

megmaradt zilahi lelkipásztornak és egyben a traktus esperesének. Szolgálati helyét ritkán hagyta el, így értelemszerűen generális zsinatokra sem kerülhetett sor – a lelkészek felszentelését az illetékes esperesekre bízta, ő pedig csak a lelkészi oklevelet, a formátát küldte el számukra.¹³⁴ Ebből az időszakból meglehetősen szórványosak az információink, a kerületi zsinati jegyzőkönyvbe maga Zoványi vezette be egyházmegyénként az ordinált ifjak névsorát, épp a Szilágysággal kezdve, ahol a 31 névből öt előtt áll a *Clarissimus* előtag.¹³⁵ Sajátos módon a traktus irataiban ennek szinte semmi nyoma nem maradt, mindössze egyetlen ilyen vonatkozású bejegyzést találunk, amely szerint 1736. febr. 2-án a zsidói parciálison hat (két szilágysági és négy érmelléki) lelkipásztor felavatására került sor, ezek egyike volt az akadémikaként Menyőbe rendelt Hunyadi István.¹³⁶

A meglehetősen talányos, egyelőre még be nem azonosított egyetemen tanult Sombori Héner Márton az első olyan ismert peregrinusunk, akit az erdélyi kerületben szenteltek fel: 1765. jún. 16-án a marosvásárhelyi zsinaton rendelték Szilágycsehbe,¹³⁷ a következő pedig egy szűk évtized múlva épp a debreceniek által kifogásolt Kiss Sándor 1774-ből.¹³⁸ Talán a tiszántúli kerület felszólításának eredményeképpen a következő esztendőkből a procedensek már ott jelentkeznek felszentelésre, de 1784-ben egyszerre négyen is újra Erdélyben állnak vizsgára és nyernek ordinációt a szilágysági traktus eklézsiáiba.¹³⁹ Érdekes, hogy ugyanebben az esztendőben ifj. Katona Imre viszont Szilágysági Sámuel tiszántúli szuperintendens elé járult kézzátételre, miközben korábban udvari lelkészként ő maga is még Erdélyben, Csernátoni Vajda Péter erdélyi püspöktől nyert exmissziót, majd a Szilágyságba átjövve is ennek alapján szolgált ordinálásáig.¹⁴⁰

Egyetlen olyan 18. századi esetről tudunk, amikor valaki külföldön szenteltette fel magát, az Utrechtben tanult Kovásznai Kovács István hazatérése után már úgy jelentkezett Debrecenben megerősítés végett, mint akit németalföldi tanulmányai végeztével ugyanott ordináltak a papi szolgálatra.¹⁴¹

Amikor a felszentelés helyének személyes, szubjektív döntésen alapuló megválasztását említettem a felmerülő lehetőségek között, ennek a szempontnak az életszerűségét igazolja Szilágysági András naplójának bejegyzése, mely szerint ő maga már Teleki László udvari prédikátoraként az egykori debreceni tanulmányaira való tekintettel inkább a Tiszántúlon kívánta volna magát ordináltatni, de végül kenyéradójának kívánsága

134 SZABADI 2011 594–595.

135 TTREKZSI 379.

136 PROT-1 422.

137 ERZSI II 397.

138 ERZSI III 46.

139 Diószegi Mihályt Sámsonba, Duló Istvánt Kusalyba, Marosi P. Györgyöt Récsébe, Zajj Sámuel pedig Dobára rendelték. ERZSI III 205.

140 SZATHMÁRI-LEVÉL 1784, Függelék/8.

141 TÓTHS II 32.

folytán, valamint némi további ösztönzésre végül erre mégis Erdélyben, a kükküllővári zsinaton került sor 1714-ben.¹⁴² Az elsődleges opcióként felmerült, ezidőtájjra tervezett, de meghiúsult felsőbányai zsinat esete ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy olykor a kényszerű külső körülmények is ugyanúgy szempontot jelenthettek egy-egy ilyen irányú személyes döntés meghozatalában, vagy legalábbis annak későbbi értékelésében.

III.5. A szolgálati helyek

Mivel a vizsgált csoport tagjai mintegy bő harmadfél száz esztendő alatt fejtették ki tevékenységüket, a szolgálatukra vonatkozó forrásadottságok egyenlőtlen eloszlása miatt nem lehetséges egy egzakttá szempontok alapján történő, általános értékelés elvégzése. Néhány korábban élt jelentősebb személyiség jól nyomon követhető pályafutásától eltekintve gyakorlatilag csak a 18. század második felétől kezdődően, az írott források számának gyarapodásának köszönhetően¹⁴³ próbálkozhatunk több-kevesebb sikerrel a lelkesítő életpályák stációjának megállapításával. Ezért a továbbiakban bizonyos kritériumok alapján kíséreltem meg a szilági traktusban rövidebb-hosszabb ideig fungáló akadémiták valamiféle csoportosítását.

Eléggé nagy kihívást jelentett annak a lehetőség szerint tárgyilagos áttekintése, hogy az egyházmegye milyen mértékben kínált ígéretes szolgálati lehetőséget az akadémiákról hazatért ifjaknak, hányan telepedtek le itt életük végéig, illetve kik voltak, akik csupán átmeneti jelleggel vállaltak itt szolgálatot. A skála nagyon széles, ennek alapján igen nehéz bármiféle általános tendenciát találni a prédikátorok elhelyezkedési preferenciáját illetően – épp a néhány részletesebben ismert életrajz figyelmeztet, hogy olykor milyen sajátos, egyéni szempontok vagy külső tényezők játszottak közre egy-egy

142 „10. Junii Kükküllő-varon az Erdély országi praedikatoroknak generalis gyűlések celebratott. Ugyan akkor akartanak az alsó magyarországi praedikatorokis gyűlést ejteni Felsőbányan. Ennekem azért, mivel hogy Debretzenben tanultam vól[n]a, a' vólt a' kívánságom, hogy a' magyar országi gyűlésben ordínaltassam magamat. De T. Batzoni Matbé Vram akkori kolosvari reformatus professor az M[é] [tósá]g[o]s Vr ösztönzeseböl reá hajta, hogy Kükküllővaron ordínaltatnam magamat. Engedék azért a' jó tanatsnak, és el menék arra a helyre az Vrfival, Te[le]ki Janos Vrammal edgyütt, noha ö k[egye]lme masnap mindgyárt el hagyta bennünket. [...] A gyűlés és a' censura negyed-fel egész nap tartott. 25-tön vóltunk, kiket a' praedikatorságra irtak vólt a rendben. 13. Junii mind ezek meg esvén vissza indulánk, s' mihelyt haza érkezénk, tsak hamar meg értem, hogy jó szerentsém vólt, hogy Magyar Országba nem mentem vólt magamat ordínaltatni, mert az oda való atyafiak valami arnyektol meg ijjedvén a' gyűlést odahagyták, es meg az utból vissza szaladtanak.” Egyben ez a feljegyzés képezi az egyetlen olyan forrást, mely az említett zsinaton történt lelkeszszenelésre vonatkozik. CZIBULA 2004 165.

143 Nagyjából ekkortól számítható a gyülekezeti levéltárak irattermelésének beindulása, az anyakönyvezetés megkezdése, egyházmegyei szinten pedig 1761-től kezdve maradt fenn az egyházlátogatási jegyzőkönyvek sorozata, szinte hiánytalanul, amely a lelkesz névsorok egyik elsődleges, legmegbízhatóbb forrásának tekinthető.

ilyen döntés meghozatalában. Az egyik legkalandosabb életű lelkész, Szőnyi Nagy István ismert 11 szolgálati állomása közül a zilahi első papság is csak egy néhány éves rövid epizódot jelentett, gyakori helyváltásait többféle tényező befolyásolta.¹⁴⁴ Veszprémi P. Istvánnak, a hasonló nevű püspök fiának lelkészi pályája igencsak ígéretesen indult, nemcsak az apai támogatás okán, de szónoki tehetsége is bizonyosan erre predesztinálta. Ennek ellenére, iszákossága folytán mégis gyakran kényszerült parókiáit változtatni, így került el a Székelyföldről a Partiumba, összesen legalább tíz gyülekezetben fordult meg bizonyíthatóan.¹⁴⁵ Batai B. Györgyről pedig tudjuk, hogy az ő Szilágyságba történt jövetele is kényszerűségből történt, ámbar teljesen más okból: puritánellenes magatartása miatt, támogatóinak elfogytával kellett kolozsvári lelkészi állását felcserélnie az egyértelműen kevésbé tekintélyesnek számító zilahival.¹⁴⁶

Amennyiben az életpálya-modelleket a maguk sokfélesége ellenére megkíséreljük valamelyest közelíteni egymáshoz, azt találjuk, hogy a mérleg nyelve – ha kismértékben is – a lelkészi szolgálatukat nagyjából a Szilágyságban végzők felé billen (63 személy), szemben azokkal, akiknél ez inkább egy rövidebb, netalán átmeneti időszakot jelentett (38), valamint azokkal, akiknek a pályafutását egyelőre még nem sikerült kellő alaposággal rekonstruálni (13). 46 olyan lelkésztől van tudomásunk, akik kizárólag a traktusban tevékenykedtek, emellett 11 esetben azt találjuk, hogy a máshol induló prédikátori pálya végül itt teljesedett ki. Emellett voltak, akik többször is egyházmegyéet váltottak, rövidebb-hosszabb időre, ezekben az esetekben lehetőség szerint azt igyekeztem meghatározni, hogy hol töltötték el több időt, ahhoz a csoporthoz sorolva őket.

Amennyiben a kizárólag a Szilágyságban fungálókat tekintjük, közülük csupán kilencükről tudjuk, hogy idevalósiak voltak (a 23 ismert születési helyből), ennél valamivel többen, 13-an pedig még peregrinációjuk előtt is bizonyíthatóan kapcsolatba kerültek a traktussal: egy-egy itteni rektórián igyekezve előteremtteni külföldi tanulmányaik anyagi fedezetét. A vizsgált csoport egészére vonatkoztatva ez az adat (azaz a kezdeti rektorkodás) csupán 45 esetben ismert, ebből mindössze 19-en kezdték pályafutásukat egy szilágysági iskola élén. A nagyfokú bizonytalanság ellenére úgy tűnhetne, hogy az első önálló szolgálati hely önmagában még nem képviselt megfelelő mértékű

144 Első szolgálati helyéről, Tornáról a protestánsellenes intézkedések folytán kellett távoznia, elüldöztetéséről maga számolt be egyik munkájának függelékében (*Szomorú üldöztetése Szőnyi N. Istvánnak*). A kolozsvári hóstáti papságából viszont már koholt vádak alapján, puritánellenes szolgatársainak ármánykodása következtében távolítják el. SIPOS 2012-C 109–125., ZSIGMOND 2020-A 324–325.

145 Hermányi Dienes József elbeszélése szerint igen szerény körülmények között éltek, amikor a Háromszékről való elmenetelükkor Hermányi apjánál szálltak meg, „*kérdi az anyám szép nyelven Leánykájától: [...] Nincs é lelkem más ingetek? Nincs bizony nekünk, hanem mikor megmossa Anyám Asszony, a kemenczébe buvunk, míg meg nem szárad az Ingünk.*” HERMÁNYI 384.

146 Bizonyára az önértéket esett csorba okán hártotta el – egészségi állapotára hivatkozva – Apafi fejedelem felkérését, hogy korábbi szolgálati helyén prédikáljon számára. ZSIGMOND 2020-A 322., HEREPEI 1966-B 565–573.

vonzerőt a lelkészként való visszatérésre, de ne feledjük, hogy a peregrinusok néhány kivételtől eltekintve a tekintélyesebbnek számító zilahi és somlyói rektori állomásról indultak tanulmányúttjukra, ide való visszajövetelüket pedig az nehezítette, hogy az itteni lelkészi állások nem túl gyakran üresedtek meg.¹⁴⁷ Néhány kivételes esetben pedig az is megtörtént, hogy valaki már itteni lelképásztori szolgálatának megkezdése után távozott külföldre tudományának öregbítése végett, s ennek lejártával immár akadémikaként folytatta tovább ugyanott prédikátori tevékenységét: Deső Mihály dobai, Nagy Sámuel kémeri, Divéki János pedig zilahi szolgálatát szakította meg peregrinációja idejére.¹⁴⁸

III.6. Lelkészi életpályák szubjektív, személyes tükörben

Az adatgyűjtés során egyértelművé vált, hogy a vizsgált csoport elenyésző hányada, mindössze tízegynéhány lelkész esetében beszélhetünk valamiféle részletesebb, életrajz-szerű áttekintésről. A klasszikus (auto)biográfiákra szűkítve a korlátokat, az eredmény még szerényebbnek mutatkozik. Annak ellenére, hogy a naplővezetést feltételezhetően többen is gyakorolták, a Szilágyság vonatkozásában mégis csupán egyetlen prédikátor, Szilágyi András diáriuma maradt fenn. Emellett öt olyan rövidebb-hosszabb életrajzot ismerünk, amelyet valamelyik családtag, leszármazott állított össze. A legjelentősebb a Zoványi P. Györgyé lenne, melyet állítólag később megsemmisült naplója alapján annak dédunokája, Zoványi Imre orvos készített el – erről viszont az utóbbi évek kutatásai rendjén kiderült, hogy a valós epizódok mellett számtalan fikciós elemet

147 Természetesen arra is találunk példát, amikor valaki zilahi rektorsága alatt már igyekezett előkészíteni oda való visszatérését. Bacsoni Incze Máté ezt sikertelenül kísérte meg 1708-ban az itt fungáló esperessel és generális nótáriussal, Debreczeni Főris Istvánnal szemben, hiába próbálta meg a gyülekezetet lelkésze ellen hangolni, a szigorú felsőbb egyházi határozat megakadályozta terve megvalósításában. Bár ezirányú próbálkozása nem járt sikerrel, további pályája mégis szépen alakult, Kolozsváron lett kollégiumi professzor, majd lelképásztor. ZSIGMOND 2020-A 332–333. Vö. ZOVLEX 36.

148 Az egyébként szikszói származású, s a Gyulafehérvárra menekült pataki kollégiumban végzett Divéki már rektorként is Zilahon tevékenykedett, majd másodlelkésszé történt előrelépése után kezdte meg leideni tanulmányait. Még ottani tartózkodása idején valamilyen zavar támadt a lelkészi állás betöltése körül, amelyet a generális zsinaton is tárgyaltak, annak döntése értelmében hazatérése után ő foglalhatta el az első papi állást, melyet 1687-ben bekövetkezett haláláig töltött be. ZSIGMOND 2020-A 326–327.

is tartalmaz, melyek használhatóságával kapcsolatosan fokozott óvatosságra intenek.¹⁴⁹ A másik négy viszont a tényeket illetően megbízhatónak tekinthető: Héczei Pál életrajzát váradi szolgálata okán jegyezték fel az itteni eklézsia protokollumába, Vándza Mihályét saját fia foglalta bele önéletrajzába, és hasonló módon állt elő a Szakáts Pálé is, Bántó Mihályét pedig veje, Baló Benjámin adta közre a Néptanítók Könyvében. Emellett még egy-egy tömör ismertetést olvashatunk Berkes Istvánról, illetve Diószegi Mihályról, melyeket elhalálózásuk rendjén jegyeztek fel a temetési anyakönyvekbe. Hasonló jellegű az a két nekrológ, amelyet az országos sajtóban publikáltak, s amely Polgári Mártonnak, illetve Kovács Ferencnek állít emléket – különösen az utóbbi bizonyul meglehetősen adatgazdagnak. Felvinczi Sándor életének tömör összefoglalását barátja, s egyben egyik elparentálója, Szőnyi Nagy István adja, s ugyanő saját életének egyik szomorú epizódját, Tornáról való elűzését is megjelentette nyomtatásban. Bár ez utóbbihoz hasonlóan a következők egyike sem tekinthető teljes értékű életrajznak, s hitelességük is meglehetősen kérdőjeles, de mégis említésre érdemesnek tartom a Filkei János, valamint a Betlendi János kalandos ifjúkorára, valamint a Nógrádi Benedek biharnagybajomi szolgálatára vonatkozó feljegyzést. További epizódok még felbukkannak a különféle forrásokban, de döntő azoknak a lelkészeknek a hányada, akiknek az életéről alig tudunk valamit, a legalapvetőbb életrajzi adatokon kívül.¹⁵⁰

A következők rendjén e szerény mennyiségű forrásból válogatva mintegy jelzésértékűen ismertetek három lelkészi életpályát, ezáltal érzékeltetve vizsgálódásaim ezen aspektusát is.

149 Az életrajzot Szilágyi Ferenc találta meg 1769-ben zilahi kutatásai során, melynek összefoglalását nyomtatásban is megjelentette. A kérdéses eredeti szövegnek sajnos hosszas keresés ellenére sem sikerült a nyomára akadnom, viszont a tartalmi elemzés során ennek hiányában is egyértelművé vált, hogy a lépten-nyomon felbukkanó következetlenségek és nyilvánvaló ellentmondások miatt nem alkalmas Zoványi hiteles életátjának felvázolására. Ez felveti annak lehetőségét, hogy az utód csak egy sohasem létezett diárumra hivatkozva igyekezett az általa megalkotott „biográfiát” hitelessé tenni, vagy legalábbis egy esetleg tényleg létező napló kevésbé érdekesítő feljegyzéseit jócskán kiszínezve kísérelte meg felmenőjének hírnevét növelni. ZSIGMOND 2008 57–65., ZSIGMOND 2013 1–7.

150 Az említett források zömét jelen dolgozat Függelékében adom közre.

III.6.A. A naplóíró Szilágyi András

Szilágyi András (1683–1738) fennmaradt naplója¹⁵¹ egyedinek számít a traktusban szolgált lelkészek vonatkozásában, hasonlóan ezen kívül jelenleg nem ismerünk.¹⁵² Első, szemelvényes ismertetésére még a 19. század vége felé került sor, Szeremlei Samu tollából, alaposabban viszont csak egy bő évszázaddal később, a közelmúltban dolgozta fel Czibula Katalin irodalomtörténész, egyben a napló teljes szövegét is közreadva.¹⁵³

Naplójának köszönhetően lett a traktusban amúgy nem túlságosan sok időt eltöltő Szilágyi az adatbázis egyik legjobban dokumentált prédikátora, akinek feljegyzései – azok személyes jellegén túlmenően – rávilágítanak azokra a tényezőkre is, amelyek rajta kívül még sok hasonló helyzetben levő szolgatársa sorsának alakulására is bizonyosan befolyással voltak a 18. század első évtizedeiben.

A lelkészek származásával kapcsolatban már utaltam a nevek ezirányú információ-tartalmára. Ott is hangsúlyozott óvatosságot igazolja, hogy származásának ismertetése rendjén kiderül, hogy a család vezetékeve néhány generáció alatt többször is cserélődött: a gyergyószéki György Jakab nevű felmenője telepedett le a somlyói Báthory-udvarban, a naplóíró apját mestersége után már inkább Szűts Gáspárként emlegették, őt magát pedig születési helye után pedig már Szilágyiként. Az eredetileg katolikus vallású család választott új lakóhelye felekezeti viszonyainak köszönhetően lett fokozatosan reformátussá, a szerző egyik nagybátyja, Szilágyi János pedig maga is akadémia lelképásztorként fungált.¹⁵⁴

Belföldi stúdiumai végeztével Szilágyi saját bevallása szerint akkor még nem szándékozott tanulmányait idegenben öregbíteni, erre csak a hódmezővásárhelyi rektorkodásához fűzött reménységében való csatlakozása és mások rábeszélése nyomán szánta el magát.¹⁵⁵ Másfél évre terjedő, sok viszontagsággal és betegeskedéssel telt peregrinációja után 1713 decemberében érkezett Debrecenbe, ahol az egyházi vezetők társágába beférkőzve próbált magának egy környékbeli parókiát elnyerni – tehát ekkor még nem állt szándékában visszatérni szűkebb pátriájába. Elhatározásában talán debreceni iskolaévei, itt létrejött személyes kapcsolatai is szerepet játszhattak, és ezirányú

151 A 140 számozott lapból álló kötetet korábban a debreceni kollégiumi könyvtárban, jelenleg pedig az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik, jelzete: Oct. Hung. 679.

152 Az alfejezet bevezetőjében emellett hivatkoztam Zoványi P. György naplójára is, amelynek létezése valószínűsíthető ugyan, de valós tartalmára semmiképpen nem következtethetünk az állítólag ebből inspirálódott életrajzából.

153 SZEREMLEI 33–34. 40–41., CZIBULA 1996 43–56., CZIBULA 2004 123–186.

154 SZABÓ–TONK 1458.

155 „1710. esztendőben a szegénységtől igen meg szorongattatván mentem az Mező-Vásárhelyi schola mesterségre, melyetis igen meg bantam, mivel hogy felölle való reménységemnek meg nem felelt. Osztán sokaknak ösztönzésekbül es jóvallasokból elmemet adtam arra, hogy választanam magamnak a belső, praedikatori hivatalt, es elsöben az Also-Német-Országi academiakra mennek.” CZIBULA 2004 138.

szándékáról csak szállásadó sógorával való rossz viszonya okán mondott le. Somlyóra való hazatérése után az ekkor még itt lelkészkedő, de egyúttal már esperesként fungáló Zoványi P. György gondjaira bízta magát, akivel a napló tanúsága szerint a későbbiekben, a Szilágyságból való elkerülése után is szoros kapcsolatot ápolt. Kezdeti merész elképzelése, a környék egyik legjelesebb gyülekezetének számító Krasznára való azonnali meghívása akkor még a helyosztó parciális szék egyöntetű vétója folytán meghiúsult, és majd csak egy egyesztendő kitérő után teljesült. A Teleki családnál eltöltött udvari lelkészség eseményeinek leírásából arról értesülhetünk, hogy a fényűző főúri élet látványos csillogása ellenére az udvari prédikátor sorsa távolról sem volt gondtalannak nevezhető, javadalmának rendszeres elmaradása, sorsának bizonytalansága miatt.¹⁵⁶ Ekkorra esett, Erdélyben történt felszenteléséről, annak körülményeiről előbb már szóltam. Zoványi közbenjárására végül mégis Krasznára kerülhetett, ahol viszont hamarosan egyik traktusbeli szolgatársa, a szintén akadémián tanult Deső Mihály intrikáival szembesült. Mindeközben több gyülekezetbe is invitálták (Doba, Zilah, Erdőszentgyörgy), ami rávilágít egyrészt a gyülekezetváltás gyakran kényszerű voltára, másrészt pedig a kínálkozó lehetőségek igencsak tág földrajzi kereteire. Bár a naplóból csak egy szűkszavú bejegyzésből értesülünk az egykori tanulóhelyén, Biharpüspökiben tett látogatásáról, ezt a Krasznán való bizonytalan megmaradásának fényében sokkal inkább egy megfontolt, előrelátó lépésként értékelhetjük, semmint a diákkori emlékek felidézésére irányuló, szentimentális indíttatású utazásként. Tehát maga Szilágyi lehetett a kezdeményező fél, aki esetleg valamilyen háttérinformáció birtokában (a gyülekezet kilátásban levő üresedése) esetleges meghívásának lehetőségéről puhatolózott a helyszínen. Próbálkozása sikerrel járt, a következő év elején Krasznán megjelentek a püspöki eklézsia követői, s az invitálást elfogadva Szilágyi nemsokára átköltözött a bihari mezővárosba, ahol haláláig szolgált. Arról is beszámol naplójában, hogy bár továbbra is lehetősége lett volna más gyülekezetekbe menni (Telegd, Zilah, Kraszna), mivel bírta hívei bizalmát, és a jelek szerint Püspökiben megtalálta számításait, nem élt egyik kínálkozó lehetőséggel sem.

Czibula Katalin helytálló értékelése szerint Szilágyi András naplója „*jellegetes dokumentuma saját korszaka hétköznapjainak, így művelődés- és mentalitástörténeti forrás. [...] Ugyanakkor a XVIII. századi magyar prédikátorsorsot megörökítő leírásai a mindennapok örök emberi problémáival és a saját kora korlátaival egyaránt küzdő egyszerű embernek állítanak tiszteletreméltó emléket.*”¹⁵⁷ Azzal a megállapításával viszont már semmiképpen nem érthetünk egyet, hogy Szilágyi ígéretesen induló pályafutása később egyfajta menekülésbe, meghátrálásba torkollott volna, ugyanis a Partium korabeli

156 „Ebben az időben immár mind az udvari állapotnak nebezége, mind jövődöbeli állapotomnak bizonytalan volta, de leg jobban conventiomnak, fizetesemnek el tagadása, meg nem adása igen kezdte gyötrenni.” CZIBULA 2004 166.

157 CZIBULA 2004 132.

egyházi viszonyait ismerők számára egyértelmű, hogy Krasznáról Biharpüspökibe való átköltözése távolról sem jelentette korábbi ambícióinak feladását egy szerényebb(nek vélt) papi stáció választásával – sőt, ezt a változást ő maga is teljes joggal értékelte karrierje kiteljesedéseként.¹⁵⁸

III.6.B. Ikafalvi B. János – egy félresiklott életpálya

A következő példát a néhány évtizeddel később működött, a Székelyföldről végül a szilágysági hepehupák közé került Ikafalvi élete szolgáltatta. Szilágyival ellentétben vele kapcsolatban távolról sem beszélhetünk egy sikeres prédikatori életútról, már amennyire az a rendelkezésünkre álló forrásokból kiderül. Ő maga nem vezetett egy, a fentebb idézethez hasonló, részletes naplót, csupán vegyes feljegyzései maradtak ránk elszórtan egy általa birtokolt kéziratot kötetben,¹⁵⁹ valamint két Debrecenbe küldött levele szolgált némi adatokat életével kapcsolatban. E két utóbbit már élete végéhez közeledve, anyagi nehézségekkel küszködve, mellőzötte és megkeseredetten intézte Szilágyi Sámuel tiszántúli püspökhöz, akitől egy assessori tisztség elnyerése reményében próbált némi támogatást elnyerni.

Saját elbeszélése szerint pályája már kolozsvári diákoskodásától kezdve szép reményekre jogosította fel, külföldről való hazatérése után több jó lehetőség is kínálkozott a számára: kolozsvári professzorság, szigeti, zilahi vagy kémeri lelkészség, de mindebből semmi sem valósult meg. Első gyülekezete a dési traktushoz tartozó Báboc volt, amelynek sanyarú körülményei igencsak távol álltak a kezdeti biztató kilátásoktól. Innen jött át a Szilágyságba, ahol azután haláláig szolgált, összesen négy egyházközségben (Krasznahorvát, Ilosva, Récsé és Menyő). Ezek közül háromban ő volt az első akadémista lelkész, s bár a negyedikben voltak ugyan peregrinus elődei, valójában ez sem számított egy jobb jövedelmű stációnak, amint erről a superintendensnek is beszámolt: *„Az időtől fogva, melly[ne]k már XVII. Esztendeje, a Szilágyi Falusi Nyomorult Ekklésiákba kénszergék, Feles Gyermekimmel, nem lévén a ki reám Tekéntsén és Promoveáljon az egy Istenen kívül, oh Fajdalmas állapot!”*¹⁶⁰ Nem titkolt sértődöttséggel ecseteli elégedetlenségét, amiért csak gyenge jövedelmű parókiákon fungálhatott, aminek okát ő elsősorban támogatóinak hiányában látja, valamint a lelkészi karban meglévő megosztottságban, melyet szerinte a nemzedékek közötti ellentét generál: *„... nálunk a sok érdemes és idős Lelki Atyák Contemnaltatnak, mint Róboám idejében, és az Ifjabbak,*

158 CZIBULA 2004 130. Vö. ZSIGMOND 2012-B 9.

159 A jelenlegi őrzési helyén, a LBKEKT Különgyűjteményeiben a megtévesztő *Ikafalvi János naplója* megnevezéssel tartják számon, korábban az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonát képezte.

160 ZSIGMOND 2018 113.

*qui hodie sunt facti Monachi azok parantsolnak és Uralkodnak...*¹⁶¹ Különösen nehezen élte meg, hogy egykori kolozsvári tanítványai közül már ketten is assessorokká lettek – megelőzve őt az egyházi ranglétrán, akik közül az egyik, Fadgyas István ráadásul csak domidoctus volt (ennek ellenére később még esperesnek is megválasztották). Ikafalvi írásainak jelentősége éppen személyességükben áll, s bár ezek jócskán magukon viselik a megkeseredettség szubjektív bélyegét, épp e sajátos nézőpontból kínálnak egyfajta rálátást a traktus lelkészi társadalmának aktuális belső viszonyaira, amelyek a hivatalos dokumentumok száraz, tényszerű (vagy akár épp bizonyos érdekeknek megfelelően torzított) adatközlésén csak nagyon halványan sejlenek át. A mérleg másik serpenyőjébe viszont belekerül, hogy Ikafalvi gyakori helyváltoztatásához személyes konfliktusai is bizonyosan hozzájárultak, amelyek indulatos, nehezen összeférhető természetére utalnak.¹⁶² A sok megpróbáltatás lassan felőrölte egészségét, életrajzi adataiból kikövetkeztethetően mindössze ötvenegynéhány esztendő korában hunyt el Menyőben, szélütés következtében. Javára írható viszont, hogy az ideálisnak távolról sem nevezhető környezetben is lehetőségeihez képest igyekezett megmaradni a szellemi értékekhez ragaszkodó, a megszerzett tudást kamatoztatni próbáló középértelmiséginek.¹⁶³

III.6.C. Bántó Mihály – kiteljesedés a végeken

Az adatbázis összeállítása rendjén hosszú ideig Bántó Mihályt is azon lelkészek népes csoportjához soroltam, akikről meglehetősen kevés információ áll rendelkezésre, pályafutásának ismert részleteit néhány mondatban össze lehetett foglalni. Sokáig úgy tűnt, hogy aktív lelkészi tevékenysége Kémeren ért véget, ahonnan egy évtizednyi szolgálat után még meglehetősen fiatalon volt kénytelen visszavonulni – szolgálatképtelen volta rossz egészségi állapotát sejtette, és egyben feltételezte nemsokára bekövetkező halálát. Ennek ellenére, a kutatások nem várt eredményeként sikerült rátalálni nyomtatásban is megjelent életrajzára, melyet saját feljegyzései alapján veje, a szintén lelkészként működő Baló Benjámin¹⁶⁴ állított össze évtizedekkel később. Ebből az 1856-ban közreadott

161 ZSIGMOND 2018 109.

162 Erre utal, hogy például, hogy 1763-ban Ilosván az alispán feleségével került konfliktusba, az 1766-os récei vizitációkor pedig a kurátor úgy nyilatkozik róla, mint kérkedő, kötekedő, keresetlen beszédű emberről. ZSIGMOND 2018 102. 103.

163 Bár saját, önálló művéről nincs tudomásunk, de ezirányú magatartására utal mindenekönnyében a menyői templom kvalitásos reneszánsz vörösmárvány faragványainak ismertetése, valamint a helyi birtokosok leszármazásának felvázolása. ZSIGMOND 2018 106. 110–111.

164 Baló Benjámin (1813–1869), nagybaconi származású lelképásztor. Harói lelkészsége után néhány hónapig Bántó Mihály mellett káplánkodott Óraljaboldogfalván, majd Brádon, Aradon, végül pedig Déván szolgált, s egyben a hunyad-zarándi egyházmegye esperesi tisztségét is viselte. Számos írása jelent meg különböző lapokban, folyóiratokban, emellett fordítói és szerkesztői munkássága is ismeretes. SZINNYEI I 448–449.

biográfiából¹⁶⁵ egy tudós lelkipásztor, tehetséges szónok és elhivatott pedagógus képe rajzolódik ki, amire az addig ismert adatokból nem igazán lehetett volna következtetni. Mindez ugyanis meglehetősen éles ellentétben áll az egyházmegyei jegyzőkönyvben olvasható jellemzéssel, ahol annak idején számos panaszt fogalmaztak meg szolgálatával és magaviseletével kapcsolatban: nem katechizál, gyakran megismétli és olvassa a prédikációit, indulatos és akaratos, amiért végül felsőbb megintésben is részesült.¹⁶⁶ Ennek alapján visszavonulása akár egy kényszermegoldásként is értelmezhető lenne.

Életrajzát olvasva némi hasonlóságot találunk az Ikafalviéval, abban a tekintetben, hogy a Bánffy Lászlónál eltöltött udvari lelkészség, majd a rövid magyarbikali szolgálat után számára is több lehetőség kínálkozott: nemcsak szülőhazájába, a Szilágyságba térhetett volna vissza, Dobára vagy Szilágycsehbe, de a kolozsvári professzorságot is felkínálták számára, melyet egészségi állapotára való hivatkozással utasított vissza. A kincses várossal viszont nem szakította meg a kapcsolatot – már kémeri prédikátorként Méhes György itteni professzor lányát vette feleségül, majd a szolgálatból való időleges visszavonulása után családjával maga is itt húzódott meg egy időre. Bár arról az életrajz nem tesz említést, de más forrásból tudjuk, hogy még nyugalomba vonulását megelőzően megválasztották a kolozsvári negyedik lelkészi állásra, de a Főkonzisztórium beavatkozásának következtében ezt végül mégsem ő tölthette be.¹⁶⁷ Egészségi állapotának javulásával megpróbált újból visszatérni szülőföldjére, az immár az erdélyi kerülethez csatolt szilágy-szolnoki egyházmegyébe, de üresedésben levő hely hiányára való hivatkozással kérését elutasították.¹⁶⁸ Így nemsokára az akkortájt önállósított Óraljaboldogfalva lelkészi állását foglalta el, egyben a gróf Kendeffy Elek özvegye, gróf Bethlen Krisztina által megalapított népiskola tanítói tisztét is betöltve. Veje elbeszélése szerint Bántó lelkiismeretesen végezte kettős szolgálatát, bő két évtizeden át. Megfelelő tankönyvek hiányában a saját maga által kidolgozott jegyzetek alapján tanított. A vidék nemzetiségi összetételéből kifolyólag tanítványai már akkor is főképp a románság gyermekei közül kerültek ki, akik neki köszönhetően az iskolaévek alatt szép előmenetelt tanúsítottak az oktatott tantárgyakban.¹⁶⁹

165 Függelék/27.

166 PROT-3 323^y–324^f. Ld. Függelék/19.

167 TÖRÖK 1905 168–169.

168 PROT-4 184^f.

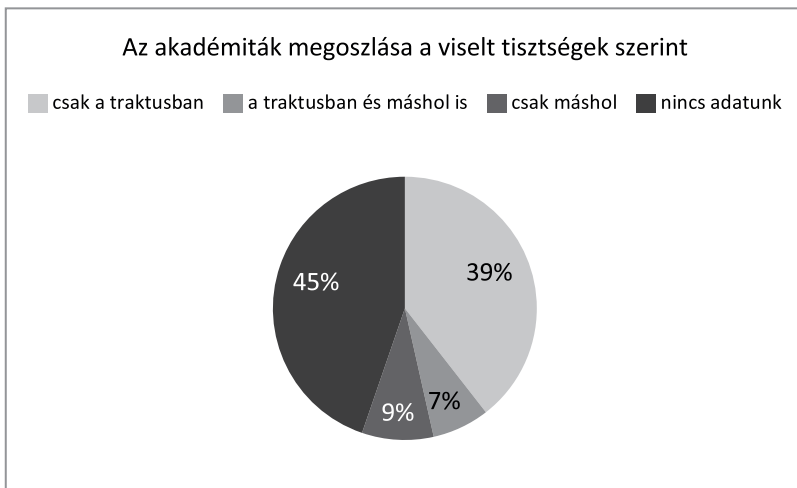
169 „A vidék, hol Bántó Mihál néptanítói hivatalát folytatta, igen kevés magyarságból, hanem nagy többségben oláh népből állott; ezért sajátképen ezek gyermekeiből állott a vezetése alatti tanoda népessége is. Megható volt látni a már tisztas öreg néptanítót ez oláh gyermekek között, kik az eredeti ruházatot az egész iskolai pályán megtarták, s természetesen, midőn iskolába léptek, magyarul egy hangot sem értettek. És ez oláh fiúk, mikor 5-6 év múlva felsőbb tanodákba mentek, a magyar irályban, számtanban, természet-ismeretben, földíratban oly kiképzettek valának, hogy az o.-boldogfalvi intézet jóhíre az erdélyi főiskoláknál, s a közvéleményben nagyon ismeretes dolog lett.” BALÓ 288. Vö. Függelék/27.

Életrója – szöges ellentétben a kémeriek jellemzésével – Bántót jó kedélyű, szelíd, közvetlen természetű embernek mutatja be, aki az egyszerű emberekkel is szívesen állt szóba: „Naponkint iskoláját végezvén, ha csak az idő nem gátolta, a mezőn sétált, s az ott munkánál, vagy útban talált emberekkel – régi szokás szerint, parasztokkal – hosszas beszélgetésbe eredett, mi rendesen kedélyes, és – a mi legfőbb – erkölcsileg tanulságos volt.” Egyetlen negatívumként is értelmezhető tulajdonságát említi: takarékoságát, mértékletes életmódját, amelyet egyesek fősvénységnek minősítettek, noha épp ennek köszönhetően élhetett viszonylagos jómódban visszavonultsága alatt, majd tanítóskodása idején is.

A Bántó Mihályra vonatkozó források ellentmondásai különösen jól példázzák, hogy ezek esetenként mennyire eltérő képet rajzolnak ugyanarról az emberről. Az egzakt életrajzi adatokon túlmenően egyrészt ott van híveinek szolgálatával, magaviseletével kapcsolatos elégedetlensége, másrészt pedig későbbi, meglehetősen patetikus hangvételű jellemzése. Hogyan lehet e kettőt összeegyeztetni? Bizonyosan számolnunk kell a személyiségfejlődés által eredményezett változásokkal, a pásztori bölcsesség saját élettapasztalatokon keresztül történő gyarapodásával is, de nem hagyható figyelmen kívül a tanulmányozott források szubjektív töltete sem, legyen szó akár egy, a parciális székhez benyújtott gyülekezeti panaszról, akár pedig egy családtag által megfogalmazott, érezhetően elfogult jellemzésről. S mindez természetesen nemcsak erre a konkrét esetre nézve érvényes, hanem bármelyik olyan társára, akire vonatkozóan részletesebb adatok bukkannak fel a forrásokban.

III.7. Az akadémiták szerepe az egyházkormányzatban

Kutatásaim másik fontos részterületét képezte az archontológiai szempontok érvényesítése, azaz annak megvizsgálása, hogy a lelkészi kar tanultabb, jobban képzett rétege milyen mértékben vett részt a különféle egyházi testületek irányításában, akár helyi, egyházmegyei, akár magasabb szinten. Az adatok összesítése alapján megállapítható, hogy a 114 akadémitából 62 viselt élete során valamiféle fontosabb egyházi hivatalt, nagyobb részt természetesen kizárólagosan a szilágyi traktusban (45), de mellettük néhányan még az itteni megbízatásuk előtt, vagy esetleg azt követően, más egyházmegyében is (kerületi szinten pedig akár azzal egyidőben is) betöltöttek valamiféle tisztséget (7). Tíz lelkész esetében azt találjuk, hogy ők csak más seniorátusban, vagy akár felsőbb szinten viseltek hivatalt, de a Szilágyban nem; végül pedig ott találjuk a csoport másik felét (52), akik a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján a *gregariusok*, azaz a „közrendű” lelkészek népesebb táborához tartoztak – igaz, velük kapcsolatban számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy a későbbiek során egynéhányukról még kiderülhet ennek az ellenkezője, főképp a 17. századra és a 18. század első felére vonatkozóan.

III.7.A. Egyházmegyei tisztségek

Mint fentebb láthattuk, a peregrinusok nagyjából harmadrészét alkották az egyházmegye prédikatori közösségének, és ez a hányad csak a 18. század vége felé, egy rövid időre közelített az 50%-hoz, majd a 19. század elején határozott csökkenésnek indult. A vizsgált csoport jelentősége elsősorban a traktus irányító testületében való reprezentáltságában tükröződik, így a továbbiakban figyelmünket erre az aspektusra fókuszáljuk. Az espereseket leszámítva általános érvényű megállapítás, hogy a többi tisztség betöltőire vonatkozó névsorok mindeddig nem készültek, a rájuk vonatkozó információkat csak elszórt utalásokban, hivatkozásokban találjuk, mivel a parciális székek jelen lévő tagjait csak 1796-tól kezdve tüntették fel név szerint a jegyzőkönyvekben, s még megválasztásuk és felavatásuk említése is teljesen esetlegesnek mutatkozik. Ezért az alább következő tisztségek betöltőinek névsora, valamint azok szolgálati ideje még további pontosításra szorul. Az egzakt időhatár hiányában az ismert említés évét szögletes zárójel jelzi, az akadémiták nevét pedig félkövérrel emeltem ki.

III.7.A.a. Esperesek

A források vizsgálata rendjén kiderült, hogy mindeddig csupán az esperesek névsorának összeállítására történtek kísérletek. Elsőként Debreczeni Ember Pál nevét említhetjük, aki nagylélegzetű egyháztörténeti munkájában a traktusok ismertetése rendjén a seniorok lehetőség szerint összeállított lajstromát is közli. Ez a Szilágyság esetében kilenc nevet

tartalmaz, Kisdobszai Dánieltől kezdve a mű elkészültekor szolgálatban levő Debreczeni Fóris Istvánnal bezárólag. A kezdeteknél megfigyelhető hiányosságokat követően a második névtől a felsorolás hiánytalanak bizonyul, viszont a feltüntetett szolgálati évek gyakorlatilag minden esetben tévesek.¹⁷⁰ Az 1881-es Névkönyvben, a gyülekezeti ismertető lezárásaként Szabó Pál esperes közreadta elődeinek listáját is, a sorban ő maga lévén a huszonnegyedik. A kutatott periódust illetően 17 név szerepel, s az itt közölt adatok már az egyházmegyei levéltári anyagból valók, ennek köszönhetően jónéhányuknál terjedelmesebb ismertető is olvasható működésükről.¹⁷¹ Szilágy vármegye monográfiájának első kötetében a vallástörténetet tárgyaló XVII. fejezet keretében szerepelnek a Szilágysághoz kötődő esperesek, püspökök, beleértve az akkor már szilágy-szolnokiként működő egyházmegye rész szerinti jogelődjének számító közép-szolnoki, sőt még az érmelléki traktus előljárait is. Szorosan a szilágyi seniorátusra vonatkoztatva vizsgálódásunkat, azt találjuk, hogy az itt szereplő alapadatok minimális mértékben térnek el a Névkönyvben szereplőktől.¹⁷² Az előzmények sorában utolsóként Zoványi Jenő kutatásait kell említenünk, ennek köszönhetően a 16–17. század fordulójára vonatkozóan is sikerült újabb nevekkal kiegészíteni a névsort, eredményei pedig mindmáig érvényesnek tekinthetők.¹⁷³ Összegzésként megállapítható, hogy a szilágy-szolnoki egyházmegye létrejöttéig összesen húsz esperesről tudunk, akik közül egyikük a jelek szerint rövidebb megszakítással kétszer is betöltötte ezt a hivatalt, egyikük neve pedig egyelőre nem ismert. Mindezt összevetve az akademiták adattárával, azt találjuk, hogy a traktus első őrállója nagyobbrészt idegenben tanult lelkipásztor volt, és mindössze haton voltak domidoctusok. A külföldön tanultak táborát erősíti az egyházmegye átszervezése utáni időszak két első esperese, Héczei Pál és Kovács Ferenc is, akik ugyan az időhatár miatt hiányoznak az alábbi felsorolásból, de korábban megkezdett lelkészkedésük okán szerepelnek az Adattárban. Szolgálati helyeiket tekintve első helyen Zilah áll (7), ezt követi Szilágycseh (4), Balla és Zsibó (2), illetve Hadad, Kecel, Kraszna és Somlyó (1).

Székelly Boldizsár: [1578], **Kisdobszai Dániel** (1.): [1592–1598], ismeretlen nevű: 1600 k., **Kisdobszai Dániel** (2.): [1604–1614], Perecseni Ferenc: [1618], **Keresszegi Herman István**: 1620–1630, **Szilvási K. Márton**: 1630–1634, **Csengeri P. József**: 1634–1650, **Tótfalusi P. István**: 1650–[1659], Zilahi I. János: [1662]–1677, **Felvinczi Sándor**: 1677–1678, Csehi P. János: 1678–1694†, **Debreczeni Fóris István**: 1694–1711†, **Zoványi P. György**: 1711–1758†, **Zoványi József**: 1758–1769, Bessenyei Bálint: 1770–1775†, **Szathmári Nagy István**: 1775–1790†, Fadgyas István: 1790–1806†, **Dombi János**: 1806–1816†, **Réthy József**: 1817†, **Betlendi János**: 1817–1826†.

170 DEBRECENI 465.

171 NÉVKÖNYV 1881 72–78.

172 PETRI I 518–525.

173 A névsor először 1939-ben, a tiszántúli egyházkerület történetének ismertetésében jelent meg, s ugyanez olvasható egyháztörténeti lexikonában is. ZOVÁNYI 1939 186. Vö. ZOVLEX 607.

III.7.A.b. Proseniorok

A proseniori tisztséget egy kényszerű megoldásként hozták létre 1817-ben. Az előző év decemberében elhalálozott Dombi János megüresedett esperesi székét csak hosszas egyezkedéssel sikerült betölteni, ugyanis a megrendült egészsége okán visszavonulni szándékozó főjegyzőt, Réthi Józsefet csak úgy sikerült rábírnai az esperesi tisztt elvállalására, hogy az első körben megválasztott, de visszalépő Bertendi proseniori minőségben legyen segítségére, aki majd külön választás nélkül köteles lesz átvenni az esperesi tisztséget.¹⁷⁴ Erre néhány hónap múlva sor is került, a proseniorságban viszont nem lett közvetlen utóda, mivel majd csak egy évtized múlva, immár a szilágy-szolnoki egyházmegye létrejötte után választják meg Polgári Márton addigi főjegyzőt Héczei Pál esperes mellé 1826-ban.¹⁷⁵

III.7.A.c. Főjegyzők

A főjegyzői hivatal első ismert említése 1628-ból való, ekkor Pankotai János töltötte be, akiről ezen kívül semmi egyebet nem tudunk.¹⁷⁶ A következő évtizedekre nézve az információink eléggé hézagosak, a névsor csak 1666-tól kezdve lesz többé-kevésbé folyamatos. Összesen 23 nevet ismerünk, közülük 14 volt peregrinus lelkész, akik közül egy kivételével mind a 18–19. században működtek. Heten közülük esperesként folytatták tevékenységüket (Csehi P. János, Zoványi P. György, Zoványi József, Szathmári Nagy István, Fadgyas István, Dombi János és Réthi József), egyikük (Polgári Márton) proseniorként fungált, egyiküket pedig (Filkei Jánost) engedetlensége okán nemcsak nótáriusi hivatalától, de lelkészi tisztségétől is megfosztották.¹⁷⁷ Sajátos helyzet támadt Dombi János esetében, aki az ellene indított fegyelmi eljárás következtében, annak ellenére, hogy végül tisztázták a vádak alól, egy rövid időre visszavonult a szolgálattól, s a jelek szerint erre az időre Beretzki György vette át a helyét.¹⁷⁸ A traktus Erdélyhez való átcsatolását követően fungáló két főjegyző is még a vizsgált korszakban kezdte meg

¹⁷⁴ ZSIGMOND 2020-A 346.

¹⁷⁵ Valójában már 1822-ben, az átszervezés során is felmerült a tisztség újbóli bevezetésének lehetősége, amely az esperesi hivatala nélkül maradt Héczeit illette volna meg, de a végső egyeztetések folyamán sikerült elérnie, hogy Bertendi mellett neki is kijárjon a seniori cím és javadalom. ZSIGMOND 2022 120. 123., PROT-4 28°. 278°–278°.

¹⁷⁶ Nevét nem találjuk a lelkésznévsorokban, csupán az 1769-es vizitációs jegyzőkönyvben idézett 1628-as szamosudvarhelyi konskripció egyik aláírójaként szerepel. VIZITJKV R1 56°.

¹⁷⁷ Filkeit épp zilahi szolgatársa s egyben esperese, Debreczeni Fóris István eltávolítására irányuló próbálkozásban találták vétkesnek, amikor a tiltó rendelkezések ellenére tovább szolgált a gyülekezetben. ZSIGMOND 2020-A 335. 361. 365–366.

¹⁷⁸ Erre utal, hogy Beretzki 1793-ban nótáriusként szerepel a császári hűségeskü aláíróinak névsorában, Dombi János viszont hiányzik a felsorolásból. PROT-3 125°.

lelkészi szolgálatát, mindketten peregrinusok lévén (Kovács Ferenc és Virág Ádám). Ezirányú kutatásaim eredményeit az alábbi névsor tartalmazza:

Pankotai János: [1628], **Csengeri P. József**: ?–1634, Zilahi I. János: 1662 e., Szentmihályi Gergely: 1666 e., Csehi P. János: 1666–1678, Hétzei István: 1680–?, Vittelki András: 1688–[1694], Berzi János: [1696], **Filkei János**: [1702]–1708, **Zoványi P. György**: 1708–1711, **Hunyadi B. János**: 1711–1712, Bölöni Pál: 1712–[1717], Pankotai N. Sámuel: 1726–[1737], **Zoványi József**: 1746–1758, **Tétsi Dániel**: 1758–59(?)†, **Szathmári Nagy István**: 1759–1775, **Szabó Sámuel**: 1775–1790†, **Dombi János (1.)**: 1790–1791, **Beretcki György**: [1793], **Dombi János (2.)**: 1793–1806, **Kovácsnai Kováts István**: 1806–1815, **Réthy József**: 1815–1817, **Polgári Márton**: 1817–1826.

III. 7.A.d. Aljegyzők

Az aljegyzői tisztségre vonatkozó említések is meglehetősen esetlegesek, a jelek szerint betöltésére eleinte csak alkalmoszerűen, a főjegyző akadályoztatása esetén került sor. Elsőként Veszprémi Istvánról tudjuk, hogy *substitutus notarius* minőségben hitelesít egy iratot az 1720-as években,¹⁷⁹ majd Bikfalvi Zsigmond az, aki az 1739-es zilahi félparciális végzéseit ekként jegyezte be a traktus protokollumába.¹⁸⁰ 1790-ben az esperes gyengélkedése és a főjegyző halála okán Fadgyas Istvánt bízzák meg a jegyzőkönyv vezetésével és a soron következő parciális levezetésével.¹⁸¹ Néhány év múlva, 1793 körül a tárgyalat ügyek következtében megszorodott adminisztrációs munka okán állandósnak látszik a tisztség, amelynek akkor már a javadalmozását is szabályozzák.¹⁸² Ekkor az a Beretcki György töltötte be a vicanótáriusi hivatalt, aki korábban átmenetileg a főjegyzőséget vitte, s „lefokozása” egyértelműen hivatali elődjének, Dombi Jánosnak a szolgálatba való 1793-ban történt visszatéréssel állhat összefüggésben. A rendelkezésre álló adatok alapján az aljegyzői tisztség Beretcki 1796-ban bekövetkezett halálát követően egy ideig ismét üresedésben maradt, s a 19. század elején ismét csak elvétve,

179 A dátum nem teljesen kivehető a rendkívül rossz írásképet mutató szövegben. PROT-1 186.

180 Itt bizonyára egy egyedi esettel állunk szemben, amikor a főjegyző jelen nem létében az esperes szolgatársát, a helyi másodlelkésként bízta meg a jegyzőkönyv felvételével. PROT-1 435–437.

181 PROT-3 42’.

182 A parciális zsinati jegyzőkönyvben ennél később, csak 1795-ben jegyezték fel a következőket: „Ezen időre esett a V[enerabilis] Tractusb[an] az a környül állás, hogy hites V[ice]. Notarius is allittassék elő: illőnek ítéltetett annakokáért, hogy ezen Sz[ent]. Széken két Notariusi munkát is okozó sok Expeditiók valami tekintetben lehető remuneratioval jutalmaztassanak nevezetesen Tiszt[eletes] V[ice]. Notarius atyankfiana nézve; erre azért rendeltetett, hogy ki vévén a Tiszt[eletes] Senior Uram rendes harmad rész obtingentiáját az egész incassatióból, a residuumból osztán az ord[inarius] notariusnak az eleitől fogva való szokás szer[int] 2 Adessori Portio, a V[ice]. Notariusnak másfél Adessori Portio adattassék.” PROT-3 153’.

alkalomszerűen tűnik fel egy-egy újabb név. 1817-től viszont Kondor András neve már folyamatosan szerepel a jegyzőkönyvekben, vele zárul a vizsgált időszak, ugyanis két, az Adattárban is szereplő utódának (Kovács Ferenc és Virág Ádám) szolgálati ideje már a szilágy-szolnoki egyházmegye létrehozása utánra esik. Megállapítható, hogy Fadgyas Istvánt és Kósa Mihályt leszámítva mindannyian akadémiták voltak.

Veszprémi István: [1720-as évek], **Bikfalvi Zsigmond:** [1739], Fadgyas István: 1790, **Beretzki György:** 1793–1796, **Kovácsnai Kováts István:** 1802, Kósa Mihály: 1803, **Betlendi János:** [1808], **Réthy József:** 1814–1817, **Kondor András:** 1817–1822.

III.7.A.e. Assessorok

Bár az assessori tisztség gyökerei a 17. századba vezetnek vissza, a szilágyi traktusban az aktuális székbírók teljes névsorát tekintve csupán a 18. század második felére nézve rendelkezünk néhány, többé-kevésbé pontos adattal, korábbi előfordulásaik teljességgel esetlegesek. Ikafalvi B. János menyői lelképásztor 1771-ben omniáriumában feljegyezte a traktus tisztikarának névsorát, amely ekkor az esperesen és a főjegyzőn kívül, a póttagokkal együtt 15 tagot számlált, ebből nyolcan voltak külföldön tanultak.¹⁸³ Ugyanő 1772-ben Szilágyi Sámuel tiszántúli püspök támogatását próbálta megszerezni a néhány betöltetlenül álló assessori szék egyikének elnyerését illetően, miközben leveleiben meglehetősen negatív képet rajzolt az aktív tagok általa igencsak részrehajlónak, önzőnek ítélt egyházkormányzati magatartásáról.¹⁸⁴ A napi megélhetési gondokkal küszködő, valamikor merész álmokat dédelgető egykori peregrinus kétségbeesett próbálkozása rávilágít a tanácsbírói hivatal vonzerejére, melyet annak erkölcsi tekintélyén túlmenően bizonyára sokkal inkább a vele járó javadalmazás jelentett. Egy évtized múlva egy újabb felsorolás készült, a II. József trónra lépését követő homagialis eskü aláíróinak névsoránál a lelkészek traktusbeli tisztségét is feltüntették, eszerint ekkor 14 név mellett találjuk az *assessor* megjegyzést, akik közül egykor heten peregrináltak.¹⁸⁵ Ferenc császár uralkodásának kezdetéről, 1793-ból is fennmaradt egy hasonló lajstrom, ahol már csak tíz székbírót neveznek meg, melyből szintén heten voltak akadémiták.¹⁸⁶ A következő évből egy, a tiszántúli egyházkerülethez felterjesztett összesítő kimutatást

183 A felsorolásból a nevek folyamatos számozása miatt nem derül ki egyértelműen, hogy a „*Super Numerariusok*” megnevezés pontosan kit is jelöl, vélhetőleg a lista végén álló utolsó két személyt. *A Szilágyi Venerabilis Tractusba lévő Tiszt[eletes]. Atyafiak[na]k és E[ccle]siak[na]k Catalogussa v[agy] Sériesse A[n]no 1771.* IKAFALVI 183°, ZSIGMOND 2018 103–104.

184 ZSIGMOND 2018 104–105. 113–114.

185 HOMAGIUM 6°–7°.

186 A névsor nem teljes, két olyan lelkész neve is hiányzik, akik etájban bizonyosan assessorok voltak. PROT-4 125°.

ismerünk, ekkor már 12 assessort említenek, akik közül öt volt domidoctus.¹⁸⁷ A parciális székek jegyzőkönyveiben csak 1794-ben sorolják fel először név szerint a megjelent bírákat, viszont egyidőben sosem volt jelen a teljes assessor kar, csupán a határozathozatalhoz elégséges számú, általában öt-hat székbíró. A kutatás jelen állása szerint ismert 66 assessorból 36 tanult idegenben, amint az alábbi felsorolásból is kitűnik:

Balog József: [1793–1794], **Bátori P. György**: [1793]–1823†, Beke Titusz: 1817–1828†, Benkő Ferenc: [1788], **Beretzki György**: [1779]–1796†, Bessenyei Bálint: [1747–1756], **Betlendi János**: 1804–1817, **Bikfalvi Zsigmond**: 1735–1742†, Bodoki Henter Kelemen: [1771], Bölöni Pál: [1712], Csávási János: [1781], **Csernátfalusi D. János**: [1771]–1776†, **Csernátfalusi Péter**: [1761], **alsócsernáttoni Cseh Sámuel**: 1735–?, Debreczeni Sámuel: 1827–1838†, **Diószegi Mihály**: 1800–1805†, **Dombi János**: [1781–1789], **Duló István**: [1793]–1823†, Fadgyas István: [1771–1789], Faragó István: 1817–1835†, Farkas Mihály: [1781], **Filep István**: [1761]–1776†, Gyárfás Pál: [1747]–1749, Györfi Ádám: [1761], **Kassai János**: [1771–1781], **Kaszó István**: 1814–1815†, **Kállai Nagy József**: 1810–1834†, Keresztes János: [1816–1825], **Kis Sándor**: [1779–1789], **Kondor András**: 1806–1817, **Kovács Ferenc**: 1818–1822, Kováts Gergely: 1793–1800†, **Kováts Mihály**: [1805], **Kovácsnai Kováts István**: [1788]–1806, Krasznai Bertalan: [1714], Kun István: [1794]–1800†, Madarasi K. Ferenc: [1771], **Marosi P. György**: 1810–1822†, **Málnási Sámuel**: 1806–1825†, Mezei István: 1735–?, **id. Mohai János**: [1771]–1783†, Molnár János: [1781–1789], **nagybaconi Nagy Sámuel**: [1771–1789], Pap Ferenc: [1771–1789], **Polgári Márton**: 1806–1817, **Réthy József**: [1789]–1814, Sárkány Farkas: 1817–1828†, **Sombori Héner Márton**: [1781]–1795†, **Szabó Sámuel**: [1771]–1775, Szentmihályfalvi Nagy István: [1749–1771], **Szilágyi György**: [1761]–1784†, Szokolyai A. Ádám: [1793]–1808†, **Teremi András**: [1761]–1774†, Tordai György: 1735–?, Uzoni Bartha István: [1771], **Vajasdi Mihály**: ?–1769†, **Vándza Mihály**: 1793–1818†, **Veress Benjámín**: [1789]–1809†, **Virág Ádám**: 1818–[1825], Viski János: 1735–?, **Visnyai János**: 1735–1764†, **Zabolai István**: [1811]–1814†, **Zajj György**: 1800–1803/4†, Zilahi András: ?–1777†, Zilahi Kovács János: [1781–1794], Zoványi György: [1781]–1787†.

III.7.B. A szilágyi traktuson kívül betöltött tisztségek

Jelentőségük tekintetében elsőként következzenek az egyházkerületi hivatalt viselt lelképászorok, szám szerint öten. A superintendensi tisztséget hárman töltötték be, és ugyancsak hárman voltak, akik generális nótáriusként működtek, egyikük ugyanis pályája során mindkét tisztséget viselte.

III.7.B.a. Püspökök

Bánffyhungyadi Mogyoró Benedeket 1595-ben szilágycsehi lelkészként választották püspökké, és három év múlva is ugyanitt említik. Arra nézve nincsenek adataink, hogy a továbbiakban is ittmaradt-e, vagy szolgálati helyet váltott, esetleg akár más traktusba költözve.¹⁸⁸ Keresszegi Herman István zilahi lelkész volt a következő, őt a generális zsinat 1629-ben emelte a superintendensi székbe, s a következő évben el is hagyta a Szilágyságot, Debrecenbe költözött át.¹⁸⁹ A harmadik itteni kötődésű püspök, Zoványi P. György egy sajátos színfoltot képez a tiszántúli egyházkerület első örállóinak sorában. Kivételesen hosszúra nyúlt életpályájából adódóan ő volt az, aki a leghosszabb ideig, majd három évtizeden át viselte ezt a hivatalt, minekelőtte a successio feltételével generális nótáriusnak választották 1724-ben. Az utódlás mégsem történt automatikusan, a Rápóti Mihály elhalálózásával 1726-ban megüresedett püspöki tisztséget csak jóval később, 1728-ban, választás útján volt hajlandó elfogadni. Élete végéig Zilahon fungált, ami jócskán megnehezítette az egyházkerület irányítását, a felmerülő ügyek intézésében Szódi István főjegyző járt el a képviselőletében.¹⁹⁰

III.7.B.b. Kerületi főjegyzők

A főjegyzői tisztséget Zoványin kívül még ketten viselték: Felvinczi Sándor rövid zilahi szolgálatát és szilágyi seniorságát követően, már debreceni lelkészként 1683-tól;¹⁹¹ valamint 1699-től a civisvárosból a Szilágyságba került Debreczeni Fóris István, aki úgyszintén a Meszes-alji gyülekezetben, valamint seniorként is fungált, s hihető, hogy élete végén a Zilahról való eltávolítására irányuló próbálkozás kemény megtorlásában

188 TtREkZsI 44-45. 50.

189 TtREkZsI 114. 119. Vö. ZSIGMOND 2020-A 315.

190 SZABADI 2013 31-34.

191 ZovLEX 197.

kerületi tisztsége is szerepet játszott, nemkülönben a tekintélyén esett csorba kiköszörülése feletti igyekezet, valamint a hasonló próbálkozásoktól való elrettentés szándéka.¹⁹²

III.7.B.c. Más traktusokban viselt hivatalok

Tizenkét olyan szilágysági akadémítáról tudunk, akiket más egyházmegyében (is) seniorrá választottak, közülük öten pedig a Szilágyságban is esperesként fungáltak. Öten a Tiszántúlon, heten pedig Erdélyben folytatták tevékenységüket, amint az alábbi felsorolásból is kiteszik: Bodoki D. István (nagybányai traktus: 1715–[1718]), Csengeri P. József (szatmári tr.: ?–1625, szilágysági tr.: 1634–1650), Felvinczi Sándor (szilágysági tr.: 1677–1678, debreceni tr.: 1684–1686†), Hánska Márton (máramarosi tr.: 1798–1800†), Héczei Pál (közép-szolnoki tr.: 1820–1821, szilágyszolnoki tr.: 1826–1844†), Jenei G. István (kolozs-kalotai tr.: 1645–1661†), Köpetzi János (dési tr.: 1743–1748†), Miskolci Csulyak Gáspár (udvarhelyi tr.: 1695–1696†), Sóváradi Mátyás (kézdi tr.: 1672–?), Szathmári Pap János (dési tr.: 1692–1696, kolozs-kalotai tr.: 1703–1707†), Szilvási K. Márton (kolozs-kalotai tr.: 1623–?, szilágysági tr.: 1630–1634), Váczi Sutoris Péter (dési tr.: 1630 k.).

III. 8. Az akadémiták irodalmi munkássága és könyves műveltsége

„*Ennek commembrumi kegyesek s tudósok, / Vannak is közöttük sok virtuosusok,*” – írta Marosi István egrespataki lelképásztor¹⁹³ 1684-ben a traktus prédikatori közösségéről a Szilágyság rímekbe szedett bemutatásában.¹⁹⁴ Eltekintve az alkalom diktálta köteles udvariasságtól (saját lelkészársainak olvasta fel a parciális zsinaton), szavainak bizonyos mértékben mégis hitelt kell adnunk – miközben a *tudós és virtuosus* jelzők hallatán önkéntelenül is elsősorban a vidék egyházi értelmiségének képzetesebb, külföldi akadémiaikon megfordult tagjaira gondolhatnánk. Ezirányú véleményalkotásunk viszont meglehetősen elhamarkodott és előítéletes lenne, ha kizárólagosan a peregrinusokat tekintenénk a kultúra helyi letéteményeseinek. Épp a fentebb idézett szerző, Marosi

192 A javadalmazásának megcsonkításából fakadó, egyre jobban elmérgesedő vita végül a generális zsinatig jutott, ahol példát statuálva a zilahiakat ideiglenesen eltiltották az istentiszteleti szolgálatoktól, s a határozatnak nem engedelmessé másodlelkészt s egyben traktuális főjegyzőt, Filkei Jánost tisztségétől és lelkészi hivatalától is megfosztották. ZSIGMOND 2020-A 332–333. 334–335. 359–366.

193 1666-ban Krasznahorvára ordinálták, később Monóban tűnt fel, majd élete utolsó időszakában Egrespatakon szolgált. ZSIGMOND 2007 258., ZOVLEX 390.

194 *Brevis descriptio telluris Sylvaniae*. RMKT XVII/11 175.

példája figyelmeztet erre, aki tudomásunk szerint maga sem fordult meg külföldön, s bár magyar alexandrinusokban megírt műve nem képvisel kiemelkedő irodalmi értéket, mégis sajátos színfoltját képezi a Szilágysághoz köthető írott forrásoknak. Emellett ugyszintén az ő nevéhez fűződik az 1672-ben Kolozsváron megjelent *Füge fészerek* című teológiai munka is.¹⁹⁵ Ezzel egyidőben látott nyomdafestéket egy másik domidoctus kollégája, az esperesi tisztséget is betöltő Zilahi I. János apologetikai céllal írt műve is (*Az igaz vallásnak világos tüköre*).¹⁹⁶ Az övékénél jóval jelentősebbnek számít egy másik itthon tanult prédikátor, a Zilahihoz hasonlóan a hitvédelem terén nagy lendülettel buzgólkodó, mozgalmas életű Kézdivásárhelyi Matkó István életműve, aki a jezsuita Sámbar Mátyással vitatkozó egyik munkáját, a *Bányász csákányt* zilahi papságában állította össze, még 1668-ban.¹⁹⁷

Ami az akadémitákat illeti, összesen 42 személyhez köthető valamilyen nyomtatásban megjelent munka – igaz, ezek nagyobb részét az egyetemi vitatkozások kinyomtatott változatai jelentik (52 disputáció 28 szerzőtől), amelyek valójában nem is tekinthetők önálló műveknek, mivel a tanáraik által megfogalmazott s általuk csupán előadott téziseken alapultak. Hazatérésük utáni irodalmi termésük nagyobb részét pedig a prédikációk tették ki – itt főként egy-egy jelesebb személyiség elhunytakor elmondott, majd a család által kinyomtatott íghirdetésekre gondolva. 35 ilyen beszédről van tudomásunk, melyek 18 íghirdetőhöz köthetők. Ezen a téren a legtermékenyebbnek Köpeczi János bizonyult, neki összesen nyolc orációja látott nyomdafestéket, mellette még a kortársaihoz viszonyítva relatíve többet publikáló Veress Györgyöt említhetjük öt beszéddel, a többiekhez általában egy-két ismert íghirdetés köthető. Néhány esetben viszont a szerzők az istentiszteleteken elmondott prédikációikat gyűjtötték össze – így tett például Báta B. György, aki Zilahra jövetele után három ilyen kötetet is megjelentetett.¹⁹⁸ A műfajnál maradvá Keresszegi Herman István nevéhez két, már Debrecenben kiadott kötet kapcsolható¹⁹⁹, és ugyancsak ide sorolható Szathmári Pap Jánosnak a kolozsvári eklézsiában elmondott, eucharisztikai témájú prédikációit tartalmazó munkája is.²⁰⁰ A többi mű tematikáját tekintve a spektrum meglehetősen széles: dogmatika (Nánási Vas Gábor,²⁰¹ Szathmári Pap János²⁰²), apologetika (Felvinczi

195 RMK I 1129.

196 RMK I 1136.

197 ZSIGMOND 2020-A 322–323.

198 *Az isten kegyelmében levő ember ...* Szeben, 1665. RMK I 1025. *Az istenfélő ember könyörgésére való választétel.* Szeben, 1665. RMK I 1026. (ugyanabban a kötetben); *Lelki próbakő.* Szeben, 1666. RMK I 1040.; *Választottak tárgya.* RMK I 1041.

199 *A hit és jóságos cselekedetek tündöklő példáiról való prédikációk.* Debrecen, 1635. RMK I 644., *Az keresztényi hitnek ágazatiról való prédikációknak tárháza.* Debrecen, 1640. RMK I 708.

200 *Kegyes ajakak áldozó tulkai.* Kolozsvár, 1707. RMK I 1727.

201 *Lelki tudakozás.* Kolozsvár, 1675. RMK I 1178. Ezt Nánási még kolozsvári diák korában írta.

202 *Philosophia prima seu metaphysica brevibus aphorismis delineata.* Franeker, 1682. RMK III 3179.

Sándor,²⁰³ Miskolci Csulyak Gáspár²⁰⁴), egyházjog és liturgika (Zoványi P. György²⁰⁵), mártírológia (Szőnyi Nagy István²⁰⁶), bibliai lexikon és textuárium (Debreczeni Fóris István²⁰⁷), imádságoskönyv (Gyulai János,²⁰⁸ Szőnyi Nagy István²⁰⁹), biográfia (Szőnyi Nagy István²¹⁰), valamint pedagógia (Szőnyi Nagy István²¹¹). A korabeli kritika által jótolú íróként méltatott Veress György kémeri lelkész különböző sajtótermékekben (Mult és Jelen, Protestáns Egyházi és Iskolai Lap) publikált rövidebb terjedelmű, egyházi és világi tárgyú írásokat. Ezek mellett végül néhányuk fordítói tevékenységéről is meg kell emlékeznünk. Bizonyára a Kraszna és környéke reformátoraként aposztrofált, később antitrinitáriussá lett Szegedi Lajost rejti a Ludovicus Teghezinus álnév, amely a Sylvester János által elmarasztalólag véleményezett zsoltárfordítás szerzőjét jelöli, valamint ugyanő működött közre Heltai Újszövetség-fordításában is.²¹² Wolfgangus Franzius²¹³ *Historia animalium sacra* (Wittenberg, 1612) című állattani művét Miskolci Csulyak Gáspár Nagybányáról való elüldözése után, görgényi tartózkodása idején fordította le 1691-ben, melybe saját hozzájárulásaként érdekes magyarázatokat, szövefejtéseket is beépített.²¹⁴ Alexander Pope²¹⁵ népszerű deista szemléletű tankölteményének (*Essay on Man*) franciából történt egyik átültetése Héczei Pálhoz köthető, amely 1829-ben jelent meg Budán.²¹⁶

203 *Heresiologia*. Debrecen, 1683. RMK II 1518.

204 *Angliai independentismus*. Utrecht, 1654. RMK I 893.

205 *Canones ecclesiastici*. Kolozsvár, 1733., *Liturgia ecclesiastica*. Kolozsvár, 1733.

206 *Mártírok koronája*. Kolozsvár, 1675. RMK I 1180.

207 *Halottak lajstroma*. Debrecen, 1684. RMK I 1314.

208 *Hárfák hárfája*. Debrecen, 1599. Egyetlen ismert példánya 1849-ben megsemmisült Nagyenyed feladulásakor.

209 *Kegyes lélek vezér csillaga*. Debrecen, 1681. RMK I 1257.

210 *Kegyes vitéz*. Debrecen, 1675. RMK I 1174. Gusztáv Adolf svéd király életének ismertetése, Philopatius Arvadinus Theaitetus álnéven.

211 *Magyar iskola*. Kolozsvár, 1695. RMK I 1473.

212 RMKT XVI/7 6–7. 442–445.

213 Wolfgangus Franzius (1564–1628), teológus, történész, a lutheránus ortodoxia képviselője. Terjedelmes munkái számos kiadást megértek, röpiratokat írt a katolikus egyház, a kálvinizmus és a szocinizmus ellen.

214 *Egy jeles vadkert*. Lőcse, 1702. RMK I 1658. A fordítást Versényi György ismertette részletesen. VERSÉNYI 427–446.

215 Alexander Pope (1688–1744), angol költő, a 18. század első felének egyik legnagyobb poétájaként tartják számon. Nevezetesen szatirikus művei és Homérosz-fordításai.

216 A mű népszerűségére utal, hogy több magyarázata is ismert. Első, ugyancsak franciából történt fordítása Bessenyei György nevéhez fűződik, később Kreskay Imre próbálkozott vele, angol eredetiből Bolyai Farkas ültette át, ezután következett a Héczei által elkészített újabb változat. FEST 535–541.

Néhány szerző esetében tudomásunk van arról is, hogy bizonyos munkáik kéziratban maradtak. Felvinczi Sándor esetében erről temetési beszédében is megemlékeztek,²¹⁷ a debreceni traktus pedig ezeket Apafi fejedelem anyagi támogatásának reményében tervezte kiadni.²¹⁸ A mozgalmas életútja ellenére igen termékeny alkotónak számító Szőnyi Nagy Istvánnak is ismeretes néhány kiadatlan műve,²¹⁹ és végül kellő óvatossággal, de meg kell említenem Zoványi P. György nevét is, akinek bizonytalan hitelességű életrajza hivatkozik egynéhány kéziratot munkájára is.²²⁰

Létrejööttük színhelyét áttekintve megállapítható, hogy a fentiek során vázlatosan ismertetett, amúgy sem túl tekintélyes mennyiségű irodalmi termésnek csupán egy igen szerény töredéke köthető konkrétan a Szilágysághoz: néhány igehirdetés mellett mindössze Batai B. György prédikációs kötetei, Zoványi P. György kánonoskönyve és ágendája, valamint Veress György cikkei jelentek meg itteni szolgálatuk idején. A többi szerző zöme abba a csoportba tartozik, amelynek tagjai nem is töltöttek túl sok időt a traktusban, kivételként csupán Debreczeni Fóris Istvánt, Keresszegi Herman Istvánt és Miskolczi Csulyak Gáspárt említhetjük – ők mindhárman jeles gyülekezetekben (Somlyó, Zilah) szolgáltak, de említett műveiket nem itt alkották meg.

Az eddig feltárt források hézagossága ellenére a kutatások izgalmas és további eredményekkel kecsegtető aspektusát képezi a lelkészi könyvtárak fennmaradt darabjainak vizsgálata. Egyetértve Sipos Gábor találó megfogalmazásával, „*az értelmiségi életforma jellemzőit sorra véve legsajátosabbnak a könyvgyűjtést tarthatjuk.*”²²¹ A Szilágyság tekintetében az erre vonatkozó legkorábbi, szórványos utalásokat a könyvek közmondásosan kalandos sorsának megfelelően a legváltozatosabb utat bejárt, különféle gyűjteményekbe került kötetek néhány szavas possessorbejegyzései tartalmazzák. A domidoctus lelkészek könyvtárának vonatkozásában a legkorábbiként azt a kötetet (Heinrich Pantaleon egyik történelmi témájú műve) említhetjük, amelynek több tulajdonosa között két szilágysági is találunk: Nagylaki Bernát 1610 és 1626 között, veje, Uzoni Máté pedig

217 Ezeket szolgatársa és barátja, Szőnyi Nagy István sorolja fel tételesen: „...*Tudós szép munkái, mind a' mellyek kijöttek minémü az HAERESIOLOGIA s' a' t. s' mind a' mellyek még csak írásban vannak. A' Prophétiákra irt gyönyöröséges Prédikátiói (vajha valaha világra jönének!) Calvinus János Soltárookra irt szép Commentariussa, mellyet-is Magyarra fordított, s' egyéb kívánatos dolgai, böldeg nevé utolsó nemzetségig prédikállyák s' méltó hogy dicsiretes emlekezeti még e' világ él élyhen!*” SZŐNYI NAGY 1686 utolsó, számozatlan oldal.

218 SZINNYEI III 363.

219 *Compendium Martyrologicum* című írását a *Mártirok koronája* előszavában említi, a debreceni lelkészége idején elmondott prédikációsorozata (*Örök élet koronája*) és a *Tizenkét csillagok koronája* az állítólagos megjelenésükre utaló adatokkal ellentétben feltehetően mégsem láttak nyomdafestéket. SZINNYEI IX 608–609. Vö. SZABÓK 1869 132–133.

220 Nem tudni, hogy a Heidelbergi Káté magyarázata önálló műve volt-e, *Dogmatica Theologia* című, latin nyelven készített rendszeres teológiai munkájának kinyomtatását pedig állítólag annak hangsúlyosan unitáriusellenes jellege miatt nem engedélyezték. SZILÁGYIF 1870 78.

221 SIPOS 2012-D 174.

1653-ban eszközölt családi vonatkozású bejegyzéseket a kötéstábla belső oldalára.²²² Időrendben az 1617. július 11-én Apáczai István sámsoni prédikátor birtokába került kötet következik,²²³ és nem sokkal későbbi Máté evangéliuma Munsterus-féle héber fordításának azon példánya, amely egy 1622-es beírás szerint Muraközi N. András dobai lelkész birtokában volt.²²⁴ Szepsi N. András szilágycsehi lelképásztor 1635-ben adott ajándékba egy, a tridenti zsinatról kiadott munkát.²²⁵ A 17. század második harmadában fungált Nábrádi Gergely szilágyszegi, lecsméri, majd egrespataki parókiáján a tulajdonában volt prédikációs kötet hátsó táblájára jegyezte fel négy gyermekének születési adatait.²²⁶ Átlépve a 18. századba, Szerentsi István désházi prédikátor Melanchthon Loci communes-ének egyik 1545-ös példányát adományozta a zilahi iskola könyvtárának, valamikor a század első évtizedeiben.²²⁷ A Tolnai Gábor által „nem mindennapi műveltségű”-ként aposztrofált Kézdivásárhelyi Jancsó György is ugyanebbe a csoportba sorolható, bár idézett értékelése és feltételezett peregrinációja a birtokában volt kéziratossá kolligátum általa másolt darabjai alapján valóban megalapozottnak tűnhetne,²²⁸ kutatásaim során beigazolódott Herepei János feltételezése, Jancsó domidoctus voltát illetően.²²⁹

Rátérve az akadémitákra, nekik a belföldi diákevek során megalapozott könyvtárakat leginkább külföldi tanulmányaik idején volt lehetőségük bővíteni az aktuális újdonságokkal, s csak kisebb mértékben hazatérésük után. Miskolczi Csulyak Gáspár egykori könyvtárának öt kötetéről van tudomásunk, melyből hármat apai örökségként

222 Nagylaki Bósházán, Somlyón, Dobán és Bagozon lelkészkedett, a bejegyzések alapján sikerült némi képp pontosítani meglehetősen vázlatosan ismert életpályáját. Uzoni személyéről alig tudni valamit, a kettőjük közötti családi kötelékről és hadadi szolgálati helyéről is csupán innen értesülünk. Ősz Elődnek tartozom köszönettel, hogy felhívta figyelmemet e jelentős forrásra. A témában írt tanulmányom a közeljövőben fog megjelenni nyomtatásban. ZSIGMOND 2024.

223 Theodor Bibliander: *Machumetis Saracenorum principis, eiusque successorum vita, doctrina, ac ipse Alcoran*. Basel, 1550. LBKEKT, jelzete: BMV 211. Sipos Gábor szíves írásbeli közlése alapján.

224 SIPOS 1991 81.

225 A megajándékozott Balásházi László, Közép-Szolnok vármegye alispánja volt. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban őrzött kötet 1945-ben, a háborús események során megsemmisült. ZSIGMOND 2020 61–63.

226 A magát meg nem nevező bejegyző kiletét és néhány szolgálati állomását épp a feltüntetett helységek és évszámok alapján sikerült tisztázni. Az egyik korábbi tulajdonos, Nagyfalvi Bálint pedig feltételezhetően szintén a Szilágyságban szolgált. RMK-Kv 423./238.

227 A kötet nem maradt fenn, az adományozásról csupán az iskola albumában rögzített bejegyzésből értesülünk. ALBUM-ZILAH-1 46.

228 Széleskörű érdeklődésére vall, hogy az általa másolt művek között a kuriózumszámba menő (Szenci) *Molnár Albert éneke* mellett egyaránt van földrajzi munka, Pápai Páriz *Rudus Redivivuma*, Európa országainak politikai szerkezetét bemutató írás, a korabeli történelmi eseményekre vonatkozó feljegyzések, teológiai irat és egy kottákkal ellátott zenei compendium is. Ugyancsak a birtokában volt az Institutio magyar fordításának 1624-es kiadása is. ŐSZ 2014 343., TOLNAI 1958 122–123.

229 HERPEI 1971-B 570–571.

bírt,²³⁰ egy húsz munkából álló kolligátumát egyik lánya örökölte,²³¹ a már időskorban vásárolt prédikációs kötetét pedig kevéssel halála előtt ajándékozta el.²³² Margithai M. Miklós angliai tartózkodását két könyvbejegyzése őrizte meg.²³³ A karteziánus Szathmári Pap János németalföldi peregrinációja idején, 1679-ben Amsterdamban vásárolta meg a Descartes egyik, számára alapvetőnek számító művét tartalmazó kolligátumot.²³⁴ Szilágyi András naplójában feljegyzett költségnyilvántartásában megtaláljuk az általa idegenben beszerezett, mintegy 53 kötet felsorolását is, melyekért összesen 166 magyar forintot és 90 dénárt fizetett.²³⁵ A későbbiek során diáriumában viszont már nem találunk egyetlen hasonló, könyvvásárlásra utaló bejegyzést sem. A Szilágyi után nem sokkal szintén Németalföldön tanult, hazatérve Zilahon másodlelkészi, majd székelyudvarhelyi rektori tisztséget betöltő Deési Zsigmond 1716-ban Amsterdamban vásárolt egy sajátos műfajú, a literátorok boldogtalanságáról írt munkát, melyhez pár évtized múlva különös, a honi viszonyokra alkalmazott megjegyzést fűzött.²³⁶

Kálvin műveinek Erdélybe került példányait Ősz Előd tekintette át, adattárában a possessorok között néhány szilágysági kötődésű tulajdonos is feltűnik. A genfi reformátor egyik traktátusa Gyulai János tulajdonát is képezte,²³⁷ zsolnármagyarázatának egyik tulajdonosa vélhetően a Szilágysághoz is köthető Mezőlaki Miklós volt.²³⁸ Ézsiás-kommentárja talán Keresszegi Herman István könyvtárában is megvolt, a fiatalon elhunyt Budai András pedig két példányát is birtokolta.²³⁹ Filep István egyik marburgi tanárától kapta ajándékba Kálvin Ezékiel-magyarázatát.²⁴⁰

230 Kálvin *Institutiojának* 1592-es kiadása, Joannes Osorius prédikációs kötete (Köln, 1605), valamint egy hat munkából összeálló, vegyes tartalmú kolligátum korábban Miskolczi Csulyak István zempléni esperes tulajdonát képezte. CSORBA 2015 210–212., EMÖDIA 2008 709., ŐSZ 2014 69.

231 A kolligátum zömében halotti beszédek és emlékverseket, disputációkat, prédikációkat, valamint iskolai segédkönyveket foglal magába. A bennük található possessorbejegyzésekben szilágysági kötődésű lelkészek is feltűnnek (Nógrádi Benedek, Szőnyi Nagy István), valamint Miskolczira vonatkozó új életrajzi adatokat is találunk. CSORBA 2015 212–220.

232 Szathmárnémeti Mihály: *Dominicalis praedicationiok toldalikia*. Kolozsvár, 1698. CSORBA 2015 220–221.

233 A *Praxis pietetis* 1641-es kiadásának egyik példányát 1649-ben Londonban ajándékozta Bornemissza István nevű diáktársának. A benne található, Medgyesi fordítását korrigáló bejegyzések arra utalnak, hogy Margithai birtokában lehetett az angol eredetűnek is, és maga is valamilyen mértékben beszélhette a nyelvet. Egy másik kötetet, Thomas Taylor *A Treatise of Contentment* (London, 1641) egyik példánya szintén Margithaitól került következő tulajdonosához, Krizbai Györgyhez. GÖMÖRI 1986 79–80.

234 Descartes, René: *Meditationes de prima philosophia*. Amsterdam, 1678. OJTOZI 352.

235 CZIBULA 2004 152–153. Vö. EKH III 156–157.

236 Bellunensis, Joannes Pierius Valerianus: *De literarorum infelicitate libri duo*. Amsterdam, 1647. KARDOS 100–101. Deési bejegyzésének szövegét ld. Függelék/3.

237 *Tractatus theologici omnes*. Genf, 1576. ŐSZ 2014 325.

238 *In librum Psalmorum commentarius*. Genf, 1564. ŐSZ 2014 140.

239 *Commentarii in Isaiam prophetam*. Genf, 1559. ŐSZ 2014 150. 152. 153.

240 *Praelectiones in Ezechielis propheta viginti capita priora*. Genf, 1583. ŐSZ 2014 170.

Az egyházmegyei iratokból főleg fegyelmi ügyei kapcsán ismert alsócsernátoni Cseh Sámuelhez két kötet, egy imakönyv és egy történeti munka kapcsolható.²⁴¹ Az egykor Zilahon rektorkodó, majd Kémeren is fungáló Vári V. István talán azonos lehet azzal a hasonló nevű sonkádi lelkésszel, aki 1667-ben ajándékozta el egyik kötetét.²⁴² Egyetlen utalásból, egy parciális zsinati jegyzőkönyvből értesülünk Debreczeni Fóris István esperes könyvtárának szomorú sorsáról, melyet az ellenség rabolt el.²⁴³ Ikafalvi Barok János a maga szűkös lehetőségeihez képest is igyekezett gyarapítani személyes bibliotékáját, melynek néhány darabjára viszont csak áttételesen, utalásokon keresztül következtethetünk. Bod Péterhez fűződő baráti viszonya (esetleges rokoni kapcsolata) okán vélhetőleg annak több munkája is a birtokában lehetett.²⁴⁴ Marosi P. György még kolozsvári diákként tett szert egy többkötetes 16. századi történeti műre.²⁴⁵ Különös utat járt be az a földrajzi munka, amely bejegyzéseinek tanúsága szerint kétszer is eljutott Erdélybe. Előbb 1719-ben vásárolta meg egy itteni diák Utrechtben, aki hazahozta, és ezután 1777 tájáig folyamatosan belföldi tulajdonosok következtek, majd valahogyan ismét visszakerült Németalföldre, és 1789-ben itt vette meg Polgári Márton, és hozta magával Zilahra, hogy végül jelenlegi őrzési helyére, a kolozsvári teológia könyvtárába kerüljön.²⁴⁶

A volt kollégiumi diákok egykori iskolájuk iránti ragaszkodásuk jeleként, és az utánpótlás képzésének fontosságát szívükön hordozva gyakran ajánlották fel könyvtárakat alma materük számára. Jenei G. István az 1660-as években ötven könyvét hagyta a kolozsvári kollégiumra,²⁴⁷ Bártai B. György pedig 24 kötetet.²⁴⁸ Bodoki D. István 1700 körül ugyancsak a kincses város tékájának adományozott egy kötetet,²⁴⁹ viszont

241 Szántai Molnár Mihály: *Az Úrért s hazájokért ... bujdosó magyarok füstölgő csepüje*. Kolozsvár, 1676. RMK-Kv 662./290. Istvánffy Miklós: [Regni Hungarici Historia]. Köln, 1685. RMK-Kv 14./599.

242 Brocardus, Jacob: *Mystica Et Prophetica Libri Geneseos Interpretatio*. Bréma, 1585. HEREPEI 1943 28.

243 PROT-1 366.

244 Ilosvai lelkészsége alatt arról számolt be, hogy igaztalanul azzal vádolták meg, hogy az alispán feleségétől elhozta Bod két munkáját, miközben állítása szerint „*nékem a Tisz[teletes] Auctor Bod Peter Urám maga ajándékozta a Biblica Historiat hozzám való szeretetéből, Barátságából és Relatiojából.*” Más helyen pedig a menyői templom nevezetes faragványaival kapcsolatban hivatkozik Bod *Magyar Athenasára*. ZSIGMOND 2018 102. 106. 111.

245 Carion, Johann: *Chronicon. II-III*. Wittenberg, 1560. 1577. KURTA 47. 48.

246 Cluverius, Philippus: *Introductio in universam geographiam*. Amsterdam, 1697. ZSIGMOND 2020-A 347.

247 SIPOS 1991 59–67., RMK-Kv 777./315.

248 ADATTÁR 16/2 65–66. Bár nem képezte a hagyaték részét, később mégis a kollégiumi tékába került Bártai egy másik kötete, a következő kolligátum is: Cloppenbuch, Johannes: *Compendium socinianismi confutatum*. Franeker, 1651. RMK-Kv 318./215.

249 Perottus, Nicolaus: *Cornu Copie*. A könyvtári nyilvántartásból nem derül ki a kötet kiadási helye és éve. SIPOS 1991 94.

egy később idekerült példányban is ott találjuk a névbejegyzését.²⁵⁰ Id. Mohai János zilahi lelkész könyvtáráról annyit tudunk, hogy azzal a feltétellel ajánlotta fel a helybéli kollégium számára, amennyiben a családban nem lesz utódja a prédikátorságban (ez végül nem valósult meg, mivel hasonló nevű fia maga is a papi pályára lépett).²⁵¹ Esetében érdekesként az is méltó a megemlítésre, hogy felesége révén ő örökölte meg apósa, Hermányi Dienes József hagyatékát is, melynek jelenleg csak egy szétszóródott, szerény töredéke ismert.²⁵² Károlyi Sánta Benedek könyvtárát Bethlen Gábor adományának segítségével a szatmári traktus vásárolhatta meg,²⁵³ egy általa is birtokolt kötet pedig később a kolozsvári kollégium tulajdonába került.²⁵⁴ Héczei Pál könyvei a debreceni kollégiumi könyvtár birtokába jutottak.

Salamon József, amikor 1815-ben átvette a zilahi kollégium irányítását, szembeülve könyvtárának hiányával (amely ekkor mindössze egyetlen kötetből állt), felhívást intézett az egyházmegye lelkészeihez és híveihez, egy színvonalas, modern bibliotéka létrehozása céljából, melyhez számos környékbeli lelképásztor is hozzájárult adományával. Az 1816-ban készült összeírás alapján következzenek a felajánlók nevei és a kötetek száma, félkövérrel kiemelve az akadémitákat: **Diószegi Mihály (38)**, Szentes István (19), Diószegi József (12), **Réthy József (11)**, Szabó István (8), Sárkány Farkas (7), Jánó Sámuel (6), Keresztes János (6), Kováts István (6), **Marosi P. György (6)**, **Bántó Mihály (4)**, Dombi Dániel (4), Faragó István (4), **Kovács Ferenc (4)**, **Málnási Sámuel (4)**, **Báthori Pap György (2)**, Kibédi János (2), Tiboldi István (2), Pávai József (1),²⁵⁵ Frigy Péter (1).²⁵⁶ Ebből a felsorolásból természetesen semmiképpen nem lehet következtetni a felajánlók által birtokolt könyvtárak nagyságára, sőt, sajtóságos módon az akadémiták zömét nem is az élen, hanem csupán a középmezőnyben találjuk, ami talán nem szűkkeblőségükre, hanem sokkal inkább könyvszeretetükre, az azokhoz való ragaszkodásukra utalhat. Viszont a végrendeleti hagyatkozások rendjén többen is bőkezűen megemlékeztek az oktatás ügyének fontosságáról: Kovács Ferenc esperes tékájának teológiai témájú darabjait, összesen 461 kötetet, Veress György pedig 511 munkát ajánlott fel a zilahi skóla részére.²⁵⁷ Itt említjük Zoványi Imre orvosdoktor 1857-ben

250 Fabritius, Stephanus: *Sacræ conciones in centum quinquaginta psalmos Davidis*. Genf, 161?. SIPOS 1991 50.

251 ALBUM-ZILAH-2 2. Vö. ZSIGMOND 2020-A 343–344.

252 Bár tudomásunk szerint Mohai a hagyatékot 1784-ben eladta, nem zárható ki, hogy annak bizonyos darabjai mégis nála maradhattak, s ezek még ott lappanghatnak a zilahi egyházközségi vagy a kollégiumi könyvtárban.

253 KISSK 817.

254 Hutterus, Elias: *Lectiones evangeliorum*. Nürnberg, 1601. SIPOS 1991 75–76.

255 KINCS CCXXIV–CCXXV.

256 Ez utóbbi név nem szerepel az összeírásban, de bejegyzése alapján tudjuk, hogy az Institutio 1576-os kiadásának általa birtokolt példányát ugyancsak 1816-ban ajánlkozta a könyvtárnak. Az Erdélyben őrzött Kálvin-kiadások katalógusában a vezetéknev tévesen (Nagy) szerepel. Ősz 2014 53.

257 KINCS CCXXV.

tett, 214 kötetet számláló felajánlását is, amely nagyobb részt felmenői, Zoványi P. György és fia, Zoványi József könyvtárának darabjait tartalmazta.²⁵⁸

Végezetül egy sajátos adalékként említem a lelkészek művelődési igényét jelző sajátos aspektust, a 18. század végétől kezdődően elinduló magyar nyelvű sajtótermékek iránti érdeklődést. Az e téren úttörőnek számító, 1780-tól megjelenő *Magyar Hírmondónak*²⁵⁹ a Szilágyságban három lelképásztor előfizetője volt: Kovásznai Kovács István, id. Mohai János és Nagy Sámuel – mindhárman akadémiták lévén.²⁶⁰ Veress Györgyről pedig tudjuk, hogy nem csak szerzőként publikált különféle kiadványokban, de több periodikának is (*Klio*,²⁶¹ *Magyar Kurir*,²⁶² *Nemzeti Társalkodó*²⁶³) rendszeres olvasója volt.

258 Zoványi P. György végrendeletében József fiára hagyta könyveit ezzel a kitételrel: „*VIIe A könyveim légyenek Joseff fiamé, mert ötet illetik, minazonáltal minthogy a feleségem is pretendálhattya, excontentállyá az anyyát negyven forintokkal.*” ZSIGMOND 2011-B 696. 700. Vö. KINCS CCXXV.

259 Az első magyar nyelvű, pozsonyi hírlap, heti kétszeri megjelenéssel. Rát Mátyás evangélikus lelkész alapította, széleskörű levelezőhálózata segítségével sokoldalú tájékoztatást nyújtott a bel- és külföldi eseményekről, felvilágosult szellemiségével hozzájárult a magyar nyelvű irodalom és tudomány kibontakozásához. ÚMIL 2 1269–1270.

260 MAGYARÓSI 133.

261 Ifj. Szilágyi Ferenc szerkesztésében Kolozsváron megjelent, mindössze néhány kiadást (1832–33, 1836) megért történelmi zsebkönyv, mely történelmi tárgyú írásokat közölt az ókortól kezdve a 19. századdal bezárólag. ÚMIL 2 1062.

262 Eredetileg 1781-től Bécsben megjelent magyar nyelvű újság, mely később egy cenzúrávátségből következő megszakítás miatt csak 1793-ban indulhatott újra, immár mellőzve az eredetileg meglévő kritikai hangnemet. Később magába olvasztotta a Bétsi Magyar Merkuriust és a Magyar Hírmondót is. ÚMIL 2 1278.

263 1830–1844 között az Erdélyi Híradó helyett, annak ismeretterjesztő melléklapjaként jelent meg. ÚMIL 1 516.

IV. Adattár

Az alábbiakban a kutatásaim elsődleges célját képező adatgyűjtés eredményei következnek, két részletben. Vizsgálódásaim elsősorban azokra a peregrinus diákokra irányultak, akik külföldi tanulmányaikat követően lelkipásztorként tevékenykedtek a szilágyi traktus területén, akár csak átmeneti jelleggel is. Az adattár a tanulmányaikra, szolgálataikra, egyházi tisztségeikre, irodalmi munkásságukra és családi körülményeikre vonatkozó lényegesebb információkat öleli fel, az alábbiakban részletezendő kritériumok szerint. A továbbiakban pedig azoknak az egyházközségeknek a lelkésznévsorát közlöm, ahol akadémiai lelkipásztorok is szolgálatot teljesítettek.

1. A számbavételnél a betűrendben történő felsorolást alkalmaztam, melynek során a vezetéknev szinte minden esetben feltűnő többféle változatából igyekeztem a leggyakrabban használt verziót kiemelni alapalkként, de emellett megadtam az ettől eltérő formákat is. Az eltérések érthető módon az egyetemi matrikulákban a legszembetűnőbbek, a nem magyar ajkú nyilvántartók tollán olykor egészen különös verziók jöttek létre, viszont számos alkalommal megfigyelhető, hogy azt maga a név viselője is esetenként több változatban használta.

Az életrajzi adatok tekintetében főként a születéssel kapcsolatosan hiányosak az ismereteink, mivel a legtöbbjük esetében (és itt gondolhatunk még akár a 18. század második felében tevékenykedő lelkészekre is) világra jövetelükkor még nem kezdődött el az egyházi anyakönyvvezetés. Főként a 16–17. századi névhasználat esetében gyakran érhető tetten a születési helyre való utalás, egyéb információ hiányában olykor kénytelen voltam feltételelesen erre hagyatkozni – ilyen esetekben kérdőjel utal a bizonytalanságra. A tanulmányaikból, kollégiumi szubszkribálásukból történő hozzávetőleges visszakövetkeztetésből eredő bizonytalanságot el akarván kerülni, a kérdőjeles születési dátumokat csak akkor tüntettem fel, amikor az évszám valamilyen egyéb forrásból (egyetemi matrikulában, halotti anyakönyvben vagy sírfeliratban feltüntetett életkor) meglehetősen pontossággal behatárolható volt.

A következőkben az életpályák lényegesebb állomásai következnek, külön alkategóriákba rendezve. A tanulmányi helyeknél (B: belföld, K: külföld) csupán a legalapvetőbb adatokat közlöm: amennyiben ismert, a szubszkribálás (ss) dátumát, valamint a vonatkozó bibliográfiát. Utóbbival kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a könnyebb azonosítás kedvéért azokban az esetekben, ahol a diáknévsorokban, adattárakban a nevek vagy címek sorszámozva vannak, az oldalszám helyett ezt adom meg, dőlt számokkal, a kettős hivatkozást (sorszám/oldal) pedig csak ott alkalmaztam, ahol ez kimondottan indokolt volt (ugyanazon kötetben belül több sorszámozás is szerepel). A külföldről való

hazatérés, illetve a lelkészi szolgálatba állás terminus ante quem-jét jelenti az ordináció időpontja, amelynek helye pedig valamelyest jobb megvilágításba helyezi a traktus, pontosabban a lelkészi vizsgára álló jelöltek viszonyát a két egyházkerülethez. Az erdélyi zsinati jegyzőkönyv sajnálatos megsemmisülése, valamint debreceni párfjának hiányai okán ez az adat sok esetben nem áll rendelkezésünkre. Ezután következik a prédikátorok tevékenységének teret adó szolgálati helyek felsorolása. Számos esetben a legelső állomás időrendben megelőzi a külföldről való hazatérést, ugyanis a kollégiumi tanulmányok elvégzése után a reménybeli peregrinusok egy-egy tekintélyesebb rektórián igyekeztek előteremteni a továbbtanulásukhoz szükséges pénzüsszeget. Hosszú évek kutatásait követően is kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy nagyon sok esetben nemcsak, hogy a teljes életutat nem sikerül részletesen rekonstruálni, de olykor még egy-egy állomáshoz köthető kezdő vagy végső időpont megállapítása sem volt lehetséges, ilyenkor meg kell elégednünk az ott-tartózkodásra vonatkozó szűkszavú utalással – ilyen esetben a dátumok szögletes zárójelben állnak. Ezután következnek az általuk viselt egyházmegyei, illetve az egyházkerületi tisztségek, amelyek egyrészt a traktuális archontológiák pontosításához járulhatnak hozzá, másrészt pedig a peregrinus-réteg egyházkormányzatban betöltött szerepét körvonalazza. Fontosnak ítélem a nyomtatásban megjelent művek (disputációk, prédikációk, egyéb egyházi vagy más tárgyú kiadványok) számbavételét, a vonatkozó hivatkozások feltüntetésével.

Külön szempontot jelentett a családi kötelékek lehetőség szerinti, vázlatos feltérképezése, melynek alapját az 1943-as felmérés képezte, de amelyet számos esetben egyéb források alapján sikerült kiegészíteni. A lelkészcsaládokba vagy tekintélyesebb famíliákba való beházasodás sokszor a lelkészi hierarchiában való előmenetelt volt hivatva elősegíteni – tanulságos volt annak megvizsgálása a traktus szintjén, hogy a papi társadalom milyen mértékben számított belterjes közösségnek. Amennyiben lehetséges volt, igyekeztem a gyermekeket is felsorolni, s bár esetükben további alaposabb vizsgálódásokat általában nem folytattam, az összegyűjtött adatbázis jó kiinduló pontot jelenthet későbbi, őket érintő kutatásokhoz, amennyiben felnőttként maguk is részévé váltak ugyanannak a – világi és egyházi szálakból összefonódó – kapcsolati hálónak. Ennél a kategóriánál csak az alapvető évszámokat adom meg: esküvő, születés vagy keresztesítés, illetve elhalálozás vagy temetés időpontja.

Ezt követi az általános bibliográfia felsorolása – ide tartoznak az előbbieken még nem említett, releváns adatokat tartalmazó fontosabb kiadványok, a teljesség igénye nélkül. További konkrét könyvészeti hivatkozásokat adok a záró összefoglalásokban, ahol a tárgyalt lelkészek életútjára, tevékenységére vonatkozó érdemleges információkat sorjázom, lehetőség szerint különféle levéltári forrásokból származó, rövidebb idézetekkel alátámasztva. A hosszabb idézetek a Függelékben kaptak helyet. A személyükkel kapcsolatba hozható, az Adattárban szintén szereplő peregrinus lelkészeket félkövér betűkkel emeltem ki.

2. Az Adattár második részét képező gyülekezeti lelkésznévsorok azoknak a prédikátoroknak a nevét tartalmazzák, akik a források tanúsága szerint szolgálatot teljesítettek az illető helyeken. A listák távolról sem teljesek, reménység szerint a jövőben is még valamelyest pontosíthatóak lesznek. Néhány kivételes esetben a szolgálati idők ellentmondani látszanak egymásnak, akár a források szükségességére, akár azok pontatlansága okán. Ezeket némely, általam indokoltnak vélt esetben mégis megtartottam ebben a formában, mivel lehetséges, hogy az egybeesésre az szolgáltatja a magyarázatot, hogy egyikük káplánként tevékenykedett idősebb principálisa mellett, vagy esetleg az egybefüggőnek tekintett hosszabb szolgálati idő valójában két rövidebb szakaszra oszlik, amely közé illeszkedik egy másik lelkész időközi szolgálata (a kutatások során konkrét példa is akadt erre a megoldásra). Félkövérrrel emeltem ki az akadémitákat, ezáltal ránézésre is könnyen áttekinthető, hogy egy-egy eklézsiában hány külföldet megjárt lelképásztor fungált. Mivel a szolgálati idő tekintetében nagyon sok esetben bizonytalanok vagyunk, a pontos kezdő vagy záró dátum ismeretének hiányában az ott-tartózkodásra utaló évszámot szögletes zárójelek, a bizonytalan dátumokat dőlt számok jelölik. A nevek mellett némely esetben feltűnő szám (1. vagy 2.) arra utal, hogy az illető lelkész többször is fungált ugyanabban a gyülekezetben. Emellett még a következő rövidítések alkalmaztam: ML. (másodlelkész), K. (káplán), L. (lévita).

IV.1. A szilágyi traktusban szolgált akadémista lelképásztorok adattára

1. Albisi Tamás / Albissi, Albisy

(?, ? – Kraszna, 1754. nov. 3. e.)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1717. júl. 1. (TONK 1534.)

K: nincs adatunk

Ordináció: Szilágysomlyó / ?, parciális zsinat (TTREKZSI 379.)

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: 1727–1749, Kraszna: 1749–1754

Viselt tisztségek: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 10., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 1.

A traktuális névsorok szerint 1727-ben kezdi meg szolgálatát a traktusban. Az 1735. márc. 1-jén tartott nagyfalusi parciálison őt jelölik ki a rektorok katechizálására (PROT-1 420.). 1746-ban a Főkonzisztórium Bánffy Lászlót és Gencsi Györgyöt bízta meg a Szilágyi Lakatos Jánossal folytatott vitájának az eligazításával (FÖKONZLT 57/1746). Somlyói szolgálata idején, 1741-ben egy 20 forintos alapítványt tesz a kolozsvári kollégiumban egy diák segélyezésére, melyet 1749-ben megújít (FEKETEM 120-120. Vö. Függelék/5.). Krasznai állomáshelyén **id. Katona Imrét** váltotta 1749-ben, s bár a helyi lelkésznévsor szerint hét évet fungált a gyülekezetben, valójában csupán ötöt. 1754. november 3-i temetését utóda, **Szathmári Nagy István** jegyezte be az általa megkezdett vegyes anyakönyvbe (AKV-KRASZNA 1^r). Itteni szolgálatával kapcsolatosan számos adatot jegyeztek fel az eklézsia vegyes jegyzőkönyvében (JKV-KRASZNA-2 20–23.). Halála után zsolttáros könyve az egyház tulajdonába került: „*Néhai Tiszteletes tudos Albisi Thamás Atyám Uram, maga előtt tartatot Soltáros Könyvét post Decessum suae Claritatis, én ajándékoztam a Krasznai Refor[mata]. N[e]m[e]s Eccl[esi]ának Köpetzi Sigmond mpr*” (JKV-KRASZNA-2 25.).

2. Bánffyhunyadi Mogyoró Benedek / Bamffihuniadinus, Humadus, Huniadinus

(Bánffyhunyad, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1551. jún. 4. (SZABÓ–TONK 294., SZÖGI 2011 2843.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Tasnád: [1569], Nagybánya: 1585 k., Szilágycseh: [1595–1598]

Viselt tisztségek: tiszántúli superintendens (1595–1603)

Művek: *Az mirigyhalálról való rövid keresztyén értelem*, 1577

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: János

Bibliográfia: PETRI VI. 118., PROT-1 10., PROT-2 15., SZABADI 2017 97. 99., ZOVLEX 45.

Szolgálati helyeit a régebbi források téves dátumokkal és rossz sorrendben említik (DEBRECENI 427., KATONA 238., TÓTHF 74–75.). Jelen volt az 1569. október 10-én a váradi hitvitán, ahol a reformátusok által elfogadott nyilatkozatot tasnádi lelkipásztorként írta alá (DEBRECENI 178.) Bár Zoványi Jenő kétségbe vonta, a jelek szerint mégis azonos a Benedek nevű nagybányai lelkésszel, akit a Gergely-naptár melletti kiállása okán a városi tanács bebörtönöztetett (KATONA 238., HERPEI 1971 438–439. Vö. ZOVÁNYI 1939 24.). 1595. július 6-án a károlyi közzsínaton akarata ellenére, szavazattöbbséggel választották püspökké, az év augusztus 27-én Szilágycsehben hozta határozatot egy házassági ügyben (TTREKZSI 44–45.). 1598. január 11-én a csengeri közzsínaton az esperesek között említik, ugyancsak szilágycsehi prédikátorként, viszont ugyanitt szerepel Kisdobszai Dániel is, mint szamosudvarhelyi lelkipásztor (TTREKZSI 50.). Fia, a szintén peregrinus Bánffyhunyadi János Angliában telepedett le, ahol alkímiával foglalkozott (GÖMÖRI 1978 94.).

3. Bántó Mihály / Banto

(Szilágysámsón, 1772. dec. 28. – Déva, 1848. dec. 21.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1790. jún. 20. (KOLOZSVÁRI 2803., TÖRÖK 1906 74.)

K: Jéna / ss: 1801. szept. 26. (SZABÓ–SZÖGI 211., SZÖGI 2001 6152.)

Ordináció: Magyarbikal / 1804, illyefalvi közzsínat

Szolgálati helyek: Bánffyhunyadi: 1797–1801 (rektor), udvari lelkész: 1803–1804 (báró Bánffy László), Magyarbikal: 1804–1806, Kémer: 1806–1817, Óraljaboldogfalva: 1824–1845

Viselt tisztségek: nincs adat

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Méhes Sára / esk. 1806. júl. 23.

Gy: 1. Sámuel

2. Jozefin / †1849

3. Katalin / ker. 1810. okt. 4.

4. Ferenc / ker. 1812., tem. 1813. ápr. 15.

5. Mihály / ker. 1815. márc. 13., †1816. máj. 22.

Bibliográfia: KONCZ 199., NÉVKÖNYV 1876 28., PETRI V 115., PROT-2 18., SEBESTYÉN 32., NÉVSOR 1943 / KÉMER, ZSIGMOND 2007 22.

Életének főbb eseményeit önéletrajzából ismerjük, melyeket halála után egykori káplánja s egyben veje, Baló Benjámín adott közre, saját jellemzésével kiegészítve (BALÓ 285–296. Vö. Függelék/27.). Közép-Szolnok vármegyében, Sámsonban született, Bántó István és Nagy Kata gyermekeként. Tanulmányait a helyi iskolában kezdte meg, majd Zilahon, végül Kolozsváron folytatta, ahol köztanító volt, valamint a teológia præsese és jurátusa. Ő volt az egyetlen Jénában tanult szilágysági akadémista, itteni tanulmányai során Hajós József feltételezésével ellentétben nem tartozott Hegel első magyar hallgatói közé, ugyanis ő nem szerepel az általa felsorolt tanárok között (HAJÓS-1970 1208. Vö. BALÓ 286.). Kémeri szolgálatának kezdetén, 1806-ban megnősült, egykori kolozsvári professzora, Méhes György lányát, Sárát vette feleségül. 1810-ben a zoványi parciálison tárgyalták az eklézsia panaszát, amelyben hivatali hanyagsággal, kevélységgel és fősvénységgel vádolták, amiért megrovásban részesült (Függelék/27.). Ugyanebben az évben ő kapta a legtöbb voksot a Vadas Pál elhalálózásával megüresedett kolozsvári negyedik lelkészi állásra, Hegedűs Sámuel nagyenyedi lelkipásztor és Bereczki János zilahi professzor ellenében, de a választás eredményét a Főkonzisztórium hallgatólagosan felülbírálta, és a másodikként végző Hegedűs Sámuel enyedi lelkész meghívását javasolta (TÖRÖK 1905 168–169.). 1817-ben egészségügyi okok miatt egy időre visszavonult a szolgálatól, ekkor Kolozsvárra költözött. 1823-ban sikertelenül igényelte a traktusba való visszavételét, megfelelő üresedésben levő gyülekezet híján elutasították (PROT-4 184^v). 1824-ben újra szolgálatba állt Óraljaboldogfalván, melynek első önálló lelkésze lett, s egyben a gróf Kendeffy Elek özvegye, gróf Bethlen Krisztina által alapított népiskola tanítója is, 1845-ben történt visszavonulásáig (FÁBRI 339. 341., BALÓ 279–296.). Salamon József felhívására kémeri lelkészként négy könyvet ajándékozott a zilahi kollégium számára (KINCS CCXXIV.). Ami gyermekeit illeti: Jozefin lányukat Baló Benjámín lelkész vette feleségül; fiuk, Sámuel pedig a selmecbányai bányászati akadémiát végezte el, majd több bányahivatalnál volt vezető tisztségviselő (N. N. 1908 738.).

4. **Bátai B. György** / Bathaj, Bathay, Báthai T.

(?, ? – Zilah, 1667)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Franeker / ss: 1644. okt. 18., Deventer / ss: 1645. aug. 14.,
Leiden / 1647 (BOZZAY-LADÁNYI 202. 2442. 2694., SZABÓ-
TONK 748.,)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kolozsvár: 1647/8–1649 (rektor), 1653/4–1659 (másod-
lelkész), Zilah: 1659–1667†

Viselt tisztségek: nincs adat

- Művek:** 1. *De divinitate Iesu Christi*. Franeker, 1652 (RMK III-PÓT/2. 6317.)
 2. *Az Isten kegyelmében levő ember idvességes életének bizonyos ' megcsalhatatlan jegyeiből való megismeréséről*. Szeben, 1665 (RMK I 1025.)
 3. *Az Istenfélő Ember könyörgésére való Válasz-tétel*. Szeben, 1665 (RMK I 1026.)
 4. *Lydius S. Scripture Lapis, Lelki próbakő avagy az örök életre el-választatott, idvességét bizonyosan várható embernek...* Szeben, 1666. (RMK I 1040.)
 5. *Meta Electorum, Választottak Targja. Melyre minden buzgó lelkű és idvességét kívánó embernek teljes életének folyásában szükségesképpen kell czélozni*. Szeben, 1666 (RMK I 1041.)

Családi viszonyok: F: nemes Mara Erzsébet / esk. 1649. febr. 9.

Gy: 1. ismeretlen / † 1655. aug. 8.

2. György / 1662–1698

Bibliográfia: BOD 55-56. 369., PETRI V. 115., ZSIGMOND 2020-A 321–322.

Életét és tevékenységét Herepei János ismertette részletesebben egyik tanulmányában (HEREPEI 1966-B 565-573.). A dunántúli származású Bárti peregrinációjából hazatérve a kolozsvári kollégium rektori állását foglalta el. Már kezdetektől fogva a puritán mozgalom kérelmelhetlen ellenfelének számított, aki szószéki igehirdetési rendjén sem rejtette véka alá véleményét, s elítélőleg nyilatkozott ilyen meggyőződésű kolozsvári lelkészársairól, Gidófalvi Jánosról és Csaholczy Pap Jánosról is. Támogatói között maga mögött tudhatta Geleji Katona István és Csulai György püspököket, ennek jeleként említjük, hogy az 1656. június 18-án Szatmáron megtartott generális zsinaton a Nagybenedek és Kovásznai Péter ellen meghozandó ítélet tárgyában ő volt az erdélyi lelkészi kar egyik képviselője. Hasonlóképpen ellenségesen lépett fel a kolozsvári kollégium élére kinevezett Apáczaival szemben is, de az időközben megváltozott világi és egyházi körülmények már nem kedveztek a számára, minek következtében támogatói elfogytával távoznia kellett Kolozsvárról. A kényszerű helyzetben a **Tótfalusi P. István** eltávozásával megüresedett zilahi lelkészi állásra esett a választása, ahová 1659. április 25-én költözött át, s ahol vélhetően 1667-ben bekövetkezett haláláig szolgált. Sajátságos módon a szilágyi traktus lelkésznévsoraiból hiányzik a neve, viszont a zilahi eklészia Váradi Bibliájában található 18. századi lajstromban már szerepel (ZSIGMOND 2019 126. 129. 130.). Itteni szolgálata alatt készítette elő kinyomatásra három prédikációs kötetét, melyek előszavai életrajzi jellegű adatokat is tartalmaznak (ZSIGMOND 2020-A 322. 353.). Könyvtárából 24 kötetet a kolozsvári kollégiumnak adományozott (SIPOS 1991 27–28.). Családi viszonyairól annyit tudunk, hogy még rektorként vette feleségül nemes Mara Erzsébetet, esküvőjükre 1649. február 9-én került sor. Felesége túlélte őt, sőt második férjét, Polyik János kolozsvári alkapitányt és egyházközségi gondnokot

is, 1691-ben halálozott el. Egy kiskorban elhalt gyermekük mellett az 1662-ben, már Zilahon született György fiukról van tudomásunk, aki maga is peregrinált, majd szintén a kincses városban lelkészkedett.

5. Báthori Pap György / Bathory, Bathory P., Báthori, Bátori, Bátori Pap
(Szilágyfőkeresztúr, 1747 – Szilágylompért, 1823. máj. 4.)

Tanulmányok: B: Sárospatak / 1759, Kolozsvár / ss: 1762. febr. 10. (KOLOZSVÁRI 1897., TÖRÖK 1906 50.)

K: Leiden / ss: 1773. okt. 11., Zürich / ss: 1776. júl. 16. (BOZZAY-LADÁNYI 3106., HEGYI-SZÖGI 1325., SZABÓ-SZÖGI 256., VDGRAAF 84. 224.)

Ordináció: Krasznahorvát / 1778. aug. (TÓTHS II. 191.)

Szolgálati helyek: Krasznahorvát: 1777–1793, Sarmaság: 1793–1799,
Szér: 1799–1802, Szilágylompért: 1802–1823†

Viselt tisztség: assessor: [1793–1821]

Művek: nincs adat

Családi viszonyok: F: Lukáts Éva

Gy: 1. Gábor / ker. 1790. márc. 8.,

2. György / ker. 1792. aug. 19.

3. Áron

Bibliográfia: NÉVKÖNYV 1876 28., PROT-2 17., PROT-4 191^v,
ZSIGMOND 2007 28.

Apja, Báthori György szintén a Szilágyságban lelkészkedett, az ő születésekor Szilágyfőkeresztúron szolgált. Leideni tartózkodásához köthető az egyik holland diáktársa album amicorumába írt bejegyzése (OLÁHR 2022 172.). 1798-ban a vizitációkor hívei bepanaszolják italozásáért, és kinyilvánítják, hogy alkalmatlannak tartják a gyülekezet vezetésére (VIZITJKV R5 80^r). 1813-ban Áron nevű fiát segítségül kéri maga mellé (PROT-3 378^r). Salamon József felhívására két könyvet ajándékozott a zilahi kollégium számára (SOMOGYI CCXXIV.). Temetésekor ezt jegyezték be a lompéрти halotti anykönyvbé: „5^{ik} [May-?] Temettetel ama Nagy tudomanyu és örök emlékezetre méltó Tiszteletes Ferfiu Bátori Pap György, e Lompéрти R[e]f[orma]ta Sz[ent]. Ekklésianak 21 Esztendőig volt hiv Lelki Pasztora, és a Szilágyi Vener[abilis]. Sz[ent]. Tractus Leg öregebb Tábla Birája. Ket Predicatioval” [AKV-LOMPÉRT 25^v].

6. Beretzki György

(?, ? – Szilágyballa, 1796. okt. 16.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1757. dec. 6. (KOLOZSVÁRI 1746., TÖRÖK 1906 46.)

K: Utrecht / 1768–1770 (BOZZAY–LADÁNYI 1781.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Visk: 1766–? (rektor), Szilágyfőkeresztúr: 1772–1775, Szilágyballa: 1775–1796†

Viselt tisztség: assessor: [1779–1789], aljegyző: 1793–1796†, főjegyző: [1793]

Művek: nincs adat

Családi viszonyok: F: Méhes Éva

Gy: 1. név szerint nem ismert fiú

2. név szerint nem ismert fiú

3. András / sz. 1776. aug. 22.

4. János / sz. 1779. júl. 28.

5. Zsuzsanna / sz. 1781. jan. 1.

6. Dávid / sz. 1784. ápr. 18., †1784. júl. 24.

7. Julianna / ker. 1785. aug. 14.

Bibliográfia: PROT–2 17., ZSIGMOND 2007 35.

Apja, idősebb Beretzki György 1784-ben halt meg, 89 éves korában. Ő maga egyik kolozsvári diáktársával, peregrinációjára készülve 1768-ban anyagi segítségért folyamodott a generális zsinathoz (ERZSI II 422. 423.). 1791-ben jelen volt a budai zsinaton, a meg nem jelent közép-szolnoki küldött helyett (ZOVÁNYI 1904 229-230.). Halálát így örökítették meg a ballai anyakönyvben: „1796. Bereczki György Uram ezen esztendőben 21 esztendő alatt híven és buzgón folytatott Papi szolgálatjában 212 főt temetvén el, maga is e múlandó életből ezen folyó esztendőben Octóber 16-dik Napján tsendesen ki költözvén 19dikén eltemettetett: utolsó tisztesség tétele Tiszt[eletes]. Dombi János és Tiszt[eletes]. Rényi József Uramék által adattatván meg két Prédikációk által.” (NÉVSOR 1943 / BALLA). Felesége megözvegyülése után **Réthy József** zsidói lelkészhez megy hozzá. János nevű fia szintén peregrinál, hazatérve Zilahon és Kolozsváron professzor, majd lelkipásztorként működik (SZABÓ–SZÖGI 325.).

7. Berkes István / Berkesz

(Csicsókápolna, ? – Marosvásárhely, 1749. márc. 21.)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1722. ápr. 14. (TONK 1695.)

K: Genf / 1733. okt. 15. (HEGYI–SZÖGI 912., SZABÓ–SZÖGI 343.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágysámson: 1737–1738, Bályok: 1738–1745,

Marosvásárhely: 1745–1749†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: Mihály / ker. 1746. júl. 25.

Bibliográfia: EMŐDIA 2022 96. 180., PROT–2 15., ZSIGMOND 2007 37.

1733-ban gróf Teleki Sándor fiának, Lajosnak volt a nevelője. 1742. febr. 1-jén Bályokon kelt levelében elutasítja gróf Teleki Sándor meghívását a vásárhelyi kollégium harmadik professzori állására (KONCZ 195.). A Főkonzisztórium 1745-ös zsinati leirata szerint Makfalvi Józsefet szerették volna vásárhelyi lelképásztornak, de elfogadják a gyülekezet akaratát: „*Sto A marosvásárhelyi aperturával sem lehetvén reménség tiszteletes Makfalvi uram accomodatiojához, mivel amint értjük, tiszteletes Berkesz uramra ment a calculus*” (ERZSI II 201.). Ő volt az 1746. június 19-i széki zsinat egyik kijelölt igehirdetője (ERZSI II 212. 213.). Fontosabb életrajzi adatait a vásárhelyi anyakönyv elején található lelkésznévsorban találjuk (AKV-MVHELY 1^v. 3^r. Vö. Függelék/4.). Egyetlen ismert gyermeke kiskorában meghalt, akit maga is követett néhány hónap múlva: „*mintegy 12 napig tartó nyavalyái után szép csendesen lelkét Istenének meg adá 21 Martii*” (AKV-MVHELY 94^v. 253^r).

8. Betlendi János / Bethlendi

(Bánffyhunyard, 1756. nov. – Zilah, 1826. aug. 26.)

Tanulmányok: B: Bánffyhunyard, Kolozsvár / ss: 1774. jún. 28. (KOLOZSVÁRI 2241., TÖRÖK 1906 60.)

K: Utrecht / 1786 (BOZZAY–LADÁNYI 1912., SZABÓ–SZÖGI 376.,)

Ordináció: Zilah / 1789. okt. 5., Debrecen (JKV-TT-5 232.)

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: 1781–[1784] (rektor), Zilah: 1788–1826†

Viselt tisztség: assessor: 1804–1817, prosenior: 1817, esperes: 1817–1826†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Halmágyi Mária / tem. 1818. ápr. 30.

2. Tarczali Sára / esk. 1819. jan. 7.

Gy: 1. Zsuzsanna / ker. 1790. márc. 3.

2. Sándor / ker: 1793. márc. 14.

3. József / ker: 1793. márc. 14.

4. Mária / ker: 1800. máj. 29.

Bibliográfia: PROT-2 15., SZATHMÁRI-LEVÉL 1789 58., ZSIGMOND 2007 37., ZSIGMOND 2020-A 345–346.

A Magyarósi István által idézett életrajza szerint szülei neve Betlendi Márton és Nagy Ilona. Elemi iskoláit Bánffyhunyadon végezte Görgényi Csiszér Zsigmond tanítósága alatt, majd 1769-től a kolozsvári kollégiumban folytatta tanulmányait (MAGYARÓSI 134.). A romantikus legenda szerint jobbágyfiúként egy társával együtt titokban szökött fel a kolozsvári kollégiumba, ahol Szatmári Pap Mihály professzor vette őket pártfogásába, és az őket visszakövetelő Bánffy grófnéval szemben is kiállt értükük (NÉVKÖNYV 1871 24–25., PATAKI). Peregrinációját megelőző gyűjtőkörútján a Háromszéken (Aldoboly, Uzon, Papolc) is megfordult (TÓTHL 2021 24.). Debreceni felszentelésekor hiányos hébertudásáért megintésben részesült. 1817-ben az esperesválasztás körüli bonyodalmak okán egy kompromisszumos megoldás eredményeképpen a traktus létrehozta a proseniori tisztséget, melyet elsőként ő tölt be azzal a kikötéssel, hogy az esperesi tisztség megüresedésekor azt újabb választás nélkül köteles elfoglalni. **Réthy József** senior nemsokára bekövetkezett halálával erre néhány hónapon belül sor is került (PROT-3 13^r–14^r).

9. Bikfalvi P. Zsigmond / Bissalvi

(?, ? – Zilah, 1742)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely/ss: 1714. szept. 5. senior, teol. præs., orat. præc. (HÖRCSIK 154.)

K: Franeker / ss: 1722. szept. 16. (BOZZAY-LADÁNYI 795., SZABÓ-SZÖGI 383., VDGRAAF 65. 225.)

Ordináció: Zilah / ?, parciális zsinat (TTREKZSI 379.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1725–1742† (másodlelkész)

Viselt tisztség: assessor: 1735–?, aljegyző: [1739]–1742†

Művek: nincs adat

Családi viszonyok: F: siménfalvi Simén Ferenc lánya

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: HERMÁNYI 105–106., PROT-1 10., PROT-2 14. 86. 184., ZSIGMOND 2007 49., ZSIGMOND 2020-A 345–346.,

Gróf Teleki Sámuel alumnausa, marosvásárhelyi tanulmányairól csak egyik hozzá intézett leveléből értesülünk. Mivel ezt a levelét kivételesen Bikfalvi P. Zsigmondként írta alá (máskor a P. hiányzik), feltételezhetően lelkészcsaládból származott (ADATTÁR 6 304.). 1724. ápr. 1-jén több társával együtt verssel köszöntötte Rimaszombati Sámuel disszertációjának megvédése alkalmából. A források ékesszóló, kedvelt lelképásztorként emlékeznek rá.

10. Bodoki Dienes István

(?, ? – Alsómisztótfalu, 1728. dec. 25.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / contrascriba (KOLOZSVÁRI 508., TÖRÖK 1906 13.,)

K: Franeker / ss: 1702. okt. 12. (BOZZAY-LADÁNYI 632., SZABÓ-SZÖGI 470., VDGRAAF 60. 225.)

Ordináció: Nagybánya / 1705. jún. 21., tarpai közzsinat (TTREKZSI 338.)

Szolgálati helyek: Nagybánya: 1705–1712 (másodlelkész), Zilah: 1712–1715 (első lelkész), Magyarberkesz: 1715–1716, Alsómisztótfalu: ?–1728†

Viselt tisztség: esperes (nagybányai traktus): 1715–1728†

Művek: *De existentia rerum naturalium*. Franeker, 1709.

Családi viszonyok: F: Enyedi Klára

Gy: József

Bibliográfia: HERMÁNYI 335. 336., PROT-1 10., PROT-2 14. 86. 184., PROTNB-2 225. 703. 714., ZSIGMOND 2007 49., ZSIGMOND 2020-A 335–336.

Kollégiumi contrascriba korában verssel tisztelgett az elhunyt Tótfalusi Kis Miklós előtt (RMK III 149., TOLNAI 1976 92.). Nagybányáról bizonyára az ottani református gyülekezet mindinkább ellehetetlenülő helyzete miatt távozott el 1712-ben, amely időpontot viszont később Szilágyi Ferenc és Magyarósi István nyomán tévesen a Zilahról való elmenetele dátumaként értelmezett a kutatás (SZILÁGYI 13., MAGYARÓSI 33. 126. Vö. ZSIGMOND 2008 60.). Eszerint viszont az ő lelkészsége idején történt meg XII. Károly svéd király elhíresült zilahi átutazása, viszont a közhiedelemmel ellentétben szinte bizonyosnak tekinthető, hogy nemcsak Zoványi P. György, de ő sem találkozott az inkognitóban utazó uralkodóval. Zilahi lelkészkedése idején készült el a templomban az ifjak karzata, valamint a parókia zsindelyfedele (ZSIGMOND 2019 127. 130. 131.). 1715-ben visszatért a nagybányai traktusba, ahol még ugyanazon évben esperessé választották, mely tisztségét haláláig viselte. 1718-ban verssel búcsúzott egykori tanárától, Szatmárnémeti Sámuelről (JAKAB 125.). Könyvtárából egy prédikációs kötetet, valamint egy latin szótárt ismerünk (SIPOS 1991 50. 94.). Hitvestársáról Hermányi Dienes József azt jegyezte fel, hogy „kövér, szép, becsületes asszony volt s gyermektelen”, aki Bodoki halála után Szigeti Gyula István nagyenyedi professzor (korábban nagybányai és felsőbányai lelkész) felesége lett (HERMÁNYI 335.). Mivel Bodoki berkeszi lelkész korában feljegyezte saját fiának megkeresztelését (FARAGÓ 6.), ebből arra következtethetünk, hogy annak esetleges korai elhalálása után vagy nem született több közös gyermekük, vagy pedig a Hermányi által említett Enyedi Klára már a második felesége lehetett Bodokinak, akitől viszont nem született gyermeke.

11. Borsai Ferenc / Borsaj Dobreciny

(Debrecen, 1627 k. – Kolozsvár, ?)

Tanulmányok: B: Sárospatak / Ss: 1646 (GULYÁS 1943 383., HÖRCSIK 9./76.)
K: Franeker / 1648, Leiden / 1648, Utrecht / 1648, 1650,
Deventer / 1649, Groningen / 1650 (BOZZAY–LADÁNYI 260.
1264. 2157. 2460. 2712.)

Ordináció: Körösszeg / 1651. jún. 18., kállói közzsinat (TTREKZSI 178.)

Szolgálati helyek: Körösszeg: [1651]–?, Nagyvárad: 1652–1655, Hegyköz-
csatár: [1659], Zilah: 1678–1680 (első lelkész), Kolozsvár:
1680–?

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Disputatio Theologica de gradibus vite æternæ*. Deventer, 1649 (RMK
III 1723.)

2. *Disputatio Theologica, De Historia Sacra*. Utrecht, 1650 (RMK III
1757.)

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 7., PROT-2 11., ZOVÁNYI 1939 192., ZSIGMOND 2007 56.,
ZSIGMOND 2020-A 326.

Debreceni származású, peregrinációja előtt, 1648. május 29-én adott reverzálisában így nevezi meg magát: Franciscus Borsai Debreczeni (CATSTUDACAD). Németalföldi tartózkodásához köthetően feltételezik, hogy ő lehet a szerzője az 1658-ban megjelent Janssonius-féle atlaszhoz tartozó Tiszántúl-térképnek (PLIHÁL 52–53.). Váradai várbeli lelkészként, meggyőződése okán egyik szereplője a puritánokat kigúnyoló paszkvillusnak: „*Borsai borsoló borsolja konyháját, / Azt tudja, hogy végben viheti szándékát, / Deformálta ez is jámbor kapitányát, / Judás mellé társul hittel adta magát.*” (SZABÓK 1870 594.). 1659-ben csatári prédikátorként szerepel Debreceni Gele János Franekerben kiadott disputációja címzettjei között (RMK III 2054.). 1674 novemberében Liszikai András lelkésztársával jelen vannak az erdélyi országgyűlésen a Debrecenbe menekült prédikátorok képviselőjében (EOE XV 437–438.). 1675. márc. 1-jén kelt konvenciója Bornemisza Anna gazdasági naplójában maradt fenn (SZÁDECZKYB 108.). Húsz év elteltével, 1679-ben pedig egy Leidenben tanuló diák, Zilahi István disputációjának ajánlásában tűnik fel (RMK III 2992.). Nevéhez fűződik a zilahi eklészia levéltárának legkorábbi fennmaradt darabja, az ő Kolozsvárra történt eltávozásakor, 1680. augusztus 21-én felvett egyházközségi leltár (ZSIGMOND 2020-A 355–357.). A sárospataki diáknévsorban tévesen Bonchidát említik utolsó szolgálati helyeként: „*Pastor Zilahiensis 1680. et Bontzidaiensis, ubi moritur.*”

12. Borsai Pethő Tamás / Borsai P., Petri Borsai, Petro Borsai

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Utrecht / 1649, Franeker / ss: 1649. aug. 11., Groningen / ss: 1650. nov. 1. (BOZZAY–LADÁNYI 273. 1271. 2158.)

Ordináció: Monó / 1652. jún. 2., váradi közzsinat (TTREKZSI 180.)

Szolgálati helyek: Monó: [1652]–?, Szinérváralja: 1657–?, Aranyosmeggyes: 1659–?, Máramarosziget: 1660–1662

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Disputationis Theologicae Continentis Problemata Aliquot de Scriptura.* Utrecht, 1650 (RMK III 1758.)

2. *Problematum de Scriptura pars quinta.* Utrecht, 1669 (RMK III-PÓT/3. 6575.)

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI V 206., PROT-1 5., PROT-2 9., SZINNYEI I 1263., ZSIGMOND 2007 57., PROT-NB-1 305/A.

Életéről meglehetősen keveset tudunk. Disputációját rozsályi Kun Istvánnak ajánlotta, nyilvánvalóan ezzel áll összefüggésben, hogy hazatérése után az általa birtokolt Monóban állt szolgálatba. Ismereteink szerint ez volt az egyetlen szilágysági szolgálati helye, ahonnan néhány év múlva a nagybányai egyházmegyébe távozott.

13. Budai András

(?, ? – Nagybánya, 1722. szept. 4.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: ? – senior (KOLOZSVÁRI 654., TÖRÖK 1906 17.)

K: Franeker / ss: 1716. okt. 5. (BOZZAY–LADÁNYI 733., SZABÓ–SZÖGI 602., VDGRAAF 63. 226.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Dés: 1712 k. (rektor), Doba: 1720–1721, Nagybánya: 1721–1722†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: HERPEI 1941 10., KISSI 312., PETRI V 247., PROT-1 10., PROT-2 14., PROT-NB-1 305/A., SOLTÉSZ 200., ZSIGMOND 2007 69.

Erdélyi származású, a kolozsvári kollégiumban seniori tisztséget viselt, 1709-ben, Szatmárnémeti Mihály professzor elhalálózásakor többek mellett ő is latin nyelvű verssel tisztelgett tanára emléke előtt. Itteni tanulmányait bevégezve előbb Désen rektorkodott, valamikor 1712 után. Innen indult németalföldi peregrinációjára, ahol 1717 őszen dedikációt írt Némethi György diáktársának disszertációja elé. Hazatérését követően lelkipásztori szolgálatát a szilágysági Dobán kezdte meg, s bár mindkét traktuális névsorban 1719-es dátummal szerepel, hihetőbb, hogy csak 1720-ban váltotta az innen eltávozó **Deső Mihályt** (CZIBULA 2004 170.). A Tövishátról nemsokára a nagybányai gyülekezet hívta meg papjául, ide való érkezését így örökítették meg a konzisztórium-i jegyzőkönyvben: „*An[n]o 1721 Dje 29 Junj Hozatot Ecclesiankban el holt T[iszteletes]: Banyai Matyas Uram helylen T[iszteletes]: Budai Andras Ur[am] Dobábul, és első be köszönesse len az Templomban Dje 29 Junj Actor[um]. Capite XXIII Vers[o] XVI*”. Ugyanitt kevés idő múlva bekövetkezett halálát is feljegyezték: „*A[nno] 1722 Die 4 7bris Meg Ismet meg szomoritá az Ur Isten Ecclesiankat meg fosztvan az halal altal bennünket jo Lelki Pasztorunktol T[iszteletes]: Budai Andras Uramtol.*” (JKV-NBÁNYA 38^v. 40^r.) Könyvtárában két példányban is megvolt Kálvin Ézsaiás-kommentára (ÖSZ 2014 152. 153.).

14. alsócsernátoni Cseh Sámuel / Also-Csernatonius, Cseh, Csernátoni,

Csernátoni Cseh

(Alsócsernáton, ? – Szilágyperecsen, 1754 u.)

Tanulmányok: B: Enyed-? / (JAKÓ–JUHÁSZ.)

K: Franeker / ss: 1721. szept. 25., London / [1723. júl. 16.]

(BOZZAY–LADÁNYI 781., GÖMÖRI 2005 305., SZABÓ–SZÖGI 784., VDGRAAF 65. 227.)

Ordináció: Szilágycseh / ?, parciális zsinat (TTREKZSI 379.)

Szolgálati helyek: Máramarossziget: 1718–1721 (rektor), Szilágycseh: 1725–

[1729], Diószád: [1732], Kraszna: [1736], Szilágyzóvány:

[1739], Szilágyperecsen: [1754]

Viselt tisztség: assessor: 1735–?

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Hadadi Sára

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: BALOGH 2001 35–36., PROT-1 10. 414–415. 435. 427., PROT-2

14., ZSIGMOND 2007 88.

Angliai tartózkodását csak a Pápai Páriz Ferenc album amicorumába írt, 1723. júl. 16-án kelt bejegyzése bizonyítja (ALBUM-PPF, GERGELY 131.). Itthoni szolgálati helyeiről meglehetősen esetlegesen, csak egy-egy futó említésből értesülünk. Szilágycsehben

1729. február 4-én fogott bíra egy tanúvallatási ügyben (PETRI IV 517.). 1732. április 17-én a parciális szék Csernátóni Sámuel diósadi lelkész és Nánási János rektor közötti ellentétet tárgyalja (PROT-1 412. 414–415.). A krasznai templom kazettás mennyezete a felirat tanúsága szerint az ő itteni szolgálata alatt készült 1736-ban. Az 1739. május 22-én Zilahon tartott félparciálison sokszori vétségéért (káromkodás, fegyverviselés, részegeskedés, feleségével való háborgás) kizárják a lelkési közösségből (PROT-1 435.). Vélhetőleg a döntés nem volt végleges, valamikor a későbbiekben visszafogadhatták az aktív szolgálattevők közé, ugyanis az elhalálózása helyeként nyilvántartott Szilágypercesen 1754-ben készült szószéktakarójának felirata itteni lelkészként említette (Y. S. 18.). Könyvtárának két kötetét sikerült azonosítani: Szántai Molnár Mihály nagybányai lelkész 1676-ban kiadott imádságoskönyvét és az Istvánffy-krónika 1685-ös kiadásának egy példányát (RMK I 1196., RMK III 3351., RMK-Kv 662./290. 14./599.).

15. Csengeri P. József / Cengeri, Czengeri, Cziengheri, Pastoris Czengeri

(?, ? – Hadad-?, 1650-?)

Tanulmányok: B: Debrecen / (DEBRKOLL I 351./232.)

K: Heidelberg / ss: 1614. ápr. 1. (SZABÓ–TONK 1499., SZÖGI 2011 826.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szatmár: [1625], Hadad: [1630–1648]

Viselt tisztség: senior (szatmári traktus): ?–1625; főjegyző: ? – 1634, senior: 1634–1650†

Művek: 1. *De peccato*. Heidelberg, 1620 (RMK III-PÓT/2. 6089.)

2. *De certitudine fidei, justificationis et perseveratione fidelium, nec non bonorum operum perfectione, justificatione et meritis*. Heidelberg, 1620 (RMK III-PÓT/2. 6089.)

3. *De Antichristo*. Heidelberg, 1620 (RMK III-PÓT/2. 6089.)

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 1., PROT-2 6., ZSIGMOND 2007 83., ZSIGMOND 2020-B 59-60.

Neve tanúsága szerint lelkészcsalád leszármazottja. Heidelbergben 1614-ben és 1615-ben háromszor disputált Pareus elnöklete alatt, melyek annak egyik gyűjteményes kötetében jelentek meg 1620-ban (HELTAI 1982 270.). 1625-ben Gönczi M. János franeckeri diák disputációjának ajánlásában szatmárnémeti lelkipásztorként és esperesként szerepel (RMK III 1376.). A Szilágyságba való átköltözésének időpontja nem ismert, 1630. jún. 9-én már hadadi prédikátorként vett részt a debreceni zsinaton (TTREKZSI 117.). Előbb nótáriusnak választják meg, majd esperesnek, kerületi megerősítésére az

1634. június 18-án tartott szatmári zsinaton került sor (TTREKZSI 139.). 1648-ban is seniorként és hadadi lelkészként tűnik fel Mányoki István két disputációjának címzettjei között (RMK III 1703. 1704.). Mivel utódja, **Tótfalusi P. István** 1650-ben kerül az esperesi székbe, ez az év vélhetően elhalálzásának idejét jelöli.

16. Csernátfalusi Dienes János / Diénes, Tsernátfalusi

(Csernátfalu, ? – Sarmaság, 1776)

Tanulmányok: B: Kolozsvár (KOLOZSVÁRI 1059.)

K: Franeker / ss: 1744. okt. 9. (BOZZAY-LADÁNYI 978.,
SZABÓ-SZÖGI 796., VDGRAAF 73. 227.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Sarmaság: 1747–1776†

Viselt tisztség: assessor: [1763–1771]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: név szerint nem ismert leány

Bibliográfia: PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 86.

Egy 1749-es összeírás szerint Csernátfaluból származott, jobbágycsaládból. 1770-ben egyike volt a három esperesjelöltnek, akik közül megválasztották a tisztségéből letett **Zoványi József** utódját (PROT-1 595.). **Ikafalvi B. János** menyői lelkész mindenekönyvében 1771-ben felsorolta a traktus assessorait, ott szerepel Csernátfalusi neve is (IKAFALVI 183^v). Utoljára 1776. január 26-án említi a vizitációs jegyzőkönyv (VIZITJKV R3 5^v), de egy forrás szerint már korábban **Kis Sándor** káplánként szolgált mellette, aki vejeként utódja is lesz az egyházközségben (NÉVSOR 1943 / SARMASÁG).

17. Csernátfalusi Péter / Tsernátfalusi

(Csernátfalu, ? – Szilágysomlyó, 1790. máj. 21. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1739. dec. 19. – assessor, contrascriba, senior
(KOLOZSVÁRI 1284., TÖRÖK 1906 34.)

K: Franeker / ss: 1751. nov. 5. (BOZZAY-LADÁNYI 1041.,
SZABÓ-SZÖGI 797., VDGRAAF 76. 227.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Lele: 1754–?, Szilágyfőkeresztúr: [1760]–1762, Szilágy-
bagos: 1762–1766, Szilágyperecsen: 1766–1778, Vervölgy:
1778–1790

Viselt tisztség: assessor: [1761]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 515., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 87., ZSIGMOND 2022 110.

Jobbágycsaládból származott. Peregrinációjára készülve a Főkonzisztóriumtól igényelt támogatást, de kérését forráshiány miatt elutasították (FŐKONZLT 65/1751). Gyűjtőkörútjáról azt tudjuk, hogy a Háromszéken (Uzon) is megfordult (TÓTHL 2021 37.). Az 1778. márc. 24-én tartott sarmasági parciálison az az évi vizitáción ellene felhozott panaszok következtében elhelyezik Szilágyperecsenből, az 1784. márc. 30-i parciálison pedig a vérvölgyi gyülekezettel való ellentétét tárgyalják (VIZITJKV R3 45^r. 115^r., PROT-1 717. 796–797.). 1786-ban ő nyitja meg a vérvölgyi vegyes anyakönyvet. 1790 januárjában még itt vizitálják (VIZITJKV R4 74^v.), de bizonyára az ellene ismét felmerült kifogások okán a szolgálati év lejártával visszavonult Szilágysomlyóra, ahol hamarosan el is hunyt. Temetésére május 21-én került sor (AKV-SOMLYÓ-1 96^v).

18. Debreczeni Dániel

(?, ? – Szilágycseh, 1725 k.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár (KOLOZSVÁRI 710.)

K: nincs adatunk

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Visk-?: ? –? (rektor), Szilágycseh: 1722–1724/5

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 10., PROT-2 14., ZSIGMOND 2007 96.

Bár neve hiányzik a peregrinus-adattárakból, akadémita voltát igazolja, hogy 1722-ben Zoványi P. György ekként vezette be nevét a traktus lelkészi lajstromába. Vélhetően azonos azzal a kolozsvári diákkal, aki később Viskén rektorkodott. Amennyiben feltételezzük, hogy hazatérése után rögtön a Szilágyságban kezdte meg lelkészi szolgálatát, igen fiatalon hunyt el, lévén, hogy 1725-ben már **alsócernátoni Cseh Sámuel** foglalta el a helyét.

19. Debreczeni Fóris István / Debrezini

(Debrecen, ? – Zilah, 1711. máj. 26.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1672. máj. 2. – assessor, contrascriba, senior (DEBRKOLL I 2640.)

K: Franeker / 1679, Utrecht / 1680 (BOZZAY–LADÁNYI 444. 1421.)

Ordináció: Túrkeve / 1678. nov. 27-28., nagylétai közzsinat (TTREKZSI 250.)

Szolgálati helyek: Túrkeve: 1678–1679, Királydaróc: [1683], Szilágysomlyó: 1686–1692, Zilah: 1692–1711†

Viselt tisztség: senior: 1692–1711†, egyházkerületi főjegyző: 1699–1711†

Művek: 1. *Isten szent satoranak becsületben valo tartasa és tartattatasa.* Debrecen, 1683 (RMK I 1294., RMKT XVII/11 159. 160.)

2. *Halottak Laistroma.* Debrecen, 1684 (RMK I 1314.)

Családi viszonyok: F: Kondorosi ... (keresztneve nem ismert)

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 9., PROT-2 12., ZOVÁNYI 1977 138., ZSIGMOND 2007 100.

Debrecenből származott, tanulmányait is itt kezdte meg, majd egy rövid időre Túrkevéen lett lelképásztor. Innen indult németalföldi tanulmányújtjára, ahonnan hazatérve Királydarócon folytatja lelkészi szolgálatát, s ebbéli minőségében volt az 1682. november 11-i érendrédi parciális zsinat ígéhirdetője – az itt elmondott prédikációja nyomtatásban is megjelent. Következő műve a Biblia nevezetes alakjait sorjázó műve a *Halottak laistroma*, melyet többek között apósának, Kondorosi János debreceni tanácsosnak ajánl (RMK-HUNG). Két gyászversét is ismerjük, ezeket Nógrádi Mátyás (RMK II 1480.) és Szilágyi Tönkö Márton halálára (RMK II 1989.) írta. Szilágysomlyói szolgálata alatt készült el a gyülekezet immár ötödször újjáépített oratóriuma (HALMÁGYI 32., PROT-2 66.), Zilahon pedig a templom leégett tetejének pótlása, az éneklő karzat és a szószék elkészíttetése, valamint a két parókia felépítése fűződik a nevéhez (ZSIGMOND 2019 127. 130. 131.). 1708-ban egy hosszas vita veszi kezdetét a lelkészi jövedelemmel kapcsolatosan, melynek következtében a gyülekezet sikertelenül próbálkozik meg Debreczeni eltávolításával, s a felettes egyházi hatóságokkal szembeni makacs ellenállásuk következtében egy időre eltiltják őket a lelkészi szolgálatoktól (ZSIGMOND 2020-A 332–333. 359–366.).

20. Deső Mihály / Deeső, Déső

(?, ? – Marosvásárhely, 1729. febr. 9.)

Tanulmányok: B: Szatmár / [1707], Kolozsvár (BURA 2230./75., KOLOZSVÁRI 691., TÖRÖK 1906 18.)

K: Franeker / ss: 1715. aug. 10. (BOZZAY–LADÁNYI 718.)

Ordináció: Doba / 1713. jún. 18., csatári közzsinat (TTREKZSI 367.)

Szolgálati helyek: Visk: ?-? (rektor), Középlak: ?-?, Doba: 1713–1720,
Kraszna: 1720–1721, Marosvásárhely: 1721–1729†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Pankotai Ilona

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 10., PROT-2 13., ZSIGMOND 2007 103.

Szatmári diákoskodását követően előbb Visken rektorkodik, majd a kolozsvári kollégiumban tanul tovább, ennek elvégzése után pedig Középlakon lesz lelkipásztor. 1713-ban még domidoctusként ordinálják Dobára, innen peregrinál a frízföldi Franekerbe. **Szilágyi András** naplójából kikövetkeztethetően valamikor az 1716-os esztendő során térhetett haza, s rokonai kapcsolatait felhasználva megpróbálta a krasznai lelkészi állás elfoglalását, ami csak 1720-ban, Szilágyi Biharpüspökibe való meghívása után sikerült. Innen hamarosan Marosvásárhelyre távozott (CZIBULA 169. 170. 172.), ahol 1729-ben bekövetkezett haláláig szolgált. Lelkész társa, Kapronczai György feljegyzése szerint: „*Die 9 Febr[uarii] Tiszteletes Collega Desö Mihály Uram meg holt guttaütésben amint itilbhattük mert hirtelen holt meg 11 Febr[uarii]g. koporsóban tétetet és akkor p[re]dikaltam ex loco 2 Tim 4 v 7. 8. 13 Febr[uarii] el temettetet Két p[re]dicatio volt felette edgyik Zacha[riás]: 3 v 1-6. a másik actor volt T[iszteletes]. Putnoki Janos Uram a Bandi p[re]dicator aki p[re]dikallott ex loco 2 Cor 5. v 10. &c.*” (AKVMVH 240^r). Üdvözlő verset írt Baróti Kálmán 1717-ben megjelent disputációjához (RMK III/XVIII 69.). Felesége nevét keresztelési bejegyzésekből ismerjük, ahol keresztyánként említik (AKVMVH 49^r. 50^v. 51^r.); nem kizárt, hogy a Szilágyságban lelkészkedő és nótáriusi hivatalt is viselő Pankotai N. Sámuel leánya volt.

21. Deési Zsigmond / Deesi, Dési, Déési

(Dés, 1689 – Székelyudvarhely, 1728. dec.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed (JAKÓ–JUHÁSZ 122.) – præceptor, præses, senior
K: Halle / 1714 (TAR 878.), Franeker / ss: 1714. okt. 4., Leiden
/ ss: 1715. máj. 4., Utrecht / ss: 1717. júl. (BOZZAY–LADÁNYI
706. 1484. 2980., SZABÓ–SZÖGI 883., VDGRAAF 62. 63. 228.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1719–1723 (másodlelkész), Székelyudvarhely: 1723–
1728 (rektor)

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Exegesis typi serpentis ænei secundum historiam Mosis Num. XXI. 8.
9. et explicationem Christi Job. III: 14. 15.* Franeker, 1717 (RMK III/
XVIII 335. 336.)

2. *Disputatio theologica de bonis operibus*. Leiden, 1717 (RMK III/XVIII 334.)

Családi viszonyok: F: Vásárhelyi ??

Gy: Zsigmond

Bibliográfia: PROT-1 10., PROT-2 14., ZOVLEX 150., ZSIGMOND 2007 106., ZSIGMOND 2020-A 340.

Hermányi Dienes József feljegyzése szerint egy dési bábaasszony fia volt. Enyedi diákoskodása idején a cellisták, a syntaxisták, a poetisták és a retoristák praceptorra, a teológia és a bibliai nyelvek praesese, 1711-ben senior volt. Peregrinációja során a fentebb említett egyetemek mellett megfordult Groningenben is. Tanulmányait Bethlen Ádám, majd Teleki Sándor támogatta, utóbbihoz írt két leveléről van tudomásunk (ADATTÁR VI 93–105.). Hermányi maró gúnnyal idézi hazatérése után Enyeden elmondott, általa is hallott prédikációját, mint az egyik lelkeszi állás elnyerésére irányuló próbálkozását, amely viszont itteni diákoskodása során folytatott kicsapongó magatartása okán meghiúsult (HERMÁNYI 339. 432–433.). Vásárhelyi Molnár István enyedi első pap egyik lányát vette feleségül. Zilahon **Zoványi P. György** mellett volt másodlelkész, s abból, hogy principálisa már 1720-ban mást próbál meghívni maga mellé, arra következtethetünk, hogy személyével szemben bizonyos kifogások merülhettek fel (CZIBULA 171.). 1723-ban az itteni lelkeszi állását felcserélte a székelyudvarhelyi kollégium rektori tisztével, melyet 1728 végén bekövetkezett haláláig töltött be (ALBERT 59., GÖNCZI 13.). Cegei Wass György naplójában említi két, 1724 őszén végzett temetési szolgálatát (WASS 526. 527.). Egy 1716-ban Amsterdamban vásárolt könyvét ismerjük, melyhez sajátos utóiratot fűzött (KARDOS 100–101. Vö. Függelék/3.). Zsigmond nevű, fiatalkorában elhunyt fiáról Hermányi hasonlóképpen elítélőleg emlékezik meg, mint aki örökölte apjának rossz természetét (HERMÁNYI 433–434.).

22. **Diószegi Mihály** /

(Kolozsvár, 1748 v. 1754 k. – Szilágycseh, 1805. nov. 21.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1769. ápr. 27. (KOLOZSVÁRI 2093., TÖRÖK 1906 54.)

K: Erlangen / ss: 1780. nov. 6., Heidelberg / ss: 1781. febr. 9.

(SZABÓ-SZÖGI 908., TAR 292. 1432.)

Ordináció: Szilágysámszon / 1784. jún. 27., kolozsvári közzsinat (ERZSI III 205.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1778–1780 (rektor), Szilágypanit: 1782–1784,

Szilágysámszon: 1784–1800, Szilágycseh: 1800–1805†

Viselt tisztség: assessor / 1800–1805† (PROT-3 198^r.)

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Kis Terézia

Gy: 1. Krisztina / sz. 1796 k., † 1801. ápr. 21.

2. Terézia

3. Sára

Bibliográfia: PROT-1 782. 796., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 110.

Születési idejével kapcsolatban bizonytalanságban vagyunk, az egyetemi matrikulákban, illetve a temetési bejegyzésében szereplő életkorából két különböző dátum számítható ki. Albizálásának néhány háromszéki állomása (Aldoboly, Uzon, Sepsi-szentgyörgy) ismert (TÓTHL 2021 53.). Szilágysámsoni szolgálatát káplánként kezdte meg 1784-ben elején, a szolgálatképtelen **Kassai János** oldalán. 1800-ban **Dombi János** főjegyzővel cseréli el szolgálati helyét, így kerül át Szilágycsehbe. Itteni tevékenységéről meglehetősen alaposan tudósít temetési bejegyzése (NÉVSOR 1943 / SZCSEH Vö. Függelék/25.). Feleségével **Simon József** lelei lelkész Julianna nevű lányának voltak a keresztszülei (ker. 1791. máj. 17.). Terézia nevű lánya **Kállai Nagy József** lelkipásztor második felesége lesz, aki apósát követi a szilágycsehi lelkészségben 1806-tól. Sára nevű lánya pedig Sárkány Farkas házastársa lesz, aki pedig sógora, Kállai utóda lesz Szilágycsehben 1817-től (NÉVSOR 1943 / SZCSEH). Az 1795-ös vizitációkor feljegyezték, hogy háza volt Zilahon (VIZITJKV R4 175^r). 38 kötetet adományozott a zilahi kollégium könyvtárának (KINCS CCXXV.).

23. szikszói Divéki János / Diviki, Dwichi de Szikssó

(Szikszó, 1654 – Zilah, 1687. dec.)

Tanulmányok: B: Sárospatak / ss: 1671. márc. 17. (GULYÁS 1945 104.,

HÖRCSIK 11./113–114.)

K: Leiden / ss: 1680. febr. 21. (BOZZAY-LADÁNYI 2861.)

Ordináció: Zilah / 1678. nov. 27., nagylétai közzsinat (TTREKZSI 250.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1678–1680 (rektor), Zilah: 1682–1687†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH 1. 79. 106., PETRI V 370., PROT-1 8., PROT-2 12., ZSIGMOND 2007 111.

A Gyulafehérvárra menekült sárospataki kollégium diákjaként a syntaxisták és a poetisták praceptorata volt, seniori hivatalt is viselt. Későbbi szolgálata kizárólagosan a zilahi eklézsiához kötődik. 1675-től rektorként irányítja az itteni iskolát, majd három év múlva domidoctus lelkipásztorként ugyancsak Zilahra ordinálják. Mivel a következő

rektor, Rozgonyi Mihály csak 1679-ben kezdi meg működését, nem zárható ki az a feltevés, hogy lelkészkedése mellett továbbra is ő állt az iskola élén néhány hónapig. Leideni beiratkozásából következtethetően 1680 elején indulhatott peregrinációjára, az így megüresedett másodlelkési állását ifj. Zilahi János foglalta el. Németalföldi tartózkodása idején gyászverset írt ifj. Kovásznai Péter halálára, és verssel köszöntötte Tornyai György leideni diáktársát (RMK III 3051. 3053.). Távolléte idején valamiféle zavar támadt a gyülekezetben a lelkési állás betöltésével kapcsolatban, amelyet végül a legfelsőbb szinten, az 1681. január 12-én tartott margittai generális zsinaton próbáltak orvosolni (TTREKZsI 268.). Hazatérését követően primarius pastorként fungált, 1687 végén történt elhalálzásáig (ZSIGMOND 2020-A 327–328.).

24. ikafalvi Dombi István /

(Ikafalva, ? – Menyő, 1804. okt. 23. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (TÖRÖK 48.)

K: Franeker / ss: 1772. jún. 3. (BOZZAY–LADÁNYI 1150.,
SZABÓ–SZÖGI 924., VDGRAAF 84. 228.)

Ordináció: Szilágyfőkeresztúr / 1776. aug. 6, Debrecen (TÓTHS II 180.)

Szolgálati helyek: Dés: 1770 k. (rektor), Szilágyfőkeresztúr: 1775–1801,
Varsolc: 1801–1803

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Matolcsy Magdolna

2. Fóris Sára / tem. 1819. aug. 22.

Gy: Dániel

Bibliográfia: HERPEI 1941 19., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 119.

Székelgyföldi származású. Kolozsvári tanulmányai idején 1766–67-ben a rhetorica osztály köztanítója, 1768-ban pedig assessorként említik. Ebből az időszakból ismerjük két gyászversét, egyiket Ladányi István diáktársa halálára (1766), a másikat pedig Kolozsvári Erzsébet, Szatmári Pap Zsigmond püspök özvegye elhalálzásának alkalmából (1768) szerezte. Peregrinációját megelőző gyűjtőkörútja során a Háromszéken (Aldoboly, Uzon) is megfordult (TÓTHL 2021 54.). 1775-től folyamatosan a Szilágy-ságban működött. Szolgálatával kapcsolatban az évenkénti vizitációkon folyamatosan kifogások merültek fel, bevallottan búskomorságban („*régi melancholia*”) szenvedett. Élete utolsó másfél évében már nem gyakorolta hivatását, elhalálzásá helyén, Menyőben ekkor fia, Dombi Dániel lelkészkedett (AKV-MENYŐ 59., KEMPELEN III 357.).

25. Dombi János /

(?, 1736 k. – Szilágyperecsén, 1816. dec. 19.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1756. jan. 31. (TÖRÖK 46., KOLOZSVÁRI 1706.)
K: Utrecht / ss: 1767. okt. 19., Basel / ss: 1769. máj. 26. (BOZZAY-LADÁNYI 1777., HEGYI-SZÖGI 200., SZABÓ-SZÖGI 925.,)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Máramarossziget: 1764–1767 (rektor), Magyargorosló: 1773–1775, Szilágyzovány: 1775–1791, vakancia: 1791–1793, Somlyóújlak: 1793–1795, Szilágycseh: 1795–1800, Szilágysámson: 1800–1809, Szilágyperecsén: 1809–1816†

Viselt tisztségek: assessor / [1781–1789], főjegyző / [1794]–1806, esperes / 1806–1816†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Teremi Júlia / tem. 1796. okt. 1.

2. Tétsi Ágnes

Gy: 1. Zsuzsanna

2. Júlia / sz. 1782. ápr. 5.

3. József / ker. 1784. júl. 8., tem. 1785. aug. 19.

4. János / sz. 1796. júl. 10.

5. László / sz. 1799. máj. 3.

Bibliográfia: AKV-ZOVÁNY 41^v. 42^r. 83^v. 84^r, BALOGH 48., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 120.

Születési évére a temetésekor bejegyzett 80 éves élekorából következtethetünk. Kolozsvári tanulmányai során 1763-ban contrascribai hivatalt is viselt. Máramarosszigeti rektorkodását követően peregrinált, Franekerben a Stipendium Bernardinum ösztöndíjasa. Hazatérésének és ordinációjának időpontja ismeretlen, 1773-tól folyamatosan a Szilágyságban szolgált. Szilágyzoványon **Teremi András** utódja lesz, az ő Júlia nevű lányát veszi feleségül. 1791-ben példátlan esetre kerül sor, amikor azzal vádolják meg, hogy Zsuzsanna lányán erőszakot próbált volna elkövetni. A parciális alapos kivizsgálást tart, az ügy megjárja a legmagasabb, kerületi szintet is, végül felmentik, de a további feszültségek elkerülése végett egy évre vakanciába küldik (PROT-3 83^r–95^r., JKV-TT-5 363–364.). A későbbi fejlemények azt látszanak igazolni, hogy valójában csupán egy ellene irányuló, nagyon tisztességtelen lejáratai kísérletről volt szó, ugyanis az aktív lelkészi állományba való visszatérését jelentő rövid somlyóújlaki tartózkodását követően folyamatosan tekintélyes gyülekezetekben szolgált, élete végéig. Emellett bizonyosan élvezte lelkészársai bizalmát is, ezt jelzi, hogy a kellemetlen eset után néhány évvel nótáriusnak, majd később esperesnek választották meg. Az 1791-es budai zsinaton ő képviselte az egyházmegyét (ZOVÁNYI 1904 229.). Szilágyperecséni szolgálata

idején, 1813-ban kezdik el a templomtorony átépítését. Első feleségének korai halála után újránősült, ismét egy lelkipásztor, a dési traktusban fungáló Tetsi Mihály lányát, Ágnes vette feleségül, aki túlélte férjét. Élete vége felé járva Dombi fokozatosan romló egészségi állapotának következtében már 1808-ban káplánt kért maga mellé, és esperesi hivatalát sem tudta maradéktalanul ellátni (PROT-3 300^r–300^v). A perecseni templomkertbe temették, nyughelye jelenleg ismeretlen. János nevű fia 1825-ben Zaránd vármegye procuratoraként nemességének igazolása végett folyamodott a szilágy-szolnoki egyházmegye parciálisához (PROT-4 242^r–246^r).

26. Duló István / Dulo, Dullo, Dulló, Dúló

(?, ? – Diósd, 1823. jún.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1764. dec. 13. (TÖRÖK 52., KOLOZSVÁRI 1973.)

K: Franeker / ss: 1779. szept. 9., Utrecht / ss: 1780. szept.

10. (BOZZAY-LADÁNYI 1204. 1873., SZABÓ-SZÖGI 966., VDGRAAF 86. 228.)

Ordináció: Kusaly / 1784. jún. 27., kolozsvári közzinat (ERZSI III 205.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1775–1777 (rektor), Hagymáslápos: 1782–1783, Kusaly: 1783–1785, Diósd: 1785–1823†

Viselt tisztség: assessor / [1793–1821]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Selling Erzsébet

Gy: 1. Sámuel / sz. 1788. máj. 7., tem. 1803. aug. 27.

2. Zsuzsanna / sz. 1790. jan. 15., tem. 1791. jan. 2.

3. János / sz. 1791. márc. 24.

4. Zsuzsanna / sz. 1793. jan. 7.

5. Mária / sz. 1795. aug. 2., † 1801 e.

6. Katalin / sz. 1799. szept. 6.

7. Mária / sz. 1801. júl. 15.

8. István / sz. ??

Bibliográfia: PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 123.

Szülei: alsócsernátoni Duló István, inspektor udvarbíró gróf Tisza László geszti udvarában és Pál Erzsébet (ERDŐS). Kolozsvári tanulmányai alatt assessori tisztséget viselt (ALBUM-ZILAH 116.). Németalföldi peregrinációjából hazatérve egy esztendeig a nagybányai traktusban, Hagymásláposon szolgált (PROT-NB-2 711.), a következő négy évtizedet viszont a Szilágyságban töltötte. Népes családjából egyik gyermeke a nyomdokába lépett: István nevű fia szintén peregrinált, majd Tordán és Héderfáján lelkészkedett (SZABÓ-SZÖGI 967.)

27. Felvinczi Sándor / Felvintzi

(Lécfalva-?, 1642/3 – Debrecen, 1686. márc. 29.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed, Várad / 1655 k., Debrecen / 1659, Sárospatak (DEBRKOLL I 2128., HÖRCSIK 33./100.)

K: Groningen / ss: 1668. máj. 23., Leiden: / ss: 1669. júl. 22. (BOZZAY–LADÁNYI 2260. 2818., SZABÓ–TONK 37.)

Ordináció: Zilah / 1675. jún. 23., csatári közzsinat (TTREKZSI 243.)

Szolgálati helyek: Kassa: ?–1668 (rektor), Kassa: 1670–1673 (rektor),
Zilah: 1675–1678 (első lelkész), Debrecen: 1678–1686†
(harmadik lelkész)

Viselt tisztség: esperes (szilágyi traktus) / 1677–1678
egyházkerületi főjegyző / 1683–1686
esperes (debreceni traktus) / 1684–1686†

Művek: 1. *Disputatio Philosophica Bipertita. Exhibens Absurditates Condensationis rigorosa, & Replicationis.* Leiden, 1669 (RMK III 2479.)

2. *Disputationum Theologicarum Absurditates Papisticas ex Concilio Tridentino, & aliis Pontificiis Doctoribus Exhibentium.* Leiden, 1669 (RMK III 2480.)

3. *Disputatio Theologica De Ecclesia Bipertita.* Leiden, 1670 (RMK III 2522.)

4. *A Jehova nevében a' pestisről való Rövid Beszelgetes.* Debrecen, 1679 (RMK I 1230.)

5. *A' Jo Istennek Nevében, Lelki Diadalomról való oktatás.* Debrecen, 1682 (RMK I 1279)

6. *Cum Bono Deo. Haresiologia, id est Dissertatio De Haresibus.* Debrecen, 1683 (RMK II 1518.)

7. *Igaz Özvegy.* Debrecen, 1684 (RMK I 1315.)

Családi viszonyok: F: Szűcs Bódis Anna

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: BOD 114., MIKÓGY 189–197., PETRŐCZI 2011 181–188.,
PROT-2 11., RÉVÉSZK 1908 127., RMKT XVII/11 745–746.,
ZOVLEX 197–198., ZSIGMOND 2007 140., ZSIGMOND 2020-A
325–326.

Nevéből következtetve szülőhelyét Bod Péter Felvincre teszi, viszont Szinnyei József nyomán Zoványi Jenő is Lécfalvát említi lexikonában. Felvincen, Nagyenyeden, majd Váradon tanult, ahol egyike volt a törökök által ostromolt vár védőinek. Ezután Debrecenben, majd Sárospatakon folytatta tanulmányait, utóbbi helyen seniori hivatal is viselt. Ezután két esztendeig a kassai iskola rektoraként tevékenykedett, majd az

itteni egyház támogatásával folytatott németalföldi peregrinációját követően ugyanide tért vissza tanítani. Az üldözések miatt előbb Debrecenben húzódik meg, majd Zilahra ordinálják lelkipásztornak. A szilágyi traktusban két esztendőn át seniorként is működött, majd Debrecenbe való eltávozása után néhány évvel előbb egyházkerületi főjegyzőnek, majd pedig az egyházmegye esperesének is megválasztották. Egy 1683 áprilisában kelt konskripció szerint még ekkor is nála voltak letétbe helyezve a kassai iskola könyvei és egyéb javai, valamint néhány adománylevele (RÉVÉSZK 1896 560–561.). Valamikor zilahi tartózkodása alatt nősült meg, a korábban már háromszor megözvegyült Szűcs Bódis Annát vette feleségül. Leideni diákként három disputációja jelent meg nyomtatásban, többi ismert munkája már mind debreceni szolgálatához kapcsolódik: prédikációk, valamint a latin nyelven megjelent *Heresiologia*, melyben a puritanizmus iránti rokonszenve ellenére az ortodoxia álláspontja nyomán elítélőleg nyilatkozott a karteziánizmusról (DEBRKOLLTÖRT 60.). Fennmaradt még számos üdvözlő és gyászverse is (RMKT XVII/11 21–25.). További, kéziratban maradt munkáit a debreceni traktus Apafi fejedelem támogatásával tervezte kiadni. Négy, az Énekek Éneke alapján elmondott prédikációjának vázlatát Debreceni Ember Pál jegyezte fel (CSORBA 236. 238.). Temetésén Debreceni Kalocsa János hajdúsámsoni és **Szőnyi Nagy István** hajdúszoboszlói lelkész végzett szolgálatot, ez utóbbi Felvinczi elődje volt Zilahon, s egyben baráti kapcsolat is fűzte hozzá, amint arról meg is emlékezett: „*hogy penig Scholai sorsunktúl fogva sirjáig, söt mind örök emlékezetéig követem, méltán cselekeszem: avagy csak ama' nagy Atyafűségért-is hogy édes Gyermekemet, SZÖNYI MARIAMAT e' veszedelmes idokban, házánál Atyai s' Anyai édes indulattal, nem külömben tartotta s' tanította, mint maga kedves gyermekét*” (RMK I 1351.).

28. Filep István / Fülep, Fülöp

(?, ? – Szilágysomlyó, 1776. jan. 23. e.)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1740. febr. 29. (TONK 2074.)

K: Marburg / ss: 1751. okt. 5. (SZABÓ–SZÖGI 1143., TAR 2833.)

Ordináció: ? / 1754. jún. 26., marosvásárhelyi közzsinat (ERZSI II 307.)

Szolgálati helyek: Bonchida: 1755–1756, Kémer: 1756–1759, Szilágysomlyó: 1759–1776†

Viselt tisztség: assessor / [1761–1771]

Művek: *Tiszta Fejér Bíbor Öltözet*. Kolozsvár, 1762 (BÖLÖNI OKMT 56–78.)

Családi viszonyok: F: Orbán Mária

Gy: 1. Julianna / sz. 1761. jan. 2.

2. Sándor / sz. 1762. márc. 13.

3. István / sz. 1763. jún. 15.

4. Erzsébet / sz. 1765. nov. 30.

5. Sámuel / ker. 1768. febr. 2.
6. Dániel / ker. 1769. szept. 20., tem. 1770. márc. 14.
7. Dániel / ker. 1771. febr. 1.
8. Mihály / ker. 1772. márc. 4.
9. Péter / sz. 1774. febr. 7.

Bibliográfia: AKV-SOMLYÓ-1 9^r. 11^v. 14^r. 16^v. 18^v. 22^r. 82^v., PETRI V 225. 468., PROT-2 16., SZINNYEI III 475., ZSIGMOND 2007 142.

Marburgba való peregrinálása előtt a Főkonzisztóriumtól igényelt segílyt (FŐKONZ 46/1750). Feleségével együtt 1767-ben a görcsöni úrasztalára egy textíliát (PETRI V 468.), a somlyói egyháznak pedig egy ón keresztelő tálat adományoztak (JKV-SOMLYÓ 14.), majd ugyanide 1771-ben egy ezüst skófiomos patyolat abroszt – ennek feliratát ismerjük: „*Orbán Mária Somlyai predicator Filep Istvánné készítette 1771*” (BAJUSZ-LAKÓNÉ 116.). Somlyóra való jövetelét követően, 1760-ban elkezd vezetni az egyházközség első anyakönyvét. 1767-ben levelet intéz Szilágyi Sámuel tiszántúli püspökhöz, melyben látogatásra invitálja az egyházmegyébe (Függelék/7.). Halálát eképpen jegyezték fel az egyházközség vegyes jegyzőkönyvében: „*Anno 1776. Circa initium Mensis Jan[uarii] Boldog emlekezetű Lelki Pasztora az Eccl[esi]ának T[i]sz[te]ll[e]t[e]s Fülep István Uram circiter másfél hetig tartó sullyos betegsége által ez földi romlandóságból minekutánna Ezen Eccl[esi]ab[an] 17 Esztendőket Sz[ent]. Hivatallyáb[an] hiven el töltött volna Mennyei Házájában által költözött, kinekis adgyon az Ur boldog fel tamádást.*” (JKV-SOMLYÓ [24.]). Temetéséről a források eltérően nyilatkoznak, a vizitációs jegyzőkönyv szerint erre január 21-én, az anyakönyvi bejegyzés szerint viszont 23-án került sor (VIZITJKV R3 4^r. vö. AKV-SOMLYÓ-1 89^v.). Bölöni László Kraszna vármegyei alispán felesége, ludányi Baji Klára felett elmondott temetési prédikációja nyomtatásban is megjelent. Birtokában volt Kálvin Ezékiel-kommentárának egy példánya (Ősz 2014 170.). Halála után özvegye Kapronczai Istvánhoz ment feleségül 1776. szeptember 26-án (AKV-SOMLYÓ-1 66^r.).

29. Filkei János / Filkay Debrezino, Fülkei, Fülkej, Tilkei
(Debrecen, ? – ?, 1708 u.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1669 (DEBRKOLL I 2477.)

K: Groningen / ss: 1674. ápr. 27., Franeker / ss: 1674. szept. 9.
(BOZZAY-LADÁNYI 435. 2283.)

Ordináció: Konyár / 1676. szept. 27., zilahi közzsinat (TTREKZSI 245.)

Szolgálati helyek: Konyár: [1676]–?, Hadad: 1684–1688, Szilágybagos:
1688–1692, Aranyosmeggyes: 1692–1697, Szilágybagos:
1697–1699, Zilah: 1699–1708 (másodlelkész)

Viselt tisztség: főjegyző / [1702]–1708

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: MAGYARÓSI 30–32., PROT-1 8., PROT-2 12. 44., PROT-Nb-2 718., ZSIGMOND 2007 95., ZSIGMOND 2020-A 334–335. 360–361. 365–366., ZSIGMOND 2022 107.

A Halmágyi családhoz köthető, ám erős fenntartásokkal kezelendő szájhagyomány szerint a Fogarason diákoskodó Filkeit társával, Halmágyi Pap Jánossal együtt a jezsuiták rejtélyes módon elrabolták és Kassára vitték, ahol katolikus hitben nevelték őket. Innen később együtt megszöktek, és Sárospatakon lettek tógátus diákok. Később a Szilágy-ságban újból találkoztak útjaik, s Halmágyi az akkor épp Bagoson lelkészkedő Filkei közbenjárására lett a somlyai várkapitány, Bialis Ferenc titkára (HALMÁGYI 432–434.). Ezzel szemben a biztos források szerint Filkei valójában Debrecenben tanult, ahol contrascribai, seniori és praepetori hivatalt is viselt. Franekeri tartózkodása idején latin nyelvű gyászverset írt a Bernben elhunyt Horváti Békés János halála alkalmából (HORVÁTI 110., RMK III 2643.). Adataink szerint lelkészi szolgálata alatt legalább három egyházmegyében működött, legtovább a szilágyi traktusban, ahol főjegyzői tisztséget is viselt. Személye feltűnik a **Debreceni Főris István** eltávolítására irányuló ügyben (1708), amikor zilahi másodlelkészként a zsinati határozat ellenére Bitskei György rektorral együtt tovább szolgál az istentiszteleti szolgálatoktól eltöltött gyülekezetben. Engedetlensége okán előbb felfüggesztik, majd véglegesen eltávolítják nótáriusi hivatalából, és kizárják a traktusból (PROT-1 360–363.). További sorsa ismeretlen. Csak a névazonosság alapján feltételezhető, hogy az 1727 táján Értarcsán lelkészkedő Fülkei János a fia volt (CSÁJI 59., EMÓDIA 2022 163. 207.).

30. Gyöngyösi János / Gyöngyössi

(Pettyén, ? – Kraszna, 1746)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1723. szept. 27., 1727. szept. 4. (TONK 1739./62. 1818./64.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1734. jún. 9., Franeker (BOZZAY-LADÁNYI 918., SZABÓ-SZÖGI 1488., TAR 426.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Torda: ?–? (rektor), Szilágyzovány: 1736–?, Kraszna: 1742–1746†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Soós Mária

Gy: I. János / sz. 1741. nov. 4.

Bibliográfia: PETRI V 225. 468., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 159.

Életével kapcsolatosan meglehetősen hézagosak az ismereteink, néhány adatot hasonnevű fia vázlatos életrajzából ismerünk (GYÖNGYÖSI 38.). Innen tudjuk, hogy apja szintén lelkipásztor volt, Gyöngyösi Árva István köbölküti lelkész és érmelléki esperes. A vásárhelyi matrikula tanúsága szerint kétszer is szubszkribált, tanulóévei során a syntaxisták praepceptora volt. Odera-frankfurti peregrinációjában bizonyára szerepet játszott, hogy ebben az időben itt tanárkodott nagybátyja, a meglehetősen hányatott életű Gyöngyösi Árva Pál (ZOVÁNYI 1977 229–230.). Hazatérése után mindössze tíz évig szolgált, fiatalon hunyt el. Ezt követően özvegye, Soós Ferenc erdélyi püspök lánya Tétsi József mezőtelegdi lelkészhez ment feleségül (SOÓS 6.). Említett fia szintén megfordult külföldön, majd Alsórákoson és Tordán lelkészkedett, kora elismert költője és termékeny szerzője volt (SZABÓ–SZÖGI 1489., ZOVLEX 230–231.).

31. Gyulai János / Julanus

(Gyula-?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: ??

K: Wittenberg / ss: 1582. júl. 12., Svájc (SZÖGI 2011 3569.)

Ordináció: helye és ideje nem ismert

Szolgálati helyek: Debrecen: 1585-1586 (rektor), Zilah: [1589],

Várad: 1594–1599 (másodlelkész), Nagybánya: 1599–1602

Viselt tisztségek: nincs adatunk

Művek: 1. *Elegia ad generosum dominum Andream Magochinum.*

In: [Matthæus Dresser]: De festis et præcipuis anni partibus liber.

Wittenberg, 1584 (RMK III 5451.)

2. *Hárfák hárfája, azaz ... fohászok ...* Debrecen, 1599

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: SZABÓA 149–150., ZOVLEX 235.

Neve alapján gyulai származású, debreceni tanulmányait követően Wittenbergbe peregrinált, ahol 1582. július 12-én lépett be az itteni magyar coetusba. Bár írásos nyoma nem maradt, de saját állítása szerint Svájcban is megfordult. Csupán közvetett módon, egy anatómiai munka előszavából értesülünk zilahi lelkipásztori szolgálatáról („*Ioannem vero Julium Ecclesie Christi, quæ est Zilayni, pastorem*”). Váradon Derecskei Ambrus mellett másodlelkészként tevékenykedett, 1597-ben két tallérral támogatja a wittenbergi coetust. Üdvözlő és gyászversek mellett 1599-ben kiadott imádságoskönyvének egyetlen ismert, Nagyenyeden őrzött példánya az 1849-es vérengzéskor semmisült meg. Könyvárának egyetlen kötetéről, egy 1597-ben vásárolt Kálvin-traktátusról van tudomásunk (ŐSZ 2014 325.).

32. viski Hánka Márton / Hanka, Haanka

(Visk, 1728 – Visk, 1800. jún. 19.)

Tanulmányok: B: Máramarossziget / ss: 1745. aug. 31., Kolozsvár / ss: 1747. máj. 4. (BALOGH 362. 370., KOLOZSVÁRI 1455., TÖRÖK 1906 39.)

K: Franeker / 1756, Utrecht / ss: 1757. szept. 9., / Leiden / ss: 1758. szept. 14. (BOZZAY-LADÁNYI 1071. 1740. 3079., SZABÓ-SZÖGI 1531., VDGRAAF 79. 80. 230., ZOVLEX 388.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágyfőkeresztúr: 1762–1770, Visk: 1770–1800†

Viselt tisztség: esperes (máramarosi traktus) / 1798–1800†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Barta Sára

Gy: Mihály

Bibliográfia: PROT-2 16., ZOVLEX 388., ZSIGMOND 2007 164.

A kolozsvári kollégiumban assessori tisztséget viselt. Keresztúri szolgálatának pontos kezdete nem ismert, de az adatok összevetése alapján 1762-re tehető. 1770-ben hazatért szülőhelyére, ahol három évtizeden át, haláláig lelkészkedett. Ő nyitotta meg 1792-ben az ottani anyakönyvet. Felesége Hánka Pál hosszúmezei lelképásztorral állt rokonságban. Mihály nevű fiuk hosszú időn át vezette az egyházközségi jegyzőkönyvet (VISK).

33. Héczei Pál / Héczey, Hétzei

(Szilágypér, ? – Szilágypér, 1844. máj. 25.)

Tanulmányok: B: Szilágypér, Debrecen / ss: 1782. márc. 19. (DEBRKOLL I 10584.)

K: Halle / ss: 1789. dec. 17., Göttingen / ss: 1790. ápr. 19., (SZÖGI 2001 3634. 4311.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Körösladány: 1787–1789 (rektor), Ákos: 1791–1794, Kémer: 1794–1802, Várad: 1802–1809, Pér: 1809–1844†

Viselt tisztség: assessor, főjegyző (bihari traktus), esperes (közép-szolnoki traktus) / 1820–1821, esperes (szilágy-szolnoki traktus) / 1826–1844†

Művek: 1. *Az istenfélő asszony dicsérete és jutalma* (temetési prédikáció kapoltsi Domokos Mária asszony felett), Debrecen, 1818.

2. *Próbatétel az emberről* (Alexander Pope Essay on Man c. művének fordítása franciából), Buda, 1829. (FEST 541.)

Családi viszonyok: F: Bölöni Julianna

Gy: 1. László / sz. 1796. okt. 31.

2. Ágnes / sz. 1800. márc. 3.

Bibliográfia: KERESZTESI 1868 385. 386., PROT-2 18., ZOVLEX 350.,
ZSIGMOND 2007 170.

Rövid életrajza megtalálható a váradi egyházközség 1784-ben megkezdett vegyes jegyzőkönyvében (PROT-Nv Vö. Függelék/23.). Szülei: nemes Héczei Dániel péri lelkipásztor, közép-szolnoki esperes és generális nótárius, illetve nemes Almási Zsuzsanna. Kémeri szolgálatának megkezdése nem ment zökkenőmentesen, ugyanis a meg nem marasztott elődje, **Zabolai István** szembehelyezkedett a presbitérium döntésével (JKV-KÉMER 10^r–10^v). Ő kezdi el vezetni a penitenciát tartók nyilvántartását az eklézsia vegyes anyakönyvében (AKV-KÉMER 167^r.), és ekkor kezdik el építeni az egyházközség új, ma is álló templomát. Innen eltávozva, váradi parókiáját 1802. május 5-én foglalta el. Három év múlva visszahívták Kémerre, amit nem fogadott el, viszont később szülőfalujának meghívását igen. Váradi kibúcsúzása 1809. ápr. 30-án történt. A bihari traktusban főjegyzői hivatalt viselt, a közép-szolnokiban rövid ideig esperes volt, annak 1821-ben történt megszűnéséig, az újonnan létrehozott szilágy-szolnoki egyházmegyében pedig előbb prosenior, majd 1826-tól senior, egészen haláláig (ZSIGMOND 2023 122–123.). Nyomatásban megjelent művei mellett kéziratban maradt a váradi egyházzól és iskoláról írt munkája (SZINNYEI IV 575.). Könyvtárát a Tiszántúli Egyházkerületi és Kollégiumi Könyvtár őrzi (OLÁHR 2024 78–83.).

34. Horváthi Mihály / Hornatj, Horuaty, Horvát, Horváth

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1548. szept. 22. (SZABÓ-TONK 1884,
SZÖGI 2011 2797.)

Ordináció: Magyarcsaholy-? / 1549. ápr. 17., Wittenberg (PRÓNAY-STROMP 9.)

Szolgálati helyek: Magyarcsaholy-?: 1549–?, Hadad: [1557]

Viselt tisztség: szilágyi archidiakónus / [1557]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: BOD 145., ELEM I/1 716., ZOVÁNYI 1922 309–311.

Életéről rendkívül keveset tudunk. Wittenbergi diákként ugyanitt ordinálták 1549-ben, a talányos bejegyzés vélhetően a közép-szolnoki Magyarcsaholyt jelöli („*Michæl Hornatj ein Hungar, Beruffen gein Czabul zum Pfaramt.*”). 1554-ben nevét ott találjuk az óvári zsinat lutheránus szellemű határozatainak aláírói között, de szolgálati helyének

és tisztségének megnevezése nélkül (KISSÁ 32.). Hasonlóképpen jelen volt az 1557-ben Kolozsváron megtartott, nemzeti jelleggel összehívott zsinaton, s hadadi lelkész-ként és szilágyi archidiakónusként írta alá az itt megfogalmazott, a helvét irányzat ellen irányuló hitvallást (*Consensus Doctrinae de Sacramentis Christi*, Kolozsvár, 1557. RMK II 76.).

35. Hunyadi István /

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / 1718. júl. 1. (KOLOZSVÁRI 813.,

TÖRÖK 1906 22.)

K: Franeker / ss: 1732. aug. 2., Groningen / ss: 1732. aug.

5., (BOZZAY-LADÁNYI 882. 2339., SZABÓ-SZÖGI 1790.,

VDGRAAF 69. 231.)

Ordináció: ismeretlen helyre / 1736. febr. 2., zsibói parciális zsinat (PROT-1 422.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1729–1731 (rektor), Szilágysámszon: ?–1735,

Menyő: 1735–1736, Ártánd-?: 1755 u., Biharugra-?: ?–?

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI V 625.

A kolozsvári kollégiumban 1729-1730-ban contrascribai hivatalt viselt, de ennek időpontjával ellentmondásban áll, hogy a zilahi iskola matrikulája szerint viszont már 1729. április 27-től itt töltötte be a rektori tisztséget (ALBUM-ZILAH 96.). Lelkészi szolgálatának kezdetét nem ismerjük, a traktuális protokollumok névsoraiból hiányzik a neve. Felszentelésére 1736. február 22-én, a zsibói parciális zsinaton került sor, de a szolgálati helyet a jegyzőkönyv nem említi (PROT-1 422.). Többedmagával ordinálták, beleértve néhány ifjút az érmelléki traktusból is, tekintve, hogy ekkor a szilágyi esperes, **Zoványi P. György** egyben a tiszántúli kerület superintendense is volt egyszemélyben. Két szilágysági szolgálati helyére csupán egy mára már megsemmisült menyői matrikula listája utal (NÉVKÖNYV 1877 26.). Nem bizonyítható minden kétséget kizáró módon, hogy azonos lenne azzal a hasonnevű lelkipásztorral, aki 1755 körül Ártádon és valamikor etájban Biharugrán szolgált.

36. Hunyadi János / B. Hunyadi

(Bánffyhunad-?, ? – Bánffyhunad, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: London / 1701, Franeker / ss: 1701. okt. 22. (BOZZAY-LADÁNYI 619., GÖMÖRI 2005 2., SZABÓ-SZÖGI 1789., VDGRAAF 60. 231.)

Ordináció: Szilágynagyfalu / 1705. jún. 21–22., tarpai közzsinat (TTREKZSI 338.)

Szolgálati helyek: Szilágynagyfalu: 1705–1712, Bánffyhunad: 1712–?

Viselt tisztség: főjegyző / 1711–1712

Művek: disputáció, 1708

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 10., PROT-2 13. 52., ZSIGMOND 2007 20.

Erdélyi származású, neve alapján vélhetőleg bánffyhunyadi születésű. Itthoni tanulmányairól nincsenek adataink, franekeri disputációja 1708-ban jelent meg Ruardus Andala professzor gyűjteményes kötetében. 1705-ben Szilágynagyfaluba ordinálták, itteni prédikátorságát egy 1711-ben készült ön tényér felirata is megőrökíti („*Ti[s]zt[eletes] t[ekintetes] Hunyadi János uram prédikátorságában csináltatott ez tárgyért a szilágy nagy falui reformata ecclesiához anno do[mini] 1711*”, BAJUSZ-LAKÓNÉ 114.) Adataink szerint az 1712-es vizitációkor említik utoljára Nagyfaluban, feltehetően még ebben az évben gyülekezetet váltott (PROT-1 52.). 1711. július 8-án a diósadi parciálison választották főjegyzővé, elődjét, **Zoványi P. Györgyöt** pedig seniorrá, az elhalálozott **Debreczeni Fóris István** helyébe (PROT-1 369.). Mivel a következő évben Bölöni Pál személyében új főjegyzőt választanak, feltételezhetően a traktusból is eltávozott, visszatérve szülőhelyére, ahol haláláig szolgált.

37. Ikafalvi Barok János / Ikafalui, Ikafalvi, Ikafalvi B.

(Ikafalva, ? – Menyő, 1773. dec. 12. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / 1738. jún. 24. (KOLOZSVÁRI 1277., TÖRÖK 1906 34.)

K: Franeker / 1752, Utrecht / ss: 1754. nov. 10. (BOZZAY-LADÁNYI 1051. 1724., SZABÓ-SZÖGI 1817., VDGRAAF 78. 232.)

Ordináció: Báboc / 1756. jún. 27., nagybaconi közzsinat (ERZSI II 321.)

Szolgálati helyek: Máramarosziget: 1749–1751 (rektor), Báboc: 1756–1758, Krasznahorvát: 1758–1762, Selymesilosva: 1762–1763, Krasznarécse: 1763–1766, Menyő: 1766–1773

Viselt tisztség: nem volt

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Telegdi Mária

Gy: 1. Dániel

2. Zsuzsanna

3. Ágnes

4. Sámuel / tem. 1776. márc. 24.

5. Kolosvári Kis Anna (nevelt lánya)

Bibliográfia: AKV-MENYŐ 18. 21. 23., IKAFALVI 76^v. 179^r. 183^v., PETRI V. 362., PROT-1 550., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 176., ZSIGMOND 2018 95–115.

Fennmaradt önéletrajza alapján egyike azon kevés, a Szilágyságban szolgált peregrinusnak, akiknek életpályáját meglehetősen részletességgel sikerült rekonstruálni. Bizonyára Ikafalván született, a pontosabb adatok kolosvári tanulmányaival kezdődnek, amelyek kilenc évet öleltek fel, és ezalatt a héber nyelv és a metafizika magántanítója, a görög nyelv köztanítója volt, valamint assessor, senior és a teológia praesese. Külföldi tanulmányainak költségeit máramarosszigeti rektorkodása idején próbálta előteremteni, segélykiutalása iránti kérelmét a Főkonzisztórium elutasította (BALOGH 44., FÖKONZLT A1 JKV-III 429.). Négy évet töltött idegenben, s bár csak 1752-ben iratkozott be a franekeri egyetemre, feltehetően már az előző évben megérkezhetett ide. Tanulmányaival kapcsolatosan csak néhány tanárát és diáktársát említi visszaemlékezéseiben. Hazatérése után meglehetősen szerény gyülekezetekben szolgált, a jelesebb szolgálati lehetőségek meghiúsulását a tekintélyesebb támogatók hiányával magyarázza. Gyakori helyváltoztatását a szűkös körülmények indokolták, amelyhez a feljegyzésekből kikövetkeztethető indulatos természetéből fakadó feszültségek, személyes ellentétek is hozzájárulhattak. Menyői szolgálata idején szélütés érte, az 1773. január 26-i vizitáció már szolgálatképtelen állapotban találja, amiért káplánt rendelnek mellé (VIZITJKV R1 127^r–127^v). Szolgálati utódaként ő jegyezte be temetését ugyanezen év decemberében: „12. Xbris Pred[ikallottam]. T[iszteletes]. Ikafalvi Barok János felett.” (AKV-MENYŐ 23.). Élete vége felé, végső elkeseredésében két levelével is megkeresi Szilágyi Sámuel debreceni szuperintendenst, egy assessori tisztség elnyerése érdekében. Ezekben az írásokban beszámol pályafutásáról és egyben a traktusban uralkodó közállapotokról is, amelyek a szerző minden szubjektívizmusa ellenére mégis sajátos betekintést engednek a 18. század második felének egyházi viszonyaiba. Levelei mellett fennmaradt egy egykor az ő tulajdonát is képező mindenekönv, amelybe jónéhány szórványos feljegyzést eszközölt. Ezekből egy olyan személyiségkép rajzolódik ki, amely egy, a szűkös anyagi körülmények ellenére is a szellemi értékeket megbecsülő, az új ismeretekre nyitott egyéniségre utal. Ezt jelzi, hogy Ikafalvi például Bod Péter több kötetét is birtokolta, a szerzőhöz bevallása szerint baráti kapcsolat fűzte (egymáshoz közeli szülőhelyük

okán a rokoni kapcsolat sem zárható ki). Nem sokkal halála előtt Bod ezt jegyezte fel házi naplójába: „*Kolozsvárra Barot-Ikafalvi Jánostól küldöttem Sófalvi József kezébe 6 Polykarpust, 6 Synopsist 19-ik jul. 1768.*” (MIKÓI 247.). Továbbá feljegyezte a menyői templomban található, kivételes kvalitású reneszánsz faragványok feliratait, s a hozzájuk kapcsolható adatokat. Felesége nevét csak egy későbbi adat őrizte meg, amikor az már özvegyként 1809-ben segílyt igényelt a parciálistól (PROT-3 311^v). Gyermekei közül elsőszülött fiát, Dánielt említjük, aki beházasodva a báró Kemény családba, Zalatnán bányatörvényszéki elnökként tevékenykedett a 19. század első évtizedeiben.

38. Jenei G. István / Jeney, G. Jeneinus

(Borosjenő, 1604/5 – Kolozsvár, 1661. szept.)

Tanulmányok: B: Várad / [1627] (ERDŐS–MÁTYÁS–RAUSCH 60. 65.)

K: Bréma / ss: 1630. okt. 21., Leiden / ss: 1631. márc. 14.,

Franecker / ss: 1632. márc. 5., London / 1633 (BOZZAY–

LADÁNYI 79. 2556., GÖMÖRI 2005 192., SZABÓ–TONK 2615.,

SZÖGI 2011 5169.)

Ordináció: Mezőtelegd / 1635. jún. 17., váradai közzsinat (TTREKZSI 141.)

Szolgálati helyek: Várad: [1634] (rektor), Mezőtelegd: ?–1635, Zilah: 1635–1641, Kolozsvár: 1641–1661†

Viselt tisztség: esperes (kolozs-kalotai traktus) / 1645–1661†

Művek: 1. *Disputationum Theologicarum, Quae ex ordine repeti consueverunt, quadragesima sexta. De Missae Sacrificio ejusque abusibus.* Leiden, 1631 (RMK III 1468.).

2. *Disputatio Theologica Nona, De Instauratione generis humani per Christum Redemptorem.* Leiden, 1633 (RMK III 1495.).

Családi viszonyok: F: 1. Szabó Zsófia / † 1638

2. ismeretlen

Gy: 1. Gergely / † 1638

2. ismeretlen leány / † 1646

Bibliográfia: HERPEI 1966-A 214–222., PROT-1 4., PROT-2 8., ZSIGMOND 2007 182., ZSIGMOND 2020-A 317–318.

Neve borosjenői származására utal, itthoni tanulmányait Váradon végezte, kuriózumszámba mennek fennmaradt iskolai jegyzetei (ERDŐS–MÁTYÁS–RAUSCH 60–75.). Peregrinációja során három országban is megfordult, két disputációja jelent meg nyomtatásban Leidenben. Itteni tartózkodása idején üdvözlő verset írt diáktársához, Uzoni Jankó Boldizsárhoz (RMK III 1486.). Emlékkönyvét jelenleg az aradi A. D. Xenopol Megyei Könyvtárban őrzik (H. KAKUCSKA 363–364.). Hazatérve Mezőtelegden lett lelképásztor, ide ordinálták 1635-ben, de hamarosan a zilahi eklézsia első lelkészi

állomását foglalta el. Itt temette el 1638-ban feleségét és Gergely nevű kisfiát, sírkö-
vük a zilahi nagytemető legrégibb fennmaradt emlékjele (LAKÓNÉ 184–185.). 1641-
től Kolozsváron szolgált, a harmadik lelkészi állást betöltve. Bár maga is megfordult
Londonban, Herepei János meglátása szerint meghívásában a puritán mozgalommal
szembeni tartózkodó állásfoglalása is szerepet játszhatott. Néhány év alatt előrelépett
a ranglétrán első lelkésszé, valamint a kolozs-kalotai egyházmegye esperesi tisztét is
ráruházták. Jelen volt a presbitériumok szükségességét kimondó nagyenyedi zsinaton
(1646. június eleje), valamint a pár nappal később megtartott szatmárnémeti nemzeti
szinóduson is. A források tanúsága szerint puritán meggyőződésű szolgatársaival szem-
ben is türelmesnek bizonyult, lehetőség szerint védelmébe vevé őket a zaklatások ellen,
s 1656 júniusában maga is tagja volt annak a küldöttségnek, amely a magát nyíltan pres-
biteriánusnak valló Apáczai Csere Jánost kísérte Kolozsvárra, az itteni kollégium élére
történt kinevezésekor (HEREPEI 1966 221.). 1646-ban egy név szerint nem említett
leánygyermekét temették el, ő maga pedig 1661-ben esett a városban dühöngő pestis
áldozatául. Zoványi Jenő tévesen említi Zabolát utolsó szolgálati helyeként, ahol állító-
lag még 1671-ben is életben lett volna (ZOVÁNYI 1977 284.). Második felesége, akinek
nevét szintén nem ismerjük, túlélte férjét, 1668-ban még élőként említik az adónyil-
vántartások. Jenei könyvtára utólag a református kollégium tulajdonába került, ebből
összesen 49 kötet napjainkig fennmaradt (SIPOS 1991 24–28.).

39. Kalocsai Fábri János / Fabri Colovesis

(Kalocsa, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1543. júl. 29. (SZABÓ–TONK 1884., SZÖGI
2011 2797.)

Ordináció: Zilah / 1544. okt. 15., Wittenberg (PRÓNAY-STROMP 6.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1544–?, Nagybánya: [1553]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: ELEM I/1 463., ZOVÁNYI 1922 180. 182.

Nevéből kalocsai származására következtethetünk. Jelenlegi ismereteink szerint időre-
ndben ő a szilágyi traktus első ismert peregrinus lelképásztora, akit 1544-ben Zilahra
ordináltak: „*Joannes Fabri Colovesis Hungarus, aus dieser Universität beruffen in Sylai
zum Pfaramt*” (PRÓNAY-STROMP 6.). 1545-ben ő is egyike az erdődi zsinat résztve-
vőinek, nevét ott találjuk a lutheránus szellemben megfogalmazott hitvallás huszon-
kilenc aláírója között, de szolgálati helyének megnevezése nélkül (KISSÁ 15.). Leg-
közelebb már nagybányai prédikátorként említi Heltai Gáspár 1553-ban megjelent

Catechismusának előszavában: „*Kalocsai János és a több jámbor egyház szolgálói biven a Jézus Krisztusnak igazságát nálatok prédikálják*” (ZOVÁNYI 1921 182.). További rá vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.

40. Kassai János /

(?, ? – Szilágysámszon, 1786-?)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1728. jún. 8. (KOLOZSVÁRI 844., TÖRÖK 1906 23.)

K: Franeker / ss: 1732. szept. 19. (BOZZAY-LADÁNYI 883.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Mezőtelegd: ?-?, Szatmár: 1733–1736, Érendréd: ?-?, Érsemjén: ?-1742, Szilágysámszon: 1757 k.–[1786]

Viselt tisztség: assessor / [1771–1781]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: 1. Ferenc

2. György

3. Sámuel

Bibliográfia: EMÓDIA 2022 147. 226., NÉVKÖNYV 1877 28., PETRI V 697., PROT-1 796., VIZITJKV R1 10°.

Kolozsvári diáksága idején contrascribái hivatalt viselt, majd ezt követően Mezőtelegden vállalt lelkészi állást. Innen peregrinált Franekerbe, ahonnan hazatérve 1733-ban Szatmárra hívták meg, itteni fizetése 150 forint, 20 köböl búza és 100 akó bor volt (KISSK 763.). 1736-ban nem marasztották, a továbbiakban érmelléki gyülekezetekben szolgált tovább (Érendréd, Érsemjén), ittlétének időpontjai még további tisztázásra várnak. A szilágyi traktus lelkésznévsoraiból hiányzik a neve, közvetett adatok alapján 1757 körül jöhetett a sámsoni egyházközségbe (egy 1764-es kimutatás szerint hét éve van itt, NÉVSOR 1764). Az 1784. március 30-i ippi parciálison hajlott korára és rossz látására való tekintettel káplánt rendelnek mellé **Diószegi Mihály** személyében (PROT-1 796.). Utolsó említését az 1786. január 20-án megejtett egyházlátogatás jegyzőkönyvében találjuk, vélhetően ebben az évben elhalálozott (VIZITJKV R4 2^r). Feltételezésünk szerint az ő két fia volt az a György és Sámuel, akik a 18. század utolsó negyedében maguk is peregrináltak, majd lelkészi hivatást folytattak (BOZZAY-LADÁNYI 1845., HEGYI-SZÖGI 251. 950.).

41. Kaszó István / Kassó, Kászó

(Técső, ? – Szilágynagyfalu, 1815)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (KOLOZSVÁRI 2507., TÖRÖK 1906 66.)

K: Göttingen / ss: 1797. okt. 27. (SZABÓ–SZÖGI 1983., SZÖGI 2001 3711.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Bánffyhunyadi: 1793–1795 (rektor), Gyerővásárhely: 1801–1802, Szilágynagyfalu: 1802–1815†

Viselt tisztség: assessor / 1814–1815†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Szokolyai Zsuzsanna

Gy: 1. Elek / ker. 1806. máj. 4.

2. Károly / ker. 1807. dec. 5.

3. Dénes / ker. 1809. okt. 21.

4. Salome / ker. 1814. febr. 2.

Bibliográfia: AKV-NAGYFALU 41^r. 45^r., NÉVSOR 1943 / NAGYFALU, PETRI V 697., PROT-2 18., SEBESTYÉN 45./32., ZSIGMOND 2007 193.

Técsői származású („*Tiszteletes Kaszó István, aki Hazájában nézve n[eme]s Magyar Országban Máramarosban Tétső Városából való*”, AKV-NAGYFALU 51^r.), nem tudni, hogy rokona volt-e annak a hasonló nevű lelkésznek, aki 1770-ben Tiszaszirmán szolgált (TÓTHS II 142.). Kolozsvári diákoskodása alatt 1792–93-ban seniori tiszteletet töltött be, valamint a logika praëptora is volt. Bánffyhunyadi rektorkodása után peregrinált, hazatérve első ismert szolgálati helye Gyerővásárhely volt, ahonnan hamarosan Szilágynagyfaluba távozott, ahol haláláig fungált. A vezetéknevű azonossága alapján feltételezhető, hogy Szokolyai Ádám vérvölgyi lelkész lányát vette feleségül.

42. id. Katona Imre /

(?, ? – Tasnád, ?)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / (JAKÓ–JUHÁSZ 146.)

K: Zürich / ss: 1740. nov. 12., Heidelberg / ss: 1742. jan. 4., (HEGYI–SZÖGI 1239., SZABÓ–SZÖGI 1987., TAR 1388.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kraszna: 1745–1749, Tasnád: 1749–?

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: Imre / sz. 1751 k.

Bibliográfia: PROT-1 455–456., PROT-2 15., SIPOS 2012-E 251–279.,
ZSIGMOND 2007 194.

Szilágysági szolgálata négy esztendőre terjedt, ezalatt végig a krasznai gyülekezetben fungált. Az ide kapcsolódó legfontosabb esemény a helyi presbitérium megalakítása 1747 januárjában. A nemesi és paraszti rendű tagokból álló, a traktusban előzmény nélkül létrehozott presbitérium által gyakorolt szigorúbb egyházfegyelem hamar feszültségeket gerjesztett a gyülekezetben, melynek következtében az elégedetlenkedők panaszszal éltek **Zoványi P. György** esperesnél, aki a Főkonzisztóriumhoz fordult segítségül. Végül a kedélyek lecsillapodásával, némi módosításokkal, de az egyházigazgatási testület tovább folytathatta működését. Katona 1749-ben Tasnádra távozott, ahol vélhetőleg nemsokára el is halálozott, az 1760-ban megkezdett anyakönyvben már nem szerepel a neve. Hasonnevű fia, **ifj. Katona Imre** szintén peregrinált, majd hazatérve rövid udvari lelkészségét leszámítva folyamatosan a Szilágyságban működött. Könyvtárának egyik darabja nemrég bukkant fel, melyet zürichi peregrinációja alatt vásárolt.

43. ifj. Katona Imre /

(Kraszna, 1751 k. – Zilah, 1792. máj. 14.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (KOLOZSVÁRI 2038., TÖRÖK 1906 53.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1775. nov. 25., Leiden / ss: 1776. okt.

9., (BOZZAY–LADÁNYI 3114., SZABÓ–SZÖGI 1988., TAR 541.,
VDGRAAF 85. 232.)

Ordináció: Zilah / 1784. aug. 18., Debrecen

Szolgálati helyek: udvari lelkész (Teleki Sámuel): ?–1781, Szilágypanit: 1781–
1782, Zilah: 1782–1783 (rektor), Zilah: 1783–1792 (1787-
ig másodlelkész)

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Erdőteleki Mária

Gy: 1. Imre / sz. 1784. ápr. 17.

2. Mária / sz. 1785. ápr. 8.

3. Zsuzsanna / sz. 1788. jan. 1.

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH 26., MAGYARÓSI 133., NÉVSOR 1943 / ZILAH,
PETRI V 696., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 195., ZSIGMOND
2020-A 344–345. 375.

Id. Katona Imre lelképásztor fia, annak krasznai lelkészsége idején született. Kolozsvári tanulmányai után Odera Frankfurtban, majd Leidenben peregrinált. Ezt megelőző albi-
zálásának néhány állomását (Aldoboly, Uzon, Papolc) ismerjük (TÓTHL 2021 108.).

Fennmaradt peregrinációs albuma, melybe több olyan diáktársa is bejegyezte nevét, akik később szintén a Szilágyságba kerültek (OLÁHR 2022 172–173.). Hazatérve Telelki Sámuel udvari lelkészéként exmittálta Csernátoni Vajda Péter erdélyi püspök, innen kerül át a Szilágyságba. Előbb rövid ideig Panitban lelkészkedik, ahonnan hamarosan a zilahi kollégium rektori tisztségét tölti be. Személye sajátos kivételt képez abban a tekintetben, hogy ő nem frissen végzett diákként, hanem már akadémista lelképásztorként lesz az iskola vezetője. A matrikulában két rektori névsorban is tévesen 1783 szerepel, de a diákok szubszkripció névsorában a lapok utólagos körbevágása okán töredékesen, de kivehető a hitelesnek tekinthető 1782-es évszám (ALBUM-ZILAH 121.). Az események és a gyülekezeti anyakönyvek beírásai egyértelműen igazolják, hogy 1783-ban már a lelképásztori szolgálatát kezdi el. Ez év januárjában ugyanis a **Mohai János** halálával megüresedett első papi állást szolgálatára, Zoványi György foglalta el, Katona pedig másodlelkésszé lépett elő 1787-ig, amikor ő következett a primarius pastorok sorában. Felszentelésére 1784-ben került sor (Függelék/9.), a superintendentialis gyűlésen külön ki is térnek Erdélyben kapott exmissziójára (JKV-TT-5 47–48.). A szilágysomlyói anyakönyv tanúsága szerint 1783. június 12-én nősült meg, Erdőteleki Máriát, Erdőteleki Zsigmond lányát vette feleségül (AKV-SOMLYÓ-1 67^v). Három gyermekükről van tudomásunk. Fennmaradt egy Fadgyas István espereshez intézett levele, melyben bocsánatot kér botránkoztató megnyilvánulásaiért, és engedelmességet fogad (ZSIGMOND 2020-A 375.).

44. Kállai Nagy József / Kállay N.

(Szilágysomlyó, 1762 – Szilágyballa, 1835. jan. 1.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (KOLOZSVÁRI 2459., TÖRÖK 1906 65.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1793. szept. 28. (SZABÓ–SZÖGI 2819., SZÖGI 2011 3453.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: 1788–1790 (rektor), Szilágyzovány: 1796–1806, Szilágycseh: 1806–1817, Szilágyballa: 1817–1835

Viselt tisztség: assessor / 1810–1834

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Cserei Sára / esk. 1806. máj. 2.

2. Nagy Julianna / elv. 1810.

3. Diószegi Terézia / esk. 1814. márc. 10.

Gy: 1. Lajos / ker. 1822. aug. 2.

2. József / ker. 1824. febr. 3.

3. Charitász

Bibliográfia: PETRI VI 147., PROT-2 18., ZSIGMOND 2007 186.

A források nemesi származásúként említik. Kolozsvári tanulmányait követően szülőhelyén rektorkodott, majd adománygyűjtő körútja után (ismert állomásai: Zágon, Sepsiszentgyörgy; TÓTHL 2021 151.). Németországban peregrinált (a kollégiumi matrikula utólagos bejegyzése tévesen Franekert említ Odera-Frankfurt helyett). Hazatérve három helyen szolgált a Szilágyságban. 1799-ben a zoványi gyülekezet megakadályozta Sarmaságra való eltávozását, az ügyet a parciális szék mellett a generális zsinat is tárgyalta (PROT-3 194^r–195^r). Második feleségétől annak paráznsága okán választotta el a zoványi parciális zsinat 1810. április 3-án (PROT-3 320^v). Ezután ismét megházasodott, néhai szilágycsehi elődje, **Diószegi Mihály** Terézia nevű leányát vette el. Sógora volt Sárkány Farkas nevű szolgatársa, aki az ő Ballára történő eltávozásakor helyébe lépett a szilágycsehi lelkészségben. Charitász nevű lánya Beke Sámuel zilahi lelképászorhoz ment feleségül, majd annak korai elhalálása után Zilahi Kiss Károly ügyvéd felesége lett, gyermekeik közül kettőt, Károlyt és Imrét is számon tartja az irodalomtörténet (PETRI I 651–660.). A szűkszavú anyakönyvi bejegyzés szerint 72 éves korában hunyt el, temetésére 1835. január 3-án került sor (AKV-BALLA 131^v).

45. Kálnai Péter / Kálnai, Kálnainus T.

(?, 1621/2, – ?, ?)

Tanulmányok: B: Sárospatak (HARSÁNYI 57.)

K: Utrecht / 1646, Deventer / ss: 1646. júl. 16., Leiden / ss: 1648. jún. 4., Franeker / ss: 1648. szept. 29., Groningen / ss: 1648. okt. 12., London / 1648 (BOZZAY–LADÁNYI 264. 1250. 2146. 2454. 2716., GÖMÖRI 2005 244., SZABÓ–TONK 2345., SZÖGI 2011 5169.)

Ordináció: Monó / 1650. szept. 4., tasnádi közzsinat (TTREKZSI 174.)

Szolgálati helyek: Monó: 1650–?, Putnok: ?–1674

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: *Methodus respondendi excerpti & calumniis de Deo autore peccati &c.*
Utrecht, 1647 (RMK III 1690.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI V 705., PROT-1 5., PROT-2 9., SZINNYEI V 882–883., ZSIGMOND 2007 189., ZSIGMOND 2020-A 317–318.

Szülőhelye nagyobb valószínűséggel volt a Losonc melletti Kálnó, mint a Belső-Szolnok vármegyei Kálna. Itthoni tanulmányait ismeretlen helyen végezte, majd külföldre ment továbbtanulni, a Szilágysághoz köthető akadémiták közül ő fordult meg a legtöbb, összesen hat egyetemen. Utrechti tartózkodását jelzi 1647-ben kiadott disputációja, ezt mások mellett testvérének, Kálnai István királyhalmeci lelkésznek is ajánlotta. Hazatérve Monóba ordinálták (a kerületi zsinati jegyzőkönyvben tévesen *Pál* néven

lett bejegyezve), ahonnan legkésőbb 1652-ben eltávozott, ekkor egy másik akadémista, **Borsai Pethő Tamás** lépett a helyébe. Nem tudjuk, hogy ekkor egyáltalán ittmaradt-e a traktusban, ugyanis hosszú időre szem elől tévesztjük, legközelebb 1674-ben tűnik fel, amikor putnoki lelkészként idézik a pozsonyi véstörvényszék elé (DEBRECENI 589.). Túlélve a gályarabság megpróbáltatásait, 1677-ben társaival együtt maga is bejegyezte nevét Johann Heinrich Fries zürichi tanár albumába: „*Petrus Kálnai Hungar. olim Eccle Refor Putnokiensis Pastor indignus, die 11. Septembr. Anno 1677.*” HEGYIÁ 22.). Egy Alstedius-kötet possessorbejegyzése szerint 1646-ban került a tulajdonába, amelyet bizonyára peregrinációja során vásárolt (HAJÓS 1992 31–32.). Magyar nyelvű Újszövetségét maga említi önéletrajzában (SZIMONIDESZ 358.).

46. **Károlyi Sánta Benedek** / Santa, Santa Caroli

(Nagykároly-?, ? – Szatmár, 1631)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1612. jún., Heidelberg / ss: 1612. szept. 12.
(SZABÓ-TONK 300., SZÖGI 2011 813. 4022.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágynagyfalu: [1626], Szatmár: 1630–1631† (várbeli lelkész)

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *De libero arbitrio*. Heidelberg, 1620

2. *De libero hominis arbitrio*. Heidelberg, 1620

3. *De perspicuitate et perfectione S. Scripture*. Heidelberg, 1620

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: HELTAI 1982 289., KISSK 820., PETRI V 712., PROT-1 1., PROT-2 6., SZINNYEI V 882–883., ZOVLEX 297., ZSIGMOND 2007 190.

Neve alapján károlyi születésűnek sejtethjük. Az időbeli távolság miatt Szinnyei tévesen azonosítja a Debrecenben 1589-ben szubszkribált diákkal. Az egyházkerületi ordinációs lista hiányosságai okán nem tudjuk, hogy hazatérése után melyik gyülekezetbe rendelték. A szilági traktus lelkésznévsoraiban eredetileg dátum és hely nélkül szerepel, nagyfalusi lelkészként az 1626. január 14-i zilahi parciális zsinat egyik határozatában szerepel, amely bizonyos ideig megtiltja az egyházmegyéből való eltávoztást, nem részletezett ok miatt (PROT-1 76.). Nem kizárt, hogy 1630-ig ittmarad (ekkor egy másik peregrinus, **Szilvási K. Márton** kezdi meg szolgálatát), ekkor Szatmáron várbeli pap lesz, de a következő évben el is hunyt. Könyvtárát Bethlen Gábor adományából a szatmári iskola számára vásárolták meg (KISSK 817.). Possessorbejegyzése feltűnik a kolozsvári kollégiumi könyvtár egyik kötetében is (SIPOS 1991 75–76.).

47. Kecskeméti Selymes János / Kecskemeti, Kerskeméri S.

(Kecskemét, 1655/6 – Kecskemét, 1721. jún. 16.)

Tanulmányok: B: Kecskemét, Debrecen / ss: 1673. ápr. 11. (DEBRKOLL I 2669.)

K: Heidelberg / 1679, Zürich / 1679, Utrecht / 1679, Leiden / ss: 1679. aug. 17., Franeker: 1680. okt. 2. (BOZZAY–LADÁNYI 449. 1419. 2850., HEGYI–SZÖGI 1201., SZÖGI 2011 927.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Hegyközszáldobágy: 1677–1679, Tiszakarád: 1681–?, Margitta: [1692], Szilágysomlyó: 1694–1700, Kecskemét: 1700–1721†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Disputationum Theologicarum Analyticarum, de Prophetiis V. T. Vicesima-Sexta, In qua agitur de Esaiæ Capp. XXXII. XXXIII.* Utrecht, 1679 (RMK III 2999.)

2. *Disputatio Theologica De Anno Beneplaciti Jehovæ.* Leiden, 1680 (RMK III 3047.)

Családi viszonyok: F: Ballabás Anna

Gy: nincsenek adatok

Bibliográfia: EMÓDIA 2022 128. 227., PETRI V 721., PROT-1 9., PROT-2 13. 32. 62., SZILÁGYIS 78. 339., SZINNYEI XII 908., ZOVLEX 302–303., ZSIGMOND 2007 199.

Debreceni diáksága idején szakács, præceptor, contrascriba és senior is volt. Peregrinációja során két kinyomtatott disputációja mellett több diáktársát is verssel köszöntötte, későbbről pedig gyászversei ismertek. Somlyói lelkészsége idején, 1699-ben Czeglédi Pál diószegi lelkésszel együtt a zsinat megbízásából küldöttségben járt az erdélyi gubernátornál (TTREKZSI 312.). 1719-ben egy kötetet ajándékozott Ráday Pálnak, ezt jelenleg a debreceni Nagykönyvtár őrzi (RMK-TTRENK E 28). Feljegyzései fennmaradtak a kecskeméti egyházközség anyakönyvében, itt olvasunk haláláról is: „*Anno 1721. 16 junii tiszteletes Selymes Kecskeméti János uram hazája lelkipásztora és atyja 20 esztendőktül fogva Istenben boldogúl kimúlíék ez árnyék világból 17 ejusdem eltemtetíék.*” (SZILÁGYIS 339.) Özvegye 1729. március 4-én kelt végrendeletében egy ma is meglévő ezüst serleget hagyott a zilahi eklézsiának: „*A Zilahi Sz. Eccla számára egy ezüst remekbe csinált pohárt.*” (BAJUSZ–LAKÓNÉ 126–127., SZÉKELYG 278.). A testamntumban gyermekeiről nem történik említés, eszerint vagy kiskorban elhaltak, vagy nem is voltak.

48. Keresszegi Herman István / Herman Kereczeghi, Keresztszegi
(Körösszeg-?, ? – Debrecen, 1641. márc. 19.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1609. aug. 9. (DEBRKOLL I 399.)

K: Marburg / ss: 1613. nov. 26., Heidelberg / ss: 1614. ápr. 23.
(SZABÓ-TONK 2588., SZÖGI 2011 830. 2137.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1616–1630, Debrecen: 1630–1641

Viselt tisztség: 1. senior (szilágyi traktus) / 1620–1629

2. superintendens / 1629–1641† (tiszántúli egyházkerület)

Művek: 1. *De Deo et S. Trinitate*. Heidelberg, 1620

2. *De Sacrae Scripturae canone, autoritate et perfectione*. Heidelberg, 1620.

3. [magyar nyelvű gyászbeszéd Károlyi Zsuzsanna felett]. Gyulaféhérvár,
1624

4. [gyászbeszéd Bethlen Krisztina felett]. Debrecen, [1631]

5. *A hit és jószágos cselekedetek tündöklő példáiról való prédikációk*.
Debrecen, 1635. (RMK I 644.)

6. *Az keresztyéni hitnek ágazatiról való prédikációknak tárháza*. Debrecen,
1640. (RMK I 708.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: DÖMÖTÖR 15–30., HELTAI 1982 291., PETRI I 519., PROT-1 1.,
PROT-2 5., SZINNYEI VI 68–70., ZOVLEX 307., ZSIGMOND 2007
204., ZSIGMOND 2020-A 315.

Neve alapján körösszegi születésű, a debreceni kollégiumban 1612-től seniori hivalt viselt. Peregrinációja során Wittenbergben is megfordult, de az itteni egyetemre már nem iratkozott be, és egyike volt azoknak, akik hazahozták a magyar cœtus anyakönyvét (SZABÓA 33.). Két heidelbergi disputációja jelent meg nyomtatásban 1620-ban Pareus gyűjteményes kötetében. Hazatérése után vélhetőleg Zilahra ordinálták, ahonnan superintendenssé történt megválasztása (1629. nov. 25., szatmárnémeti zsinat, TTREKZSI 114.) után költözött át Debrecenbe. Sajtó alá rendezte püspök elődje, Margitai Láni Péter temetési prédikációit (Debrecen, 1632), valamint Gönczi György kánonoskönyvét (*De disciplina ecclesiastica*. Debrecen, 1633). A possessorbejegyzés alapján feltételezhetően az ő tulajdonában volt Kálvin Ézsaiás-kommentárjának egy példánya (ŐSZ 2014 150.).

49. Király György / Királly

(Debrecen, 1749 k. – Selymesilosva, 1795. febr. 3. e.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1766. ápr. 24. (DEBRKOLL I 7961.)

K: Zürich / ss: 1779. jan. 6. (HEGYI–SZÖGI 1355.)

Ordináció: Selymesilosva / 1787. okt. 8., Debrecen (JKV-TT-5 115.)

Szolgálati helyek: Szalacs: 1775–1778 (rektor), Selymesilosva: 1782–1795

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Szilágyi Zsuzsanna / esk. 1783. aug. 18.

Gy: Ferenc-? / ker. 1793. júl. 17.

Bibliográfia: EMÓDIA 2022 151. 230., PETRI V 762., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 213.

Életéről, tevékenységéről nagyon keveset tudunk. A névbeli eltérés ellenére bizonyosan az ő házasságát jelzi a szilágyosmlyói anyakönyv bejegyzése: „[1783.] 18 August[i]. 18. T[iszteletes] Királly Peter[!] Ilosvai Predik[átor]. elvitte feleségét Szilágyi Susánnát, kivel copuláltatott volt előre” (AKV-SOMLYÓ-1 67^v). Csupán a névazonosság alapján feltételezzük, hogy 1793. július 17-én a saját fiát keresztelte: „d[ie]. 17. Király Gyurka, Fia – Ferentz.” (AKV-ILOVA 36^r). 1794-ben hívei több ok miatt is (szolgálati hanyagság, italozás) panaszt tettek ellene, a parciális zsinat illetlen magaviseletéért bocsánatkérésre utasította, de a későbbiekben sikerült bizonyítania ártatlanságát (PROT-3 134^v. 135^v. Vö. Függelék/14.). Petri tévesen állítja, hogy innen Vízaknára ment káplánnak, mivel itt hunyt el 46 esztendőös korában: „1795. [...] 3tia Febr[uaris]. Ilosvai fungens Predicátor Tiszteletes Király György. Gen[erale]. Æt[atis]. 46.” (AKV-ILOVA 2^v).

50. Kis Sándor / Kiss, Kisch de Munzuts

(?, ? – Sarmaság, 1792)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1759. nov. 14. (KOLOZSVÁRI 1820., TÖRÖK 1906 48.)

K: Bern / ss: 1769. jún. 14., Leiden / ss: 1770. szept. 5.

(BOZZAY–LADÁNYI 3102., HEGYI–SZÖGI 3711., SZABÓ–SZÖGI 2088.)

Ordináció: nincs megnevezve / 1774. jún. 12., kolozsvári zsinat (ERZSI III 46.)

Szolgálati helyek: Szilágylompért: 1774–1776, Sarmaság: 1776–1792†

Viselt tisztség: assessor / [1779–1789]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Csernátfalusi ...

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI V 783., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 217.

Erdélyi származású. Kollégiumi tanulmányai idején praëceptorként, majd seniorként működött. Peregrinációjából hazaatérve előbb más egyházmegyében, ismeretlen helyen szolgált. 1774-ben, saját kérésére kerül a Szilágyságba, előbb Lompértra, majd a feljegyzések szerint Sarmaságra **Csernátfalusi János** mellé viszik káplánnak, az ő lányát vette feleségül (NÉVSOR 1943 / SARMASÁG). A helyi, általa vezetni kezdett anyakönyv semmilyen rá vonatkozó adatot nem tartalmaz. Özvegét 1825-ben még élőként említik (PROT-4 241^v.)

51. Kisdobszai Dániel / Dopzai, Kisdopzanus, Kis Dobzay

(Kisdobsza-?, ? – Szilágysomlyó, 1614/5)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1578. jan. 7. (SZABÓ–TONK 382., SZÖGI 2011 3438.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágycseh: [1581], Zilah: [1597], Szamosudvarhely: [1598], Szilágysomlyó: [1605–1614]

Viselt tisztség: esperes / először: [1592–1598], másodsor: [1604]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-2 196. 197. 200. 204., SZABÓA 176–177., ZOVLEX 607., ZSIGMOND 2020-A 314.

Egyike a szilágyi traktus kisszámú ismert 16. századi lelkipásztorának. A wittenbergi magyar coetusba már 1577. dec. 16-án beiratkozott. Üdvözlő verset írt Laskai Csókás Péter latin verseskötetéhez (RMK III 674.). 1578-ban hazatért, a coetus hét tallérral és öt arannyal támogatta utazását. Ordinációjának helye és ideje nem ismert, elsőként szilágycsehi lelkipásztoroként említik, amikor 1581. okt. 14-én rátóti Gyulafi Istvánnak tanúskodik (PETRI V 784.). 1592-ben szilágyi seniorként két forintot küldött a magyar coetusnak Wittenbergbe (THURY II 44.), és így említik a későbbi generális zsinati jegyzőkönyvek is. 1597-ben még zilahi lelkészként vesz részt a tasnádi zsinaton, de 1598-ban már [Szamos]Udvarhely van szolgálati helyeként feltüntetve, amely bizonyára Zilahról egy igen szerény eklézsiába történt kényszerű távozására utal. 1604-ben ismét esperesként említik, Báthory Péter temetése okán nem tudott részt venni a csengeri zsinat munkálataiban (TTREKZSI 49. 50. 59.). Szilágysomlyói szolgálatára a következő évtized során kibocsátott, a templom tulajdonjogát és a dézsmajövedelmet rendező fejedelmi oklevelek utalnak, innen tudjuk azt is, hogy 1615. május 27-én már nem volt az élők sorában (SIPOS 2012-D 45. 47. 57.).

52. Kondor András /

(?, 1746 k. – Magyaroroszló, 1831. ápr. 14.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1759. nov. 14. (KOLOZSVÁRI 2263., TÖRÖK 1906 60.)

K: Utrecht / ss: 1787. okt., Marburg / ss: 1790. márc. 31.,
(BOZZAY-LADÁNYI 1921., SZÖGI 2001 8606., SZABÓ-SZÖGI 2188.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1784–1786 (rektor), Szilágybagos: 1792 (káplán),
Magyaroroszló: 1792–1831

Viselt tisztség: assessor / [1812]–1817
aljegyző / 1817–1831†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Bessenyei Zsuzsanna / †1844

Gy: 1. Zsuzsanna / esk. 1819. jan. 5.
2. József

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH 26. 107., PETRI V 795., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 226.

Erdélyi származású, albizálása során a Háromszéken (Papolc) is megfordult (TÓTHL 2021 120.). Peregrinációja után Szilágybagoson lesz káplán az elaggott Zilahi Kováts János mellett, majd 1792. június 12-én a Nagyfaluban tartott parciális azzal a feltétellel engedi lelkészi szolgálatra, ha felszentelteti magát (PROT-3 102^r). Ennek időpontja és helye nem ismert, viszont megtörténtét jelzi, hogy az 1793. március 19-i lelei parciális határozata szerint **Simon József** halálát követően előbb káplán, majd az új szolgálati év kezdetétől (április 24.) már önálló lelképásztor lett Magyaroroszlón (PROT-3 121^r), ahol 85 éves korában bekövetkezett haláláig szolgált. Négy évtizeden át lelkészkedett: „Tiszteletes Kondor András ur M[agyar]. Goroszlónak 39 és fél esztendő szeretett Papja Megholt 1831 Aprilis 14.-ik napjan el temettetett 17.-én.” (NÉVSOR 1943 / GOROSZLÓ). Bessenyei Sámuel szilágypaniti lelkész leányát vette feleségül, két gyermekükről tudunk, akik közül József szintén lelképásztor lett, 1822-től apja mellett káplánkodott. Felesége túlélte a férjét, 1844-ben halt meg Hadadon, 75 éves korában.

53. Kovács Ferenc / Kováts

(Szilágysomlyó, 1780. máj. 1. – Szilágysomlyó, 1848. júl. 14.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1797. IV. 26. (DEBRKOLL II 587./818.)

K: Göttingen / ss: 1807. okt. 20. (SZÖGI 2001 3785., SZABÓ-SZÖGI 2216.)

Ordináció: Szilágysomlyó / 1818, Debrecen (SALAMON 1188.)

Szolgálati helyek: Mezőtúr: 1805–1807 (rektor), Szilágysomlyó: 1809–1816 (káplán), Szilágysomlyó: 1816–1848

Viselt tisztség: assessor / 1818–[1823], aljegyző / 1822–1826, notárius / 1826–1837, prosenior / 1837–1844, esperes / 1844–1847

Művek: Cím nélküli ígéhirdetés az imádságról. In: EPT IX. 20–43.

Családi viszonyok: F: 1. özv. Veres Miklósné Szilágyi Zsuzsanna / esk. 1818. aug. 24., †1835. okt. 8.

2. Szabó Rozália / esk. 1836. márc. 7.

Gy: Katalin (nevelt lánya)

Bibliográfia: AKV-SOMLYÓ-2 30. 92., FARAGÓ 59., NÉVSOR 1943 / SOMLYÓ, PETRI V 807., PROT-2 19., ZOVLEX 607., ZSIGMOND 2007 234.

Felmenőiben székely származású, családjából többen is a prédikátori hivatást választották. Ő maga már a Szilágyságban született, az itt szintén lelkészkedő **Kovácsnai Kováts István** harmadik gyermekeként. Bár tanulmányait követően meghívást nyert Debrecenbe professzori és lelkipásztori állásra egyaránt, ő mégis szülőhelyére tért vissza, ahol apja mellett káplánként kezdte meg szolgálatát. Peregrinációja után továbbra is baráti viszonyt ápolt két egykori göttingeni diáktársával, a későbbiekben lelkészként és tanárként is működő Hegedűs Sámuellel és Nagy Györggyel. Első felesége halála után újránősült, Szabó Pál egykori abrudbányai lelkipásztor lányát vette feleségül. Saját gyermeke nem volt, csak egy fiatalon elhunyt nevelt lánya. Élete vége felé sokat gyengélkedett, esperesi tisztségét is csak nehezen tudta ellátni, utolsó hónapjaiban felesége gondozta. Vesebetegségére utal egy általa használt gyógyszer fennmaradt receptje (ÁRVAY 313–314.). Végrendeletében könyvtárának teológiai tárgyú darabjait (461 kötetet) a zilahi református kollégiumnak adományozta (FARMATI 80., KINCS CCXXV.). Előre elkészítette latin nyelvű sírfeliratát, meghagyta, hogy temetési szertartása a legegyszerűbb legyen, gyászbeszéd nélkül. Nekrológiájában méltatója, Salamon József úgy emlékezett meg róla, mint jókedélyű, nyílt, segítőkész emberről, s egyszersmind jól képzett, klasszikus műveltségű, lelkiismeretes ígéhirdetőről (Függelék/26.).

54. Kovásznai Pál / Kowasznai

(?, ? – Szilágycseh, 1646 u.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1629. dec. 2. (DEBRKOLL I 998.)

K: Franeker / ss: 1641. szept. 18. (BOZZAY–LADÁNYI 167.,
SZABÓ–TONK 2210.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Nagybánya-?: 1644–? (rektor), Szilágycseh: 1644–[1648]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 5., PROT-2 9., ZSIGMOND 2007 233., ZSIGMOND 2020-B
61.

Életről meglehetősen keveset tudunk, feltételezhetően azonos azzal a Kovásznai P. Pállal, aki 1644. december 22-től rektorkodott Nagybányán (THURZÓ 26.). Egyike volt annak a hét lelképásztornak, akik a szilágyi traktust képviselték a szatmárnémeti nemzeti zsinaton, 1646 júniusában (DEBRECENI 301.). Nevét ott találjuk Mányoki István 1648-ban megjelent disputációjának címzettjei között (RMK III 1704.). A traktuális lelkésznévsorok szerint kezdő helyén, Szilágycsehben is halt meg, s mivel utóda 1649 körül kerülhetett a helyére, ez arra utal, hogy igen fiatalon, mintegy öt esztendei szolgálat után hunyt el.

55. Kovásznai Kováts István / Kowasznai

(Kovácsna-?, 1746 k. – Szilágybagos, 1816. nov. 2.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1760. dec. 10. (KOLOZSVÁRI 1875., TÖRÖK
1906 49.)

K: Utrecht / ss: 1772. okt. 19. (BOZZAY–LADÁNYI 1805.)

Ordináció: nincs megnevezve / 1776. aug. 5., Utrecht (TÓTHS II 32.)

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: 1776–[1813]

Viselt tisztség: assessor / [1788]–1806, főjegyző / 1806–1815

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Szegedi Krisztina / esk.: 1777. máj.

Gy: 1. Julianna / ker. 1778. ápr. 23.

2. Anna / ker. 1779. ápr. 24., tem. 1779. máj. 2.

3. Ferenc / ker. 1780. máj. 2.

4. Anna / ker. 1782. jún. 18.

5. László / ker. 1784. okt. 19.

6. Mária / ker. 1787. júl. 24., †1790. márc. 30.

7. István / ker. 1790. márc. 2.

Bibliográfia: AKV-SOMLYÓ-1 27^v. 29^r. 30^r. 32^v. 34^r. 36^r. 37^v. 92^r. 96^v., PETRI V 806., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 235.

Kolozsvári tanulóévei alatt seniori hivatalt is viselt. Peregrinációjából hazatérve tekintetes Szegedi Ferenc Krisztina nevű lányát vette feleségül. 1776-tól kezdődően 38 éven át szolgált Szilágysomlyón. Idejövételét így örökítették meg az egyházközség vegyes jegyzőkönyvében: „*Eodem A[n]no 1776 die 13 Mensis Febr[uar]ii I[ste]nnek bölts gondviseléséből ad off[ici]um hujus S[acri]. Ministerii succedált Kolosvárrol Kovásznai István nevű betsületes Academicus, kinekis adgyon az Ur lelki testi bekességet, napok[na]k hosszúságát adgya beléje az Ur az Illyés lelkének kettős mértékét, ruhazza fel Moisesi szelidséggel, Dávidi bátorsággal, Salamoni böltsességgel Néhémiasi buzgósággal, hogy az Urnak ez Hellyben meg telepedett keves nyájját legeltethesse az Urnak Mezején amaz erőss Kősziklából ki fokadott elő viznek forrasára nagy Lelki haszonnal*” (JKV-SOMLYÓ [24–25.]). **Ferenc** fia 1810-től káplánkodott mellette, majd utóda lett. 1806-ban egyike volt az esperesválasztás kandidátusainak, amely tisztséget végül nem ő, hanem **Dombi János** nyert el (PROT-3 266^r). Egyike volt az első magyar nyelvű hírlap, a Magyar Hírmondó néhány szilágysági előfizetőjének (MAGYARÓSI 133.). Egy könyve, amelyet 1775-ben Bécsben baráti ajándékként kapott a szerzőtől, később a zilahi kollégium könyvtárába került (M. NAGY 77./81.), vélhetőleg fia adományának részeként. Nem azonos azzal a Kovásznai Csorja Istvánnal, aki 1774-től Utrechtben tanult, majd Székelymuzsnán lelkészkedett és az udvarhelyi egyházmegye esperese is volt (SZABÓ–SZÖGI 2222.).

56. Kováts Mihály /

(Kolozsvár, 1762 – Kémer, 1806. jan. 14.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1776. jún. 22. (KOLOZSVÁRI 2297., TÖRÖK 1906 61.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1789. okt. 10. (SZÖGI 2001 3440., SZABÓ–SZÖGI 2236.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: [1786]–1788 (rektor), Szilágynagyfalu: 1790–1802, Kémer: 1802–1806†

Viselt tisztség: assessor / 1805–

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Kováts Erzsébet
Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH 26. 107., PETRI V 812., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 231.

Kolozsvári tanulmányai során contrascribái hivatalát is viselt. Peregrinációjára készülve a Háromszéken (Aldoboly, Spsiszentgyörgy) is gyűjtött adományokat (TÓTHL 2021 127.). 1799-ben a kalotaszentkirályi eklézsia szerette volna meghívni lelkészének, de a szilágyi traktus a szeptember 17-i parciálison ezt nem engedélyezte: „4 Közép időben adván hivatalt a Kalota Sz[ent]. Királyi Eklesia T[iszteletes]. Kováts Mihály Nagyszalusi Prédikátor Atyánkfiának, de a kinek ily időb[en] valo mozdulását a 18 Canon akadályoztatja” (PROT-3 195^r). 1801-ben egy özvegyasszonyt, Kováts Erzsébetet vett feleségül, akivel mindössze öt évet élt együtt, mivel 1806-ban elhunyt: „[1806] 18^{dik} Januarii, Ezen Kémeri Eklésiának 3. Esztendőig és 9 Holnapokig volt, el-felejtethetlen érdemü ’s hűségü Prédikátora, T[iszteletes]. T[udós]. Kováts Mihály Úr. 43. Esztend[ős].” (AKV-KÉMER 133^r). Özvegye 1813-ban még életben volt.

57. Köpetzi János / Kopecsi

(Dés, ? – Dés, 1748. okt.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / 1704 (ZOVLEX 346.)

K: Franeker / ss: 1712. okt. 3. (BOZZAY-LADÁNYI 692.,

SZABÓ-SZÖGI 2258., VDGRAAF 61. 234.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zsibó: [1715], Szilágysomlyó: 1715–1716, Felsőbánya:

1716–1718, Dés: 1718–1747

Viselt tisztség: főjegyző (dési traktus) / 1723–1743, esperes (dési traktus) / 1743–1748†

Művek: 1. *Orvosolhatatlan gonosz* (gyászbeszéd Keczei Istvánné Korda Borbála felett). Kolozsvár, 1728.

2. *Istennel járó Noé* (gyászbeszéd Váradai Zsigmond felett). Kolozsvár, 1730.

3. *Szomorú halotti prédikáció* (gyászbeszéd gr. Wass Lászlóné gr. Bethlen Júlia felett). Kolozsvár, 1731.

4. *Szomorú halotti prédikáció* (gyászbeszéd Makrai Ferencné Alvinczi Krisztina felett). Kolozsvár, 1733.

5. *Szomorú halotti prédikáció* (gyászbeszéd br. Vitéz György felett). Kolozsvár, 1734.

6. *Magyar Débóra ...* (gyászbeszéd br. Wesselényi István özvegye, gr. Bánffy Kata felett). Kolozsvár, 1734.

7. *Két erős ... eggyé lett szív ...* (gyászbeszéd gr. Teleki Ádámné br. Wesselényi Zsuzsanna felett). Kolozsvár, 1739.

8. *Ama három igazak között ... fényeskedő szent Dániel* (gyászbeszéd gr. Wass Dániel felett). Kolozsvár, 1741.

Családi viszonyok: F: Dálnoki Sára

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: KISSI 145., PETRI V 825., PROT-2 14., ZOVLEX 346., ZSIGMOND 2007 238.

Kolozsvári diáksága idején, 1704-ben gyászverset írt Csepregi Turkovics Mihály halálára. Az 1712. február 24-i zilahi parciális zsinaton gyűjtést szerveznek neki, hogy akadémiaira mehessen, ekkor feltételezhetően rektorként működött a traktusban (PROT-1 371.). Viski János szatmárnémeti lelkész 1715. február 28-án keltezett levelében udvari papként említi (HEREPEI 1988 484.). Bizonyos utalások szerint talán felsőbb jóváhagyás nélkül került Felsőbányára, amiért a traktus pénzbüntetéssel sújtotta az egyházközséget (SOLTÉSZ 31.). Felesége is dési származású volt, szülei: Dálnoki Sándor és Kovács Sára. Sógora volt Pataki Sámuel (1692–1766), Belső-Szolnok vármegye, majd Kolozsvár városi orvosa, annak naplója néhány rá vonatkozó adatot is tartalmaz (PATAKI).

58. Margithai M. Miklós / Margithaj, Margithaj M.

(?, 1618 – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1636. ápr. 6. (DEBRKOLL I 1173.)

K: Franeker / ss: 1645. aug. 1., Deventer / ss: 1645. okt. 6.,
London / 1646, Leiden / ss: 1647. ápr. 24., Utrecht / 1649
(BOZZAY-LADÁNYI 222. 1278. 2445. 2703., GÖMÖRI 2005
237., SZABÓ-TONK 2127.)

Ordináció: Szilágyperecsen / 1650. szept. 4., tasnádi közzsinat

Szolgálati helyek: Szinérváralja: 1641–? (rektor), Szilágyperecsen: 1650–?

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: *Disputatio XVII. ... De Christi praeceptis*. Franeker, 1652 (RMK-Kv 421./237.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 68., PROT-1 5., PROT-2 9., PROT-NB-1 195/A.,
ZSIGMOND 2007 256.

Életéről és működéséről nagyon keveset tudunk. Nem kizárt, hogy Margithai Benedek tetétleni lelkésznek volt a fia, aki Nádudvari K. András 1632-ben megjelent disputációjának egyik címzettje volt (RMK III 1476.). Az évszámok összevetése alapján valószínűsíthető, hogy azonos a Debrecenben tanult diákkal és a Szinérváralján tevékenykedő rektossal. Németalföldi tanulmányai mellett Angliában is megfordult, itteni tartózkodásáról két könyvbejegyzése tanúskodik (GÖMÖRI 1986 77–81.). Lelkeszi szolgálatát 1650-ben a szilágyi traktusban, Percsenben kezdte, majd ezután szem elől veszítjük.

59. Marosi P. György / Marossi, Marosy

(?, ? – Lele, 1822. máj. 2.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1770. máj. 5. (KOLOZSVÁRI 2124., TÖRÖK 1906 53.)

K: Utrecht / 1783 (BOZZAY–LADÁNYI 1876., SZABÓ–SZÖGI 2553., VDGRAAF 87. 234.)

Ordináció: Krasznarécse / 1784. jún. 27-30., kolozsvári közzsinat (ERZSI III 205.)

Szolgálati helyek: Krasznarécse: 1784–1787, Lele: 1787–1822†

Viselt tisztség: assessor / 1810–1822

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Papoltzi Kis Anna / esk. 1786. febr. 14., tem. 1800. ápr. 17.

2. Madarasi Kis Zsuzsanna

Gy: 1. Julianna / sz. 1786, † 1787. szept. 5.

2. Sámuel / sz. 1788. aug. 23., tem. 1779. máj. 2.

3. Julianna / ker. 1791. máj. 17.

4. Anna / sz. 1795. ápr. 20., † 1796. júl. 27.

5. Anna / ker. 1796. okt. 31.

6. Zsuzsanna / sz. 1803. jan. 10.

7. Krisztina / sz. 1804. ápr. 19.

8. György / sz. 1805. okt. 15.

9. Salome / sz. 1806, † 1809. júl. 3.

10. József / sz. 1812. márc. 1.

11. Izsák / sz. 1813. júl. 5.

12. Karolina / sz. 1820

Bibliográfia: NÉVSOR 1943 / LELE, PETRI VI 70., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 257.

Neve alapján lelkészcsaládból származott. Albizálása során a Háromszéken (Papolt, Sepsiszentgyörgy) is megfordult (TÓTHL 2021 144.). Első felesége Papoltzi Kis Kelemen lelei lelkész lánya, akit annak halála után Kováts Gergely menyői lelkész nevelt. 1787-ben úgy került Récséből Lelébe, neje születési helyére, hogy helyet cserélt **Simon Józseffel**. Megözvegyülése után újranősült, a jelek szerint a szomszédos Bogdándon szolgáló Mezőmadarasi Kis György lányát vette feleségül. Salamon József felhívására hat könyvet ajándékozott a zilahi kollégium számára (SOMOGYI CCXXV.). Az általa is birtokolt, 16. századi történeti munka két kötetét jelenleg a kolozsvári teológia könyvtára őrzi (KURTA 47. 48.).

60. Matolcsi Biró Pál / Biro Matolczi

(Debrecen-?, ? – ?, 1772)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Odera Frankfurt / ss: 1732. jan. 23., Groningen / ss: 1734. máj. 28. (BOZZAY-LADÁNYI 2342., TAR 423.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kémer: 1737-?, Esztár: 1740-?, Mikepércs: 1741-1754

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: ismeretlen

Gy: 1. Sámuel-?

2. György-?

Bibliográfia: PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 261.

Apja, Matolcsy Sámuel végrendeletében ráhagyja a Cegléd utcai, a Ser-csapszék melletti házát. Rövid ideig szolgált a Szilágyságban, ezután eltávozott a traktusból. Állítólag két fia volt: Sámuel Debrecenben lelkészkedett, György pedig Sárrétudvariban élt, viszont a feltüntetett születési dátumok alapján nem az ő gyermekei lehetnek.

61. Málnási Sámuel / Málnásy

(?, 1750 k. – Kraszna, 1825. máj. 10.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / ss: 1770 (JAKÓ-JUHÁSZ 174.)

K: Utrecht / ss: 1780. szept. 10. (BOZZAY-LADÁNYI 1875.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kraszna: 1783-1791 (káplán), Kraszna: 1791-1825†

Viselt tisztség: assessor / 1806-[1823], pénztáros / [1815]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: ns. Bányai Lídia

Gy: 1. Zsuzsanna / ker. 1778. ápr. 23.

2. Sámuel / ker. 1779. ápr. 24., tem. 1779. máj. 2.

3. József / ker. 1780. máj. 2.

Bibliográfia: PETRI VI 74., PROT-2 17., VIZITJKV R5 160^r, ZSIGMOND 2007 263.

Peregrinációját megelőző adománygyűjtő körútjának egyik háromszéki állomását (Uzon) ismerjük (TÓTHL 2021 140.). Egyetlen gyülekezetben, Krasznán szolgált, előbb hét éven keresztül **Szathmári Nagy István** esperes mellett, majd az ő halála után önálló lelkészként. Megmarasztása nem ment könnyen, a falu óhajával szemben az egyházmegye vezetősége bizonyára mást szeretett volna ide helyezni (PROT-3 61^r-61^v. 62^v). 1814-től mellette is folyamatosan káplánok szolgáltak. Könyvtárának egyik

kötete később a zilahi kollégium tulajdonába került (M. NAGY 139./84.). Ő maga még életében négy kötettel gyarapította a bibliotékát (SOMOGYI CCXXV.).

62. Mezőlaki Miklós / Maroslakij, Merdlaki

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1616. nov. 1., Várad / 1621 (DEBRKOLL I 581., HERPEI 1965-A 236–238.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1622., Bréma / ss: 1623. IV. 17., Franeker / ss: 1623. aug. 27. (BOZZAY–LADÁNYI 8., SZABÓ–TONK 2117., SZÖGI-2011 373. 5145.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szinérváralja: 1632–?, Szatmár-vár: 1634 k., Szőlősgyula: [1636], Túrterebes: [1635], Fehérgyarmat: [1646]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Oikovoquia Clavium Regni Caelorum*. Frankfurt, é.n. (RMK III 4233.)
2. *De Jesu Christo Filio Dei*. Franeker, 1624 (RMK III 1361.)

Családi viszonyok: F: ismeretlen

Gy: János-?

Bibliográfia: KISSK 820., PROT-1 3., PROT-2 7., ZSIGMOND 2007 267.

Erdélyi származású, vélhetőleg Debrecenben tanult, de Herepei feltételezi, hogy Bethlen Péter nevelőjeként Váradon is megfordult. Szövérdi Gáspár János fejedelmi főudvarmester alumnusa volt (SZENCZI MOLNÁR 85.). 1624. március 7-én még Franekerben tartózkodott, ekkor írt bejegyzést Michael Corvinus albumába (POSTMA 592. 595–596.). Disputációjának címzettjei között két korábbi tanítóját, **Váczai Pétert** és **Szilvási Márton**t is ott találjuk, akik maguk is megfordultak a Szilágyságban. 1632. május 5-én a misztótfalusi parciálison a szinérváraljai gyülekezetbe rendelik (PROT-NB-1 116.). Őt magát is említik a traktuális névsorok, de hely és dátum nélkül. 1646-ban a szatmári traktus képviselőjeként, fehérgyarmati lelképásztorként vesz részt a szatmárnémeti nemzeti zsinaton (DEBRECENI 300.). A possessorbejegyzés alapján talán ő lehetett a tulajdonosa Kálvin zsolnárkomentárja egyik példányának (ŐSZ 2014 140.). Herepei szerint az ő fia az a Mezőlaki P. János, aki sárospataki diáksága után Angliába és Hollandiába peregrinált.

63. Miskolczi Csulyak Gáspár / Miscalzi, Miskolci C., Miskoltszi
(Olaszliszka, 1627. ápr. 5. – Székelyudvarhely, 1696. márc. 5.)

Tanulmányok: B: Sárospatak / 1648

K: Utrecht / 1652, Franeker / ss: 1653. júl. 8. (BOZZAY–
LADÁNYI 316. 1304., SZABÓ–TONK 619.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Tokaj: 1654 u. (rektor), Ónod: 1658–[1664], Bodrogkeresz-
túr: 1665–1672/3, Szilágysomlyó: 1674–1686, Nagybánya:
1686–1689, Magyarigen: 1691–?, Székelyudvarhely: 1695–
1696†

Viselt tisztség: esperes (udvarhelyi traktus) / 1695–1696†

Művek: 1. *Angliai independentismus*. Utrecht, 1654 (RMK I 893.)

2. *Egy jeles vadkert*. Lőcse, 1702 (Wolfgangus Franzius művének magyar
fordítása, RMK I. 1658., RMKT XVII/14 49.)

Családi viszonyok: F: Szentjóni Sára

Gy: 1. Borbála

2. Judit

3. Mária

4. Ferenc

5. Zsigmond

Bibliográfia: BOD 215., PROT-1 7., PROT-2 11., PROT-Nb-2 697., RMKT
XVII/14 798–800., ZOVLEX 407–408., SZINNYEI IX 13–14.,
ZSIGMOND 2007 271.

Tiszántúli származású, Miskolczi Csulyak István olaszliszkai lelkész és zempléni esperes egyetlen felnőttkort megért gyermeke. Peregrinációjából hazatérve előbb báró Thököly István nevelője volt, majd lelkészi szolgálatba állt. 1672 táján Báthory Zsófia által elűldözve került a Szilágyságba, ahol egy bő évtizeden át szolgált, majd Nagybányára ment. Innen ismét menekülnie kellett, egy ideig Görgényben húzta meg magát, ekkortájt készült el a Frantzius-fordítással. Következő stációja Magyarigen lett, majd Székelyudvarhelyre költözött át, ahol esperesi hivatalt is viselt. Apjához hasonlóan ő is a puritanizmus ellenfele volt. Borbála nevű lányáról csak egy 1696-ban kelt könyvbejegyzéséből van tudomásunk (CSORBA 2015 212.). Judit lánya 1675-ben ment férjhez Pataki István peregrinus radnóti lelkészhez, a **Köpeczi János** sógoraként említett Pataki Sámuel orvos apjához (TÖRÖK 1887 149.). Mária nevű lányát Halmágyi János, Bialis Ferenc somlyai várkapitány titkára vette feleségül 1678 körül (HALMÁGYI 435–436.). Zsigmond fia pedig Tótfalusi Kis Miklós egyik segédje, majd később a lőcsei könyvnyomtató műhely egyik cultora lesz, ő adja ki apja állattani munkáját, egyben verssel köszöntve a szerző-fordítót (HEREPEI 1958 61., HEREPEI 1963 176.). Említésre méltó

a fordítás zamatos nyelvezete, Miskolczitól származó sajátos szófejtései, magyarító értelmezései (VERSÉNYI 425–446.). Szétszóródott könyvtárának öt kötete ismert, ezek egyike egy húsz önálló munkát tartalmazó kolligátum (CSORBA 2015 210–221., EMÓDIA 2008 709.).

64. id. Mohai János / Mohay

(?, ? – Zilah, 1783. jan. 6.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / ss: 1733 (JAKÓ–JUHÁSZ 149.)

K: Odera Frankfurt / ss: 1742. júl. 22. (SZABÓ–SZÖGI 2703.,
TAR 446.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Hadad: [1751]–?, Szilágyfőkeresztúr: 1756–1758, Zilah:
1758–1783† (1769-től első lelkész)

Viselt tisztség: assessor / [1771–1781]

Művek: *Halotti tanítás, mellyet épített ... néhai gróf kis rhédei Rhédei 'Sigmond
Ur koporsóba tételének alkalmatosságára ...* In: Istennek bölcs rendelése.
Kolozsvár, 1760.

Családi viszonyok: F: Hermányi Dienes Ráchel

Gy: 1. József

2. János / tem. 1760. máj. 9.

3. Zsigmond

4. Sámuel / ker. 1760. febr. 10., tem. 1760. máj. 1.

5. Krisztina / 1761. júl. 15.

6. János / ker. 1763. szept. 4.

Bibliográfia: PETRI VI 118., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 274., ZSIGMOND
2020-A 342–344.

Származási helye ismeretlen, peregrinációját követően feltételezhetően nem a Szilágy-ságba ordinálták, hanem valamikor néhány évvel később került ide. Hadadi tartózkodására közvetetten utal **Zoványi P. György** püspök-esperes egyik levele, melyben őt bízza meg, hogy a szomszédos Lelében egy reverzális ügyében eljárjon (ZILREFKOLL 4^v). Szilágyfőkeresztúrra való átköltözését csak az egyetlen ismert, kinyomtatott temetési prédikációjának címirata jelzi. Ezen kívül csupán egy latin nyelvű üdvözlő verse ismert, amellyel egyik diáktársát köszöntötte, disputációjának megjelenése alkalmából (SZINNYEI IX 96.). A Zilahon fungáló Zoványi P. György 1758 februárjában történt elhalálózását követően megváltozik az addig egymástól független két lelkési állás betöltésének gyakorlata, s az első lelkésszé előlépő **Vajasdi Mihály** megüresedett helyét Mohai foglalta el. Eszerint Kolozsvárra történt meghívása 1760 táján bizonyosan téves adatnak minősíthető. 1763-ban nemcsak a parciálisan panaszolták be, hanem ügyét (az

úrvacsoráról mondott illetlen beszédet) 1764 májusában a legfelsőbb, kerületi szinten is tárgyalták (TÓTHS II 88.). Mindez nem törte derékba karrierjét, Vajasdi halála után 1769-ben maga is előlépett első lelkésszé, s hamarosan ott találjuk az assessorok sorában. 1777-ben sikertelenül próbálkozott az egyházközségtől 1750-ben elvett dézsmajövedelem fele részének visszaszerzésével. A nagyenyedi tudós lelkész, Hermányi Dienes József lányát vette feleségül, aki apja halála után megörökölte annak könyvtárát, mely később szétszóródott, csak reménykedhetünk egyes darabjainak meglétében. Apósának halálára verses epitáfiumot szerzett (BENKŐ 87. 92.). Mohai a maga könyvtárát azzal a feltétellel ajánlotta a zilahi kollégiumnak, ha fiúgyermekei közül egyik sem választja a lelkészi pályát, amely feltétel végül nem teljesült, mert egyikük, **ifj. Mohai János** szintén lelképásztor lett (ALBUM-ZILAH-2 2.). Ettől eltekintve viszont több megvalósult adomány is kötődik a nevéhez: 1764-ben az iskolának egy Aranyos Bibliát, 1766-ban egy ezüst kenyérosztó tányért, 1782-ben pedig egy ezüst boroskannát adományoztak az egyházközségnek (BAJUSZ-LAKÓNÉ 128–129.). Feljegyezték, hogy Mohai egyike volt az első magyar nyelvű hetilap, a Magyar Hírmondó néhány szilágysági előfizetőjének (MAGYARÓSI 133.).

65. **ifj. Mohai János** / Mohay

(Zilah, 1763. szept., – ?, 1815 u.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / ss: 1779 (JAKÓ–JUHÁSZ 182.)

K: Utrecht / ss: 1789. okt. 20. (BOZZAY-LADÁNYI 1931., SZABÓ-SZÖGI 2704.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágylompéért: 1799–1802, Szer: 1802–1806

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: neve nem ismert

Gy: Krisztina / ker. 1801. okt. 25.

Bibliográfia: PETRI VI 119., PROT-2 18., ZSIGMOND 2007 275.

Id. Mohai János fia, apjával ellentétben róla jóval kevesebbet tudunk. Albizáló körútjának három székelyföldi állomása (Aldoboly, Uzon, Papolc) ismert (TÓTHL 2021 148.). Németalföldi peregrinációjából való hazatérésének ideje ismeretlen, de a jelek szerint a szilágyi traktusban kezdte meg szolgálatát. Az 1799. április 2-i parciális zsinati jegyzőkönyv szerint: „*Tiszt[eletes]. Mohai János és Debreczeni József atyafiaik ezen Gyűlésb[en] Tudományokra nézve meg vizsgálta tván, alkalmatosok[na]k találtattak, a Papi Sz[ent]. hivatalra fel botsattatnak, feleskettettek; a V[enerabilis] Superintendentiára Manus impositio végett ki menetelre köteleztettek; addigis a Sacrumok ki szolgáltatásokra facultattak.*” (PROT-3 190^r.) 1800-ban a vizitációkor azt jegyezték fel róla, hogy nőtlen,

zárkózottan él, és nem fogyaszt szeszest (VIZITJKV R5 123^r). Lompértről négy év után a gyülekezet elégedetlensége miatt távoznia kell, és Szerben is csak három évig maradhat, ekkor hosszabb időre nyomát veszítjük. Az 1815. március 14-i lecsméri parciális zsinaton szolgálatba való visszatérését kérvényezi, amit feltételesen jóváhagynak, üresedés esetén parókiát kaphat (PROT-3 402^r). Ez az utolsó vele kapcsolatos adatunk, az általunk vizsgált időszakban egyetlen gyülekezetben sem tűnik fel, feltételezhetően vakanciában hunyt el, ismeretlen helyen.

66. nagybaconi Nagy Sámuel /

(Nagybacon-?, 1729 k., – Kémer, 1789. dec. 28. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1748. okt. 4. (KOLOZSVÁRI 1492., TÖRÖK 1906 40.)

K: Basel / ss: 1760. márc. 1., Genf / ss: 1760. dec. 8., Franeker / ss: 1761. okt. (BOZZAY–LADÁNYI 1092., HEGYI–SZÖGI 160. 935., SZABÓ–SZÖGI 2810.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1756–1759 (rektor), Kémer: 1759–1760 és 1762–1789†

Viselt tisztség: assessor / [1771–1789]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Huszti Éva / tem. 1765. máj. 13.

2. Margitai Mária / esk. 1767. ápr. 1.

Gy: 1. Jonathán / ker. 1768. márc. 6.

2. Debóra / ker. 1769. nov. 19., tem. 1779. dec. 13.

3. Nathánael / ker. 1772. febr. 23., tem. 1774. márc. 20.

4. Máté / ker. 1775. nov. 17.

5. Zsuzsna / ker. 1779. aug. 29.

6. Dániel / ker. 1782. márc. 3. / tem. 1788. jún. 22.

7. József / ker. 1784. , tem. 1788. jún. 1.

8. Mária / ker. 1788. nov. 30., tem. 1788. dec. 7.

9. Szász Zsuzsanna / nevelt lánya

Bibliográfia: AKV-KÉMER, PETRI VI 149., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 282.

Előneve alapján nagybaconi származású. Nem zilahi rektorkodása után, hanem már kémeri lelkipásztorként indult svájci és németalföldi peregrinációjára. Távolléte alatt Makkai Sámuel és Zilahi János káplánok végezték a szolgálatokat. Visszatérve Kémerre, itt szolgált 1789 decemberében bekövetkezett haláláig: „28^{dik} Ezenn Kemberi R[e]for-mata] Sz[ent]: Ekklesia nagy érdemű Lelki Pasztora T[iszteletes]. Nagy Samuel Uram, ide valo Papságá[na]k 30^{dik} életének 60^{dik} Esztend[ejében]” (AKV-KÉMER 122^v). Az ő nevéhez fűződik a vasárnapi perselyes adakozás bevezetése külföldről való hazatérését

követően, 1762 novemberében (AKV-KÉMER 142^r). Ő is egyike volt az első magyar nyelvű hírlap, a Magyar Hírmondó néhány szilágysági előfizetőjének (MAGYARÓSI 133.). Náthánél fiának halálakor ezt jegyezte be az anyakönyvbe: „...*kinek olly Véggel adtam vala ezt a' Nevet, hogy lenne Alnokság nélkül valo Igaz Magyar Izraelita*” (AKV-KÉMER 115^r). Kevésel halála előtt, 1788-ban örökbe fogadta egy elhalt házaspár árva maradt három gyermekének egyikét.

67. Nánási Vas Gábor / Nanasi

(?, ? – Sátoraljaújhely, 1684/5)

Tanulmányok: B: Debrecen / 1666, Sárospatak / ss: 1670. dec. 16. (DEBRKOLL I 2396., GULYÁS 1945 104., HÖRCSEK 32./113.)

K: Utrecht / ss: 1676. okt. 5., Franeker / ss: 1678. márc. 22.

(BOZZAY-LADÁNYI 442. 1402., SZABÓ-TONK 585.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Déva: 1675–? (rektor), Hadad: 1680–[1681], Kraszna-?: 1681–1682, Sátoraljaújhely: 1682–1684/5†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Lelki Tudakozas*. Kolozsvár, 1675 (RMK I 1178.)

2. *Arca Noë*. Utrecht, 1678 (RMK III 2941.)

3. [prédikáció a részegség ellen]. Kolozsvár, 1675–1685 k. (RMK-Kv 512./258.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: JUHÁSZ 1976 188., PROT-1 8., PROT-2 11., , ZSIGMOND 2007 289.

Előbb Debrecenben szubszkribált, majd innen átment Sárospatakra, s az iskola elűzésekor Gyulafehérvárra került, itt az etymologisták praëptora volt. Első, meglehetősen terjedelmes dogmatikai munkáját még itteni diákként állította össze. Zoványi Jenő tévesen állítja, hogy dévai rektorokodása után Szinérváralján lett volna lelkész, 1676-ban történt felfüggesztéséig – ez utóbbi adat valójában Nánási Gáspárra vonatkozik (ZOVLEX 434. Vö. TTREKZSI 49.). Ezt követően ment külföldre, nyomtatásban megjelent vortianus szellemiségű disputációjára egyik leideni diáktársa, Almási Mihály írt coccejánus cáfolatot (CSORBA 2008 67.). Nagyari József diáktársát verssel köszöntötte (RMK III 2843.), Rácböszörményi János halálára írt versét külön nyomtattatta ki, mert coccejánus meggyőződésű társai nem vették fel az általuk összeállított nyomtatványba. 1680-tól a hadadi Wesselényi udvarban teljesített szolgálatot, krasznai állomására a pataki diáknévsor utal. Ami bizonyosnak látszik, az, hogy élete utolsó éveit sátoraljaújhelyi lelkészként töltötte, Debreceni Ember Pál szerint 1684-ig (DEBRECENI 422.). Egy cím nélküli, a részegség elleni prédikációjában a debreceni civisek álszent magatartását állította pellengérré (CSORBA 2008 159.).

68. Némethi Sámuel /

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: nincs adatunk

Ordináció: Szilágysomlyó-? / ?, parciális zsinat (TTREKZSI 379.)

Szolgálati helyek: Szilágysomlyó: 1716–1727, Mezőtúr-?: 1727–?

Viselt tisztségek: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 189., PROT-2 14., ZSIGMOND 2007 292.

A névsorba való felvételét kizárólag az indokolja, hogy a traktuális névsorban és a kerületi zsinati jegyzőkönyvben egyaránt ott áll a neve előtt az *Academicus*, illetve a *Clarissimus* megjegyzés. Egyetemi tanulmányainak színhelyét nem sikerült azonosítani. Felszentelésére a generális zsinatra vonatkozó hatósági tiltás miatt a szilágyi traktusban került sor. A Szilágyságból később Túrra – vélhetőleg Mezőtúrra – távozott. Petri tévesen említi Tordát, talán Tordatúr okán, amely viszont ekkor még nem volt önálló egyházközség.

69. Nógrádi Benedek / Nogradi

(Biharnagybajom, 1663 – Szilágynagyfalu-?, 1732 k.)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1681. máj. 10. (DEBRKOLL I 1030.)

K: Leiden / ss: 1686. aug. 17. (BOZZAY-LADÁNYI 2915.)

Ordináció: Szilágynagyfalu / 1689. aug. 3., nyírbátori közzsinat (TTREKZSI 292.)

Szolgálati helyek: Szilágynagyfalu: 1689–1700, Biharnagybajom: 1700–1717,

Menyő: [1719–1721], Szilágynagyfalu: [1722]–1732

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Disputationum Theologicarum De Fundamentalibus Fidei Capitibus Decima*. Leiden, 1687 (RMK III 3406.)

2. *Christus in manu Mosi et Moses in manu Christi (Deut XVIII. 18–19.)*.
Leiden, 1687 (RMK III 3449.)

Családi viszonyok: F: 1. ismeretlen

2. ismeretlen

Bibliográfia: PROT-1 9., PROT-2 12., ZOVLEX 438., ZSIGMOND 2007 293.

Nógrádi Mátyás biharnagybajomi lelkész, tiszántúli superintendens fia. 1686. március 27-én másodmagával, Rápóti Pap Mihállyal (a későbbi püspökkel) indult peregrinációjára. Itteni tartózkodása idején verssel köszöntötte diáktársát, Komáromi A. Jánost (RMK III 3404.). Lelkészi szolgálatát a Szilágyságban kezdte meg, Nagyfaluba

ordinálták, később innen tért haza szülőhelyére. A fenntartásokkal kezelendő szájhagyomány szerint megözvegyülését követően újránősült, egy kétes erkölcsű debreceni nőt véve feleségül, akire hamarosan szemet vetett a helyi birtokos Jenei család egyik férfitagja. Utóbbi a megcsalt férj bosszúból agyonlötte, a parázna feleséget pedig kivégezték (OLÁHJ 887–889. Vö. Függelék/2.). A fáma szerint ezért kellett eltávoznia Bajomból, az viszont tény, hogy visszatért a Szilágyságba, bár ennek pontos időpontja nem ismert. **Zoványi P. György** esperes 1719. augusztus 10-én kelt levelében menyői lelkészként említi, de a megfogalmazás más gyülekezetben (Vérvölgy-?) való korábbi szolgálatát sejteti: „*T[iszteletes]. Nográdi Ur[am] is Talám csak dél után a' második Cultus után hordatta a' buzát; interim Menyö sokabb[an] visszálkodó, engedetlen a' Politicus Magistratusnak is, az Ecclesiai rendet is nem igen követi; ha T[iszteletes]. Nográdi Uram fog okoztatni. jövendőb[en] kárát valylya;*” (ZOVGY-LEVÉL). 1721-ben a menyői eklézsia eltávozási szándékáért panaszolja be a parciálison (PROT-1 392.). Félelmük nem volt alaptalan, ugyanis a következő évtized sőösszeírásai Nógrádit már Nagyfaluban említik (WOLF 153.). Életkora alapján vélhetőleg 1732-ben halálozhatott el, ugyanis utóda ekkor lép a helyébe. Említett munkái mellett még néhány üdvözlő és gyászverse ismert. Adományozó bejegyzése maradt fenn abban, az apja (Nógrádi Mátyás püspök) temetésére írt köszöntő verseket tartalmazó kötetben, mely később **Miskolczi Csulyak Gáspár** tulajdonába került (CSORBA 2015 214. 218.). Egy másik kötetet, apja egyik munkáját 1682-ben adományozta a debreceni kollégium könyvtárának (RMK-TTRENK N36), 1684-ben pedig a Rudus Redivivum egyik példányát a szerzőtől, Pápai Páriz Ferenctől kapta ajándékba (RMK-TTRENK P18).

70. Polgári Márton /

(Zilah, 1762. ápr. – Zilah, 1830. aug. 7.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1780. jún. 23. (KOLOZSVÁRI 2488., TÖRÖK 1906 64.)

K: Leiden / ss: 1788. nov. 3. (BOZZAY-LADÁNYI 3132., SZABÓ-SZÖGI 3109.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1792–1830† (1826-től első lelkész)

Viselt tisztség: assessor / 1806–1817, főjegyző / 1817–1826, prosenior / 1826–1830†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Szervátziusz Krisztina / esk. 1793. jan. 29.

Gy: 1. Krisztina / ker. 1793. nov. 15.

2. Lajos / ker. 1796. jan. 3., †1868. jún. 4.

3. Anna / ker. 1797. dec. 22.

4. Sándor / ker. 1800. ápr. 23.

5. Terézia / ker. 1801. nov. 23.

6. Julianna / ker. 1809. aug. 24.

Bibliográfia: MAGYARÓSI 134., NÉVSOR 1943 / ZILAH, PETRI VI 299., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 322., ZSIGMOND 2020-A 347.

Zilahi születésű, itteni tanulmányait Kolozsváron folytatta, majd Leidenbe peregrinált. Hazatérve folyamatosan szülővárosában szolgált, előbb másodlelkésként, majd **Betlendi János** halála után előlépve első lelkésszé. Emellett az egyházmegye vezető testületében is fontos tisztségeket viselt. Nekrológia a fővárosi sajtóban is megjelent (N. N. 1830 Vö. Függelék/22.). Tékájának egyik kalandos utat bejárt kötetét jelenleg Kolozsváron, a teológiai intézet könyvtárában őrzik. Terézia lányát 1820-ban Salamon József zilahi (majd kolozsvári) professzor vette feleségül. Lajos fia Zilahon polgármesteri tisztséget is viselt, kollégiumi algonokként végrendeletében bőkezűen támogatta az egyházat és az iskolát is (BERÉNYI 7–8.).

71. Réthi József / Réti, Réthi, Réty, Rétyi

(?, ? – Szilágyballa, 1817. jún. 9.)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1763 (TONK 2433.)

K: Utrecht / ss: 1772. okt. 19. (BOZZAY-LADÁNYI 1809.,

SZABÓ-SZÖGI 3238., VDGRAAF 84. 238.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zsibó: 1777–1815, Szilágyballa: 1815–1817†

Viselt tisztség: assessor / [1788–1813], aljegyző / 1814–1815, főjegyző / 1815–1817, esperes / 1817†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. neve nem ismert

2. Méhes Éva

Gy: 1. József-?

2. Lajos / sz. 1785. aug. 2.

3. Julianna / ker. 1799. máj. 2.

4. György / ker. 1803. febr. 4.

5. Katalin / ker. 1808. nov. 29.

Bibliográfia: PETRI VI 355., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 331., ZSIGMOND 2020-A 346.

Marosvásárhelyi tanulmányai alapján feltehetően erdélyi származású volt. Egyszerre iratkozott be az utrechti egyetemre **Kovácsnai Kováts Istvánnal**. 1774-ben még ott tartózkodott, hazatérésének pontos ideje nem ismert. Folyamatosan a Szilágyságban szolgált, 1777-től 1817-ben bekövetkezett haláláig. Zsibói szolgálatának idején történt

id. Wesselényi Miklós feleségének református vallásra való áttérése, majd gyermekeinek megkeresztelése miatt ellene is hivatalos eljárás indult (SZILÁGYIF 1876 11–12.). Gyermekeinek szülőanyját név szerint nem ismerjük, később, már korosodó fővel újránősült: **Bereczki György** ballai lelkész özvegyét vette feleségül. 1817 elején egészségi állapotára hivatkozva a zilahi parciálison (január 14.) bejelentette visszavonulását a főjegyzői tisztségéből, és csak hosszas rábeszélés után vállalta el a **Dombi János** halálával megüresedett seniori hivatalt, a traktus **Betlendi Jánost** proseniorként rendelve mellé segítségül (PROT-4 13^r–14^r). Esperesi tisztét mindössze öt hónapig tölthette be. Halálát így örökítették meg a ballai anyakönyvben: „*Tiszteletes Réthi Josef Uram Ezen Szilágy Vidéki Ekk[lé]siák érdemes Esperestje, minekutánna két Esztendeig és három Holnapokig ezen Ballai Ref[ormata] Ekk[lé]siáb[an] Papi Hivatalját hiven fojtatta és az alatt 54. személyeket el temetet magais 9^a Junii 1817^{ke} meg holt, és 12^a Junii el temette-tett. Felette halotti tanitást tévén Tiszt[eletes]. Bethlendi János Uram Zilahi Predikátor, és Prosenior és az Esperestség[en] Successora.*” (AKV-BALLA 125^v). Salamon József felhívására ekkortájt tizenegy kötetet ajánlott fel a zilahi kollégium számára (SOMOGYI CCXXV.). Az 1795-ben szubszkribált hasonnevű enyedi diák bizonyára a fia lehetett (JAKÓ–JUHÁSZ 196.).

72. Simon István /

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1744. szept. 29. (KOLOZSVÁRI 1371., TÖRÖK 1906 37.)

K: Bern / ss: 1755. okt. 1. (HEGYI–SZÖGI 533.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1753–1754 (rektor), Margitta: 1757–[1758],
Bályok: 1759–1762, Szilágyfőkeresztúr: 1770–1772

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: 1. Zsófia / ker. 1757. júl. 21.

Bibliográfia: AKV-MARGITTA 15^r. 43^r., EMÓDIA 2022 96. 128. 272.,
SZENDREY 455.

Erdélyi származású, Kolozsváron tanult, ahol könyvtáros és contrascriba is volt. Külföldről hazatérve Margittán, majd Bályokon volt lelképásztor, ezután paráznaság miatt kizárták a traktusból és Erdélybe távozott. Keresztúrra az egyházmegye jóváhagyása nélkül hozták be a Székelyföldről, ezért neve hiányzik a hivatalos lelkésznévsorokból. Emiatt, valamint az ellene beadott panaszok (iszákosság, feszültség a mesterrel, a papi fizetés megváltoztatása, szolgálati hanyagság) okán el kellett hagynia az egyházmegyét

(TTREL, fond: PIGY, jelzet: 172 Szi). Dobai Sándor patrónus Szilágyi Sámuel püspök-nél is panaszt tett ellene (TTREL, fond: PIGY, jelzet: 174 Szi). További sorsa ismeret-len. Személye nem összetévesztendő azzal a hasonló nevű, szintén peregrinus kortársával, aki viszont folyamatosan a marosi egyházmegyében (Gyulakuta, Káposztásszentmiklós, Sóvárad) szolgált.

73. Simon József /

(?, 1734 k. – Magyargorosló, 1792)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1760. nov. 1. (KOLOZSVÁRI 1830., TÖRÖK 1906 48.)

K: Utrecht / ss: 1770. nov. 19. (BOZZAY-LADÁNYI 1793.)

Ordináció: Lele / 1773. aug. 16. (TÓTHS II 157.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1768–1769 (rektor), Lele: 1773–1787,

Krasznarécse: 1787–1792, Magyargorosló: 1792†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Szervátziusz Ágnes / †1793. jan. 29.

Gy: 1. Erzsébet

2. Borbála

3. József / sz. 1776. dec. 17., †1777. jan. 23.

4. Julianna / sz. 1778. jan. 28., tem. 1818. febr. 8.

5. Ferenc / sz. 1779. márc. 8.

Bibliográfia: PETRI VI 417., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 345.

Peregrinációját megelőzően, albizáló körútjának során a Székelyföldre (Uzon) is elju-tott (TÓTHL 2021 194.). Bár 1773. augusztus 16-án három szilágyi traktusbeli tár-sával ott szerepel az ordináltak névsorában, a jegyzőkönyv szerint a szilágyságiak fel-avatása hiányos bizonyítványaik miatt akkor elmaradt. Leléből helycsere útján kerül Krasznarécse-re, **Marosi P. Györggyel** váltják egymást. Goroslón rövid ideig szolgált, itt hunyt el 58 esztendő-s korában. Felesége feltehetően valamilyen rokonságban állha-tott **Polgári Márton** feleségével, Szervátziusz Krisztinával. Julianna lányuk Beke Titusz szilágypaniti lelkipásztorhoz ment feleségül.

74. Sombori Héner Márton /

(?, ? – Szilágycseh, 1795. jan. 18.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1749. márc. 28. (KOLOZSVÁRI 1507.,
TÖRÖK 1906 40.)

K: Bécs-? (SZABÓ–SZÖGI 3726.)

Ordináció: Szilágycseh / 1765. jún. 16., Marosvásárhely (ERZSI II 397.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1759–1762 (rektor), Szilágycseh: 1765–1795†

Viselt tisztség: assessor / [1781–1793]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Erdődi Mária

Gy: 1. Márton / sz. 1773

2. Sára / sz. 1779. márc. 6.

3. Dániel / sz. 1781. dec. 17.

4. István / sz. 1790. jún. 25.

Bibliográfia: NÉVSOR 1943 / SZILÁGYCSEH, PETRI VI 786., PROT-2 16.,
ZSIGMOND 2007 347.

Kolozsvári diák korában gyászverset írt Csepregi Turkovics Ferenc feleségének temetésére (JAKAB 141.). A Főkormányszéktől útlevelet nyert peregrinációjához, s bár külföldi tanulmányainak helyét nem sikerült azonosítani, kétségtelenül megfordult valamelyik egyetemen. Ezt bizonyítja, hogy a neve előtt a traktus protokollumában, az ordinációs névsorban, valamint a vizitációs jegyzőkönyvekben egyaránt ott áll az erre utaló „Clarissimus” formula. Temetési bejegyzése szerint: „*In Anno 1795. Én Ambrus P. Gedeon Sz. Csehi káplán temettem ezeket: Tiszteletes Sombori Márton uramat az Sz. Csehi Ekklesia 30 esztendőig való Lelki Pásztort, temettem 18-a Január*” (NÉVSOR 1943 / SZILÁGYCSEH). Név szerint nem említett gyermekei egy ottani egyházi nyilvántartás szerint a szomszédos Lelében laktak (AKV-LELE 3^a).

75. Sóváradai Mátyás / Varadi, Varadinus

(Sóvárad-?, 1638 – ?, ?)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1654. szept. 9., Kolozsvár / (TONK
59a./4.)

K: Leiden / ss: 1665. szept. 19., Utrecht / 1666. 1667, Franeker /
ss: 1668. jan. 27., Cambridge / 1669 (BOZZAY–LADÁNYI 418.
1373. 2792., GÖMÖRI 2005 141., SZABÓ–TONK 1858.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: ? (abaúji traktus): ?–?, Bogdánd: ?–1671, Kézdivásárhely:
[1673]–[1682]

Viselt tisztség: esperes (kézdi traktus) / 1672–?

- Művek:** 1. *Disputatio Theologica De Votis*. Utrecht, 1666 (RMK III 2372.)
2. *Disputatio Medica De variolis et morbillis*. Utrecht, 1667 (RMK III 2403.)
3. *Egő Szövetnek Avagy Rogyogo Fáklya*. Franeker, 1668 (RMK I 1064.)
4. *Disputatio Medica Inauguralis de Phthisi*. Franeker, 1669 (RMK III 2473.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PROT-1 121., SZINNYEI XIV 868–869., ZOVLEX 673.

Marosvásárhelyi, majd kolozsvári tanulmányai után Béli Pál alumnusaként tanult külföldön, ahol teológiai stúdiumai mellett orvosi tanulmányokat is folytatott. Nyomtatásban megjelent disputációi mellett néhány diáktársát verssel köszöntötte (RMK III 2366. 2400. 2402.). **Felvinczi Sándor** és Szoboszlai Mihály egy-egy disputációját többek között neki is ajánlja (RMK III 2480. 6568.). Összevetve a külföldről való hazatérésének valószínűsíthető dátumával, a szilágyi traktusban nagyon rövid ideig tartózkodhatott. Neve hiányzik a szilágysági lelkésznévsorokból, egyetlen említését a parciális zsinati protokollumban találjuk, amikor 1671. november 18-án felfüggesztéséről határoztak. Az ügyét tárgyaló jegyzőkönyv szűkszavú utalása szerint az abauji traktusból jött át Bogdánra, azaz már ezt megelőzően is lelkészi szolgálatban állt (Függelék/1.). Herepei János megkérdőjelezi, hogy a szilágyi traktusból tévitanításai miatt kizárt lelkész teljes bizonyossággal azonos lenne az Apáczai mellett Kolozsváron tanító, majd peregrinációja után a Székelyföldre kerülő orvos-lelképásztorral (HEREPEI 1966-c 622–627.). Bár valóban kissé életszerűtlennek tűnik, hogy a Szilágyságból való eltávolítása után karrierje ismét felívelni látszott, de szerintem ebben talán új működési területének távoli volta, valamint medikusi képesítése is segítségére volt. Zoványi Jenő szerint Sóváradinak a kézdi traktusban is gondjai akadtak sajátos, chiliasta nézetei miatt, később is felfüggesztették lelkészi állásából. Csernátoni Vajda György kézdivásárhelyi iskolarektor feljegyzéséből tudjuk, hogy nemcsak 1673-as ideérkezésekor („*Subeáltam azért K[ézdi] V[ásárhelyi] schola mesterségre Anno 1673. Die 9 Aprilis, melly ecclesianak akkoron lelki pásztora volt tekintetes Váradai Mátyás uram medicinae doctor, a méltóságos Béli Pál úrnak academicusi alumnussa,...*”), de még 1682 elején is szolgálati helyén volt, ugyanis ekkor készítettett órát a templomtoronyba: „*1. Januarii alkut[!] tiszteletes Váradai Mátyás uram meg Sz[ent]Királyi Lakatos Jánossal, Szász városson lakóval, a Kézdi Vásárhellyi ecclesiához egy öreg óra felül...*” (CSÁKI 755–758.). Utójára 1684 januárjában tűnik fel hídvégi Nemes János naplóbejegyzésben, ekkor a szerző a maga és felesége számára vette igénybe orvosi szolgálatait (TÓTHE 87–88.). Zoványi szerint magas életkort ért meg, s a lelkészi társaságból való kivettetése után is kapcsolatban maradt korábbi szolgatársaival.

76. Szabó László /

(Zalán-?, 1787 k. – Szilágyszeg, 1850. jan. 24.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1809. júl. 8. (KOLOZSVÁRI 3430., TÖRÖK 1906 89.)

K: Göttingen / ss: 1817. nov. 27. (SZÖGI 2011 3912.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágyszeg: 1816–1850† (1821-ig káplán)

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Debretzeni Debóra / tem. 1836. márc. 3.

Gy: 1. Rozália / ker. 1819. máj. 1.

2. Eszter / ker. 1821. júl. 29.

3. Lajos / ker. 1824. júl. 23.

4. László / ker. 1826. szept. 18.

5. Polyxéna / ker. 1832. ápr. 2.

Bibliográfia: AKV-SZ.SZEG 7^r. 8^v. 11^f. 19^r. PETRI VI 417., PROT-2 19., ZSIGMOND 2007 353.

Származására nézve az egyetemi matrikula bejegyzéséből tudjuk, hogy erdélyi születésű volt („*ex Transilvania de Zala*”, ami talán a háromszéki Zalán vagy esetleg a ma már Vajdahunyad részét képező Zalasd torzult változata lehet, BORZSÁK 202.). 1816-ban a szilágyszegiek az egyházmegye jóváhagyásával a kolozsvári kollégiumból hozták káplánnak az elerőtlenedett Debretzeni Miklós mellé (PROT-3 418^v). Innen indult németországi peregrinációjára a következő évben. Vélhetőleg principálisa lányát vette feleségül. A gyülekezet egyetlen akadémista végzettségű lelképásztoraként haláláig Szilágyszegeen szolgált, 63 éves korában agyvérzés következtében hunyt el. Lajos fia követte a lelkészségben, ő 1869-ig lelkészkedett itt.

77. Szabó Sámuel / Szabo B.

(?, ? – Szilágynagyfalu, 1790. máj. 25. e.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / ss: 1742 (JAKÓ–JUHÁSZ 155.)

K: Utrecht / ss: 1751. okt. 21., Zürich / ss: 1752. aug. 3.

(BOZZAY–LADÁNYI 1702., HEGYI–SZÖGI 1263., SZABÓ–SZÖGI 3857., VDGRAAF 77. 239.)

Ordináció: Bonchida (udvari lelkészség) / 1755. jún. 19., dévai közzsinat (ERZSI II 315.)

Szolgálati helyek: Bonchida: [1755]–1756, Szilágynagyfalu: 1756–1790†

Viselt tisztség: assessor / [1771]–1775, főjegyző / 1775–1790†

Művek: *Gyászos sír-halomnak oszlopa ...* (gyászbeszéd báró Alvintzi Gábor felett). Kolozsvár, 1789 (SZINNYEI XIII 263.)

Családi viszonyok: F: 1. Ajtai Anna / †1784. aug. 3.

2. Soós Borbála / esk. 1785. jan. 28.,

Gy: 1. Izsák / ker. 1772. nov. 17., †1806. okt. 29. e.

Bibliográfia: PETRI VI 462., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 354.

Származására nézve nem rendelkezünk semmilyen adattal. Albizáló körútjának egyetlen állomása (Uzon) ismert (TÓTHL 2021 210.). Peregrinációja utáni első állomása Bonchida volt, s okkal feltételezhető, hogy a Bánffyknak szerepe volt Nagyfaluba kerülésében. 1775-ben főjegyzővé történt megválasztását követően latinul megverselte saját élettörténetét (PROT-1 657–659., SZABADI 2021 567–575.). Első felesége 1784-ben történt elhalálózását ekként örököztette meg az anyakönyvből: „*Tiszt[ele]ts Szabo Samuelné Aszszony az én N. kedves Feleségem Ajtai Anna, ritka qualitasu jo Papné 3^{aa} Aug. mult ki e Világbol temettetett 8^a Aug.*” (AKV-NAGYFALU 39^r). A következő évben néhai **Szilágyi György** dobai lelkész özvegyét, Soós Borbálát vette feleségül (NÉVSOR 1943 / SOMLYÓ), aki 1791-ben egy arannyal varrott gyolcs keszkenőt adományozott az úrasztalára (ZSIGMOND 2015-A 384. 386.). A felajánlást már özvegyként tette, második férje ugyanis 1790-ben elhunyt: „*Tiszteletes Tudos Szabo Samuel ezen N[e]m[e]s Eccl[esi]ának érdemes Tanitoja, és a' V[ene]rabilis Tractus O[r]dinarius]Notariussa 25^{aa} Maji*” (AKV-NAGYFALU 42^r).

78. Szakáts Pál / Krasznai Szakács

(Magyarkecel, 1760. szept. 22. – Kalotadamos, 1835. febr. 7.)

Tanulmányok: B: Zilah, Kolozsvár / ss: 1780. jún. 23. (KOLOZSVÁRI 2410., TÖRÖK 1906 2170.)

K: Erlangen / ss: 1794. okt. 8., (SZABÓ–SZÖGI 3863., SZÖGI 2001 3286.)

Ordináció: Debrecen / 1793

Szolgálati helyek: Szilágynagyfalú: 1789–1793 (rektor), Szilágybagos: 1793–1794 (káplán), Szilágyballa: 1797, Szilágybagos: 1797–1799 (káplán), Kalotaszentkirály-Zentelke: 1800–1801, Kalotadamos: 1801–1835†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Márton Anna / esk. 1801, válás: 1802

2. Fodor Mária / esk. 1806, †1850. júl. 2.

Gy: 1. Pál / sz. 1807. szept. 1., †1876. szept. 26.

2. János / sz. 1810. dec. 13., †1811. márc. 1.

3. Mária / sz. 1813. ápr. 2., tem. 1829. máj. 7.
4. János / sz. 1815. szept. 6.
5. Sámuel / ker. 1818. aug. 26., tem. 1821. aug. 18.
6. Sámuel / sz. 1822. szept. 24., tem. 1829. máj. 12.

Bibliográfia: AKV-DAMOS 35. 38. 40. 42. 44. 48. 100. 105. 107., NÉVKÖNYV 1871 17. 21., NÉVSOR 1943 / SZILÁGYBALLA, PETRI V 463., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 355.

Rövid életrajzát fia, a szintén lelkészként fungáló Krasznai Szakács János örökölte meg (NAGYL 85–87.). Szakács Péter és Zilahi Sára gyermekeként született, Péter nevű iker-testvérével együtt. Korán árvaságra jutottak, Péter később gazdaember lett, ő viszont az értelmiségi pályát választotta. Zilahon a később szintén szilágysági lelkésszé lett **Diószegi Mihály** rektorsága alatt tanult. Kolozsvári diákéveit követően előbb Szilágy-nagyfaluban lett iskolamester, ahonnan 1793. márc. 19-én a lelei parciálison azzal a feltétellel rendelték Szilágybagosra Zilahi Kovács János mellé káplánnak, hogy minél hamarabb szenteltesse magát lelkésszé (PROT-3 121^v). Az életrajz utalásaiból arra következtethetünk, hogy principálisa anyai részről való nagybátyja lehetett, s nem kizárt, hogy árvaságra jutását követően nála nevelkedett, ami pályaválasztását is befolyásolhatta. A következő évi vizitációkor, 1794 februárjában már jelezte, hogy elhagyja szolgálati helyét, mivel akadémiára kíván menni (VIZITJKV R4 154^r–154^v), amit az egyházközség első vegyes anyakönyve is megörökített: „*Butsuzot el töllünk Tiszteletes Szakács Pál Uram 9 Febr[uarii] igyekeztén és elis me[n]vén Academiakra 1794b[en] és indult el 7^{dik} Aug[usti].*” (AKV-BAGOS 21^v). Hazatérésének pontos ideje nem ismert, de 1797-ben két hónapig Ballán szolgált, majd innen ismeretlen okból eltávozva, visszatért a bagosi káplánságba, amelyet ő maga eképpen jegyzett be a matrikulába: „*Én Szakács Pál jöttem 13^a Julii 1797. Sz[ilágy]. Bagosra, T[iszteletes]. Zilahi János Bátyám Ur[am]. mellé nyomorúságos V. Káplányi Hivatalra*” (AKV-BAGOS 25^v). A traktus határozatai között mindennek csak az 1798. februári parciális határozatai között találjuk nyomát, amikor csak könyörületből engedik meg számára a bagosi káplánságot, mivel Balláról önkényesen távozott, majd az egyházmegyéből is el akart menni (PROT-3 179^v. Vö. Függelék/9.). 1798-ban a bagosi templom építését verssel köszöntötte (NAPLÓ 1841 57^r). Az 1799-es egyházlátogatási jegyzőkönyv tanúsága szerint itteni principálisához fűződő viszonya sem volt felhőtlen: „*vagyon a két Tiszteletes ferfiak között valami hidegség, mellyet hogy a vissza allitando szeretet eltöröljön szükséges.*” (VIZITJKV R5 98^r). Utolsó bagosi szolgálatára az anyakönyv tanúsága szerint az év szeptemberében kerülhetett sor (AKV-BAGOS 69^v), majd innen is eltávozott. A következő esztendő márciusában ismét elhelyezkedési szándékát jelenti a parciálisnak, de üresedés hiányában nem kap gyülekezetet (PROT-3 198^v). Ugyanakkor tárgyalják fegyelmi ügyét is az esperes és a parciális szék megrágalmazása okán, amikor reverzális adásának kötelezettségével

bocsánatban részesül (PROT-3 198^v–199^r. Vö. Függelék/10.). A Szilágyságból a Kalotaszegre távozott, előbb rövid ideig Kalotaszentkirályon, majd huzamosabb ideig Kalotadamoson szolgált, 1835-ben bekövetkezett haláláig. Kétszer nősült, első feleségétől hamar elvált, majd néhány év múlva Fodor János sztánai lelkész Mária nevű lányát vette feleségül. Házasságukból hat gyermek született, kik közül csupán két fiú érte meg a felnőttkort. Ők mindketten apjuk nyomdokába léptek, Pál káplánként fungált mellette, majd utódja is lett, az életrajzíró János pedig előbb Burjános-Óbudán, majd Magyarlétán lelkészkedett.

79. Szalárdi Szénási Mihály / Salardi, Szenasi Szalardi,

(Szalárd-?, 1609 k. – ?, ?)

Tanulmányok: B: Várad / (ERDŐS–MÁTYÁS–RAUSCH 65.)

K: Leiden / ss: 1635. máj. 21., Franeker / ss: 1637. febr. 14.

(BOZZAY–LADÁNYI 115. 2593., SZABÓ–TONK 1952.)

Ordináció: Szentjobb / 1637. jún. 14., debreceni közzsinat (TTREKZSI 145.)

Szolgálati helyek: Kolozsvár: ?–? (rektor), Szentjobb: 1637–?, Zilah: 1641–

1642 (első lelkész), Nagyvárad: ?–?, Nagybánya: 1645–?

Viselt tisztség: nincsenek adataink

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: EMÓDIA 2022 156. 279., PROT-1 4., PROT-2 8., ZSIGMOND 2007 359., ZSIGMOND 2020-A 318.

Vélhetőleg szalárdi származású volt, **Jenei G. István** fennmaradt váradai jegyzetkönyvének bejegyzése alapján maga is itt tanulhatott, majd ezt követően Kolozsváron rektorkodott. Innen indult németalföldi peregrinációjára 1634 novemberében (HEREPEI 1965-D 552.). Leideni tartózkodása idején egyik diáktársa, a korábban Zilahon működő Szócs János disputációjának címzettjei között szerepel (RMK III 1515.). A Szilágyságban tudunkkal mindössze egyetlen esztendeig szolgált, a zilahi első lelkészségben épp egykori tanulótlársát, Jeneit váltotta, ami talán több is, mint egyszerű egybeesés. Innen Váradra távozott, az ottani protokollum névsorában évszám nélkül szerepel (PROT-VÁRAD [3^r.]), Csernák Béla tévesen 1636-ra teszi itteni működését (CSERNÁK 1992 292.). A nagybányai városi tanács jegyzőkönyve szerint 1645-ben Hodászi Miklós mellé jön másodlelkésznek, de itt is csupán rövid ideig tartózkodik (KATONA 242.). További életútjáról nem rendelkezünk adatokkal, és arra nézve sem, hogy bármiféle rokoni kapcsolatban állt volna a történetíró Szalárdi Jánossal.

80. Szalontai Mihály / V. Szalontai

(?, ? – Menyő/Zsibó, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Franeker / ss: 1700. szept. 29. (BOZZAY-LADÁNYI 615.)

Ordináció: Visk / 1706. jún. 20., piskolti közzsinat (TTREKZSI 342.)

Szolgálati helyek: Visk: 1706–?, Felsőbánya: 1714–1716, Menyő: 1725–?,

Zsibó-?: ?–?†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 471., PROT-1 10., PROT-2 14., PROT-NB-2 705.,

ZSIGMOND 2007 360.

Életéről és munkásságáról meglehetősen keveset tudunk. Hazatérése után néhány évvel, 1709-ben a generális zsinat részeges és botrányos életmódja miatt kizárja a kerületből (TTREKZSI 352.). Később mégis visszafogadhatták, mivel Kibédi András Odera-frankfurti diák egyik 1715-ben írt levelében, mint felsőbányai lelkipásztort említi (ADATTÁR VI 114.), adataink szerint viszont innen a következő évben már ismeretlen helyre távozott. A Szilágyságban csak jóval később, 1725-ben tűnik fel, Menyőben, de a helyi lelkész névsor alapján itt is csak pár évet tartózkodhatott. A két traktuális lajstrom adatai némileg ellentmondanak egymásnak, az egyik szerint ugyanitt, Menyőben halt meg, míg a másik változat szerint Zsibón.

81. Szathmári Ferenc / Száthmary

(?, ? – Tasnád, 1797. szept.)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Heidelberg / ss: 1783. dec. 8. (TAR 1455.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágycseh: 1791–1794 (káplán), Tasnád: 1794–1797†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: Ferenc / sz. 1796. szept. 15.

Bibliográfia: AKV-TASNÁD 35^r., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 365.

Peregrinációjából hazatérve ismeretlen helyen kezdte lelkipásztori szolgálatát, a traktusban 1791-ben tűnik fel, mint szilágycsehi káplán, **Sombori Héner Márton** mellett. 1793-ban a sarmaságiak szerették volna meghívni papjuknak, ami végül meghiúsult

(PROT-3 120^v., VIZITJKV R4 150^v). A következő évben Tasnádra távozott, itt szolgált néhány év múlva bekövetkezett haláláig.

82. Szathmári Nagy István / Szathmari

(?, 1720 – Kraszna, 1790. szept. 7.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1741. okt. 23. (KOLOZSVÁRI 1325., TÖRÖK 1906 35.)

K: Franeker / ss: 1750. szept. 14., Utrecht / 1752. szept. 16.,
(BOZZAY-LADÁNYI 1040. 1710., SZABÓ-SZÖGI 3875.,
VDGRAAF 76. 78. 240.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kraszna: 1754–1790†

Viselt tisztség: főjegyző / 1759–1775, esperes / 1775–1790†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Góris Mária / †1777. febr. 10.

2. Valkai Kata / †1791. jún. 1.

Gy: 1. Zsuzsanna / ker. 1756. jan. 5.

2. Ágnes / ker. 1759. nov. 13.

Bibliográfia: PETRI VI 477., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 369.

Lelkipásztori szolgálatát egyetlen egyházközségben, Krasznán végezte, ahol **Albisi Tamás** után következett. Ő kezdte meg az anyakönyv vezetését idejövételének évében. Első felesége feltételezhetően annak a Góris György szolgabírónak a lánya volt, aki 1748-ban a **Katona Imre** lelkész távozását óhajtók vezéreghyénisége volt (SIPOS 2012-D 265–266.). Néhány évvel idejövetele után nótáriusnak választották meg, majd Besse-nyei Bálint esperes halála után megörökölte annak tisztségét, mely hivatalában az egyházközség 1775 augusztusában erősítette meg (TÓTHS II 174.). 1782-ben rossz egészségi állapotára való hivatkozással a seniori tisztségről való lemondásának jóváhagyását kérte Szilágyi Sámuel tiszántúli püspöktől (SZATHMÁRI-LEVÉL 1782). Halálát így örökölte meg a mellette 1783-tól káplánkodó **Málnási Sámuel**: „Die 7te 7^{bris}. T[iszteletes]. T[udós]. Szathmári N[agy]. István Ur Krasznai Papságán[a]k 35. és fél Szilágyi Esperestségének tizenhatodfél Esztendejéb[en] életének Hetvenegyedfél Esztendejéb[en] meg halálozván el temettetett 15. 7^{bris}. Aki ezen Protocollumot kezdette és irta ad 31. Maji Anni 1783. Continualo[án]. T[iszteletes]. Málnási Sám[uel].” (AKV-KRASZNA 17^v.)

83. Szathmári Pap János / Szakmári Pap, Szathmári, Szattmári Pap
(Szatmár, 1658. dec. 27/28. – Kolozsvár, 1707. nov. 30.)

Tanulmányok: B: Szatmár, Kolozsvár

K: Leiden / ss: 1680. febr. 19., Franeker / ss: 1681. dec. 1.
(BOZZAY–LADÁNYI 458. 2871., SZABÓ–TONK 1402.)

Ordináció: Zilah / 1688. nov. 7., kölcsei közzsinat (TTREKZSI 288.)

Szolgálati helyek: Nagybánya: 1686 (rektor), Székelyudvarhely: 1686–1688
(rektor), Zilah: 1688–1692, Dés: 1692–1696, Kolozsvár:
1696–1707†

Viselt tisztség: esperes (dési traktus) / 1692–1696, esperes (kolozs-kalotai
traktus) / 1703–1707†

Művek: 1. *Disputatio Theologica de Æternitae Dei*. Leiden, 1681 (RMK III
3122.)

2. *Disputatio Theologica Tertia Decima Causam Sp. S. Victricem demonstrans*. Leiden, 1681 (RMK III 3123.)

3. *Philosophia Prima Seu Metaphysica Brevibus Aphorismis delineata*.
Franeker, 1682 (RMK III 3179.)

4. *Uj Esztendői Ajandek*. Kolozsvár, 1699 (RMK I 1543.)

5. *Uj Esztendő-napkori Papi Áldás*. Kolozsvár, 1705 (RMK I 1705.)

6. *Kegyves Ajakak Áldozó Tulkai, és azok meg áldozásának Igaz Tudománya*. Kolozsvár, 1707 (RMK I 1727.)

Családi viszonyok: F: Villás Sára

Gy: 1. Ágnes

2. Lajos

3. Sára

4. Sándor

5. Zsigmond / 1703–1760

6. Ábel

7. név szerint nem ismert leány

Bibliográfia: GÖNCZI 12., HERPEI 1988 440–451., PROT-1 9., PROT-2
12., PROT-NB-2 697., SIPOS 1996-B 22., TURÓCZI-TROSTLER
58–59., ZOVLEX 573., ZSIGMOND 2007 370., ZSIGMOND
2020-A 330–332.

Nagyapja, Péterfalvi Sipos István domidoctus lelkipásztorként működött a 17. század első felében. Apja, Péterfalvi Pap Dániel szatmári várbeli tiszttartó, majd harmincados volt, lakóhelye alapján később őt és leszármazottait már Szathmári Pap nevezettel említik. A családnak az udvari kancellária 1665-ben állítja ki a megújított nemeslevelet a háborúságokban elveszett eredeti helyett. 1670-ben Dánielt méltatlanul megfosztották

nemesi birtokaitól, a fejedelmi adományként kapott berkeszi házát pedig a németek égették fel 1678-ban. János nagyapja nyomán maga is lelkészi pályára lépett. Szatmári tanulmányait Kolozsváron folytatta, neve nemesi származása okán nem szerepel a kollégiumi diáknévsorban, nem lévén bentlakó. 1676-ban több diáktársával együtt ő is verssel köszöntötte Apafi Miklós és Teleki Anna házasságkötését. Egy 1679 augusztusában vásárolt könyvének bejegyzése szerint már ekkor Amsterdamban tartózkodott (OJTOZI 352.). 1680-ban Leidenben az egyik itt elhunyt diáktársáról írt emlékverset. Ugyanazon évben két disputációja is megjelent nyomtatásban. Következő állomása Franeker volt, ahol 1682-ben nemcsak barátját, Szatmárnémeti Sámuelét köszöntötte verssel (RMK III 3192.), de ugyanitt jelentette meg többrendbeli disputációját összefoglaló terjedelmes munkáját is (RMK III 3179.), melyet az igen kritikus Hermányi Dienes József is elismeréssel említett: „Szathmári János olyan ifjú tudós akademikus lévén, aki már Franekerában, deák korában a Cartesius metaphysikájából és a Poiretből cogitationibus de Dero, anima et malo jeles könyvet adott a világra” (HERMÁNYI 221–222.). Hazatérése utáni életpályáját illetően Herepei János az, aki Szathmárit bemutató tanulmányában helyesen vázolja fel a kezdeti állomásokat (Nagybánya, Székelyudvarhely), míg Zoványi Jenő tévesen két hasonló nevű személy között osztja meg ezeket (ZOVÁNYI 1958 458–459.). Nagybányai tartózkodása viszont igencsak átmeneti lehetett, mivel a traktus jegyzőkönyvébe csupán az 1686. novemberében tartott parciálisan írta be a nevét (PROT-NB-1 391.). Feltételezhetően még ekkortájt vehette feleségül Villás János főbíró lányát, Sárát. Udvarhelyre kerülése összefüggésben állhatott az ottani kollégium azon törekvésével, hogy renomóját egy külföldet megjárt rektor alkalmazásával növelje. Innen eltávozva lépett lelkészi szolgálatba, 1688-ban az előző évben elhunyt **Divéki János** után foglalta el a zilahi eklézsia első lelkészi állását. Eltávozása 1692-re tehető, ekkortól már dési első lelkészként és a traktus senioraként tartják nyilván (KISSI 145.). Kolozsvárra történt meghívásával a puritánellenes tábor idejében gondoskodott a fegyelmi eljárás alá vont, korábban szintén Zilahon is fungált **Szőnyi Nagy István** esetleges megmarasztásának megakadályozására (SÍPOS 2012-c 116–117.). Mindemellert jól képzett, karteziánus és coccejánus meggyőződésű lelkipásztor volt, aki kolozsvári szolgálata idején két kiadott prédikációja mellett egy nagyobb lélegzetű euchetikai munkát is összeállított. Hermányi ambiciózus, magabiztos egyéniségként festi le, aki Misztótfalusi egyik fő ellenlábasa volt: „Ez az alázatosság és szelidség nélkül való Pap egyikén azon kezdé felemelni a’ szemöldökét, hogy még Holláندیában a’ Cartesiusból ’s Poiretből olyan Métaphi’sicát irt vala, melly a’ Németi Sámuel Uraménál sokkal előbb vér vala, a’ második részben: elcsapá hasát az Udvarhelyi Proféssorság is, ’s nevezetesen, hogy a’ Kolósvári Papságra is felemelteték. [...] E’ kezdé az Istenfélő Tótfalusit rútnál rútabb nevezetekkel nevezgetni: Ótves Demeternek, Rézmíves Sándornak mondani bószszantó beszédekkel kesergetni, praecedentiát néki nem engedni s. a. t.” (HERMÁNYI 366.). 1709-ben, negyvenkilenc esztendőskorában hunyt el, mészke tumbájának hiányos feliratát

Herepei János már száz évvel ezelőtt is csak Bod Péter sírfelirat-gyűjteménye alapján tudta kiegészíteni. Hét ismert gyermeke közül hárman kiskorban elhaltak, Sándor és Zsigmond fiai úgyszintén peregrináltak, előbbi nyomdász lett (HEREPEI 1963 176–177.), utóbbi pedig maga is kolozsvári lelkipásztor, esperes, halála előtt kevés idővel püspökké választották (ZOVLEX 577.).

84. Szegedi Lajos / Dionisy de Zegedino

(Szeged, 1500 k. – Szászváros, 1583)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Krakkó / ss: 1525. okt. 9. (SZABÓ–TONK 1610.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Székesfehérvár: [1541 k.], ??: [1547], Bécs: [1553], Kraszna: [1556], Dés: ?–? / első lelkész, Kolozsvár: 1564–1565, Torda: ?–?, Szászváros: 1571–1583† / másodlelkész

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: zsoldárfordítás

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: MKKT XVI/7 442–444., SZINNYEI XIII 552–553., ZOVLEX 584.

Munkásságához számos kérdőjel kapcsolódik, egyes kutatók a túlságosan hosszúra nyúló életpálya alapján két vagy akár három személy adatainak keveredését feltételezik (SZAKÁLY 10.). Mivel a kérdés mindmáig nem eldöntött, Zoványi Jenő nyomán úgy vélem, hogy mindegyik adat egy ugyanazon személyre vonatkozik. A krakkói bursába Kálmáncsehi Sánta Márton seniorsága alatt iratkozott be. Jó két évtizednyi szünet után 1547-ben székesfehérvári klerikusként bukkan fel, személyében sejthetjük a magát Ludovicus Teghezinusként megnevező zsoldárfordítót, akinek munkájáról Sylvester János elmarasztalólag nyilatkozott. 1553-ban rövid ideig Bécsben professzor, majd Kálmáncsehi oldalán beleveti magát a reformáció küzdelmeibe. Rövid szilágysági tartózkodásáról csak egy futó utalásból értesülünk: ellenfelei 1556-ban azt kérték rajta számon, hogy krasznai plébánosként a kálvini úrvacsoratant hirdette. Az 1557 júniusában összehívott nemzeti zsinaton Kálmáncsehi hiányában nem vállalta a lutheránus többséggel való konfrontálódást (ZOVÁNYI 1922 302. 309.), amelynek a vélhetőleg Dávid Ferenc által megfogalmazott hitvallását a Szegedi hivatali elöljárójának számító **Horváthi Mihály** szilági senior is aláírta (*Consensus Doctrinae de Sacramentis Christi*, RMK II 76.). Dési első lelkészsége idején közreműködött Heltai Gáspár Újszövetség-fordításában. Kolozsvári prédikátorkodása idején maga is az ekkorra már antitrinitárius álláspontra helyezkedő Dávid Ferenc hatása alá került. Szászvárosi másodlelkészsége alatt már nyíltan és eredményesen munkálkodott a háromságellenes

tanok terjesztésében, miközben itteni lelkésztestvérsége, Ilosvai Benedek megmaradt a helyét irány követőjének. A kétféle tanítás itt is, mint Kolozsváron, sok feszültség okozója volt, melyet végül csak a világi hatalom beavatkozásával sikerült orvosolni 1581-ben, a háromspártiak érdekeinek megfelelően (ZOVÁNYI 1977 128–129.).

85. M. Szentkirályi Benedek / Szentkirályi

(Marosszentkirály-?, ? – Szilágypanit, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen-? / ss: 1611. júl. 16. (DEBRKOLL I 444.)

K: Heidelberg / ss: 1617. szept. 22., Marburg / ss: 1618. szept. 22. (SZABÓ–TONK 301., SZÖGI 2011 868. 2154.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kolozsvár: 1614–1617 (rektor), Szilágypanit: ?–?†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: *Vindicatio Locorum Veteris Testamenti, Aeternam Deitatem Filii et Spiritus Sancti, mysteriumque Sacro sanctae Trinitatis confirmantium.*
Marburg, 1619 (RMK III 1256.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: BOD 297–298., HELTAI 1982 326., HERPEI-A 133–142.,
PROT-1 3., PROT-2 7., ZOVLEX 593–594., ZSIGMOND 2007 377.

Erdélyi, nevéből kikövetkeztethetően marosszentkirályi származású, Bod Péter viszont háromszéki eredetűnek mondja (BOD 297.). Vélhetően azonos azzal a diákkal, aki 1611 nyarán szubszkribált Debrecenben. Peregrinációja előtt a kolozsvári kollégium rektora volt. Heidelbergben Bethlen István felesége, Csáki Krisztina alumnusaként tanult, itt több diáktársá disputációját verssel köszöntötte (RMK III 1214., 1216., 1251.). Innen eltávozva Marburgban folytatta stúdiumait, ahol Enyedi György könyvének cáfolatát jelentette meg nyomtatásban 1619-ben, illetve üdvözlő verset írt **Szilvási K. Márton** disputációjához (RMK III 1257.). Hazatérése utáni sorsa eddig ismeretlen maradt a kutatás számára, viszont a később a Szilágyságban működő Szilvásiival való baráti kapcsolata erősíti azt a feltételezést, hogy a traktusban meg nem nevezett helyen feltűnő, majd Panitban elhalálozott Szentkirályi Benedek minden bizonnyal azonos a németországi peregrinussal. Ez indokolja az Adattárba való felvételét.

86. Szilágyi András / Szilagyi

(Szilágysomlyó, 1683. ápr. 20. k. – Biharpüspöki, 1738. febr. 28.)

Tanulmányok: B: Szilágysomlyó, Debrecen, Biharpüspöki / ss: 1704. máj. 29.
(DEBRKOLL I 3948.)

K: Franeker / ss: 1712. okt. 3. (BOZZAY-LADÁNYI 697.,
SZABÓ-SZÖGI 3949., VDGRAAF 62. 241.)

Ordináció: udvari lelkészség (Teleki család) / 1714. jún. 10., kükküllővári zsinat

Szolgálati helyek: Hódmezővásárhely: 1710–1712 (rektor), udvari lelkész
(gr. Teleki Mihály): 1714–1715, Kraszna: 1715–1720, Bihar-
püspöki: 1720–1738†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Diószegi Sára / esk. 1715. máj. 14.

- Gy: 1. András / sz. 1716. ápr. 7., †1729. szept. 24.
2. Gáspár / sz. 1717. jún. 28., †1719., febr. 23.
3. Sára / sz. 1718. nov. 22.
4. János / sz. 1721. febr. 16.
5. Sámuel / sz. 1725. okt. 30., †1726. aug. 14.
6. Mária / sz. 1728. aug. ?, †1729. szept. 28.
7. Mihály / sz. 1732. aug. 13.
8. Rebeka / sz. 1733. febr. 12.

Bibliográfia: CZIBULA 1996 43–56., CZIBULA 2004 123–186., PETRI VI 572.,
PROT-1 10., PROT-2 14., SZEREMLEI 33–34. 40–41., WOLF 153.,
ZSIGMOND 2007 392., ZSIGMOND 2011-A 33–39.

Fennmaradt naplójának köszönhetően a legrészletesebben ismert életrajzú szilágysági lelkész. Felmenői gyergyói származású, katolikus székelyek voltak, egyik őse, György Jakab telepedett le Báthory István szilágysomlyói udvarában. Percseni születésű apai nagyanyja révén lett fokozatosan reformátussá a család. Nagybátyja, Szilágyi János is peregrinált, hazatérve Bánffy György kormányzó udvari lelkésze, végül biharpüspöki prédikátor lett (SZABÓ-TONK 1458.). Apja szücsmester volt, édesanyja a hatodik szülésekor halt meg. Debreceni tanulmányait követően Hódmezővásárhelyen lett rektor, majd mások ösztönzése nyomán vágott bele külföldi tanulmányútjába. Részletesen leírja hosszadalmas, viszontagságokkal teljes útját Franekerig, németalföldi utazgatásait, tételesen feljegyzi különféle kiadásait, viszont tanulmányairól alig tudunk meg valamit. Visszaútja nemkülönben kalandos volt, végül másfél évnyi távollét után, 1714 januárjában érkezett haza Szilágysomlyóra. Gróf Teleki Mihály meghívására egy esztendeig udvari lelkészként fungált, ezalatt került sor ordinációjára a kükküllővári zsinaton, 1714. június 10-én. Öt évi krasznai szolgálata után Biharpüspökibe távozott,

itt lelkészkedett haláláig. Diáriumában nemcsak a nevezetesebb családi eseményekről (megnősülése, gyermekeinek születése és halála, betegségek), hanem a külső történésekről (járványok, ellenséges támadások, kivételes időjárási jelenségek), valamint a lekipásztori lét mindennapjairól (papmarasztás, a hívekkel és szolgatársaival való kapcsolata) is beszámol. Nyomtatásban megjelent munkájáról nincs tudomásunk, csupán két kéziratban maradt alkotása maradt fenn: Amsterdam városának diákkorában történt, latin nyelvű megéneklése (*Laus Amstelædami*), valamint Sámuel fiának halálára írt, magyar nyelvű verse. Naplójából egy hivatását lelkiismeretesen betöltő lekipásztor és népszerű orátor, illetve gondos családfő képe rajzolódik ki, melyet csupán önérzetessége és indulatossága árnyal valamelyest.

87. Szilágyi György / Szilagy

(?, ? – Doba, 1784. febr. 2. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1737. jún. 29. (KOLOZSVÁRI 1239., TÖRÖK 1906 33.)

K: Franeker / ss: 1749. szept. 27. (BOZZAY-LADÁNYI 1034., SZABÓ-SZÖGI 3953., VDGRAAF 75. 241.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1747–1749 (rektor), Doba: 1752–1784†

Viselt tisztség: assessor / [1761–1781]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Soós Borbála

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 572., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 393.

Peregrinációjából való hazatérése után az egyetlen egyházközséget alkotó Kis- és Nagydobán szolgált haláláig. Özvegycét a szintén megözvegyült Szabó Sámuel nagyfalusi lelkész vette feleségül 1785-ben.

88. Szilágyi István /

(Szilágynagyfalu, ? – Varsolc, 1786)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1746. ápr. 28. (DEBRKOLL I 6297.)

K: Utrecht / ss: 1751. szept. 9. (BOZZAY-LADÁNYI 1704., SZABÓ-SZÖGI 3959., VDGRAAF 77. 241.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágybajos: 1754–1762, Krasznahorvát: 1762–1766, Varsolc: 1766–1786†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Botskai Borbála

Gy: 1. Pál

2. Abigél

Bibliográfia: PETRI VI 572., PROT-2 15., VIZITJKV R1 15^v., ZSIGMOND 2007 393., ZSIGMOND 2022 110.

Születési helyéről a kollégiumi matrikula bejegyzése tudósít („*Nagyfalusiensis*”). Peregrinációjából hazatérve folyamatosan a szilágyi traktusban szolgált, elsőként bagosi prédikátorként: „*Anno 1754. die 25 Aprilis Succedala Eccl[esi]ánkban Tiszteletes Szilahi Pál uram helyében Tiszteletes Szilágyi István Uram Predicatorul*” (PROT-BAGOS 75^v). Innen Krasznahorvára távozott, ahol néhány esztendeig szolgált, hasonlóan elődjéhez, **Ikafalvi B. János**hoz. Meghívásában a feltételezett családi kötődésen túlmenően talán a helyi patrónus, a nem sokkal korábban grófi címet elnyert Tholdi Ádám megnövekedett reprezentációs igényei is szerepet játszhattak (ZSIGMOND 2018 101–102.). Varsolci szolgálata rendjén ő kezdi meg az anyakönyv vezetését, valamint karzatok készülnek a templomba (NÉVSOR 1943 / VARSOLC). Felesége, aki neve alapján feltehetően Botskai János krasznahorváti lelkész leánya volt, 1755-ben egy keszkenőt adományozott a bagosi úrasztalára: „*N[ota]B[ene] Tiszteletes Szilágyi István nevű Predicatorunk Felesége T. Botskai Borbára A[nn]o 1755ben Advent első Vasárnapján Istenéhez és Eccl[ési]ájához való Buzgoságból adott az Ur Asztalához egy Vékony patyolat keszkenőt mellynek két vége tábla formán ezüst és arany fonallal vagyon meg varva*” (PROT-BAGOS 11^v).

89. Szilvási K. István / K. Sziluasi, K. Szilvasi, Szilnassy K.

(?, ? – Szilágycseh, 1630-as évek eleje)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Heidelberg / ss: 1618. aug. 12. (SZABÓ–TONK 2596., SZÖGI 2011 885.)

Ordináció: nincs megnevezve / 1621. nov. 21., szatmárnémeti zsinat
(TTREKZSI 84.)

Szolgálati helyek: Szilágycseh: [1625]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. cím nélküli disputáció (PAREUS)

2. cím nélküli disputáció (PAREUS)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: HELTAI 1982 331–332., HERPEI-B 201–202., PETRI IV 516.,
PETRI VI 581., PROT-1 2., PROT-2 6. 145., ZSIGMOND 2007 399.

Feltételezhetően **Szilvási K. Márton** rokona, esetleg testvére; nevéből Herepei János tasnádszilvási származására következtet. Peregrinációja során két cím nélküli disputációja

tanára, David Pareus gyűjteményes kötetében látott nyomdafestéket, egyik diáktársát, Szikszai D. Istvánt pedig verssel köszöntötte (RMK III 1217.). Hazatérése után 1621-ben ordinálták ismeretlen helyre (a vonatkozó időszakban a gyülekezetek hiányoznak a felszenteltek neve mellől), nem kizárt, hogy Szilágycsehbe. Néhány év múlva, 1625. február 28-án itteni lelkészként egy egyházmegyei küldöttség tagjaként száll ki az önállóul bogdándi gyülekezetbe a lelkészi díjlevél megállapítása végett (PROT-2 145.). Elhalálózásának ideje ismeretlen, ez legkésőbb az 1630-as évek elejére tehető, ugyanis utóda, **Szilvási K. Márton** ekkor lesz szilágycsehi lelkész.

90. Szilvási K. Márton / Sziluasi, Sziluvasi, Szilvasi, Szilvasi K.

(?, ? – Szilágycseh, 1634-?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Heidelberg / ss: 1617. ápr. 7., Marburg / ss: 1618. szept. 22.

(SZABÓ–TONK 1684., SZÖGI 2001 871. 2155.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Gyulaféhevár: 1619–1621-?, Bánffyhunad: [1622–1624],

Szilágynagyfalu: [1630], Szilágycseh: ?–?†

Viselt tisztség: esperes / 1623–1625 (kolozs-kalotai traktus), esperes / 1630–1634† (szilági traktus)

Művek: 1. *Disputatio Theologica, De Incarnatione Verbi, Ex Evangelio Johannis C.*

I. v. 14. Heidelberg, 1618 (RMK III 1218.)

2. *De fugiendo papatu.* Heidelberg, 1620 (PAREUS)

3. *Disputatio Physica De Caelo.* Marburg, 1619 (RMK III 1257.)

4. magyar nyelvű prédikáció Károlyi Zsuzsanna temetésén. In: *Exequiae Principales Az az: Halotti pompa...* Gyulaféhevár, 1624 (RMK I 539.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: FEKETECS 91–92., HELTAI 1982 331–332., HERPEI-B 199–235., PETRI IV 516., PETRI VI 581., PROT-1 2., PROT-2 6. 145., ZOVLEX 608., ZSIGMOND 2007 397.

Feltételezhetően **Szilvási K. István** rokona, esetleg testvére; nevéből Herepei János tanádszilvási származására következtet. Apja, a szintén peregrinus Szilvási János unitárius származású volt, aki később reformátussá lett, esperesi címet is viselt, majd végül katolizált (KÉNOSI–UZONI 345., SZABÓ–TONK 1079.). Bethlen Gábor alumnusaként Bojti Veres Gáspárral együtt indul németországi peregrinációjára. Heidelbergben két nyomdafestéket látott disputációja mellett több diáktársát is verssel köszöntötte, valamint bejegyzést tett Putnoki János emlékkönyvébe. Innen **M. Szentkirályi Benedek** társaságában Marburgba távozott, aki fizikai tárgyú disputációját verssel köszöntötte, majd viszonzásképpen ő is ugyanígy járt el Szentkirályi teológiai tárgyú dolgozatának

megjelenése alkalmából (RMK III 1256.). Hazatérve a fejedelem a gyulafehérvári kolégiumba rendelte, ahol mintegy két esztendő eltöltve Bánffyhunyadon állt lelkészi szolgálatba, s ebbéli minőségében volt Károlyi Zsuzsanna temetési szertartásának egyik magyar nyelvű igehirdetője. 1623 elején az elhalt Gyöngyösi Kiséri András helyébe őt választották meg a kolozs-kalotai traktus seniorává, amely tisztséget 1626-ig töltötte be. A Szilágyságba való átköltözésének pontos dátuma nem ismert, az 1630. június 9-én tartott debreceni közzsinat jegyzőkönyve a jelesebb résztvevők között említi, nagyfalusi lelkészként (TTREKZSI 118.). Ugyanebben az évben szilágyi esperessé választották a superintendensként Debrecenbe költözött **Keresszegi Herman István** helyett, megerősítésére az 1631. szeptember 7-én tartott nyírbátori közzsinton került sor (TTREKZSI 122.). Mivel 1634 júniusában már utódját, **Csengeri P. József** hadadi lelkészt erősítik meg hivatalában, vélhetően valamikor az előző hónapok során hunyt el, immár szilágycsehi lelkipásztorként, ahol korán bekövetkezett halála folytán meglehetősen rövid ideig szolgált.

91. Szőnyi Nagy István / Szönji, Szőnyi

(?, 1633/4 – Szatmár, 1709)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1654. máj. 14. (DEBRKOLL I 1773.)

K: Utrecht / ss: 1666, Groningen / ss: 1667. szept. 4. (BOZZAY-LADÁNYI 1377. 2257.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Torna: ?–1671, Debrecen: 1671–1672, Zilah: 1672–? (első lelkész), bujdosók: 1675–?, Balmazújváros: 1680–?, Hajdúszoboszló: 1685–?, Kolozsvár: 1689–1696, Székelyudvarhely: 1696–?, Várad: 1699–1700, Gyulafehérvár: 1704–?, Szatmár: 1708–1709†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Ad Romanos IV.* 3. 1666

2. *Kegyes Vitez Avagy a' nehaj Felseges Sveciai Kiraly Gustavus Adolphus Ritka példájú Kegyes Eletének ... rövid Historiája.* Debrecen, 1675 (Philopatrus Arvadinus Theaitetus álnéven, RMK I 1174.)

3. *Martyrok Coronaja.* Kolozsvár, 1675 (függelékben a Tornáról való elüldözésének leírása, RMK I 1180.)

4. *Kegyes lélek' vezér csillaga, Istennel otthon s' uton valo járásában.* Debrecen, 1681 (RMK I 1257.)

5. *Elő-Hóltak jo illattya.* Debrecen, 1686 (temetési prédikáció Felvinczi Sándor felett, RMK I. 1351.)

6. *Paradicsomi Mulatság.* H. n., 1690 (RMK I 1400.)

7. *Magyar Oskola.* Kolozsvár, 1695 (RMK I 1473.)

8. [temetési prédikáció malomvizi Kendeffi János felett] In: Utolso
Tisztesseg ... Kolozsvár, 1697 (RMK I 1506.)

Családi viszonyok: F: Paksi (Paxi) Panna

Gy: Mária / sz. 1670. jún.-?

Bibliográfia: BOD 309–310., CSERNÁK 1960 315–320., MAGYARÓSI 124.,
NAGYR 333–354., PÁLFI 268–269., PETRI VI 572., PROT-1 7.,
PROT-2 11., RMKT XVII/11 750–752., SZINNYEI IX 606–609.,
ZOVLEX 615., ZSIGMOND 2007 402., ZSIGMOND 2020-A
324–325.

Az egyik leghányatottabb életű lelkipásztor, aki csak néhány esztendei zilahi szolgálata révén kötődik a Szilágysághoz. Debreceni stúdiumai végeztével Németalföldön peregrinált, Utrechtben respondeált a Római levéllel kapcsolatos vitán, valamint verssel köszöntötte Liszcai P. Andrást. Következő állomásáról, Groningenből hazatérve Tornán lesz lelkipásztor, ahonnan 1671 tavaszán a vallásüldözés következtében menekülni volt kénytelen, melynek történetét maga írta meg a *Martyrok Coronája* függeléként (KEMÉNY 359–365.). Némi debreceni kitérővel érkezett Zilahra 1672 augusztusában, ahol a Kézdivásárhelyi Matkó István eltávozásával megüresedett első lelkészi állást foglalta el. Itteni ténykedéséről semmilyen információval nem rendelkezünk, s meglehetősen korai, 1675-ben történt távozásának okát sem ismerjük. Helyébe barátja, a Mária leányára hosszú időn át gondot viselő **Felvinczi Sándor** érkezik (annak néhány év múlva bekövetkezett halálakor Szőnyi egyike a temetés igehirdetőinek). További szolgálati helyek következnek nagy változatosságban: a Hajdúságtól a Székelyföldre terjedően, jellemző módon mindenhol csupán néhány évet eltöltve. Ezek sorozatában egyetlen esetben ismerjük a távozás konkrét okát: a kolozsvári hóstáti gyülekezetből való, fegyelmi úton történt eltávolítását a levéltári források tanúsága szerint valójában a népszerűségét megirigylő városbeli szolgatársainak áskálódása eredményezte (SIPOS 2012-C 109–125.). Élete végén a szatmári várban húzta meg magát a Rákóczi-szabadságharc eseményei elől, az ekkor dúló pestisjárványnak esett áldozatául. Mozgalmas élete ellenére igen termékeny szerző volt, puritánus szellemiségű művei között találunk mártírológiai munkát, úti imádságoskönyvet és halotti beszédeket, valamint korát megelőző, hangoztató módszert alkalmazó ábécéskönyvet is (FÖLDES 400–402., PÁSTHY 13–15., PETRŐCZI 2018 191–198., SZŐNYI NAGY 1695 587–604.). Ezek mellett néhány üdvözlő és gyászverse is ismert (RMKT XVII/11 34.), valamint egyes munkái kéziratban maradtak (*Örök élet koronája*, *Tizenkét csillagok koronája*). Egy neki ajándékozott disputáció később **Miskolczi Csulyak Gáspár** egyik kolligátumának része lesz (CSORBA 2015 213.).

92. Tasnádi Hajas István / Thasladius, Thasnadi, H. Thasnadinus

(Tasnád, 1602 – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1627. jún. 9. (DEBRKOLL I 901.)

K: Odera-Frankfurt / ss: 1629, Leiden / ss: 1630. ápr. 4., London / 1631, Franeker / ss: 1632. jún. 23. (BOZZAY-LADÁNYI 83. 2551., GÖMÖRI 2005 189., SZABÓ-TONK 2614., SZÖGI 2011 462.)

Ordináció: Aranyosmeggyes / 1635. nov. 18., bagaméri közzsinat (TTREKZSI 143.)

Szolgálati helyek: Nagybánya: 1633–[1634] (rektor), Aranyosmeggyes: 1635–1642, Zilah: 1642–1646 (első lelkész), Giródtótfalu: [1648–1650]

Viselt tisztség: főjegyző (nagybányai traktus)

Művek: *Disputatio Theologica De Æterna Dei Prædestinatione*. Leiden, 1632 (RMK III 1484.).

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 609., PROT-1 5., PROT-2 9., THURZÓ 25., ZSIGMOND 2007 404., ZSIGMOND 2020-A 319., ZSIGMOND 2020-B 60–61.

Neve tasnádi származását sejteti. Debreceni tanulmányait követően hosszabb peregrinációra indult, összesen négy egyetemen fordult meg. 1632-ben Leidenben jelent meg egy, az eleve elrendelésről folytatott disputációja, valamint verssel köszöntötte két diák-társát, Tölczéki Mihályt (RMK III 1485.) és Tállyai Z. Mártont (RMK III. 1503.). Hazatérése után 1633 végén a Schola Rivulina rektori tisztét foglalja el, korábbi nagybányai kötődésére utal, hogy 1629-ben a városi tanácstól igényelt anyagi támogatást hazatéréséhez (THURZÓ 131.), ami végül csak néhány évvel később történt meg. 1635. nov. 14-én ingremiáltak az apai parciálison, mint aranyosmeggyesi lelkészt (PROT-NB-1 153.), néhány nappal ordinálása előtt. Lelkipásztorként is a traktusban marad egy ideig, egy évszám nélküli utalás szerint főjegyzői hivatalt is viselt (PROT-NB-2 718.), majd négy évig a zilahi első lelkészséget tölti be. Tagja volt a szilágyi traktust képviselő küldöttségnek a szatmárnémeti nemzeti zsinaton (DEBRECENI 301.). Itt utóda az a **Tótfalusi P. István** lesz, aki maga is Bányán rektorkodott, nem sokkal Tasnádi után. Zilahról visszatér a nagybányai egyházmegyébe, két peregrinus diák disputációinak ajánlásaiban giródtótfalusi lelkészként szerepel (RMK III 1703. 1706. 1747.).

93. Teremi András /

(?, ? – Szilágyzovány, 1774)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1737. dec. 17. (KOLOZSVÁRI 1254., TÖRÖK 1906 33.)

K: Franeker / ss: 1749. szept. 27. (BOZZAY-LADÁNYI 1035., SZABÓ-SZÖGI 4037., VDGRAAF 75. 241.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Visk: ?–? (rektor), Szilágyzovány: 1754–1774†

Viselt tisztség: assessor / [1761]–1774†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: nincs adatunk

Gy: Júlia / sz. 1756, tem. 1786. okt. 1.

Bibliográfia: IKAFALVI 183^v., PETRI V 466. VI 622., PROT-1 515. 645., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 408.

Erdélyi származású, családi körülményei ismeretlenek. Kolozsvári diákoskodása alatt assessori hivatalt viselt, 1747-ben több diáktársával együtt ő is verssel búcsúzott az elhunyt Szathmári Pap Sándor nyomdásztól (JAKAB 131.). Adatok hiányában nem eldönthető, hogy Visken peregrinációját megelőzően vagy hazatérve lesz rektor. Utóbbi mellett szól, hogy hazatérése után csak 1754-ben ingremiálják a szilágyi traktusba, ahol végig egyetlen helyen, Zoványon szolgál. 1774 elején még egy válási ügyben tesz jelentést a parciálisnak (PROT-1 647.), de vélhetőleg még ugyanebben az évben el is halálozott, mivel 1775 januárjában a vizitációs jegyzőkönyv már elhunytként említi (VIZITJKV R1 163^r). Bár ekkor felmerült a lehetősége, hogy a szintén akadémita Takáts Jánost hívják meg a helyébe, végül veje, a Goroszlón szolgáló **Dombi János** lett az utóda.

94. Tétsi Dániel /

(?, 1712 k. – Szilágyosmlyó, 1758/9)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1725. máj. 8. (TONK 1765.)

K: Odera-Frankfurt / ss: 1739. ápr. 11. (TAR 436., SZABÓ-SZÖGI 4062.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szilágybagos: 1745–1749, Szilágyosmlyó: 1749–1758/9†

Viselt tisztség: assessor / főjegyző / 1758–?

Művek: 1. *Lapides Jos. 4, 7-20. ... monumenti 1. Reg. 18. 31. 32. via transitus Israelis per Jordanem et introitus in Canaan, allegorici, fideles per portam arctam ...*, Odera-Frankfurt, 1741 (Pettyéni Gyöngyösi Pállal közösen, RMK III/XVIII 526.)

2. *Tisztelet oszlop, melyet ... Balogh Zsigmond ... Köntzei Borbára
aszszonnyal való házassági öszve köttetéseknék emlékezetekre emelt.*
Kolozsvár, 1755 u. (PAVERCSIK 520.)

Családi viszonyok: F: Ilosvai Klára (?)

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 623., PROT-2 15. 36., ZSIGMOND 2007 409.

Származása homályban áll, elsőként a vásárhelyi kollégiumban tűnik fel, a matrikula bejegyzése szerint a poesis osztály præceptora volt. Gróf Teleki Sándor alumnusként ment külföldi tanulmányújtjára, fennmaradt egy 1740. március 24-én kelt, patrónusának írt levele (ADATTÁR VI 326.). Disputációja mellett két üdvözlő verséről tudunk (RMK III/XVIII 524. 525.). A bagosi egyház vegyes jegyzőkönyvének lelkésznévsora szerint hazatérése után rögtön a Szilágyságban kezdi meg lelkési szolgálatát: „15te. Die 1ma. May 1745. Introducáltatik Eklésiánkban Tisz[te]ll[ete]s Técsi Dániel Uram ö k[e]g[ye]lme Újj Academicus Déaki állapotból, M[éltósá]gos Báró és Fő Ispán T[e]k[in]t[e]t[e]s és N[agysá]gos Losonczi Bánffy László Úr ö N[agysá]ga Pátrocinomából, kjis Salutálá Ekl[ési]ánkat Die 2da Maj: Lakék ö k[e]g[ye]lme nálunk négy esztendökig innen p[ro]movealt[a]ték az Somlyai Eklésiában maradván ö k[e]g[ye]lme mellett Sch[ola]: Mesterül felüill irt Vervölgy Uram.” (ZSIGMOND 2022 109–110.). A szilágysomlyói templom falába helyezett, kopottsága okán nehezen olvasható epitáfiuma szerint egy évtizedes itteni szolgálatában, negyvenhat esztendő korában hunyt el: „NÉHAI TISZTELETES TUDOS TÉTSI DÁNIEL URAM A SOMLYAI REF. EKLESIA-NAK KEVÉS HIJÁN TIZ ESZTENDÖKIG HÜSÉGES LELKI PÁSZTORA E KÖ ALATT HAGYTA TESTÉNEK LEROMLOTT SÁTORÁT MIDÖN AZ Ö LELKÉRE NÉZVE URÁNAK ÖRÖMÉBE BEMENT ÉLETÉNEK NEGYVENHATODIK ESZTENDEJÉBEN, MINEK EMLÉKEZETÉRE EMELTE E KÖVET SZERELMES SZIVÜ HITVESE ... ILOSVAI[?] KLÁ[RA]...”. Mivel **Zoványi P. György** 1758 elején történt elhunya után fia, **Zoványi József** lépett elő esperessé, így rövid ideig, nemsokára bekövetkező haláláig Técsi viselte a főjegyzői tisztséget.

95. Tótfalusi P. István / Thotfalusi, Tot-faluschi

(Tótfalu-?, 1608 – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1629. ápr. 8. (DEBRKOLL I 967.)

K: Leiden / ss: 1635. máj. 21., Franeker / ss: 1636. okt. 3.

(BOZZAY–LADÁNYI 109. 2596., SZABÓ–TONK 2626.)

Ordináció: Felsőmizstótfalu / 1638. jún. 6., nagybányai közzsinat (TTREKZSI 147.)

Szolgálati helyek: Nagybánya: 1637–1638 (rektor), Felsőmisztótfalu: 1638–?,
Magyarberkesz: 1645–1646, Zilah: 1646–1659 (első lelkész),
Huszt: 1659–?

Viselt tisztség: esperes / 1650–1659

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 646., PROT-1 5., PROT-2 9., PROT-NB-1 176/A.,
ZSIGMOND 2007 417., ZSIGMOND 2020-A 319.

Neve és egyes szolgálati állomásai a Nagybánya szomszédságában levő valamelyik (Alsó-, Felső- vagy Giród-) Tótfaluból való származására utal, az egyik forrásban születési helyeként feltüntetett Sásony (Winden am See, jelenleg Ausztriában) véleményem szerint téves. Vélhetőleg lelkési családból származott. Peregrinációja során kinyomtatott vitatkozásáról nincs tudomásunk, csupán egyik leideni diáktársa, Szócs János disputációja ajánlásában szerepel, és itt találjuk a később szintén Zilahon szolgált **Szalárdi Mihály** nevét is (RMK III 1515.). Hazatérése után, néhány évvel **Tasnádi Hajas István** rektorkodását követően, maga is a Schola Rivulina élére került (PROT-NB-1 167/B., THURZÓ 25.), majd egy ideig lelkési szolgálatát is a bányai traktusban végezte. 1646-ban épp a Giródtótfaluba távozó Tasnádi helyébe lépve foglalta el a zilahi eklézsia első lelkési állását. 1650-ben bekövetkezett esperessé való megválasztása talán nem volt előzmény nélküli, esetleges (de nem dokumentált) főjegyzősége a hiányos nótáriusi névsor alapján nem zárható ki. 1657-ben még elutasítja a nagybányaiak meghívását (KATONA 244.), de két év múlva Husztra távozik. Életének további szakaszáról nincsenek adataink.

96. Udvarhelyi Barta Tamás / B. Uduarheli Szilaginus, Barta Udvarhelinus
(Szamosudvarhely-?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Wittenberg / ss: 1601. jún. 4., Görlitz / ss: 1602. máj. 31.
(SZABÓ-TONK 2744., SZÖGI 2011 3875. 5192. 5196.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Szürte: 1605–1606, Csenger: 1614–1615, Monó: [1620]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Disputatio III. De natura et causis rerum naturalium.* In: Gregor Horstius: *Institutionum logicarum libri duo.* Wittenberg, 1608.
2. *Disputatio physica in genere.* Wittenberg, 1603.
3. *Theorematum metaphysicorum exercitatio quarta.* Wittenberg, 1603.

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: SZABÓA 277–278.

Szilágysági származású, nevéből következtetve Szamosudvarhelyen születhetett. A wittenbergi magyar coetussal való konfliktusa miatt az anyakönyvből törölték a nevét. 1602-ben Görnitzben írt be Miskolczi Csulyak István emlékkönyvébe (JAKÓ 1971 66.). Három disputációja jelent meg nyomtatásban, 1603 őszén történt hazaindulásakor tanárai és barátai köszöntötték. A Szilágyságban való szolgálatáról csupán egyetlen említésből értesülünk: az 1620. nov. 18-i parciálisan reverzálist írt alá (PROT-1 74.). További sorsa ismeretlen.

97. Vajasdi Mihály / Wajasdi

(Németi, ? – Zilah, 1769. szept. 22.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1726. jan. 23. (KOLOZSVÁRI 976., TÖRÖK 1906 26.)

K: Franeker / ss: 1740 (BOZZAY-LADÁNYI 960., SZABÓ-SZÖGI 4211., VDGRAAF 72. 242.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Zilah: 1735–1738 (rektor), Németi: 1742–?, Zilah: 1744–1769† (1758-ig másodlelkész)

Viselt tisztség: assessor /

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Sebess Erzsébet

Gy: 1. József / ker. 1762. máj. 9.

2. Benjámin / ker. 1764. nov. 1.

Bibliográfia: PETRI VI 683., PROT-2 15., ZSIGMOND 2007 429., ZSIGMOND 2020-A 341–342.

Németi származású, kolozsvári diákoskodását követően kerül első ízben Zilahra, akkor még rektorként, majd vélhetőleg peregrinációjából is ugyanide tér vissza, s csak ideiglenes jelleggel innen rendelték Németibe, a pestisben elhalt Vásárhelyi György helyére, szolgálati idejének kitöltésére (KISSK 825–826.). Visszatérve, **Zoványi P. György** mellett volt másodpap, majd annak elhalálása után előlép első lelkésszé, ez a gyakorlat a továbbiakban állandósul az utódok esetében is. 1758-tól ő kezdi el vezetni az anyakönyveket. Felesége, Sebess Erzsébet egy ma is meglévő patyolat keszkenőt ajándékozott az úrasztalára (BAJUSZ-LAKÓNÉ 124.).

98. Váci Sutoris Péter / Sutoris Vaczi, Vaci, Vatzi

(?, ? –?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1607. dec. 20. (DEBRKOLL I 360.)

K: Heidelberg / ss: 1614. jún. 17. (SZABÓ-TONK 2315., SZÖGI 2001 838.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Gyulafehérvár: ?-? (præceptor), Dés: [1622–1624], Zilah: [1631] –1635 k.

Viselt tisztség: esperes / 1623–1625 (dési traktus)

Művek: 1. *Disputatio Theologica De Filii Dei Genuina Naturali Et Essentiali Divinitate, Opposita Erroribus Samosatenianorum, ac Arrianorum huius temporis.* Heidelberg, 1615 (RMK III 1153.)

2. *De peccato, eiusque causa et effectu.* Heidelberg, 1620 (RMK III 6089.)

3. *De Deo et sancta Trinitate.* Heidelberg, 1620 (PAREUS)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: HELTAI 1982 341., PETRI VI 705., PROT-1 4., PROT-2 8., SZINNYEI XIV 715–716., ZSIGMOND 2007 433., ZSIGMOND 2020-A 315–316.

Ismeretlen származású, debreceni iskolaéveit követően Bethlen Gábor alumnusaként keresi fel a heidelbergi akadémiát. Disputációi mellett több, diáktársaihoz írott üdvözlő verse is fennmaradt (RMK III 1151. 1154.). Hazatérése után feltehetően a gyulafehérvári iskolába rendelik præceptornak (HEREPEI 1965-B 173.), majd Désen lesz lelkipásztor és a traktus esperese (KISSI 144.). 1622-ben tagja volt a Milotai Nyilas István *Speculum Trinitatis* című munkáját elbíráló bizottságnak. Zilahra egykori diáktársa, **Keresszegi Herman István** Debrecenbe való elmenetele után érkezett, talán kapcsolatuk is szerepet játszott idejövételében. Ebbéli minőségében először az 1631. szeptember 7-i bátori zsinaton említik, a jelesebb résztvevők között (TTREKZSI 122.). Ő az, akinek a neve mellett először jelenik meg a *primarius pastor* megnevezés. Itteni szolgálata 1635-ig tarthatott, ugyanis utódja, **Jenei G. István** ebben az évben lépett a helyére. Halálának ideje és helye ismeretlen, csak annyit tudunk, hogy valamilyen harcban vesztette életét: „*In bello se modeste sereno vite finem imposuit.*” (HELTAI 1982 341.). Nem tévesztendő össze a korábban szintén Heidelbergben tanult, majd 1613-ban elhunyt Váczy T. Péterrel.

99. Vándza Mihály / Vándsza, Vántza, Wándza

(Szilágyperecsen, ? – Somlyóújlak, 1818. okt. ?.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1766. ápr. 24. (KOLOZSVÁRI 2012., TÖRÖK 1906 52.)

K: Utrecht / ss: 1777 (BOZZAY-LADÁNYI 1852., SZABÓ-SZÖGI 4342., VDGRAAF 85. 242.)

Ordináció: nincs megnevezve / 1777. szept. 10., Debrecen (TÓTHS II 32.)

Szolgálati helyek: Szilágyperecsen: 1778–1790, Doba: 1790–1792, Varsolc: 1792–1801, Somlyóújlak: 1801–1818†

Viselt tisztség: assessor / [1793]–1818†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Viski Zsuzsanna

Gy: 1. Zsuzsanna / sz. 1780. ápr. 16.

2. Mihály / sz. 1781. okt. 12.

3. Sámuel / sz. 1783. okt. 19.

4. József / sz. 1785. okt. 20.

5. Dániel / sz. 1788. jan. 28.

6. Mária

7. Anna

8. Sára

Bibliográfia: PETRI VI 706., PROT-2 17., VERRASZTÓ 32–34., ZSIGMOND 2007 434.

A napjainkig létező Váncza család felmenői Kővár vidéki román kisnemesek voltak. Váncza Jónás gyalogpuskás katonát hét fiával együtt 1638. április 20-án nemesítette meg I. Rákóczi György fejedelem, majd az adományozást néhány évtized múlva Apafi Mihály is megismételte. Egy 1667–68-as adóösszeírásban a nemesi előnévben is szereplő Butyászán vették számba Vantza Györgyöt, Filipet, Gergelyt és Kosztint (KEMÉNY 4^v). Ennek az ágnak a legjelesebb leszármazottja Ioan Vancea (1820–1892), görögkatolikus érsek és metropolita (SZABÓ–SZÖGI 4220.). A család másik ága a Szilágyságba kerülve elmagyarosodott, s a somkúti és perecseni előnevet használta.

A lelkipásztorrá lett Vándza Mihály fontosabb életrajzi adatainak nagyobb részét a főtőnek tanult, színészként is működött, hasonnevű fia által összeállított biográfiából ismerjük (SZENDREI 380–381., Függelék/24.). Ifj. Viski János bánffyhungyadi lelkész egyik lányát vette feleségül (HEREPEI 1972 417. 420.), házasságukból nyolc gyermek született, kik közül két lány is lelkészfeleség lett: Zsuzsanna Zilahi Kele János krasznarécsei, Anna pedig Keresztes János dobai prédikátorhoz ment nőül. A Miskolcon letelepedett ifjabbik Vándza Mihály leszármazottai közül került ki a múlt század népszerű háztartási cikkének, a Váncza-sütőpornak a feltalálója is.

A külföldi tanulmányaihoz szükséges pénzüsszeget alamizsnákból gyűjtötte össze, neve több háromszéki gyülekezet (Aldoboly, Uzon, Zabola, Papolc) számadásában is feltűnik (TÓTHL 2021 241.). Az 1800. június 17-én tartott ippi parciális zsinat jegyzőkönyve szerint: „2. *Tiszt[eletes]. Vántza Mihály Varsoltzi Prédikátor Atyánkfia panasolja, mely motskoson bántak némelly Halgatoí a' Házával, 's v. ember ganéjjal bé motkolván az Udvara ajtaját 's a' t[öbbi]. Azon motsok ki keresésére Inquisitio határoztatik.*” (PROT-3 199^v). A következő évben, március 17-én, a kémeri parciálison ismét előkerül a lelkész és a hívek közötti feszültség: „4 *Emellett Tiszt[eletes]. Vántza Mihály Varsoltzi*

Prédikátor] Atyánkfia hallatlan panaszt ad fel, tudn[iüllik]. hogy ha még is Varsoltzon marad, felégettetik, mint a fenyegető levél bizonyítja, semmi törvényes okot a változtatásra elő nem adván. Mely fenyegetőzés minekelőtte véghez menne, a Tit[ula]t[u]s Inspector Curatoratus Uraság kérettetik, hogy az I[nstans]nak külső Magistratus előtt ezen két rendbéli ügyeket fojtatni ne terheltelessék” (PROT-3 203^v). Bizonyára ennek következtében távozott Somlyóújlakra a szolgálati év leteltével, ahol a leghosszabb ideig szolgált, 1818-ban bekövetkezett haláláig.

100. Váradi János / Varadi

(Kolozsvár-?, ? – Varsolc, 1770 u.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár-? (KOLOZSVÁRI 952.)

K: Utrecht-? / 1733, Franeker-? / 1736 (BOZZAY-LADÁNYI 931. 1582.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Ráton: ?-?, Egrespatak: 1763–1764, Bősháza: 1764–[1765], Ráton: 1769–1770

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 708., PROT-2 16., VIZITJKV R1 20^v. 45^v. 66^f. 102^r., ZSIGMOND 2007 435.

Rendkívül keveset tudunk róla, egyéb személyes adatai mellett külföldi tanulmányainak helye sem azonosítható megnyugtatóan, az Adattárba való felvételét egyedül az indokolja, hogy a vizitációs jegyzőkönyvekben következetesen *Clarissimus*ként említik. A traktusba való ingremiálásának pontos időpontja sem ismert, a szomszédos nevek alapján kikövetkeztethetően erre 1750 táján kerülhetett sor. Amennyiben azt feltételezzük, hogy már fungens lelkészként más egyházmegyéből jött át a Szilágyságba, vélhetőleg azonos lehet azzal a Váradi Jánossal, aki kolozsvári diákként Németalföldön tanult, 1733-tól Utrechtben, 1736-tól pedig Franekerben. Petri Mór szerint eklézsia nélkül halt meg, ennek nem mond ellent, hogy a traktuális lelkész névsor Varsolcot nevezi meg elhalálzásának helyeként, ugyanis az itteni papi névsor 1760-tól folyamatosnak tekinthető, Váradit nem tudjuk beleilleszteni.

101. Vári V. István / Vari, Váári, V. Varinus, V. Wari

(?, ? – ?, ?)

Tanulmányok: B: Debrecen / ss: 1639. aug. 19. (DEBRKOLL I 1281.)

K: Utrecht / 1649, Leiden / ss: [1650. ápr. 2.], Franeker / ss:
1650. ápr. 20. (BOZZAY-LADÁNYI 292. 1285.)

Ordináció: Kémer / 1652. jún. 2., váradi közzsinat (TTREKZSI 180.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1646–1648 (rektor), Kémer: 1652–[1656], Monó:
[1664 k.], Sonkád-?: [1667]

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: 1. *Loci de Providentia Dei Disput. I. II. & III.* Franeker, 1650 (RMK III
1750.)

2. *Disputatio Theologica, De Viribus Liberi Arbitrii humani.* Leiden,
1650 (RMK III 1753.)

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH-1 73.

A zilahi iskola matrikulájának rektori névsora vele kezdődik, s bár itt kolozsvári diákként említik (ALBUM-ZILAH-1 23.), hihetőbb, hogy Debrecenben tanult. Mányoki István egyik disputációjának címzettjei között még rektorként szerepel (Leiden, 1648. RMK III 1705.). Nemsokára maga is ugyanitt folytatja tanulmányait, 1650-ben megjelent vitatkozásának ajánlása is debreceni kötődésére utal. Emellett művét **Tótfalusi P. István** zilahi prédikátornak is címezte, bizonyosan közös szolgálati helyük okán. Az itt említett Vári Miklós beregi lelkészről feltételezhető, hogy családtagja (apja vagy testvére?) lehetett. A szilágyi traktus matrikuláiban nem szerepel a neve, 1652-es kémeri ordinációja mellett még csak annyit tudunk róla, hogy 1656-ban is ugyanitt fungált, Szentmihályi P. Gergely debreceni diák disputációjának egyik címzettje lévén (RMNY 2677.). Vélhetőleg ugyanőt említik 1664-ben monói lelkészként, aki akkortájt fogságba esett feleségét nagy összegben váltotta ki a törököktől (TTREKZSI 229.). Életének folytatása homályban áll, a későbbi adatok vélhetőleg két hasonló nevű személy között oszlanak meg. 1667-ben Sonkádon és Berenden is említenek egy-egy ilyen nevű lelképásztort (HEREPEI 1943 28., ZOVÁNYI 1929 88.).

102. Veress Benjámín / Veres, Weress

(?, ? – Ipp, 1809)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1764. jan. 23. (KOLOZSVÁRI 1966., TÖRÖK
1906 52.)

K: Franeker / ss: 1775. szept. 28. (BOZZAY-LADÁNYI 1186.,
SZABÓ-SZÖGI 4406., VDGRAAF 85. 242.)

Ordináció: Ipp / 1778. aug. – debreceni superintendentialis gyűlés (ΤΟΤΗΣ II 191.)

Szolgálati helyek: Zilah: 1772–1774 (rektor), Ipp: 1778–1809†

Viselt tisztség: assessor / [1788]–1809†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Veres Erzsébet / e: 1779. ápr. 6.

Gy: 1. Benjámín / ker. 1782. jan. 10.

2. József / ker. 1785. júl. 24.

3. Julianna / ker. 1787. okt. 27., †1821. márc. 11.

4. Mária / ker. 1791. szept., †180. márc. 12.

5. Sámuel / ker. 1793. aug. 4.

Bibliográfia: ALBUM-ZILAH-1 26. 115., PETRI VI 726., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 441.

Vélhetőleg szilágysági származású, anyai ágon legalábbis a borzási és szilagybagosi Fodor család leszármazottja. Anyja, Fodor Borbála 1804-ben, 82 esztendőskorában hunyt el (BAÁN 151.). Fennmaradt egy kéziratos kolligátuma, melyet 1769-ben kolozsvári diákként készített (BÖRZSÖNYI 1528.). Peregrinációját követően folyamatosan a szilágyi traktusban, az ippi gyülekezetben szolgált, haláláig. Ő kezdte el vezetni az egyházközség első vegyes anyakönyvét. 1806-ban egyike volt a megüresedett esperesi tisztség várományosainak, amelyet végül nem ő, hanem **Dombi János** nyert el (PROT-3 266').

103. Veress György / Veres, Weress

(Keszzi-?, ? – Kémer, 1865)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: Göttingen / ss: 1816. okt. 22. (SZABÓ-SZÖGI 4253., SZÖGI 2001 3887.)

Ordináció: Kémer / 1818., dési zsinat (FŐKONZLT)

Szolgálati helyek: Kémer: 1814–1816 (rektor), Kémer: 1817–1865†

Viselt tisztség: assessor / 1831–[1834]

Művek: 1. *Az ember' érdemének mértéke meghatározva egy halotti beszédben...* (gyászbeszéd Laskai Sámuel felett). Kolozsvár, 1828. 3–27.

2. *Néhány gondolatdarabok az Emberről.* In: NT 1834/21. 335–338.

3. *Mit, és hogy kell dolgozni a' Haza' és Nemzet' javára?* In: EPT III. Szerk. Salamon József. Kolozsvár, 1834. 95–109.

4. *Agenda. Házassági hit-letételkor.* In: EPT III. Szerk. Salamon József. Kolozsvár, 1834. 170–175.

5. *Alkalmi beszéd. A' közelebbi földingáskor.* In: EPT IV. Szerk. Salamon József. Kolozsvár, 1835. 143–151.
6. *Fársángi egyházi beszéd, a' megfontolt lépés' nyereségéről* In: EPT IX. Szerk. Salamon József. Kolozsvár, 1839. 85–106.
7. *Értelmes Gazda.* In: Mentor. Erdélyi népkönyv. Közhasznu ismeretek tára a' honi szorgalom, 's értelmesedés előmozdítására. Szerk. Nagy Ferenc. Kolozsvár, 1842. 213–222.
8. *Igénytelen nézetek.* In: MJ 1843/72. 73. 285–286. 289.
9. *Messze van-e még Magyarhonban a' protestansok' egyesülésök' ideje?* In: PEIL II. 1843/51. 613–616.
10. *Pap és polgár, vallás és status.* In: PEIL IV. 1845/40. 937–943.

Családi viszonyok: F: Baló Eszter / e: 1821. okt. 20.

Gy: nincs adatunk

Bibliográfia: PETRI VI 726., PROT-2 19., SZINNYEI XIV 1102-1103., ZSIGMOND 2007 443.

Származását csupán az egyetemi matrikula bejegyzése említi („*aus Keszi*”), amely feltehetően a Szatmár megyei Keszit jelöli. Belföldi tanulmányainak színhelyét nem sikerült azonosítanunk. Kétévi kémeri rektorkodását követően peregrinált, majd visszatért korábbi szolgálati helyére, ahol folyamatosan szolgált nyugalomba vonulásáig, majd nemsokára elhunyt. Feleségétől elvált, aki később a lecsméri lelkészhez ment feleségül, ő maga nem nősült újra. 1847-ben az egészségi okok miatt esperesi tisztségéből visszavonuló **Kovács Ferenc** őt szerette volna megválasztatni hivatali utódjául, de akarata nem teljesült (N. N. 1847 377.). 511 kötetet adományozott a zilahi kollégium könyvtárának (KINCS CCXXV.). Több sajtóterméknek is előfizetője volt: *Klio*, *Magyar Kurir*, *Nemzeti Társalkodó* (MÁRTON 17.). Jó igehirdetőként, tehetséges tollforgatóként tartották számon, egyházi és világi tárgyú írásai főként különféle periodikákban (*Mult és Jelen*, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*) jelentek meg. Egyik kiadott prédikációjának értékelése szerint: „*Az ötödik beszédnek »a Házasságról«, írója a' Társalkodó lapjaiban ismeretes Veress György kémeri lelkész, egy könnyedén mozgó ész sok élet és dologismerettel, popularitást jó izléssel, 's csinos nyelvvel párosító, ki a' IXik füzet' írói közt, ref. véleménye szerint, írói pályára talán legtöbb hivatással, 's a' nyelvben legnagyobb jártassággal látta-tik birni.*” (NAGYF 126–127.). Feljegyezték róla, hogy állandóan papi öltözéket viselt (NÉVSOR 1943 / KÉMER).

104. Veszprémi P. István / Veszpremi, Weszpremi

(?, ? – Szilágyperecsen, ?)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (KOLOZSVÁRI 390., TÖRÖK 1906 10.)

K: Franeker / ss: 1691, Leiden / ss: 1691. okt. 20., Utrecht /

ss: 1693 (BOZZAY-LADÁNYI 523. 1437. 2290., SZABÓ-TONK 2698., VDGRAAF 56. 243.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Nyárádszentbenedek-?: [1697], Lécfalva: ?-?, Kézdivásár-

hely: ?-?, Csenger: [1705], Hadad: 1713-?, Magyarkecel:

[1719-1720], Lázári: 1720-?, Varsolc: [1725-1728],

Menyő: 1732-1733, Szilágyperecsen: 1739-?

Viselt tisztség: aljegyző / [172]

Művek: *Disputatio Theologica De Arbore scientiæ boni & mali*. Utrecht, 1693

(RMK III 3830.)

Családi viszonyok: F: Pápai Páriz Borbála

Gy: Julianna

Bibliográfia: KISSK 249., PETRI VI 735., PROT-2 14., SZINNYEI XIV 1545.,

WOLF 153., ZOVLEX 687., ZSIGMOND 2007 444.

Veszprémi István erdélyi püspök fia. Kolozsvári tanulmányai alatt köztanítóságot is viselt. Első szolgálati helye talán [Nyárádszent-?]benedek, az 1697 júniusában ismeretlen helyett tartott generális zsinat egyik kijelölt ígehirdetőjeként említik (ERZSI I 377.). Hermányi Dienes József anekdotagyűjteménye szerint tehetséges szónok volt, de izákossága miatt gyakran kellett szolgálati helyet változtatnia. „*A' Fija István hasonló részeges vala; de jára akadémiákon, és Witi[chi]us Praesessége alatt disputala de Arbore Scientiæ boni et mali 's talán azt ítélte, hogy szöllő volt az a' Fa. Erdélyben atya tekintetéért szép Ekklesiákban lakott, eloquens lévén kedvessége volt. Völt Léczfalvi Pap is, és ott egész Papi köntöst csináltattak nékie; de hijába. K[ézd]i Vásárhelyen a' Vásárnapokon soha sem vala elég, ha benn dösöl vala, hanem sibi similisekkel künn is bajtogatják vala a' veres csúprot. [...] Maga Veszprémi István igen sokáig élt a' Szilágiban, 's minden károlta benne a' részegséget.*” Pápai Páriz Ferenc egyik lányát vette feleségül (MAKKAI 19.), gyermekeik közül egyedül Jucit ismerjük név szerint (HERMÁNYI 383–384.). Lázári papsága idején Spinoza és a panteizmus követője volt. A Kraszna vármegyei sóösszeírások alapján készült adattárban szereplő dátum alapján goroszlói szolgálata, de legalábbis annak időpontja megkérdőjelezhető (WOLF 152.). Nyomatásban megjelent disputációján kívül még néhány üdvözlő és gyászversét ismerjük (RMK 3728.).

- 105. Veég József / Vég, Végh, Véeq, Wéeq**
(Désháza, 1749 k. – Magyarkecel, 1816. okt. 17.)
Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1769. dec. 8. (KOLOZSVÁRI 2108., TÖRÖK 1906 55.)
K: Odera-Frankfurt / ss: 1783. nov. 19. (TAR 563., SZABÓ-SZÖGI 4367.)
Ordináció: Szilágykövesd / 1787. okt. 8., Debrecen (JKV-TT-5 115.)
Szolgálati helyek: Kraszna: 1778–1783 (rektor), Szilágykövesd: 1785–1788, Lecsmér: 1788–1792, Szilágypercse: 1792–1809, Magyarkecel: 1809–1816†
Viselt tisztség: nincs adatunk
Művek: nincs adatunk
Családi viszonyok: F: Gyulai Lídia / tem: 1837. ápr. 26.
Gy: 1. Katalin
2. József
3. Lídia / sz: 1788. aug.
4. Terézia / sz: 1790. nov. 15., †1791. ápr. 16.
Bibliográfia: NÉVKÖNYV 1876 25. 26., NÉVSOR 1943 / LECSMÉR, PETRI VI 738., PROT-2 17., SZATHMÁRI-LEVÉL 1787 114^f., ZSIGMOND 2007 447.

Désházi kismemesi családból származott. Ő maga rektorként és lelkipásztorként egyaránt folyamatosan a szilágyi traktusban szolgált. Sógora volt Faggyas István menyője, majd magyarkeceli lelkész, esperes. Apját, Veég Andrást is Kecelen temették el, a templom északkeleti támpillérebe vésett sírfelirat szerint. Özvegye 1837-ben, 76 éves korában hunyt el Lecsméren. József fia szintén lelkész lett, viszont ő nem peregrinált, enyedi iskolaévei után apját váltotta Magyarkecelen, majd Lecsméren szolgált haláláig.

- 106. Virág Ádám / Wirag**
(Szilágyosmlyó, 1775. dec. 24. e. – Szilágyzovány, 1846. jan. 24.)
Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1792. jún. 24., Debrecen / ss: 1793. nov. 12. (DEBRKOLL II 199./800., KOLOZSVÁRI 2871., SZABÓM 1945., TÖRÖK 1906 76.)
K: Marburg / ss: 1802. júl. 5. (SZÖGI 2001 8631.)
Ordináció: nincs adatunk
Szolgálati helyek: Szalacs: 1799–1802 (rektor), Álmosd: 1803–1804 (káplán), Doba: 1804–1805, Máramarossziget: 1805–1806 (káplán, segédtanár), Szilágyzovány: 1806–1846†
Viselt tisztség: fiskális, assessor / 1818–?, aljegyző / 1831–1834, főjegyző / 1834–1846†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Tunyogi Katalin / †1823. júl. 29.

Gy: Károly / sz: 1808. febr. 1.

Bibliográfia: AKV-ZOVÁNY 113^v., NÉVKÖNYV 1876 21., NÉVSOR 1943 / Zovány, PETRI VI 751., PROT-2 18., ZSIGMOND 2007 451.

Szilágysági születésű, a somlyói keresztelési anyakönyv bejegyzése szerint apja neve Virág Mihály volt (AKV-SOMLYÓ 25^t). Rövid idejű káplánkodásait leszámítva szülőházájában szolgált haláláig. Álmosdi szolgálata alatt 1804-ben a nagylétai parciálison megfenyítették, mivel több gyülekezetbe is elígérkezett (KERESZTESI 1868 397.). Szigeten segédlelkészége mellett az itteni kollégiumban a moralis theologia segédtanára volt (BALOGH 2013 101.). Bár Zoványra való meghívását az 1806. március 18-án tartott varsolci parciálison elutasították (Függelék/18.), ennek ellenére mégis itt lett lelkész, és emellett a későbbiekben szép karriert futott be, fontos tisztségeket viselve az egyházmegye vezető testületében. Feleségével együtt a zoványi eklézsiának egy aranyozott kelyhet és néhány terítőt ajándékoztak. Hetven éves korában hunyt el, sírja a templom mellett található. Fia, Károly Debrecenben volt bölcsészhallgató (SZABÓM 1946.).

107. Viski Pál / Wiski

(Visk, ? – Szatmár, 1761)

Tanulmányok: B: Marosvásárhely / ss: 1741. okt. 29. (TONK 2085./73. 2104./74.)

K: Marburg / ss: 1746. szept. 15. (TAR 2828., SZABÓ–SZÖGI 4439.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kémer: [1751]–1756, Szatmár: 1756–1761†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: ismeretlen

Gy: Sándor / ker: 1753. jan. 2.

Bibliográfia: AKV-KÉMER 2^t–2^v., KISSK 764., PETRI VI 755., PROT-2 16., ZSIGMOND 2007 454.

Személyével kapcsolatban meglehetősen kevés információval rendelkezünk. Vélhetőleg azonos azzal a marosvásárhelyi diákkal, aki a poesis osztály praceptorja volt, majd a kollégium alumnusaként peregrinált. Szilágysági szolgálatának pontos időtartama sem ismert, mivel a traktus protokollumának lelkésznévsorában évszám nélkül szerepel. Talán Kémerre való idejövételének idejét jelzi, hogy 1751-ben ő kezdte el vezetni

az egyházközség vegyes anyakönyvét. Szatmárra való eltávozása után néhány évvel elhunyt, az egyház költségén temették el. Személye nem összetévesztendő az évtizedekkel később tevékenykedő (Gyalu, Marosvásárhely, Kibéd), irodalmi téren is próbálkozó, hasonló nevű lelkipásztorral.

108. Visnyai János / Visnyaÿ, Widonai, Wisneyi, Wisznyai

(?, ? – Magyarkecel, 1764. okt. 21.)

Tanulmányok: B: Nagyenyed / ss: 1715 (JAKÓ–JUHÁSZ 131.)

K: Marburg / ss: 1724. ápr. 14., Heidelberg / ss: 1724 (TAR
1379. 2811., SZABÓ–SZÖGI 4441.)

Ordináció: Kraszna / 1725-?, parciális zsinat (TTREKZSI 379.)

Szolgálati helyek: Kraszna: 1725–1732, Zsibó: 1732–?, Diószád: 1737–1740,
Szilágybagos: 1740–1743, Szilágyzovány: 1743–?, Ipp:
[1753], Magyarkecel: [1761]–1764

Viselt tisztség: assessor / 1735– [1761]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: Veress Éva / †1742. okt. 31.

Gy: 1. Erzsébet

2. István

3. Mária

4. Borbála / †1742. nov. 10.

5. János / sz. 1728. k.

Bibliográfia: NÉVKÖNYV 1877 4., PETRI VI 755., PROT-1 10. 420., PROT-2
14., VIZITJKV R1 15^v., ZSIGMOND 2007 455.

Erdélyi származású, enyedi diákévei után Németországba peregrinált, ahonnan hazatérve haláláig a Szilágyországban szolgált, de a jelek szerint nem mindenik állomáshelye ismert. Az egyházmegyei lelkésznévsorokban krasznai szolgálatának kezdő dátuma nem egyezik, de 1724-gyel szemben, az évi marburgi beiratkozására való tekintettel, elfogadhatóbbnak tekinthető az 1725-ös esztendő. 1732 januárjában még bizonyosan itt tartózkodik, egyik híve panaszt tesz ellene az egyházmegyénél (PROT-1 411.). Ugyanez év augusztusában feleségét a parciális zsinat paráznaságért pálcázásra ítéli (PROT-1 412–413.). Bagosi lelkészkedését így örököltette meg a helyi vegyes protokollum: „1740 Die 25. Apr[ilis] Succedála Eklésiánkban Predikátornak Tiszteletes Visnyaÿ János Ur[am] Diószádi Eklésiából tránsponáltatván Lakott ök[e]g[ye]lme ezen Eklésiában 3. Esztendőket innen tránsponál[tato]tt ö k[e]g[ye]lme az Zoványi Eklésiábann lakván ö k[e]g[ye]lme mellett Schóla Mesterül Balog Andr[ás] Deák Ur[am] és Vajna István egj esztendeig Nótabene Ezen esztendöb[en] romlék el az baglya sor fizetés az kit in A[n]no 1716 T[iszteletes]: Galambfalvi Uram[na]k igérte[ne]

k vala némelly emberek.” (ZSIGMOND 2022 108–109.). Itteni szolgálata alatt felesége és Borica nevű lánya is áldozatul esett a pestisnek (PROT-BAGOS 66^t). Feljegyezték, hogy Bagosról 1743 májusában, mindjárt az új szolgálati év kezdetén megmarasztása ellenére eltávozott Zoványra: „*nagj metamorfosis lön Eklésiánkban T[iszteletes]. Vis[nyai]. János ú[am] álbatatlan elméje s hiti[ne]k meg szegése miatt azért erről tanuljon az Eklesia jövendőbenn mivel 21 Maj költözék tollünk Zoványra hitit meg szegvén*” (ZSIGMOND 2022 109.). Magyarkeceli szolgálatának kezdete 1760-ra tehető, mivel 1764-ben úgy írták össze itteni lelkészként, mint aki öt éve fungál a gyülekezetben. Ez egyben utolsó stációját jelentette, a konskripció függelékében már szelütését említik, valamint az utódlásáról való intézkedést (NÉVSOR 1764). Ezt követően nemsokára el is halálozott, kopott, meglehetősen nehezen olvasható sírfelirata a templom délnyugati támpilléren található: „*Jövel akárki légy, jobbod felől tekints / Sírhalmomra s mást is kiket látsz, ide ints, / Vedd eszedbe s hidd el, hogy bizony senki nints / Kit halál ne [...] / Im VISNYAI JÁNOS vagyok a példája, / Ki míg éltem valék a Kristus szolgálja, / Bizatott most reám pástorsága nyája, / Ez helyben már vagyok az Halál [...] / Itt várom Jésumom, míg porom feliben / Áll, hogy felébredszsen s állasson eliben. / Hitem, mely tsak bizott elégtételiben / Jutalmát meg adgya, mondgyad te is / Ámen / A[nn]o 1 7 6 4 Die 21 8bris*”. Hasonnevű fiát az 1753-as alföldi parasztfelkelésben való részvételéért debreceni diákként tíz év kényszermunkára ítélték (DEBRKOLL I 6259., G. SZABÓ 370. 376.).

109. Zabolai István /

(Kolozsvár, ? – Selymesilosva, 1814. márc. 31. e.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1776. jún. 22. (KOLOZSVÁRI 2292., TÖRÖK 1906 61.)

K: Utrecht / ss: 1785, Duisburg / ss: 1785. jún. 20., Heidelberg / ss: 1788 (BOZZAY-LADÁNYI 1908., TAR 135. 1461., SZABÓ-SZÖGI 4485., VDGRAAF 87. 243.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kémer: 1790–1794, Selymesilosva: 1795–1814†

Viselt tisztség: assessor: [1811]

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: NÉVKÖNYV 1876 28., PETRI VI 761., PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 457.

Apja, Zabolai János a Wesselényiek jószágigazgatója volt Zsibón. 1793 decemberében a zoványiak nem marasztották meg, **Héczei Pált** kívánták a helyébe hozni, de ő a szolgálati év végéig nem volt hajlandó kiköltözni a parókiáról, és a Főkonzisztórium sem hagyja jóvá eltávolítását (Függelék/13.). Zoványról való eltávozása után vélhetőleg egy

évig vakanciában volt, ezt követően Ilosván szolgált, 1814-ben bekövetkezett haláláig. „*Martiusban. [...] 31 Prédikáltott Tiszteletes Zabolai István Ur[am] felett T[iszteletes]. Farago István Nagy és Kis Dobai Prédikátor*” (AKV-ILOVA 12^r).

110. Zajj György / Zaj, Zay

(?, 1754 – Doba, 1803/4)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1769. szept. 22. (KOLOZSVÁRI 2101., TÖRÖK 1906 55.)

K: Leiden / ss: 1779. szept. 9. (BOZZAY-LADÁNYI 3121., SZABÓ-SZÖGI 4498., VDGRAAF 86. 244.)

Ordináció: Varsolc / 1787. okt. 8., Debrecen (JKV-TT-5 115.)

Szolgálati helyek: Kraszna: ?-? (káplán), Técső: [1784]–1786, Varsolc: 1786–1792, Doba: 1792–1803/4†

Viselt tisztség: assessor / 1800–1803/4†

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: nincs adatunk

Bibliográfia: KERESZTESI 2018 238., NÉVKÖNYV 1876 28., PETRI VI 761–762., PROT-2 17., PROT-3 198^r., SZATHMÁRI-LEVÉL 1787 114^r., ZSIGMOND 2007 459.

Szilágysági származású, kolozsvári diákévei idején seniori tisztséget is viselt. Adománygyűjtő körútja rendjén 1778–79-ben számos háromszéki gyülekezetben (Aldoboly, Papolc, Lécfalva, Sepsiszentgyörgy, Kovászna) is megfordult (TÓTHL 2021 246.). Hazatérése után előbb **Szathmári Nagy István** esperes mellett Krasznan végzett kápláni szolgálatot, ahonnan Técsőre távozott. Itteni lelkészségének kezdetét nem ismerjük, ittlétére egy 1784-es dokumentum utal (BAÁN 151.), valamint az esperesi ajánlólevél szerint 1786-ban innen jött át a Szilágyságba (SZATHMÁRI-LEVÉL). Halálának pontos időpontja bizonytalan, a források alapján 1803 és 1804 legeleje is szóba jöhet, de a február 21-én kelt vizitációs jegyzőkönyvben a gyülekezet már megüresedettként szerepel (VIZITJKV R5 194^v). Bizonyosan rokonságban állt a szintén a traktusban szolgáló hasonló nevű lelkészekkel, Zajj Mihálllyal, valamint az **idősebbik** és az ifjabbik **Zajj Sámuellel**, rokonsági fokuk még tisztázásra vár.

111. Zajj Sámuel / von Zai, Zaj, Zaÿ

(?, 1749 k. – Vervölgy, 1812. ápr. 4.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / ss: 1769. szept. 22. (KOLOZSVÁRI 2101., TÖRÖK 1906 55.)

K: Odera-Frankfurt / ss: 1782. szept. 3. (TAR 561.,)

Ordináció: Doba / 1784. jún. 30., kolozsvári közzsinat (ERZSI III 205.)

Szolgalati helyek: Doba: 1784–1790, Szilágyperecsen: 1790–1792,
Szilágyzovány: 1792–1796, Lecsmér: 1796–1805, Vervölgy:
1805–1812†

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: 1. Fogarasi Sára / elv. 1791

2. Illyés Anna / tem. 1794. ápr. 18.

3. Kibédi M. Petronella / esk. 1794. nov. 8.

Gy: 1. Gábor / ker. 1792. szept. 11., tem. 1792. szept. 19.

2. László / ker. 1794. ápr. 4.

3. Pál / ker. 1795. szept. 11.

4. Eszter / sz: 1798. júl. 23.

5. Ágnes / ker: 1801. jan. 14., tem: 1803. aug. 14.

6. Anna-? (Aniska) / ker: 1803. jún. 17.

7. Zsuzsanna / ker: 1805. szept. 1.

8. Petronella / ker: 1809. jan. 9.

9. Sámuel

Bibliográfia: AKV-ZOVÁNY 23^v. 45^r. 46^v. 47^r. 86^r., NÉVSOR 1943 / LECSMÉR,
NÉVSOR 1943 / VÉRVÖLGY, PETRI VI 762., PROT-1 796.,
PROT-2 17., ZSIGMOND 2007 461.

Peregrinációját megelőző albizáló körútja során a Háromszékre (Uzon, Papolc) is eljutott (TÓTHL 2021 247.). Első feleségétől elvált, az 1791. június 21-i zilahi parciálison foglalkoznak a vagyonmegosztás kérdésével: „*Zaj Sámuel Tiszteletes Atyafi Causája annyiban amennyib[en] elvált Feleségének Jovait vissza adni tartozik elő vetett és feleletre ki adattatott*” (PROT-3 62^v.). Második házasságából megözvegyült (felesége gyermekágyi lázban halt meg), néhány hónap múlva harmadszor is megöszült. Zoványról betegségéből következő erőtlensége, halk beszéde miatt kellett eltávoznia (Függelék/15.). A vervölgyi eklézsiában az ő idejében készült a szószékkorona: „*EZ KOR[O]NA EPITETET A VERVÖLGYI N[eme]s EKL[ESI]A KÖLTSEGIN. 1808 Eszt[endőben]. Sept[ember]. 2dikán. T[iszteletes]. T[udós]. ZAJ SÁMUEL Ur Préd[ikátorságában]: Kurator N[eme]s Karsai Joseff és Egyházfiak Tyukodi János Boros Ferentz. N[eme]s Fantsikai. Lázár András Ur Majiszter Készítette*”. 1812-től a fia, ifj. Zaj Sámuel következett a helyén, ő jegyezte be a matrikulába apja elhalálozását: „*T[iszteletes]. Zaj Sámuel Vervölgyi Predicator megholt 4ta Aprilis 63 esztendő*” (AKV-VÉRVÖLGY 16^v.). Bizonyosan rokona volt két hasonló nevű kortársa, **Zaj György** és Zaj Mihály is.

112. Zilahi R. János /

(?, ? – Ráton, 1773 u.)

Tanulmányok: B: nincs adatunk

K: nincs adatunk

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Leicsmér: ?–1761, Ráton: 1761–[1766], Monó: ?–1769,

Szér: 1769–1771, Szilágyszentkirály: 1771–1773

Viselt tisztség: nincs adatunk

Művek: nincs adatunk

Családi viszonyok: F: ismeretlen

Gy: József / sz: 1763 e.

Bibliográfia: PETRI VI 769., PROT-2 17., VIZITJKV R1 13^r., ZSIGMOND 2007 474., ZSIGMOND 2014-B 10–11.

Bár külföldi tanulmányainak színhelyét nem sikerült azonosítanom, az Adattárba való felvételét az indokolja, hogy a vizitációs jegyzőkönyvekben a neve előtt következetesen ott áll a *Clarissimus* jelző. A traktuális névsor bejegyzése szerint szilágysági szolgálatát Rátonban kezdte meg 1756-ban, aminek ellentmondani látszik, hogy ott ebben az időszakban más teljesített szolgálatot. Gyakori helyváltottságainak okaként iszákossága hozható fel, s bizonyára ennek tudható be, hogy életét visszavonultságban fejezte be Rátonban.

113. Zoványi József /

(Szilágysomlyó-?, ? – Szilágycseh-?, ?)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (ZOVLEX 708.)

K: Groningen / ss: 1727 (BOZZAY–LADÁNYI 2326., SZABÓ–SZÖGI 4563., VDGRAAF 67. 244.)

Ordináció: nincs adatunk

Szolgálati helyek: Kémer: 1732–?, Szilágycseh: [1739]–1764, Zsibó: 1764–[1777]

Viselt tisztség: főjegyző / 1746–1758, esperes / 1758–1769

Művek: 1. *Utolsó kenet* (gyászbeszéd báró hadadi Wesselényi István felett).

In: Földi rövid pálylya-futásnak örökké-tartó mennyei jutalma ...
Kolozsvár, 1759.

2. *Meg ujjujt gyásznak oszlopa* (gyászbeszéd báró Kemény Polyxéna felett). In: ?? h. n., 1764.

Családi viszonyok: F: Szentgyörgyi Erzsébet

Gy: 1. György / sz: 1763 e.

2. Erzsébet

Bibliográfia: NÉVKÖNYV 1874 17–18., PETRI VI 772., PROT-2 15., SZABADI 2013 34–36., SZINNYEI XIV 1904–1905., TÓTHS II 52. 56. 88. 106., ZOVLEX 708., ZSIGMOND 2007 476.

Apja **Zoványi P. György** esperes, tiszántúli püspök, feltételezhetően annak szilágy-somlyói papsága idején születhetett. Zilahi és kolozsvári tanulmányira vonatkozóan csak közvetett utalásokkal rendelkezünk, viszont németalföldi peregrinációja pontosan adatolható. Kinyomtatott disputációjáról nincs tudomásunk. Hazatérve folyamatosan a szilágyi traktusban lelkészkedett. A családi iratok között több hozzá kapcsolható dokumentum is fennmaradt, ezekből tudjuk, hogy sokáig pereskedett a szilágycehi eklézsiaival egy általa művelésbe vett földterület eladása okán (ZSIGMOND 2011-B 699.). Esperes apja mellett főjegyzői hivatalt viselt, majd annak halála után megörökölte a seniori tisztséget. Szolgálatára esett a tiszántúli egyházkerület és az erdélyi Főkonzisztórium közötti viszony elmergesedése, amely végül odáig vezetett, hogy megfosztották esperesi tisztségétől (KÖNYVES TÓTH 1397–1398., TÓTHS II 122. passim, SZABADI 2013 34–36.). Zoványi Jenő állításával ellentétben ekkor még megmaradt aktív lelkésznek, utoljára az 1777-es zsigódi vizitáción említik. Könyvtára – magába foglalva apjának végrendeletileg ráhagyott könyveit is – a 19. század közepén rokona, Zoványi Imre orvos felajánlása folytán a zilahi kollégium bibliotékáját gyarapította (KINCS CCXXV., ZSIGMOND 2011-B 696. 700.). György nevű fia szintén prédikatori pályára lépett, aki apja támogatásának köszönhetően domidoctusként is szép karriert futott be: a vélhetőleg számára létrehozott zilahi harmadik lelkészi állásból fokozatosan előre lépve lett később az eklézsia első papja (ZSIGMOND 2020-A 342.).

114. Zoványi P. György / P. Zovanyj

(Bihar-?, ? – Zilah, 1758. febr. 16./19.)

Tanulmányok: B: Kolozsvár / (KOLOZSVÁRI 448., TÖRÖK 1906 91.)

K: Franeker / ss: 1696. aug. 25. (BOZZAY-LADÁNYI 575., SZABÓ-TONK 872., VDGRAAF 58. 244.)

Ordináció: udvari lelkész / 1698. jún. 11., nagyenyedi közzsinat

Szolgálati helyek: udvari lelkész (Bethlen család): 1699–?, Szilágy-somlyó: 1700–1715, Zilah: 1715–1758†

Viselt tisztség: főjegyző / 1708–1711, esperes / 1711–1758, egyházkerületi főjegyző / 1724–1728, püspök / 1728–1758†

Művek: 1. *Canones Ecclesiastici*. Kolozsvár, 1733.

2. *Liturgia ecclesiastica*. Kolozsvár, 1733.

3. *Mausoleum, az-az: Temetségnek új tornya...*, (temetési igehirdetés özv. báró Wesselényi Istvánné sz. gróf Bánffy Kata felett), Kolozsvár, 1734.

4. *Ramah dombja ...* (temetési igehirdetés ifj. báró Wesselényi István felett), Kolozsvár, 1749.

Családi viszonyok: F: Keresztúri Anna / †1752. júl. 8.

- Gy: 1. György
2. József
3. Krisztina
4. Mária
5. Borbála

Bibliográfia: MAGYARÓSI 33–43. 126–133., PETRI VI 771–772., PROT-1 9., PROT-2 13., SZABADI 2011 594–600., SZABADI 2013 34–36., SZILÁGYIF 1870 39–44. 54–58. 69–78., SZINNYEI XIV 1902–1903., TÓTHF 162–165., ZOVLEX 708–709., ZSIGMOND 2007 477., ZSIGMOND 2013 1–7., ZSIGMOND 2020-A 336–339. 366–371.

Életének eseményei valójában jóval kevésbé ismertek, mint amennyit a közelmúltig tudni véltünk. A dédunokájának, Zoványi Imrének tulajdonított életrajzról az utóbbi évek kutatásai kiderítették, hogy ebben a valós elemek minden reális alapot nélkülöző, legendás részletekkel keverednek. Felmerült annak is a lehetősége, hogy az eddig általánosan elfogadottnak tekintett, kivételesen magas, 101 megért életévét 88-ra kell módosítanunk, bár egyelőre még mindkét változat mellett fel lehet sorakoztatni érveket. Jelen tudásunk szerint lelkészcsaládban született: nagyapja, Zoványi P. János bihari gyülekezetekben szolgált és esperesi tisztséget is viselt. Ennek ellenére a névben feltűnő P. nem a prédikátor felmenőkre utal, sőt véleményem szerint nem is a család szilágy-zoványi származását jelöli (Pipis), hanem talán a Pirosd településsel való valamilyen, egyelőre még nem tisztázott kapcsolatát (PROT-2 186.). Bizonytalan a bihari parókián való születése, és hasonlóképpen kritikával kell kezelnünk a hányatott gyermekkoráról, valamint a későn, már felnőtt fejjel megkezdett kolozsvári tanulmányairól szóló beszámolót is. Itteni diákként 1689 és 1693 között több lelképásztor és kollégiumi professzor temetésére szerzett alkalmi verset (ZOVÁNYI 1895 84. 85. 86.), 1695-ben és 1696-ban contrascribai hivatalt viselt (HEREPEI 2004 150.). A franekeri egyetemre való beiratkozásakor magát „*Sylvano-Hungarus*”-ként nevezte meg, ami mindenképpen a család szilágysági kötődésére utal. Annak ellenére, hogy csak az életrajzból ismert, de hitelesnek tekinthető a Herman Alexander Roëll professzor által 1698. március 8-án számára kiállított bizonyító levél. Néhány nap múlva egy diáktársa album amicorumába írt bejegyzést – egyben ez a franekeri tartózkodására utaló utolsó biztos adat (ALBUM-MUILMAN). Hazatérve a biográfia szerint udvari lelkészként áll szolgálatba a Bethlen családnál, viszont az itt említett Bethlen Elek személye kérdőjeles, életrajzi adatok alapján. Kétségeimet erősíti, hogy egy 1699. január 3-án kelt, Teleki Pálhoz intézett

levelében Zoványi cegei prédikátorként nevezi meg magát (NAGYG 218.). 1700-tól Szilágysomlyón működik, itteni tevékenysége a Rákóczi-szabadságharc idejére esik, melynek során 1703-ban a mezővároson kétszer is rajta ütnek a rácok, sok kárt okozva az egyház javaiban is (HALMÁGYI 34–35., PROT-2 64.). Életrajzának utalásán kívül semmi sem bizonyítja, hogy ebben az időben a kurucok között tábori lelkészként fungált volna (ESZE 83.). A köztudatba átment 1712-vel szemben valójában csak 1715-ben kezdte meg zilahi szolgálatát, ennél fogva az 1714 novemberében történt állítólagos találkozása a városon átutazó XII. Károly svéd királlyal egyértelműen fikciónak tekinthető (ZSIGMOND 2008 57–65.). Hasonlóan megkérdőjelezhető, legalábbis erős kritikával kezelendő az a két elbeszélte epizód, amikor a templom karhatalommal történő elfoglalását, valamint a nemesség és a polgárság majdhogynem tettelegességig fajuló viszálykodását akadályozta meg határozott fellépésével (SZILÁGYIF 1870 71–72.). Magyarósi István a zilahi egyházközség történetének megírásakor számos alkalommal hivatkozott Zoványi akkor még meglévő gazdasági feljegyzéseire, innen tudjuk, hogy például részletes, évenkénti kimutatást vezetett a dézsmajövedelemről (MAGYARÓSI 21. 41. 43.) – sajnálatos módon ezek idővel elkallódtak, sem az egyházközség megmaradt levéltári anyagában, sem az állami őrizetben levő iratai között nem sikerült ezek nyomára akadnom. Az egyházközség Váradi Bibliájának előzéklapján ő kezdte el feljegyezni az ott szolgált lelkészek névsorát, közvetlen elődeinél és saját magánál a fontosabb munkálatokat is felsorolva (ZSIGMOND 2019 119–131.). Halálának pontos időpontja is bizonytalan, a források alapján 1758. február 16. és 19. is szóba jöhet (NÉVSOR-ZILAH, PROT-2 13.), valamint utolsó óráinak az életrajzban olvasható leírása is meglehetősen kétes hitelűnek tűnik a maga teátrális részleteivel (SZILÁGYIF 1870 76.). Sajátságos, hogy sem az egy hónappal később (március 19.) megtörtént temetés részleteiről (szolgálattevők, prédikációk), sem az eltemetés helyéről nem rendelkezünk semmiféle információval.

Hat évtizedre terjedő szolgálata során jelentős egyházi tisztségeket viselt, egyházmegyei és egyházkerületi szinten egyaránt. Ő volt a tiszántúli egyházkerület leghosszabb ideig hivatalban levő püspöke (1728–1758), mely tisztséget úgy töltötte be, hogy eközben folyamatosan megmaradt zilahi lelkésznek és szilágyi seniornak. A traktus sajátos jogállásából következően esperesként számos alkalommal volt kénytelen az erdélyi Főkonzisztórium támogatását igényelni, mely eljárásának racionális okai voltak

Nyomtatásban megjelent művei mellett állítólag számos egyéb műve maradt kéziratban, melyek az életrajz tudósítása szerint egy tűzvészben pusztultak el: prédikációk, a Heidelbergi Káté magyarázata, valamint naplója. Utóbbi megléte teljesen valószínűnek tűnik, az viszont egyértelmű, hogy az életíró dédunoka erre történő hivatkozásai viszont fokozott óvatossággal kezelendők, a bizonyítottan valótlan epizódok alapján. Egy másik, ismeretlen eredetű forrást használt Tóth Ferenc az általa összeállított életrajzában, amely véleményem szerint minden pontatlansága ellenére mégis épp

elnagyoltsága okán állhat közelebb a valósághoz. Ennek jellemzése egybevág az egyéb forrásokból is megismerhető képpel, amely alapján egy konzervatív, az újításokhoz bizalmatlanul viszonyuló egyházvezető képe bontakozik ki számunkra. Ennek egyik alátámasztásaként említhetjük a **Katona Imre** által Krasznán (a Szilágyságban elsőként) létrehozott presbitériummal szembeni elutasító magatartását (SIPOS 2012-D 251–256. 266–270.). Arra is találunk példát, hogy az egyházkormányzatba beleszólni próbáló világi elemmel szembeni autoriter magatartása által kiváltott feszültség a saját családjába is begyűrűzött (ZSIGMOND 2014-A 4–6.).

Zoványi családi körülményeiről és anyagi viszonyairól másolatban fennmaradt végrendeletéből értesülünk, melyben 1751-ben kimerítő részletességgel rendelkezett ingó és ingatlan vagyonáról. Felesége, az ismeretlen származású Keresztúri Anna maga is tisztes kort ért meg, ő 1752-ben távozott az élők sorából. Öt gyermekük született, akik közül az elsőszülött Krisztina lányuk a testamentum elkészültekor már nem volt életben. A hagyatkozásból arra következtethetünk, hogy két fiuk közül csak az egyik űzött szellemi foglalkozást, **Zoványi József** maga is peregrinus lelkipásztor lett, aki esperesként apja nyomdokába lépett, 1769-ben bekövetkezett eltávolításáig. Ő örökölte apja könyveit is, melyek később a zilahi református kollégium könyvtárát gyarapították (KINCS CCXXV.).

IV.2. Téves vagy bizonytalan adatok alapján peregrinusoknak tekintett lelkészek

1. Huszti László

Noha a kolozsvári diáknévsor bejegyzése peregrinációjára utal („*oras superiores salutavit*”, TÖRÖK 1906 39.), egy 1764-ben kelt jelentésből világosan kiderül, hogy bár megfordult külföldön, de ott alaposabb tanulmányokat nem folytatott („3. *Academiakon nem volt noha mehetett volna, tsak in confinii fordult meg szem szurás végett és hamar Hazza jött*”, EREL, fond: SZILTRLEV, jelzet: 48); majd a traktusba való törvénytelen bejövetele, valamint erkölcstelen életvitele miatt kizárták. Azonos lehet azzal a Huszti Lászlóval, aki nemsokára az érmelléki traktusban tűnt fel, ahol 1766 és 1786 között több gyülekezetben fungált (Bályok, Kiskereki, Margitta, Gálospetri, Értarcsa; EMÖDIA 2022 217.). 1775-ben margittai lelkészsége idején is gondok merültek fel megmarasztásával kapcsolatban, ügyét kerületi szinten is tárgyalták (TÓTHS II 170.).

2. Zilahi I. János

Esetleges külföldi tanulmányaira mindössze egyetlen ilyen irányú említés alapján lehetne következtetni: az 1666-ban kezdődő parciális zsinati jegyzőkönyvek címlapján említik ekként („... *Tempore R[everen]dissimi ac Clarissimi Viri Joannis Zilahi Senioris...*”, PROT-1 67.). Ennek alapján, valamint hitvédelmi munkájának okán korábban magam is elfogadhatónak véltem esetleges külföldi tanulmányait (ZSIGMOND 2014-B 8–9.), de mivel ordinálásakor is a domidoctusok között szerepel a kerületi névsorban, valamint a későbbi említések során, már esperesként sem áll többé neve előtt a „*Clarissimus*” formula, hihetőbb, hogy belföldi stúdiumait nem folytatta idegen országban (ZSIGMOND 2020-A 320–321.).

3. Ismeretlen

1890-ben a szilágygörcsöni templom átépítésekor a szószék előtt egy kriptát tártak fel, amely egy olyan koporsót rejtett, melyben – felirata alapján – vélhetőleg egy lelkipásztor nyugodott: P[astor et] V[erbi] D[ivini] M[inister] Ob[ui]t] A[nno] MDXCII. Ezt a hipotézist erősítik egykori igényes öltözékének fennmaradt darabjai: talárjának tizenkét zománcozott ezüst gombja, térdkötős harisnyájának bőrszalagjai. Jelenlegi tudásunk szerint nem ismerünk egyetlen Görcsönben szolgált akadémitát sem – igaz, a lelkészi névsor csak a 17. század első felétől ismert, tehát ez önmagában még nem jelent kizáró okot. Petri Mór a gyülekezet első reformátorát látja benne, a település 20. századi ismertetője viszont már egyenesen németalföldi akadémiai végzettségét említi, ami a korai évszám miatt biztosan kizárható (PETRI III 459–460. Vö. KOVÁCS KURUC 502.).

IV.3. Egyházközségi lelkésznév sorok

1. Bogdánd

Szentmihályi István: ?–1625 u.†, Szalárdi János: 1648 k., Felsőbányai István: ?–1649, **Sóváradi Mátyás: [1671]**, Szombati Ferenc: 1714–?†, Bodoki Henter Kelemen: 1729–?, Vervölgyi Pap János: ?–1744, Bátorai András: ?–1761, Angyalosi Zsigmond: 1761–[1766], Csávási V. János: [1769]–1773, mezőmadarasi Kiss György: 1773–1807, szilágysomlyai Dombi Sámuel: 1807–1813, Tétsi Mihály: 1813–1832

2. Bósháza

Nagylaki Bernát: [1610], Bagosi András: [1682 e.], Szinyi István: [1682], Debreczeni K. György: 1690–1711†, Bessenyei Bálint: 1732–?, Krasznai József: 1746 u.†, Csávási V. János: [1761], Gyórfi Ádám: 1763–1764, Benkő Ferenc: 1764, **Váradi János: 1764–[1765]**, Jósa Márton: [1769]–1770, Bessenyei Sámuel: 1770–1780, Szokolai A. Ádám: 1780–1792, Pávai K. József: 1792–1794, *Kováts Ferenc*: 1794–1795, Olosz István (1.): 1795–1799, ifj. Kibédi János: 1799–1801, zilahi Kele János (1.): 1801–1808, Olosz István (2.): 1808–1812, Körösfői Dániel: 1812–1813, Püspöki Zsigmond: 1813–1819, zilahi Kele János (2.): 1819–1826

3. Diószad

Óvári Miklós: [1623], Kecskeméti S. Gáspár: 1629–?, Uzoni Máté: [1646], Fehérvári H. István: [1652], Verési P. János: [1654], Domahidi Mihály: [1668], Papolczy Ferenc/Zsigmond: 1668–?, Porcsalmi János: [1674], Harsányi Máté: ?–1678, Zilahi Márton: 1679–?, Szentlászlai Sámuel: ?–?†, Arday Mihály: 1687–1692†, Krasznai Bertalan: 1694–?, Békési Gergely: 1703–?, Mócsi Gergely: [1711], **alsócernátoni Cseh Sámuel: [1732]**, Gyárfás Pál (1.): 1732–1735, Jenei György: 1735 u.†, **Visnyai János: 1734–1740**, Gyárfás Pál (2.): [1747]–?†, Pap Ferenc: 1749–1773, Farkas Mihály: 1773–1785†, **Duló István: 1785–1823†**

4. Doba (Kis- és Nagy-)

Szathmári István: 1607 k., Muraközi N. András: [1622], Apáczai István: [1630], Nagylaki Bernát (1.): [1632], Csehi János: ?–?, Nagylaki Bernát (2.): [1643], Szepesi N. András: 1645–?, Csehi D. Mihály: [1674], Deáki Filep János: 1675–?, Dobrai István: ?–?†, Árvai András: [1702], **Deső Mihály: [1713]–1720**, **Budai András: 1720–1721**, Mezei H. István: [1727]–?†, **Szilágyi György: 1752–1784†**, Csulak József (K.): 1774 e., **id. Zajj Sámuel: 1784–1790**, **Vándza Mihály: 1790–1792**, **Zajj György: 1792–1804†**, **Virág Ádám: 1804–1805**, Faragó István: 1805–1815, Keresztes János: 1815–1826

5. Egrespatak

Békési János: 1599–?, Nábrádi Gergely: [1646]–?†, Zilahi János: 1655–?, Károlyi István: 1669–?, Szentmiklósi János: 1673–1681 e., Marosi István: [1684]–1696†, Berzi János: [1696], dési Gyöngyösi Mihály: [1702], Jenei György: 1703–?, Décesei Sámuel: ?–1710†, Krasznai Bertalan: [1717]–?†, Zilahi András: 1726–[1761], Losonczi Gergely: ?–?†, Szilágyi István: ?–?†, Szilágyi János: ?–?†, Dálnoki Ferenc: ?–1763, **Váradai János: 1763–1764**, Veszprémi Ferenc: 1764–1777, Újfalvi Boda Lőrinc: 1777–1780, Kósa Mihály: 1780–1792, Petri Márton: 1792–1802†, Bodnár Dániel: 1803–1811†, tancsi Nagy Sándor: 1813–[1821]

6. Hadad

Horváthi Mihály: [1557], Rákosi Márton: [1575], Perecseni Ferenc: [1589], Szentmihályi István: [1625], **Csengeri P. József: [1630–1648]**, Uzoni Máté: [1653], Szepsi N. András: ?–?†, Zilahi János: [1666], Szathmári Mihály: ?–?†, **Nánási Vas Gábor: 1680–[1681]**, Zilahi I. Mihály: 1682–?, **debreceni Filkei János: 1684–1688**, Füszeri István: 18. sz. e.†, **Veszprémi István: 1713–?**, Kézdivásárhelyi Jancsó György: [1717], Péli István: [1728], Szentmihályfalvi Nagy István: [1743], **id. Mohai János: [1751]**, papolci Kis Kelemen: 1756–?, Molnár János: 1757–[1792]†, Balog József: 1793–1796†, Nagy Bálint: 1796–1827†

7. Ipp

Horváthi P. István: ?–?†, Daróczi Mátyás: 1629–[1631], Domahidi Mihály: 1634–?, Csaszlai Pál: 1652–?, Szinyi István: [1671], Vásárhelyi István: 1673–[1675], Istvándi Pál: 1680–?, Szathmári Mihály: [1689], Ónadi P. István: 1689–?, Óvári Demeter: 1693–?, Péli István: 1717–?, Szilágyi István: [1719–1724], Vári János: 1725–[1726], Terebesi Sámuel: [1748], **Visnyai János: [1753]**, Báthori György: [1761]–1766, Uzoni Bartha István: 1766–1778†, **Veress Benjámint: 1778–1809†**, Sárkány Farkas: 1810–1817, Kováts István: 1817–1829

8. Kémer

Piskolthi Mihály: [1579], Kereki János: 1607–?, Börvei István: [1646], Kecskeméti Miklós: 1647–?, Németi István: [1651]†, **Vári V. István: 1652–[1656]**, Vetési P. János: ?–?†, Böszörményi Mihály: [1666], Diósgyőri János: [1670], Szentandrás István: [1684], Veresmarti K. Mátyás: 18. sz. eleje†, Békési Gergely: [1719–1732], **Zoványi József: 1732–?**, **Matolcsi Biró Pál: 1737–?**, zilahi Vezendi Pál: 1740–1749, **Viski Pál: [1751]–1756**, **Filep István: 1756–1759**, **nagybaconi Nagy Sámuel: 1759–1789†**, Makkai Sámuel (K.): 1760, Zilahi János (K.): 1761–1762, **Zabolai István: 1790–1794**, **Héczei Pál: 1794–1802**, **Kováts Mihály: 1802–1806†**, Jánó Sámuel (K.): 1806, **Bántó Mihály: 1806–1817**, **Veress György: 1817–1865**

9. Kraszna

Szegedi Lajos: [1556], Egrespataki András: ?–?†, Tyukodi István: [1651]–?†, Tyukodi P. János: ?–?, Vittelki András (1.): 1670–[1680], **Nánási Vas Gábor: 1681–1682**, Bagaméri Márton: ?–?†, Oroszi Péter: ?–1693†, Vittelki András (2.): [1694]–1699, Újfalusi Mihály: 1699 u.†, Pankotai N. Sámuel: [1714]–1715, **Szilágyi András: 1715–1720**, **Deső Mihály: 1720–1721**, Bölöni Pál: [1722]–1725†, **Visnyai János: 1725–1732**, **alsócernátoni Cseh Sámuel: [1736]**, **Gyöngyösi János: 1742–1746†**, **id. Katona Imre: 1745–1749**, **Albisi Tamás: 1749–1754†**, **Szathmári Nagy István: 1754–1790†**, **Málnási Sámuel (előbb K.): 1783–1825†**, Kilin Ferenc (K.): 1814–?, Kováts István (K.): [1817], Simon Gábor (K.): [1819–1820], Beke László (K.): [1821]

10. Krasznahorvát

Vetési P. János: 1647–?, Szatthvári János: [1654], Sámsoni Márton: [1662], Marosi István: 1666–[1672], Zilahi Márton: 1678–?, Zilahi Mihály: 1686–?, Ónadi P. István: [1694–1697], Kállai N. György: [1700], Krasznai Márton: 1717–?, Péli János: [1719–1724], Viski Márton: [1725–1728], Zilahi Vezendi Pál: 1726–1728, Újfalvi Boda Lőrinc: 1735–?, Bocskai János: [1756], **Ikafalvi Barok János: 1758–1762**, **Szilágyi István: 1762–1765**, Szentgyörgyi László: 1766 u.†, Hunyadi Gerzson: [1769]–1776†, **Báthori Pap György: 1777–1793**, Koltza Dávid: 1793–1796, Pávai K. József: 1796–1821

11. Krasznarécse

Tyukodi István: [1624], Gyarmathi Mihály: [1666], Radnóthi János: 1666 k., Madai P. Sámuel: ?–1669, Regethei S. Imre: 1669–?, Örvéndi Ferenc: 1674–?, Hejcezi P. István: 1682–[1686], Derecskei János: 1712–?, Tokai János: [1720], Zilahi Janka János: [1725–1728], Várallyai Márton: 1728 u.†, Báthori György: 1739–?, Farkas Mihály: 1746–?, Zilahi Kováts János: ?–1761, Terebesi Sámuel: 1761–1763, **Ikafalvi Barok János: 1763–1766**, Bátorai András: 1766–1772, Angyalosi Zsigmond: 1772–[1775]†, Szokolai Ádám: 1775–1780, Pávai K. József: 1780–1784, **Marosi P. György: 1784–1787**, **Simon József: 1787–1792**, Fejes Sándor (1.): 1792–1795, Ambrus P. Gedeon: [1795], zilahi Kele János: 1797–1801, Fejes Sándor (2.): 1801–1813, szilágyosomlyai Dombi Sámuel: 1813–1820, szilágysszentkirályi Osváth Sándor: 1820–1824

12. Kusaly

Egregyi István: [1614], Sibai P. János: 1640-es évek, Tyukodi P. János: 1650-es évek, Pathai György: 1665–?, Ujlaki János: 1671–[1676 e.], Radnóti János: ?–1678, Sibai István: 1683 e.†, Mathoczi György: 1680–1691†, Csapai Miklós: [1701–1703], Kézdivásárhelyi Jancsó György: 1713–?, Terebesi Sámuel: ?–1761, Bodoki Henter Kelemen: 1761–[1778], Nagy Miklós: 1778–1781, Borbát József: 1781–[1782]†,

Duló István: 1783–1785, Sárkány Mihály: 1785–1804†, Sárkány Farkas: 1804–1810, Dobrai István: 1810–1825

13. Lecsmer

H. Fejérvári István: 1631–?, Varsóczy P. István: 1634–?, Náprádi Gergely: [1643], Naményi Péter: 1647 k., Balog Bátori András: 1742–[1753], **Zilahi R. János: ?–1761**, Pesti János: 1761–1762, Zilahi Vezendi Pál: 1762–1764†, Benkő T. Ferenc: 1764–1773, Madarasi K. Ferenc: 1773–[1775], Madarasi Kis György: [1774], Frigy Sz. Péter: 1775–1782, Csávási V. János: 1782–1788, **id. Veég József: 1788–1792**, Beke Cs. Titusz: 1792–1796, **id. Zajj Sámuel: 1796–1805**, Szokolai A. Ádám: 1805–1808†, Diószegi József: 1808–1818, fogarasi Tiboldi István: 1818–1823

14. Lele

Kiskémeri Tamás: 17. sz. első fele, Tyukodi P. János: 1653–?, Bagosi András: 1664–?, Kémeri Miklós: 1666–?†, Fejércsehi János: 1678–[1683], Rápóti V. Mihály: ?–1704†, Vári János: [1705], Füszeri István: [1709], Tordai György: 1717–1722, Bessenyei Bálint: [1747]–1748, Szentmihályfalvi Nagy István: [1749–1751], **Csernátfalusi Péter: 1754–?**, papolci Kis Kelemen: 1758 k.–1773†, **Simon József: 1773–1787**, **Marosi P. György: 1787–1822†**

15. Magyaroroszló

Budai V. János: 1664–?, Gyarmathi Mihály: [1674], Berzi János: [1676], Kállai N. György: 1688–?, Galambfalvi Miklós: 1700–?, Vásárhelyi István: ?–1707†, Szatthmári Mihály: 1707–?, Bucsi Pál János: ?–?†, Gönczi János: 1718–[1720], Sági Sámuel: [1724–1728], Medgyesi S. György: [1761–1769], Farkas Mihály: [1770–1773], Józsa Márton: ?–?, **Dombi János: 1773–1775**, Benkő T. Ferenc: 1775–1788†, Fejes Sándor: 1788–1792, **Simon József: 1792†**, **Kondor András: 1792–1831†**

16. Magyarkecel

Tyukodi István: ?–?†, Szatthvári János: ?–?†, Berzi János: 1666–?, Tyukodi P. János: ?–1702, Szilágyi István (1.): 1713–?, **Veszprémi István: [1719–1720]**, Várallyai Márton: [1722–1724], dési Gyöngyösi Mihály: [1725–1728], Barátosi Ferenc (L.): [1732], Szilágyi István (2.): [1737], Kabai Gergely: 1741–?, Zilahi Kováts János: 1747–?, Pávai K. Péter: [1758 k.], **Visnyai János: [1761]–1764†**, Fadgyas István: 1764–1806†, Bodnár Dániel (K.): 1801–1803, Farkas Sámuel (K.): 1803–1806, Körösfői Dániel: 1806–1809, **id. Veég József: 1809–1816†**, ifj. Veég József: 1817–1830

17. Menyő

Daróczi Fabricius Lukács: [1586], Fancsikai Pál: 1630–[1642]†, Csehi P. János: 1652–?, Szaniszlai János: ?–?, Szaniszlai István: 1655–?, Madai P. Sámuel: 1669–?, Böszörményi Mihály: [1672], Szentiványi István: 1673–?, Kisvárdai Péter (1.): [1690]–1695, Zilahi Márton: ?–1697†, Kisvárdai Péter (2.): 1697–1712 e., **Nógrádi Benedek: [1719–1721]**, **Szalontai Mihály: 1725–?**, Jenei György: 1728–1732, **Veszprémi István: 1732–1733**, **Hunyadi István: 1735–1736**, Bocskai János: 1736–?, Kolozsvári Nagy Mihály: ?–1744, Püspöki Sámuel: 1744–?, Bessenyei Bálint: 1748–1759, Fadgyas István: 1759–1764, Zilahi Kovács János: 1764–1766, **Ikafalvi Barok János: 1766–1773**†, bardoci Kovács Gergely: 1773–1800†, Boné István: 1800–1804, Dombi Dániel: 1804–1832

18. Monó

Perecseni Ferenc: [1602], Zilahi István: [1609], **Udvarhelyi Barta Tamás: [1620]**, Szepesi N. András: [1646], **Kálnai Péter: 1650–?**, **Borsai Pethő Tamás: 1652–?**, **Vári V. István: [1664 k.]**, Marosi István: [1676], Kisvárdai István: ?–?†, Rápóti V. Mihály: 1692–[1700], Héczei István: [1705–1706], Békési János: ?–1711†, Bölöni Mihály: ?–?†, Szentmihályfalvi Nagy István: ?–1734, Solymosi Sámuel: 1734–?, Bodoki Henter Kelemen: ?–1761, Csávási V. János: 1761–[1766], **Zilahi R. János: ?–1769**, Soós Ádám: 1769–1814†, Varga András: 1814–1825

19. Ráton

Csúzi János: [1720], Patai János: [1722–1727], Krasznai József: 1729–?, Püspöki Sámuel: 1733–?, Enyedi Sámuel: 1747–1751, Veress Ferenc: 1751–1755, Hunyadi B. Márton: 1755–1761, **Zilahi R. János: 1761–[1766]**, **Váradi János: [1769]–1770**, Krasznai Sámuel: 1770–1777, Dull Ferenc: 1777–1782, Frigy Sz. Péter: 1782–1820†, Székely József: 1820–1823†

20. Sarmaság

Keresszegi István: 17. sz. eleje, Felsőbányai (Mediomontanus) István: 1638–?, ifj. Zilahi János: 1650-es évek, Kisvárdai Péter: 1674–?, Matasi György: 1679–?, Sápi Sámuel: 1689–?, Körtvélyesi Mihály: ?–1705, Hunyadi W. Sámuel: 1710 e., Dési István: 1711–[1712], Gyöngyösi György: [1717], Bocskai János: ?–1736, Terebesi Sámuel: 1737–?, **Csernátfalusi D. János: 1747–1776**†, **Kis Sándor: 1776–1792**†, **Báthori Pap György: 1793–1799**, Bartza Mózes: 1799–1821†, Beke László: 1821–1827

21. Selymesilosva

Apáczai István: [1624], Dobrai István: 1642 k., Sámsoni Márton: 1657–?, Porcsalmi János: [1676–1682], Szalontai V. István: 1688–?, Várallyai Márton: 1698–[1699],

Gyarmati Sámuel: [1703], Helmeczi K. István: [1711–1712], Örvéndi Ferenc: 18. sz. eleje, Bölöni Pál: [1719–1720], Viski Márton: 1721–?, Baczoni Gergely: 1724–[1728]†, Bocskai János: 1729–?, Püspöki Sámuel: 1740-es évek, Zilahi Vezendi Pál: [1761]–1762, **Ikafalvi Barok János: 1762–1763**, Olaszi Miklós: 1764–1775, Csávási János: 1775–1782, **Király György: 1782–1795†**, **Zabolai István: 1795–1814†**, Faragó István: 1815–1835

22. Somlyóújlak

Varsóczi Péter: 1647 k., Váczi Pál: 1673–?, Kállai P. János: 1684–?, Csatári Imre: 1702–?, Zilahi Mihály: 1705 k., Patai János (1.): [1719–1720], Tokai János: [1722–1726], Kézdivásárhelyi Jancsó György: 1745–?†, Veres Ferenc: [1754], Jósa Márton: [1761–1765], Huszti László: ?–1766, Soós Ádám: 1766–1769, Nagy Miklós: 1769–1773, Pap Ferenc: 1773–1792†, **Dombi János: 1793–1795**, Fejes Sándor: 1795–1801, **Vándza Mihály: 1801–1818†**, Alszegei Sámuel: 1819–1823

23. Szamosudvarhely

Kisdobszai Dániel: [1598], Málnási János: [1628], Thuri M. János: 1635–?, Szilvási Tamás: ?–?†, Berkeszi Ferenc: 1642–?, Tasnádi Mátyás: [1648], Mogyorói Mihály: ?–1654, Porcsalmi János: 1654–?, Gyarmathi Sámuel: 1666–?, Madai P. Sámuel: [1682], Héczei P. István: [1706], Berekszászi István: 1720–?, Csaholczi Mihály: ?–?†, Baczoni Kun József (L.): ?–1741, Kolozsvári Nagy Mihály: [1752], Salamon György (L.): [1754], Medgyesi S. György: 1754–?, Vervölgyi Pap János (1.): 1758–1761, Vervölgyi Pap János (2.): [1763]–1778, Murányi Ferenc: 1778–1818, Gaál Zsigmond: 1818–1823

24. Szér

Oroszi István: 1637–?, Csengeri János: 1642–?, Nádasdi István: ?–?†, Mócsi Gergely: 1701–?, Szombathi Ferenc: 1711–1714, Csatári Imre: 18. sz. első fele †, Gönczi János: [1761]–1763†, Terebesi Sámuel: 1763–?†, Jósa Márton: [1766], Uzoni Lukács: ?–1769, **Zilahi R. János: 1769–1771**, Pesti János: 1771–1772, Pávai K. Péter: 1772–[1776]†, Krasznai Sámuel: [1777]–1798, Deák Ferenc (L.): [1799], **Báthori Pap György: 1799–1802, ifj. Mohai János: 1802–1806**, Farkas Sámuel: 1806–1852

25. Szilágybagos

Körmendi Mátyás: [1614], Apáczai István: [1623], Nagylaki Bernát: [1634], Felsőbányai (Mediomontanus) István: 1649–1681, Oroszi Péter: 1681–1682, Füszeri István: 1682–1688, **debreceni Filkei János (1.): 1688–1692**, Vittelki András (1.): 1694–1695, Kisvárdai Péter: 1695–1697, **debreceni Filkei János (2.): 1697–1699**, Vittelki András (2.): 1699–1708†, Várallyai Márton: 1709–1713, Galambfalvi Miklós:

1714–1721, Tordai György: 1722–1728, Zilahi Vezendi Pál (1.): 1728–1740, **Visnyai János: 1740–1743**, Kézdivásárhelyi Jancsó György: 1743–1745, **Tétsi Dániel: 1745–1749**, Zilahi Vezendi Pál (2.): 1749–1754, **Szilágyi István: 1754–1762**, **Csernátfalusi Péter: 1762–1766**, Zilahi Kováts János: 1766–1801†, **Kondor András (K.): 1792**, Szakáts Pál (K.,1.): 1793–1794, Málnási Benjámin: 1794–1797, **Szakáts Pál (K., 2.): 1797–1799**, Bátori Márton (K.): [1800]–1801, Virág István: 1801–1812, Beke Pál: 1812–1824†

26. Szilágyballa

Csapai Miklós: 1685–?, Krasznai Bertalan: 1703–?, Sápi Sámuel: [1719], Bányai Osv. Péter: [1720], Galambfalvi Miklós: 1721–[1728], Zilahi Valkai András: ?–1759, Bessenyei Bálint: 1759–1775†, **Beretzki György: 1775–1796†**, **Szakáts Pál: 1797**, Málnási Benjámin: 1797–1815, **Réthi József: 1815–1817†**, **Kállai Nagy József: 1817–1835†**

27. Szilágycseh

Székely Boldizsár: [1578], **Kisdobszai Dániel: [1581]**, **Bánffyhungyadi Mogyoró Benedek: [1595–1598]**, Csengeri P. János: ?–?†, Csehi Kádas István: ?–?, **Szilvási K. István: [1625]–?†**, **Szilvási K. Márton: 1630 u. †**, Szepesi N. András: [1635], **Kovácsnai Pál: 1644–[1648]†**, Krizbai György: 1649 k., Harsányi Máté: 1672–1678, Csehi D. Mihály: [1678]–1688†, Csehi P. János: 1678–1693†, Bölöni Pál: 1687–[1707], Keresztesi Ábrahám: 1712–1722, **Debreczeni Dániel: 1722–?†**, **alsócsernátóni Cseh Sámuel: 1725–[1729]**, Kolosvári Péter: ?–?†, **Zoványi József: [1739]–1764**, Huszti László (K.): [1763]–1764, **Sombori Héner Márton: 1765–1795†**, **Szathmári Ferenc (K.): 1791–1794**, Ambrus P. Gedeon (K.): 1795, **Dombi János: 1795–1800**, **Diószegi Mihály: 1800–1805†**, **Kállai Nagy József: 1806–1817**, Sárkány Farkas: 1817–1827†

28. Szilágyfőkeresztúr

Tyukodi István: [1618], Nádasdi István: [1645], Regethei Imre: 1659–?, Szathmári T. István: 1668–?, Kisvárdai István: 1670–?, Tolcsvai Mihály: 1672–?, Keresztúri Pál: 1680–[1681], Zalányi P. Gergely: 1686–[1688], Körtvélyesi Mihály: 1692–?, Sarkadi István: ?–?, Rátz István: [1727], Báthori György: [1746–1747], Uzoni Bartha István: 1749–[1755], **id. Mohai János: 1756–1758**, Kelemen Péter: 1758–?, **Csernátfalusi Péter: [1760]–1762**, **viski Hánka Márton: 1762–1770**, **Simon István: 1770–1772**, **Beretzki György: 1772–1775**, **Dombi István: 1775–1801**, Koltza Dávid: 1801–1820, krasznai Nagy Surányi Mihály: 1819–1827

29. Szilágykövesd

Kisvárdai Mihály: 1749 u.†, Gaál András: 1773–1779, Báthori András: 1779–1781†, Dúll Ferenc: 1782–[1784], **id. Veég József: 1785–1788**, Baló Sámuel (L.): 1788–1791, Mészáros Pál: 1791–1796†, Nagy Miklós: 1797–?, Deák Ferenc (L.): [1801–1820]

30. Szilágylompért

Bessenyei Sámuel: 1741–?, Kisvárdai Mihály: [1749], Szentgyörgyi László: 1750-es évek, Barabás *Miklós* (L.): ?–1761, Báthori András: 1761–[1766], Angyalosi Zsigmond: [1768]–1772, Pesti János: 1772–1774, **Kis Sándor: 1774–1776**, barátosi Porsolt Sámuel: 1776–1780, Bessenyei Sámuel: 1780–1784, Pávai K. József: 1784–1792, vérvölgyi Kun István: 1792–1798†, **ifj. Mohai János: 1799–1802**, **Báthori Pap György: 1802–1823†**

31. Szilágynagyfalu

Czanó Dávid: ?–1586, Sibai Márton: [1598], Pankotai István: [1620], **Károlyi Sánta Benedek: [1626]**, **Szilvási K. Márton: [1630]**, Keresszegi R. István: 1635–?, Szepsi N. András: [1646], Inántsi Gergely: [1646], Szentlászlai Sámuel: 1647–?, Szentmihályi Gergely: [1664]–?, Oroszi Péter: 1671–1672, Újfalvi Mihály: ?–?, **Nógrádi Benedek (1.): 1689–1700**, Kállai P. János: 1711 e.†, **Hunyadi János: 1705–1712**, Galambfalvi Miklós: 1712–?, Pankotai N. Sámuel: [1719–1720], **Nógrádi Benedek (2.): [1722]–1732**, Thordai György: 1732–?†, Szentgyörgyi László: [1737–1751], **Szabó Sámuel: 1756–1790†**, **Kováts Mihály: 1790–1802**, **Kaszó István: 1802–1815†**, Szentes István: 1816–1829, Sipos András (K.): [1818]

32. Szilágypanit

Ákosi János: ?–?†, **Szentkirályi Benedek: ?–?†**, Zilahi C. Márton: ?–?†, Makfalvi István: ?–1670, ifj. Zilahi János: [1672], Vásárhelyi István: 1671–[1673], Újfalusi Mihály: 1674–?, Hunyadi W. Sámuel: 1700–1705, Losonczy Gergely: 1705–?, Kézdivásárhelyi Jancsó György: [1735], Huszti András: 1738–[1741], Veress Ferenc: 1747–?, Farkas Mihály: [1757]–1769, Medgyesi Salamon György: 1769–1781, **ifj. Katona Imre: 1781–1782**, **Diószegi Mihály: 1782–1784**, Bessenyei Sámuel: 1784–1796, csernátoni Beke Titusz: 1796–1828†

33. Szilágypercesen

Balai Péter: [1620], **Szilvási K. Márton: [1628]**, Szepsi N. András: 1630 k., Keresszegi R. István: ?–?†, Majtényi Albert: 1642 k., **Margithai M. Miklós: 1650–?**, Szentandrás István: [1682], K. Veresmarty Máttyás: 1682–?, Füszeri István: 1688–?, Pathai István: 1695–?, Gyöngyösi György: 1712–1713, Várallyai Márton: 1713–[1720], Pankotai

N. Sámuel: [1725–1729], **Veszprémi István: 1739–?†**, Kézdivásárhelyi Jancsó György: ?–1743, **alsócsernátoni Cseh Sámuel: [1754]–?†**, Uzoni Bartha István: [1761]–1766, **Csernátfalusi Péter: 1766–1778**, **Vándza Mihály: 1778–1790**, **id. Zajj Sámuel: 1790–1792**, **id. Veég József: 1792–1809**, **Dombi János: 1809–1816†**, Páll István: 1817–1842

34. Szilágysámson

Apáczai István: [1617], Káli Gáspár: ?–?†, Bajomi Illés: ?–?†, Papi István: ?–?†, Szathmári Mihály: 1666–?, Tolcsvai Mihály: 18. sz. eleje, Jenei György: [1712–1713], Ákos Sebestyén: 18. sz. első fele †, Péli István: [1734]–?†, **Hunyadi István: ?–1735**, **Berkes István: 1737–1738**, Zilahi Vezendi Pál: 1754–?, **Kassai János: 1757 k.–[1786]†**, **Diószegi Mihály (K.): 1784–1800**, **Dombi János: 1800–1809**, Jánó Sámuel (K.): [1808], Debreczeni Sámuel: 1809–1816, Kis János: 1816–1837

35. Szilágysomlyó

Ráczkövi Gáspár: [1600], **Kisdobszai Dániel: [1605–1614]†**, Nagylaki Bernát: [1615–1629], Börvei János: [1646–1648]†, Zilahi I. János: ?–?, Sülelmedi Bálint: 1661–?†, Csehi D. Mihály: [1669–1670], **Miskolczi Csulyak Gáspár: 1674–1686**, **Debreczeni Fóris István: 1686–1692**, **Kecskeméti Selymes János: 1694–1700**, **Zoványi P. György: 1700–1715**, **Köpetzi János: 1715–1716**, **Némethi Sámuel: 1716–1727**, **Albisi Tamás: 1727–1749**, **Técsi Dániel: 1749–1759†**, **Filep István: 1759–1776†**, **Kovásznai Kováts István: 1776–[1813]**, **K. Kováts Ferenc (előbb K.): 1809–1848†**

36. Szilágyszeg

Apáczai István: 17. sz. első fele, Kémeri B. János: 1631–?, Nábrádi Gergely: 1637–[1638], Ormányi János: 1649 k., Szekeresi Mihály: 1651–?, Décei Sámuel: 1681–?, Helmeczi K. Miklós: 1687–?, Fejércsehi Mihály: 1692–?, CsaHolczi Mihály: [1704], Szerencsi Demeter: 1719–[1733], Szentmihályfalvi Nagy István: 1752 k.–1771†, Debreczeni Miklós: 1771–1821†, **Szabó László (előbb K.): 1816–1850†**

37. Szilágyszentkirály

Domahidi Mihály: [1645], Csomorkányi Márton: 17. sz. második fele †, Enyedi István: 1682/3–?, Bessenyei K. János: 1697/8–?, Komáromi Péter: [1700], Zilahi Janka János (1.): [1713]–1714, Istvándi Pál: ?–?†, Fejércsehi Mihály: ?–?†, Zilahi Janka János (2.): ?–?†, Dálnoki István: 1746–?, Bessenyei Sámuel: [1761]–?, Zilahi Kováts János: 1762 k.–1764, Gazda Sámuel: 1764–?, Pesti János: [1769]–1771, **Zilahi R. János: 1771–1773**, Nagy Miklós: 1773–1778, Vérvölgyi Pap János: 1778–1781†, Gaál András (1.): 1782–1793, Kolosvári Sz. János: 1793–1794†, Pávai K. József: 1794–1796,

Fetés Antal: 1796–1802, Balog János (L.): [1802], Nagy Mihály: 1802–1803, Dombi Dániel: 1803–1804, Bóné István: 1804–1810, Gaál András (2.): 1810–1832†, Gaál Jonathán (K.): 1813–[1815]

38. Szilágyzovány

Domahidi Mihály: [1643], Szentpéteri Gergely: 1647–?†, Szentmiklósi János: ?–?†, Kállai P. János: 18. sz. eleje, Csatári Imre: ?–[1713], Viski János: 1717–[1734]†, **Gyöngösi János: 1736–?, alsócsernátoni Cseh Sámuel: ?–1739**, Szerencsi Fekete Demeter: 18. sz. első fele †, **Visnyai János: 1743–?, Teremi András: 1754–1774†, Dombi János: 1775–1791, id. Zajj Sámuel: 1792–1796**, Illyés Sámuel (K.): [1796], **Kállai Nagy József: 1796–1806**, Bátori Márton (K.): [1800], **Virág Ádám: 1806–1846†**

39. Varsolc

Felsőbányai Lőrinc: 1605–?, Petlendi Mátyás: 1607 k.–?†, Tasnádi Mátyás: 17. sz. első fele, Nagyfalvi T. Bálint: 1631 u. †, Diószegi István: ?–?†, Diósgyőri János: 1661–[1666], Kisvárdai István: 1660-as évek, Sarkadi István: 1673–?, Szentandrás István: [1687], Pankotai N. Sámuel: 1695–?, Csaholczi Mihály: 1698–?, Pathai István: ?–1708, Krasznai Bertalan: [1717–1720], **Veszprémi István: [1725–1728]**, Sági Sámuel: [1732], Kézdivásárhelyi Jancsó György: [1732–1733], Pongrácz Pál: 1734–?, Karasznai József: [1746], Váradai János: 18. sz. második fele †, Terebesi Sámuel: [1760], Szentgyörgyi László: [1761]–1766, **Szilágyi István: 1766–1786†, Zajj György: 1786–1792, Vándza Mihály: 1792–1801, Dombi István: 1801–1803**, Nagy Mihály: 1803–1837

40. Vervölgy

Madai P. Sámuel: 1664–?, Görgői György: 1667–?, Selyki István: 1671–?, Csehi D. Mihály: [1675], Décei Sámuel: [1683], Bucsi Pál János: 1683–[1690], Árvai András: 1694/5–?, Marosi *István/György*: 1705–?, Csapai *István/Miklós*: ?–1711†, Görgei János: 1711–?, Mócsi Gergely: [1712]–1714, Mezei H. István: 1717–[1719], Újvárosi Mihály: 1722–?, Galambfalvi Miklós: 18. sz. első fele †, Bocskai János: [1761]†, Zilahi Vincze András: 1762–1777†, **Csernátfalusi Péter: 1778–1790**, vérvölgyi Kun István: 1790–1792, Szokolyai A. Ádám: 1792–1805, **id. Zajj Sámuel: 1805–1812†**, ifj. Zajj Sámuel: 1812–1816, Jánó Sámuel: 1816–1824†

41. Zilah

Miklós pap: ?–?, **Kalocsai Fábri János: 1544–?, Gyulai János: [1589]**, **Kisdobszai Dániel: [1597]**, **Válaszúti Pál: 1604–?, Keresszegi Herman István: 1616–1630, Váczi Sutoris Péter: [1631]–1635, Jenei G. István: 1635–1641, Szalárdi Szénás Mihály: 1641–1642**, Zilahi I. János (ML.): 1636 e.–[1648], **Tasnádi Hajas István:**

1642–1646, Tótfalusi P. István: 1646–1659, Széki Miklós (ML.): 1649–?, Bártai B. György: 1659–1667†, kézdívarhelyi Matkó István: [1668]–1672, Keresztúri György (ML.): 1669–1670, Miskolczi Márton (ML.): 1671–1672, Szőnyi Nagy István: 1672–?, Felvinczi Sándor: 1675–1678, Borsai Ferenc: 1678–1680, szikszói Divéki János: 1678–1680 (ML.), 1682–1687†, ifj. Zilahi János (ML.): [1680]–1689, Szathmári Pap János: 1688–1692, Békési János (ML.): 1689–?, Debreczeni Fóris István: 1692–1711†, Újfalusi Mihály: 1691 k.–1699, debreceni Filkei János: 1699–1708, Bodoki Dienes István: 1712–1715, Zoványi P. György: 1715–1758†, Deési Zsigmond (ML.): 1719–1723, Bikfalvi Zsigmond (ML.): 1725–1742†, Vajasdi Mihály: 1744–1758 (ML.) 1758–1769, id. Mohai János: 1758–1769 (ML.) 1769–1783†, Zoványi György: 1769–1783 (ML.) 1783–1787†, ifj. Katona Imre: 1783–1787 (ML.) 1787–1792†, Betlendi János: 1788–1792 (ML.) 1792–1826†, Polgári Márton: 1792–1826 (ML.) 1826–1830†

42. Zsibó

Balai P. György: 1634–?, Széki Miklós: ? –1656, Veresmarthi János: 1656–?, Hejzei István: 1660 k., Zilahi I. János: 1672–[1679], Csapai István: 1685–?, Köpetzi János: [1715], fürtös-almási Debreczeni Dániel: 1726–?, Tordai György: 1728–1732, Visnyai János: 1732–?, Szalontai Mihály: ?–?†, Györfi Ádám: 1748–1762, Zoványi József: [1763–1777], Dull Ferenc (K.): [1769]–1772, Petri Márton (K.): [1773], Réthi József: 1777–1815, Debreczeni Sámuel: 1816–1834

Összegzés, kitekintés

A Szilágyság vonatkozásában a legizgalmasabb kérdést a Tiszántúlhoz és az Erdélyhez fűződő, sokszor ellentmondásos kapcsolatrendszere képezi. Bár erre vonatkozóan a főbb erővonalakat már korábban sikerült felvázolni, a részletek tekintetében még további kérdések várnak megvilágításra, jelesül, hogy mindez hogyan jelentkezett a traktus belső történéseiben, milyen volt a lelkészi és a világi elem kapcsolata, illetve a lelkészi karon belül milyen törésvonalak figyelhetők meg? Mindezen kérdések lehetőség szerinti megválaszolása érdekében szükség van a teljes lelkészi társadalom átfogó vizsgálatára, a maga komplexitásában. Talán nem tűnik szerénytelenségnek a kijelentés, miszerint ennek tekintetében jelen dolgozattal egy fontos aspektus tekintetében sikerült előrelépni. A kutatások során több-kevesebb részletességgel feltárt 114 lelkészi életpálya valamelyes mértékben betekintést enged a szilágyi traktus mintegy harmadfélszáz esztendő múltjába, erőviszonyaiba, a 16. század közepének felekezeti küzdelmei által meghatározott, homályba vesző kezdetektől a 19. század eleji, kibővült formában és megváltozott keretek között történt átalakulásáig. A forrásfeltárás sokszor nagyon esetleges, de olykor váratlan felfedezéseket is tartogató folyamata során sikerült néhány, korábban szinte alig ismert lelkipásztor szellemi arcélét is megrajzolni. Ennek folytatása további reménységre jogosít fel.

Az életrajzi adatok és az ezek alapján megfogalmazott következtetések jelenleg is még elég sok bizonytalansági faktort tartalmaznak, akár a születési és tanulmányi helyeket, akár a lelkipásztori szolgálat állomásait és megvalósításait tekintve. Ezek valamilyen mértékben történő korrigálására a továbbiakban is reális kilátások vannak, előrelépést főleg attól várhatunk, ha belátható időn belül sikerül létrehozni egy általános, a magyar református egyháztestek teljességét lefedő adatbázist. Erre nézve biztató jelek vannak, fontos részeredményekkel.

A hiányosságok pótlása terén további bizakodásra jogosít fel a traktus állami őrizetbe került levéltári anyagának alaposabb feltárása, amennyiben azt a körülmények reménység szerint lehetővé teszik. A megtévesztő látszat ellenére még az egyik legjelentősebbnek számító gyülekezet, a zilahi 17-18. századi archívumának tekintetében is mindmáig igen jelentősek a fehér foltok, amelyhez hozzáadódik, hogy ugyanitt a városi és a vármegyei iratanyag kutatására irányuló próbálkozásaim sem jártak sikerrel. További kérdőjeleket vet fel a levéltári forrásanyag ismertetése rendjén hivatkozott kétféle, régebbi és újabb leltárkönyv közötti jelentős terjedelmi eltérés, illetve az átvett anyag rendezése során kialakított, nem mindig áttekinthetőnek bizonyuló új beosztás.

A különféle közgyűjteményekbe került, egykor lelkészi könyvtárak részét képező kötetek vizsgálata is újabb részadatokkal kecsegtet, mint ahogy a közelmúlt kutatásai ezt több esetben is igazolták.

Nem feledve, hogy a górcső alá vett 114 akadémiai prédikátor mellett a traktus teljes lelkészi állományát az általam vizsgált korszakra vonatkoztatva mintegy 550 személy alkotja, a maradék négyötödnyi rész számbavétele is még hátra van – igaz, ebben a tekintetben is már jócskán sikerült előrelépni. Reménység szerint néhány esztendőn belül elkészülhet a szilágyi traktus lelkészeit bemutató, átfogó adatbázis, és annak eredményei beépíthetők lesznek a traktus határain túlmutató, újabb kutatásokba is.

Függelék

1. *Az 1671. nov. 28-i krasznaborváti parciális zsinat felfüggeszti Sóváradi Mátyás bogdándi lelkészt.*

Forrás: PROT-1 121.

„Ca[us]a Bogdandie[nsis] Sovaradj Matyas Bogdandj Minister. Mivel Abauy varmegye Seniorjaton T[iszteletes] Szendrei György Uramtol Diöcesisunkb[an] küldött s magával hozott testimonialissa s tisztesseges Commendatioja elle[n] tanított oly hæresiseket, mellyek egyenesse[n] cum omniu[m] Theologor[um] sanorum Sententia immo cu[m] Prophetarum & Apostolor[um] & Salvatoris N[ost]ri Jesu [Chris]ti doctrina egyenesse[n] ellenkeznek, mellyekis rendel igy rövidede[n] lejegyeztettek, mellyeket egyben szerzette

1 De Festis. hogy Semmi innepek [me]gh ne illette[ne]k

2 De Baptismo. Hogy infantes Pontificior[um] tanq[uam] Ethnicor[um] nullo modo sint baptizanti.

3 De Cœna. Hogy a' kik egyszer eltek az Ur vacsorajaval s az uta[n] el mulattyak, penitus fidem salvificam amitt[entur]

4 De Conjugio. hogy sine bonæ conscientiæ I[a]esione ministri Ecclesiastici, neminem pr[a]eter adulteriu[m] separare possint

5 De Jerosolimæ restauratione. Hogy Jeresale[m] varosa az meg eppül &c.

Per hoc. Tetzett az szent Societasnak hogy e tudomant el nem szenvedheti, ö kelmet Sovaradi Mattyas Uramat ab officio ad Futura[m] Synodu[m] generale[m] usq[ue] privallya, es az Societasbannis tovább ne[m] tollerallya, ezis hozza jarulva[n] hogy mas Diöcesisbölis eze[n] dolgokert eliminatott volt, mellyeketis előttünkis refodiala s ezen dolgokrolis resszent Bogdandi Auditorais Tot Istva[n] Fide bona testalta.”

2. *Nógrádi Benedek bibarnagybajomi szolgálatára vonatkozó feljegyzés*

Forrás: OLÁHJ 887–889.

„Kinek utánna rendes pappá lett 1700. eszt. Bajoni Nógrádi Benedek, a püspök fia. Hogy Bajominak neveztetik, minden bizonnal itt született. Ezzel együtt ment az ifjú Rápóti akadémiákra. Ennek idejében öntődött a mostani két harang, mint az inscriptiójuk mutatja 1702. eszt. Itten bizonyosodik be már világosan: hogy Nadányi tiszteletes urnak, hosszas nyomorúságban kellett sinlődni, mivel még ezen idő után 1707. halt meg, a mint búcsúztatójában mint kedves komájától úgy búcsúztatódik.

Nógrádi Benedek urnak itt levő fátumait szájról szájra a hallomás még ma is eleven emlékezettel beszéli. A történet csak röviden említődik az ekklesia könyvében. De tudomás végett szükséges a történetet bővebben kivilágosítani, mert ez a fatum egész világosodást ad Bajon városának régi mivoltáról, mert ez a történet bizonyítja be igazán azt, hogy Bajon a Kismarjai jurisdictióhoz tartozott, és valósággal Bocskai fejedelem jóságá volt, a mint Kismarja, ugy ez is azon privilégiummal élt.

A történet ez: Tiszt. Nógrádi Benedek jó emlékezetű felesége meghalván, neve nincs tudatva. A. u. eljegyezvén Debreczenben egy jeles szép ábrázatú személyt; a mikor azzal jegybe lett volna, megszóllítja valaki a tiszteletest mondván: ugyan tiszteletes uram hogy szerethetett abba a személybe, szemöldöke sincs annak. De csakugyan, mint a hallomás beszéli, szép személy volt az. Idővel hogy mint esett a dolog, halgatva is el lehet érteni. Az itten alkó Jenei ns familia közzül egy a megirt személlyel tilalmas barátságba tudott szövetkezni. a tiszteletes s mások is észrevevén a dolgot, panaszkodik mindennek, magistratualis tisztviselők előtt is. De minden intés, dorgálás, fenyegetődzés mellett is Jenei vakmerő maradt, melly a familiának ma is tulajdona. Amaz puskával fenyegette ezt, e pedig bizván erejében (mert derék természetű embernek mondatik lenni, melly helyel helyel most is kiteszik azon familiában) agyonveréssel. Végre a dolog oda ütött ki, hogy Jenei egykor a városházáról jöven ki, ki is mint mondják az előljárókkal is huzalkodó ember volt, meglátja a tiszteletest a maga udvarában; mert a parochiális ház által ellenben volt akkor a város házával, a hol most a notáriális ház van, Jenei bosszúsán hozzá kiált a paphoz, »no pap? most löj meg – hamarább agyon verlek én téged«. Ugy is lón a dolog; mert a tiszteletes belől lévén az udvarba, Jeneire az utszára rálőtt; de nem találta. Két csövű puska lévén nálla, másodszeri lövésre czombját keresztül lőtte, ugy hogy az ember egyszerre lerogyott. Melly sebjében az attyafiai Debreczenbe vitték curáltatni, de ott is életéhez semmi reménység nem lévén, haza felé jövet a Köteles csárdánál, a szováti határhoz közel, megholt. –

Ebből processus kerekedvén az asszony Marjába vitett, és az akkori szoros törvény szerint justificálódott, feje vétetett. A predikátornak pedig a Jeneieknek ellene való fenekedések miatt még a tractusból is ki kellett menni Nagy-Faluba a Szilágy-ságba, hol még most is férfi ágon a successorok élnek. Leány ágon pedig Bajonban és Ujfaluban, a Tsisi familia, a kiknek kezénél emlékezet okáért a két csövű puska vagyon.

Jegyzés. Micsoda félelmek közt volt a tiszteletes ezen fátumában, egy érdeemes és jeles emlékezetű öreg Hegyesi János beszéllette előttem, a mint az édes anyjától hallotta; hogy a templomba se mert többé a tiszteletes menni a Jeneiektől való féltében; a keresztelést is a maga házánál kellett végbe vinni. Éppen akkor a Hegyesi János édes anyja, egy keresztelendő gyermeknek keresztannya lévén: mikor a tiszteletes házába bement látván a sok töltött puskákat az ajtónak szegezve lenni sorba

az asztalon, úgy megborzadt azoktól, hogy csaknem lerogyott, és a borzasztó hideg előfogyván sok ideig gyötörtötte. Lakott itten Nógrádi Benedek az 1717. esztendeig.”

3. *Deési Zsigmond bejegyzése egy általa birtokolt, peregrinációja idején vásárolt kötetben*

Forrás: KARDOS 100–101.

„Magyarország és a mi Erdélyünk tartja mindenképen az elsőséget Európa tartományai és királyságai között, már ami a szerencsétlen literátoroknak ezt a felsorolását illeti. Mert ezekből aztán az irodalomtörténet tanúsága szerint is a mi vidékünkön mindig bőséggel termett. Végtelen sokaságuk közül Valerianus csak az egyetlen Janus Pannoniust hozza föl, akit minden becsületre és dicsőséges emlékezetre méltónak tartok, noha a végzet, vagy talán az irigység folytán méltatlanul élt. Íme itt vannak csak a legkiválóbbak azok közül, akik különféle szerencsétlenségeik folytán nemcsak a múzsákat, de még a múzsák fejét, Apollót is könnyekre indították. Bővebbet róluk a Magyar Athenásban találsz a sorrendben idézett lapokon: 1. Apáczai János, 11. l., 2. Dávid Ferenc, 56. l., 3. Biró Mátyás, 69. l., 4. Didics András, 73. l., 5. Gyöngyösi Pál, 96. l., 6. Huszti András, 114. l., 7. Kálmáncsehi Márton, 125. l., 8. Kendi Sándor, 137. l., 9. Molnár Albert, 181. l., 10. Sommer János, 242. l., 11. Szegedi István, 254. l., 12. Tótfalusi Miklós, 300. l., 13. Csécsi János, 311. l., 14. Ceglédi István, 317. l., 15. Vásárhelyi Baba Ferenc, 324. l., 16. Újfalvi Imre, 328. l., 17. Vitéz János, 259. l.

S számítsd közéjük Nádudvari Sámuel, Péter fiát, aki Marosvásárhelyt 1740–47-ig a filozófia tanára volt: először a halál megfosztja hitvesétől; nemsokára újra nősült, de még sokkal szerencsétlenebb lett; családja csúfosan elhagyta, szolgálója, aki mellette maradt, tőle gyermeket várt, bútorait és könyveit elkobozták a hitelezők, úgy, hogy végül hazát és hitet cserélni kényszerült és mindedig semmi módon nem sikerült megtudnom, hogy Magyarország melyik zugában lehelte ki boldogtalan lelkét.”

4. *Berkes István életére vonatkozó bejegyzés a marosvásárhelyi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyvében*²⁶⁴

Forrás: AKV-MVH 1^v. 3^r.

„23. Berkes István M[aros]Vásárhelyi Lelki-Tanító ab Anno 1745 A'ki ezeket megírta die 24. Februarii A[nno]. 1747: a' melly nap Tiszteletes Zágoni György Ur[am] utánn indultanak Székre, hogy M[aros]Vásárhelyre hozzák. Töltött ez Akademiákrul való vissza jövele utann, minekelőtte M[aros]Vásárhelyre

264 A bejegyzést tartalmazó lap széle a későbbiekben megsérült, emiatt a szöveg kissé hiányos, csak részlegesen egészíthető ki.

jött volna Papságban a' Szilágyba Nemes Közép-Szólnok Varmegyében Szilagy-Sámszonban egy esztendő, melly volt 1737dik esztendő. Onnan által menvén Nemes Bihar-Varmegyébe Bályokra, töltött ott azon- hivatalban 7: hét esztendőket és tizennyolcz heteket. Honnan Kis-Aszszony [havá]nak 30 napjan ki indulván 1745.ben, jött M[aros]Vásárhelyre die [...Septe]mbris ejusdem Anni 1745. dél tájban, Út-mutatói a' bėjöve[tel...Marosvá]sárhelyre lévén betsületes két M[aros]Vásárhelyi lakosok Pa[... ...] Szóts István es Bányai Ferentz, ama' Consistorialis sze[mély ...] pedig Szentegyházfi. Bé köszönt a' M[aros]Vásárhelyi Nemes és [Szent Gyül]ekezetben Szent-Mihály Havának 5dik napja után kö[vetkező va]sárnap, melly esett azonn Hónak 12dik napjan. Hivatalt [... ...]ki Bályokrul M[aros]Vásárhelyre adtanak, a' Tiszteletes Consistorium[na]k a végre Bályokra ki-küldetett két érdemes Tagjai Nagy György es Galambos Borbély Samuel. Papságot viselt egyedül a M[aros]Vásárhelyi Nemes Gyülekezetben 1746ikban esett Szent Jakab Havának 23dik napjátul fogva, 1747dik esztendőnek Bőjt-mas Havanak első-napjáig.

Elköltözött peng e' mulandoságból az örökkévalóságra 21 Martý és Tisztességessenn elis temettetett 23 ejusdem. A[nno] 1749 ut videre est infra in serie defunctor[um].”

5. *Albisi Tamás szilágyosmlyói lelkész 1749. április 7-én kelt levele, melyben megújítja a kolozsvári református kollégiumnak tett 20 forintos alapítványát.*

Forrás: FEKETE 121.

„Az elmúlt esztendőben mind a sok féle nyavalyák, mind a Mlgs. Fő Ispán ur Lakatos Jánosért való igen sok mortificatioja, ok nélkül való sok mocska, annyira meggyőze, hogy az elmúlt őszszel arra resolválám magamat, hogy magamot csak letészem és Isten oltára mellett többé nem szolgálók; erre nézve mondam Lövä uramnak is, hogy ő Klme Tiszt. Uraiméktól Kmetektől kérjen más Alumniát, mert én most az Alumnus tartást is interrumpálom, de a fundust meg hagyom holtom után is. De Isten ő Felsége ezt nem approbálta, hanem mást gondolt én irántam és engem magam és mások csudájára nyavalyáimból kegyelmesen megépített; mortificatorimát confundálta (legyen áldott szt. neve érette) és kétszer is jobb provenus s nagyobb eklézsiában, a Karasznai sz. eklézsiában parancsolt hivatalt, melyet amplectáltam. Melyre nézve tiszt. jó Uraimékat Kegyelmeteket kérem igen nagy becsülettel és szeretettel ismét designáljon Klmetek egy becsületes ifjat alumnusnak, a ki is legyen szelid, jó erkölcsű, és jó actor, hogy nékem segítségül lehessen az innepeken is mikor kivánom, de kivált képpen való módon Caniculakor és szüretkor; vagy ha fekvő betegségem történne. Az alumnia lészen 20 vonás forintok.”

6. *Filep István marosvásárhelyi diák beadványa, melyben marburgi peregrinációjához segílyt igényel a Főkonzisztóriumtól.*

Forrás: EREL, fond: FŐKONZLT, jelzete: 46-1750.

„Méltóságos Supremum Consistorium!

Méltóságos és singularis Nagy Patronus Uraim!

Eddigis Jó Istenem Ditsőségére tzelozó tanulásomat a' Maros-Vásárhelyi R[e]f[orma]t[u]m Collegiumb[an] a Kegyelem által anyira folytatván; hogy azon Isten ditsósságére tzelozó tanulásom folytatása 's öregbitése végett a' Német-Országi és Nevezetesen a' Márpurgumi Academiába szent indulattal Vágyakozván: Másokkalis ugyan, de nevezetesen azon M[aros]Vásárhelyi Arva, leg kevesebb Beneficiumu, és sok szükségét látott R[e]f[orma]t[u]m Collegium Fijaival eddigis singulariter közlőni szokott Nagyságtok M[é]l[tósá]gos Uri Gratiájok és kegyes Atyai succursusok Engemet is ilyen költségtelen alázatos szegény szolgálókat telles reménységgel biztatván, Instálok mély alázatossággal N[agysá]g[o]toknak az iránt: hogy Engemetis Utra induló alázatos szegény szolgálókat a' szokott kegyesség szerint Istentől vett Javaikból segiteni méltóztassanak. Mutatandó singularis reflexiójoknak, Kegyes Gratiájoknak Compensatiojára ha szintén tsekély tehetségű szolgálatomat elégtelennek esmérem-is; avagy tsak szivben mélyen el-rejtett különös Háládatossággal azt emlegetni meg nem szülvén, constanter maradok

Méltóságos Supremum Consistorium!

Nagyságotok[na]k,

alázatos szegény szolgálja
Filep István. mpr”

7. *Filep István somlyói lelkész 1787. május 8-án kelt levele Szilágyi Sámuel tiszántúli superintendensnek, melyben báró Bánffy Ferenc Kraszna vármegyei főispán nevében a traktus meglátogatására invitálja.*

Forrás: FILEP-LEVÉL. TTREL, fond: PIGY, jelzete: 31-Szi

„Tiszteletes Nagy Jó Uram és Fautorom,

Tiszt[eletes]. Super Intendens Uram.

Nagyon sajnállom, hogy Debreczenből reménytelen esett ki indulásom alkalmatosságával, Tiszt[eletes]. Nagy Jó Uramnakis a' közönséges Gyűlésben kelletvén lenni, Magamat alázatosan nem jelenthettem: Mely kéntelenített és ex parte excusabilis Negligentiámról, Midön Tiszt[eletes]. Super Intendens Ur[ama]t alázatosan megkövetném, ex officio jelentem: Hogy Tiszt[eletes]. Sup[er] Int[endens]. Uramnak közinkben valo szándékozásának tsak hireis Minden Cordatus Ember előtt örvendetes, Melynek tellesítésére ez uttalis alázatosan Instáljuk Tiszt[eletes]. Nagy Jó Urunkat, annyivalis inkább, hogy a' sequestra és három négy Papokkal való 's ottan ottan eső szék ülése Tiszt[eletes] Senior Urunk[na]k, Nagy Prostitutiójával inordinata esik Ord[inarius].

Notariusunk[na]k, és Tractusunknak; M[é]l[tósá]g[o]s B[áró]. Bánffi Ferencz Úr, Kraszna Vármegyei Fő Ispány Urunk ő N[agy]s[á]ga, alázatosan revereálván Tiszt[eletes]. Super Intendens Ur[unka]t, Nagy örömmel várja Tiszt[eletes]. Nagy Jó Ur[unka]t. En Tiszt[eletes]. Super Int[endus]. Ur[am]. parantsolatjára a' főbb Uri Rendek[ne]k és Tractualis Adsectorok[na]k Neveiket Irásb[an] Tiszt[eletes]. Nagy Jó Ur[am]. kezébe adtam vala. Várjuk azért továbbra is telyes indulattal Tiszt[eletes]. Sup[er] Int[endus]. Urunk parantsolatját, hól és mikor kellessék compareálnunk, Melyre iteratois Tiszt[eletes]. Super Intendens Urunkat az Isten Nevében alázatosan kérjük. In Reliquo. Tiszt[eletes]. Super Intendens Ur[unka]t Tiszt[eletes]. Kedves Házával együt alázatosan tisztelvén, és Méltatlan személyemet Tiszt[eletes]. Nagy Jó Uram Atyai Kegyességében 's Gratiájába különösen commendálni bátorokodván, Vagyok,
Tiszteletes Super Intendens Uramnak,
Nagy Jó Uram[na]k és Fautorom[na]k mindenkori alázatos kész szolgálja.
Filep István.
Somlyón. 8. Maji. 1767. Somlyai Prédikátor mpr."

8. *A zilahi egyházközség 1783. január 19-i konzisztoriális gyűlésének kivonata ifj. Katona Imre másodlelkési fizetésének tárgyában.*

Forrás: JKV-ZILAH 1783. TtREL, fond: PIGY, jelzete: ad 466-Szi, 68.

Extractus Protocolli Consistorii Ref[ormata]. Zilahensis Die 19^a Januarii 1783 Celebrati.

Történvén Tiszteletes Néhai Mohai János Uramnak halála Tiszteletes Oskola Rector Katona Imre Ur[am]. azon Papi Vacantiára közönségesen az Ekklesiának meg-edgyezéséből Ord[inarius]. Papságra hivatattván azon rendes fizetésre, és Accidentiakra, mellyek szokásb[an]. vagynak ezen Ekklesiáb[an]. magát ajánlotta. Minthogy pedig Sz[ent]. György Napkor kezdődik Papi Esztendeje addig az ideig való szolgálattyaért a Die Introductionis leszen fizetése a' Néhai Tiszteletes Mohai János Ur[am]. fizetéséből competálandó rész. Consequenter Oskola Rectorságból említett Tiszteletes Katona Imre Ur[am]. az Ekklesiának tettzéséből Ord[inarius]. Papságra vétettvén fel, Oskola Rector iránt ujra fogja az Ekklesia a' Nemes Ref[ormatum]. Collegium Tiszteletes Professorait requirálni végezés szerint, hac vice, és az onnan való Válasz meg-érkeztvén mind Tiszteletes Katona Imre Uramnak mind jövendő Rectornak Introductiojáról fog rendelés tétettni.

E Sessioni Consistoriali

Zilah, Die 26^a Januarii 1783.

Extradat[um]. per Michaëlem Wajasdi
mpr.

Notar[ium]. Consistorii."

9. *Szathmári Nagy István esperes 1784. aug. 10-én kelt levele Szilágyi Sámuel püspökhöz ifj. Katona Imre zilahi lelkész felszentelése tárgyában.*

Forrás: SZATHMÁRI-LEVÉL 1784. TTREL, fond: PIGY, jelzete: 466-Szi, 67.

„Tiszteletes Superintendens Uram,

Kedves emlékezetű drága jo Fautor Uram!

Magam alázatos személyemben kívánnám inkább azt véghez vinni ha a régi erőtelkenedés engedné, a mint Levelem által kéntelenitetem jelenteni. A Zilahi Reformáta N[eme]s Ekklesiának Secundarius Prédikátora Tiszteletes Katona Imreh Uram. Ennek előtte harmadfél Esztendőkkel Meltsóságos Grof és Consiliarius Teleki Sámuel Ur ó N[agsy]ga com[m]endatioja mellett ki jövén Szilágyi V[enera]b[i]llis Tractusunkba, elsőbb[en] ugyan a Sz[ilágy]. Paniti kevés számbol álló Ekklesiába, de onnan tsak hamar a Zilahi Oskola igazgatására, ezen hivatalából ismét Tiszt[ele]tes] Papságra hivatott, és mind ez ideig hivataljában ditséretesen és fedhetetlenül eljár. Nem lévén pedig még mind ez ideig is Törvényes Chirotesia által ordinatioja, szolgálatját követte néhai T[iszteletes]. Erdellyi Superintendens Tsernátoni V[ajda]. Péter Uram Exmissioja mellett a mint producalando Testimoniumából meg tettzik: már mostan kíván Manuum impositio altalis Papi Sz[ent]. Hivataljában confirmáltatni és legitimaltatni; mellyre nézve, mind szelid Természetű, szép Tudományu és jo erkölcsü T[iszteletes]. Ifjat alázatosan kívántam, ezen credentionalis Levelem mellett Tiszteletes Superintendens Uramnak és a Venerabilis Superintendentiának recomendálni, ki kérvén, meltoztassanak Atyai kegyes reflexioval a meg irt Tiszteletes Atyafihoz viseltetni, és ez által is eddig valo örömet és szerentséjét nevelni. Többire a Szent Ur Istennek oltalmába ajánlom Tiszteletes superintendens Uramot, és a Venerabilis Superintendentiát, magamot pedig len el sorvadott vénségemben, erőtelenségemben, régi tapasztalt kegyes indulatiban le tészem és maradok Tiszteletes Superintendens Uramnak

Kedves emlékezetű Jo Fautor Ur[amna]k

alázatos Szolgája

Szathmári N[agy]. István

Kraszna Die. 10. Augusti 1784.

a Szilágyi V[ener]r[abilis]. Tractusnak

Seniora mpr”

10. *Szathmári Nagy István esperes 1787. okt. 3-án kelt levele Szathmári Paksi István püspökhöz Zajj György és Véég József felszentelése tárgyában.*

Forrás: SZATHMÁRI-LEVÉL 1787. TTREL, fond: PHI, jelzet: PH 62/1787 114.

„Tiszteletes Superintendens Ur[am].

Kedves emlékezetű Jó Fautor Uram!

Ami Szilágyi Venerabilis Tractusunkban lesznek vala vagy négy Ifju Tiszteletes Atyafiak, akik még ez ideig tsak Exmissio mellet folytatták Sz[ent]. Hivatallyokat, és akiknek még Exmissiojok alkalmatosságával megparantsoltatot, hogy

Consecratiojokat, letett hitek szerint, a Venerabilis Superintendentian véghez vitetni siettessék, mindazonáltal a négy rendbéliek közül, még most is csak ketten jelentették előttem magokat, azt kívánván, hogy jo igyekezeteket szokot Testimonialisommal segéllenem és Tiszteletes Superintendentens Uram előtt hitelessé tenném, amint ezt tartozó kötelességem szerint, im e' következőkben meg is tselekedtem:

A két Tiszteletes Ifju Atyafiak között az első Tiszteletes Zaj György Uram Varsolti Predikator, aki a Lejdai Academiákról lótt lejövetele után, egy ideig mellettem szolgálván, hogy Ecclesiamban, mig Visitatioi Cursusomat véghez vinném, valamely botránkoztato Casus ne történnek, más Tiszteletes Tudos Férjfiakkal egygyűt exmittaltam vala; de tsak hamar ez után, hivatala esvén Máramarosban a Tétsoi N[e]m[e]s Ecclesiában, ott Paposkodot mind az elmúlt Esztendőnek vége feléig, amikor ismét hivatalya esvén közinkben, mint születése földjére viszá jöni kívánt. A második Tiszteletes Vég József Uram Sz[ilágy]. Kövesdi Predikator, de tsak Udvari inkább, mivel itt Ecclesiánk nintsen, ő Kegyelmet is az elkerülhetetlen szükség ugy kívánván, solemniter exmittaltuk.

Melly két rendbéli Tiszteletes Ifju Atyafiakat, mi Exmissiojok alkalmatosságával Canonunk szerint, szorgossan, mint illet, megvizgáltuk mind Tudományaikra, mind pedig életekre, erköltsökre 's magok viselésekre nézve, és a Papi Szent Hivatalra alkalmatosnak találván, megeskedtük, mostan pedig a Venerabilis Superintendentiara, a bővebb megvizgálás, és ha ott is meritallyak magokat, megerössitvén ami ő Kegyelmekről tött itélet tételünket, Chirotezia vétel véget, kibotsátani szoros Canon szerint valo kötelességemnek esmértem, kérvén egész alázatossággal egyszersmind Tiszteletes Superintendentens Uramat, hogy méltóztassa ezekkel ami Tiszteletes Atyánkfiaival is azt a kegyes Atyai szeretetét megéreztetni, amellyben valo örvendetes ditsekedéssel térhessenek viszá Szent Társaságunkban, a mellyet, midőn tellyes bizodalommal reménylek is, magamat és egész V[enerabilis] Tractusunkat továbbá is Tiszteletes Superintendentens Uramnak tapasztalt kegyes indulatiban ajánlom, maradván állandóul

Tiszteletes Superintendentens Uramnak

alázatos szolgája

Szathmári N. István

a Szilágyi V[enerabilis]. Tr[actus]. Seniora mpr.

Kraszna 3^{ua} 8br[is]. 1787"

11. *A zilahi egyházközség 1789. szept. 27-én kelt ajánlólevele Betlendi János felszentelése tárgyában*

Forrás: ZILAH-LEVÉL 1789. TTREL, fond: PHI, jelzet: PH 24/1789 50.

„Mi a Zilahi Reformata Ecclesiának Domesticum Consistoriuma, adjuk ezen hiteles és Petsétes Irásunkat arról. Hogy minekutánna ezen Credentionalis Bizonság tévő Levelünket mutató Tiszteletes Férfi Betlendi János Ur[am], ő kegyelme a' közelebb mult 1788^{dik} Esztendőben egyik Tiszteletes Prædikátorunk halálával esett papi vacantiára rendes Ecclesiai Hivatalunkra, és Vener[abilis] Szilágyi Tractus Consensusa mellett közinkbe bé érkezett, és azon Esztendőbéli Mintszent Havától fogva Tisztelendő Tractualis Esperest Ur szokott Exmissioja mellett Egyházi Szent Szolgálatyához hozzá fogott volna, azon időtül fogva a' mi Keresztyéni igaz és Szent Hitünk, és Vallásunk Tudományja, és Erköltsi Regulái szerint, a' maga Egyházi szolgálattját Ecclesiánkban, hiven, igazán, és serennyen folytatta, az Isten Szent Evangeliumi Beszedét a' maga tisztaságába prædikállotta, a' Halgatokat az Urnak utain való járásra tanította, a' szükség szerint mint az Urnak jó szolgálója, intette, és csendes indulattal de foganatos beszédekkel dorgálta, egy szóval mind azokat, mellyek az Egyházi szolgálat kötelességére tartoznak, Istentől vett tehetsége szerint, a' mostani terhes környülálásu Időben is tellyesíteni igyekezett, és magát közöttünk maga viselésével 's másoknak is példát adó életével és Hivatali Szolgálatyának serennen 's hiven való folytatásával, Ecclesiánkban lévő Prædikatori Hivatalra érdemessé, és személyét egész Ecclesiánk előtt kedvessé tette, Miis azért a' fen irt okokból, ezen Levelünket mutató, Fungens második Prædikátorunkat Tiszteletes Betlendi János ő kegyelmét, Fő Tisztelendő Suprintendens Urnak, és az egész G[ene]ralis Szent Papi Synodusnak, a' meg próbálás után, az Egyházi Szent Szolgálatra; kegyes kezeinknek Fejére való tételével, a' rendes fel szenteltetés, és azzal együtt járo meg áldattatás végett (hogy lehessen a mi Urunk Jesus Kristusnak rendes, és hivatalos Szolgálója, a' Szenteknek egy testben való kötöztetésekre, a' szolgálatnak munkájára a' Kristus titkos Testének építettetésére) alázatosan ajánlunk. Ezen hiteles Credentionalisunk bé mutatására, rendeltük Consistorialis Assessor Atyánkfiait, ugymint Polgári Sándor, és Haranglábi Mihály ő kegyelmeket. Irtuk Zilahon Consistorialis Gyülésünkben Szen[er] Mihály Havának 27^{dik} napján 1789^{ben}.

Idösb Sebes Ferentz

A Zilahi Refor[mata] Ecclesianak
Inspector Curatora mpr

Orbán Ferentz mpr
Consistorialis Notarius"

12. *Szathmári Nagy István esperes 1789. okt. 1-jén kelt levele Szathmári Paksi István püspökhöz Betlendi János és Fejes Sándor felszentelése tárgyában.*

Forrás: SZATHMÁRI-LEVÉL 1789. TTREL, fond: PHI, jelzet: PH 28/1789 58.

„Fő Tisztelendő Superintendens Ur,
Kedves emlékeztető jo Fautor Uram!

Két Tiszt[eletes] Atyafiak lévén Inspectiom alatt lévő Szilágyi V[ene]r[a]b[i]lis Tractusunkban, a' kik még ez ideig csak penes Solemnem Exmissionem szolgáltanak Ecclesiájokban és a' kik az elmúlt Augustusi Periodusra nevezetes akadályaikra nezve ki nem mehervén mostan alázatosan jelentik magokat Fő Tisztelendő Superintendens Ur előtt Consecratiojok végett, a' kik közzül az első Tiszteletes Bethlendi János Uram Zilahi Prédikátor, a' második pedig Tiszteletes Fejes Sándor Uram Magyar Goroszloi Prédikátor. Ezek mind két részről szép Tudományokrol, jo erköltsökröl, Tisztességes magok viseletekröl mi előttünk olly esmeretesekké tették magokat, hogy a' Sz[ent]. Hivatalra meltoknak ítéltetnenek: a' honnan bátorkodom énis ö Kegyelmeiket mind két részről ezen Credentionalis Levelem mellett Fő Tisztelendő Superintendens Urnak is a' V[ene]r[a]b[i]lis Superintendentiának recom[m]endálni, tellyes reménsséggel lévén a' felöl, hogy ö K[egye]l[me]k az Ur Házában hasznos szolgálak fognak lenni. Többire az Ur Istennek oltalmában ajánlom, Fő Tisztelendő Superintendens Uramot, magamot pedig és egész Tractusomot tapasztalt édes atyai kegyes indulatiban recom[m]endálom maradván

Fő Tisztelendő Superintendens Urn[a]k

alázatos erőtelen szolgálója

Szathmári N. István

Kraszna 1^a 8^{br[is]}. 1789.

Szilágyi Senior mpr.”

13. *A kémeri presbitérium határozata meg nem marasztott lelkipásztor, Zabolai István elköltözése tárgyában.*

Forrás: JKV-KÉMER 10^f-10^v.

„A szerentsétlenség és a' nagy kentelenség ez előtt négy esztendőkkel Tiszteletes Zabolai István Uramat a' Papi szent szolgálatra közinkbe hozván, azolta eö k[egye]lmét ámbár szolgálattyaival leg kissebb meg elégedésünk ne lett légyen, még is eö k[egye]lmét el szenvedtük, sok adosságaiból, s egyéb szükeiből ki segélttük, eö k[egye]lme mind azál[tal] ezeket meg nem gondolván, ezen esztendőben lett meg nem marasztásától fogva, velünk sok alkalmatlanságot szenvedtetett mondani semmi szolgálatot nem tett, az idő alatt sok ide 's a' moda való járásával vesztegetvén el idejét, az Ecl[esi]at nagyon meg bántotta, annyival is inkább, midőn már Tiszt[eletes]. Hétzei Pál jött az Eccl[esi]aba és functioba is lévén, Sz[en]t György napig a' Parochiarol ki mozdulni nem akar, sőt illetlen és Törvénytelen 's erőszakos utakon és modokon továbbá is az Eccl[esi]a célja 's akarattya ellen megmaradni igyekezik.

Mint hogy azért az egész itt el töltött négy esztendők alatt is az Ecl[esi]a[na]k igen unalmas Papja volt, annyival is inkább most nem csak unalmassabbá h[ane]m

gyűlölséggé is tette magát, olyankor és idő után kívánván a' keresett Törvenytelen módon az Ecl[esi]a nyakán maradni, mikor már a' rendes és Törvényes módon, a' felsőbbek engedelmével bé hozatott Tiszt[eletes] Predikatorunk is helybe vagon, nem csak h[ane]m a' Zabolai ur maga kötelesség[ne]k végbe vitelének el mulatása miatt Papi sz[en]t Hivatalának folytatásához az Ecc[esi]a kívánságára hozzá is fogott. Azért

Az elé számlált és minden ki fogás nélkül valo igaz okokra nézve végeztetett

1° Tiszteletes Hétzei Pál Uram már el kezdett Sz[en]t Hivatalát folytassa. Ellenbe

2° Tiszteletes Zabolai István Uram szolgálattya szükség nem lévén az Ecc[esi]a tovább szolgálattát nem is kívánja. Mind az al[ta]l

3° Ha az Ecc[esi]atol butszuzni fel tett szándéka lévén valamelyik Innepen azt végbe vinni akarja az Ecc[esi]a meg engedi, ellenbe Sz[en]t György napja el telvén azt sem acceptálja. Továbbá

4° Ha önként Tiszt[eletes] Zabolai István Uram a' Parochiarol Sz[en]t György napig ki költözni nem akar, eö k[egye]lmét az Ecc[esi]a addig az ideig el szenvedi. De

5° Sz[en]t György nap el telvén a' Parochiarol valo ki költözésre kényszeríteni nem csak h[ane]m ki költöztetni is el nem mulattya. Melly végezés V[ice]. Curator Szőrös György és a' két egyházfik által leg ottan Tiszteletes Zabolai Ur[na]k tudtára is adassék. Sign[avit] die 15. Apr[ilis] 1794 ”

14. *Az 1794. márc. 20-i nagyfalusi parciális zsinat Király György ilosvai lelkészt illetlen magaviseletéért bocsánatkérésre utasítja*

Forrás: PROT-3 134^v.

„12° Fel adattatott (1) Tit[ula]t[us]. Szolgabiro Portsalmi István Ur panasza, Ilosvai Prédikátor Tiszt[eletes]. Király György ö K[e]gy[e]lme ellen, ki igen illetlen szoval illetve a Szolga Biró Urat, mikor tölle a Prætorialis ház építésére egy petákat kért. Ezt meg esméré és meg vállá T[iszteletes]: Király Uram; (2) Tek[in]t[ete]s Gentsi György Ur, panasolja hogy beteghez hivatvatván az atyafi Király György, el nem ment, melyre nézve Somlyorol a T[isztelendő]. Plebanust hivatta a beteg könyörögtetni s vallását változtatta; (3) Tek[in]t[ete]s Gentsi Sigmondne Aszonyis betegeskedvén, mikor hivatja, nagy boszorkodással mégyen; (4) részégen mégyen sokszor a Templomban.

Végezés: Király György atyánkfia egy néhányszor meg intetett a Visitatio által, az illetlen, durva és motskos szollásokrol, mégis meg jobbulásának jelét adni el mulatta, a midön közlebb a Tit[ula]t[us]. Szolga Biro Portsalmi István Ur Személyéb[en], a N[e]m[e]s V[á]r[me]gyét illetlen szókkal illetve, melyért meg érdemlené hogy a LXXXI^{dik} Canon szerént társaságunkbol ki rekesztetnék; mindaz által még most utolszor szorossan kötelezi s inti a Sz[ent]. Szék, hogy

darabos maga viselését, illetlen szavait, szelidséggel és emberséggel fel váltsa, mostani gyalázatos szavairól pedig, a Nemes V[á]r[me]gyét a T[e]k[in]t[ete]s Vítze Ispány Ur személyében meg kövesse, Tiszt[e]letes]. Kováts István és Tiszt[e]letes]. Veres Bénéiamin atyánkfiai jelenléteben; Tit[ula]t[us]. Szolga Biro Uratis meg kövesse személyesen, Tiszt[e]letes]. Vég Josef és Bara Tamás jelen létebe, a három utolsó vád alól való maga mentésére pedig a közlebb jövő pártialisig idő engedtetik, a mikor meg jelenni köteleztetik.”

15. *Az 1796. jan. 26-án lefolytatott zoványi vizitációkor Zaj Sámuel erőtlenségére hivatkozik.*

Forrás: VIZITJKV R4 198^v.

„Tisztelet[es] Zaj Samuel atyánkfíának oly nagy beszédbéli erőtelensége, h[ogy] sem könnyöregesen sem predikallasaban szava nem erthető, külömben sok erotelenkedesei között hivatalát amint betegsége engedte hiven fojtatta predikallással, a Sakramentumok ki szolgáltatásával, az ifjak tanításával ugy jambor eletevel. Mellyenek és beszedenek gyengesege iránt maga is a Tisztel[etes] aty[afi] vallást, de emellett aztis allattya hogy ezen erotelensége abból következett, hogy ennekelotte az Ekk[lesi]a al[ta]l arra köteleztetett hogy kemenyebbetske hangon predikáljon, melly kérésre magát meg erőltetvén következett betegeskedese, s minthogy az Ekk[lesi]ában történt romlása azért meg kívánna hogy mivel meggyogyulasahoz egész reménysége vagyon, egy keves ideig az Ekk[lesi]a is legyen várákozással maga gyógyításának elprobálásáig és kebeleben szenvedje el. Emellett jelenti azt is hogy ha valami ollyas változás esnék Tractusunkban, hogy hangosabbatska és konnyebb szolgálatu templomu Ekk[lesi]at kaphatna és változhatnék annak sem lenne ellenere. Emellett jelenti aztis hogy kaplánt is kesz fogadni meggyogyulásáig.”

16. *Az 1798. febr. 13-án tartott ballai parciális gyűlés Szakáts Pál korábbi méltatlan magaviselete ellenére mégis jóváhagyja annak kérését, hogy Bagoson kápláni szolgálatba állhasson.*

Forrás: PROT-3 179^v.

„2 T[iszteletes]. Szakáts Pál a Sz[ilágy]. Bagosi rendes kaplánságot kéri.

Válasz

Juthat eszébe az Instáns[na]k Balláról lett el szökésének minömu kedvetlen Példa beszédre vétette ártatlan Tractusunkat, és mely nehéz Crisisnek tette ki tárgyául; sőt az is mely nagy esdekléssel kérte légyen Tractusunkból való ki mehetésre a szabadságot. Ezen maga viselése figyelmezővé tette Partialisunkat, ne' talán ha ismét Tractusunk Tagja lejénd, hasonló kedvetlenségekre alkalmatosságot fog szolgáltatni: Tsak ugyan nem akarja Partialisunk atyai gondját le venni az Instansról,

meg engedi a rend szer[int] valo Káplánságot Bagoson, tekintvén ebb[en] kivált az öreg Tiszt[eletes] Atyánkfia betses személylyét: ugy mindazáltal, hogy az Instáns irás által kötelezze magát mind arra, hogy törvényes maga viseléssel kedveltetni fogja magát, mind p[edi]g arra, hogy jövendőre a Sz[ilágy]. Bagosi Eklésiáh[oz] semmi tekintetb[en] sem jussát, sem remenségét nem köti.”

17. *Az 1800. márc. 10-én tartott goroszlói parciálison Szakáts Pál rágalmazási ügyében hozott határozat*

Forrás: PROT-3 198^v–199^f.

„9 Felvétetik Tiszt[eletes] Fagyjas István Senior Ur[na]k mint Felperesnek T[iszteletes]. Szakáts Pál mint Alperes ellen rágalmazás iránt indult Instantivalis Ügye

A Felperes részéről referalván T[iszteletes]. Kováts István atyafi hogy az Alperest ad instantivalem meg hívta azért mert a T[iszteletes]. Esperest Urat in figura Sedis szemtől szembe le hazudtolta nagy indulattal így szólván: Nem igaz az, mellyel nem csak tartozott subordinatioját, hanem magát a Felperest is, sőt a T[iszteletes]. Sz[ent]. Szék[ne]k szentségét is ezen tiszteletlenséggel meg sértette, és így valóságos sedis fractioiban esett. Mely helytelen szavaiért meg kívánnya a T[iszteletes]. Felperes, hogy a Trip[artitum] Decr[etum] 2 P[artis] 69 Tit[ulus] szer[int] Sedis Fractio büntetésben marasztassék, költsége fáradsága meg ítéltsék: a rágalmazását a Felperes betsületének helyre állítására és a Szék Szentsége tiszteletlenítéséért Palinodiát énekeljen; az az in figura Judicii mind a Felperest mind a Sz[ent]. Széket meg kövesse et protestatur.

Az Alperes meg esmérvén hibáját, kéri mind a Felperest mind a T[iszteletes]. Széket az atyai engedelemért, igérvén hasonló eseteiktől valo maga tartoztatását, ragaszkodik is a T[iszteletes]. Szék[ne]k és a Felperesnek atyai engedelmekhez

Határozás

A Sz[ent]. Szék[ne]k tzélja mint Atyának az Alpereshez mint Fiához nem annyira Biroi hatalmát gyakorolni, mint annak illetlen maga viseletét meg jobbitani lévén, az Alpereshez járulván a Felperesnek atyai hajlandosága; azért az Alperesnek, ha magát arra kötelezi, hogy a Felperest in figura Sedis meg követi: a T[iszteletes]. Széket hasonloképpen követtségével demerealja; azonb[an] arrol irást ad, hogy ennekutánna mind a Sz[ent]. Szék[ne]k, mind p[edi]g a V[enerabilis] Tractus Tagjainak külön külön illendő tiszteleteket meg adja, és azokat sem különösön, sem közönségesen semminémű illetlenséggel nem illeti s mind ezeket, a mellyekkel tartozik, in instanti véghez viszi, illyen moddal meg nyeri az engedelmet.

T[iszteletes]. Szakáts Pál atyafi meg halván a T[iszteletes]. Szék és T[iszteletes]. Esperest Ur ki jelentett engedelmeket s határozásokat azoknak tellyesitesekre magát önként ajánlja; a mint hogy mind a Sz[ent]. Széket, mind T[iszteletes].

Esperest Urat meg követte és jó hírek[ne]k óltalmazására s terjesztésére magát Reversalisb[an] tett Irással kötelezte.”

18. *Az 1806. márc. 18-én tartott varsolci parciális gyűlés elutasító határozata Virág Ádám máramarosszigeti segédlelkész Kémerre történő meghívása ügyében.*

Forrás: PROT-3 263^r–263^v.

„A' Zoványi Ekl[esi]a kéri most is Szigeti Papot T[iszteletes]. Virág Ádám Atyafit.
Válasz

Az Instáns Ekl[ési]a kérése melly nagy meg edgyezéssel tellyesítették vala, ha kért személy nem vét vala gátot boldogulhatásának; de a' bé jöhetésének ajtáját maga előtt bé zárta azzal 1. Hogy a' Törvényekkel ellenkező uton munkálodja bé jöhetését mind Kémeren, mind Zoványon alattomban házanként jártatott és úgy kéregetett magának votumokat. 2 Hogy mind ez ideig sem egyszer sem másszor, sem most sem rendben hivattatások sem functiojának mivoltáról, sem Tudományáról, és annak tisztaságáról, sem moralis Characteréről akármelly Tractus Senioratol sémmi Recommendatiot nem bizonyított nem mutatott. 3. Most pedig nevezetesen olyan Moralis személyiséggel lett közönséggé (a' mellyet kedvezésből a' halgatás fedele alatt boritva hágy a' T[iszteletes]. Szék) melly fel függeszheti az iránta lejendő hajlandoságot 4 Mind ezeket tetézte azzal is, hogy minekelötte a' Consensus meg nyeresét érthette volna, éppen hallatlan módon 200 V[onás]forintig az Ekl[ési]ával contrárált.”

19. *Az 1810. ápr. 3-i zoványi parciális zsinat határozata a Bántó Mihály kémeri lelkész ellen beérkezett panaszok tárgyában*

Forrás: PROT-3 323^v–324^r.

„11. Felolvastatik a Kémeri Ref[ormata] Ekk[ési]anak Instantiaja melly[en] vadolya Tiszteletes Bántó Mihály Predikátorát, hivatalának restesen való fojtatásával, kevelyseggel, fosvénységgel, a Templomba igen kesön való menetellel s több egyéb hibakkal, mellyeket az Ekk[ési]abol való ki mozdítatásat Instálja

Válasz

Vadoltatik ugyan a Kémeri Ekk[ési]a al[ta]l T[is]zt[eletes] Bántó Mihály kémeri Predikátor atyankfija Restseggel, Ezzel erősítvén ezen vadat hogy szakadatlan következéssel nem Catechizál, Hogy azon predikatziot csak hamar elmond egymás Után. Kevellyseggel ezen okon Hogy a halottakat a Haznal predikalni nem akarja, hogy magát a Kémeri Ekk[ési]a Papjának és Nem szolgáljának allitnya, ezen okból igen kesön szokott a Templomb[an] és hoszszas enekles Utánn megjelenni, annyira hogy a megjelent Halgatók meg Unván várakozni, haza mennek házokhoz, minden Isten beszede halgatása nélkül vasarnap del Után 3szor Azzal hogy feletted Indulatos és a Consistorium Tagjait hazából ki Igazittya; Egy olyan embert ki

kilentz esztendeig Egyházfísagot viselt hasznoson, tsak maga különösön v[agy] maganosen le tette Hivatalából; Vegre ha valaki valami hibáját szemere veti, Ezert predikáziojaban rutul ki predikalja ki motskolja 4szer fosvényseggel ez okon Hogy a halottak[na]k a haznal léjendö elpredikallasokért, nem három hanem hét marjasokat kiván. Amelly hibairol s azok[na]k megjobbításokrol, ambar az Ekk[lesi]a, nevezetesen a Consistorium Tagjai al[ta]l megintettetett, de az Intésnek nem engedett, magat meg nem jobbitotta, sem a fel adott vadakat az azokra tett feleletével egészen erőtelenne nem tette. Ezek s több ezekhez hasonló feladott hibák, valóságos hibák, de nem olyan hibak, mellyek, a Predikátor, Eccl[ési]ajabol valo elebb mozditatasat huzhatnak magok utan; hanem minekutánna különösön az Ekk[lesi]áb[an] maga megjobbítására kerettetett, közönseges helyen is a Sz[ent] Szek al[ta]l attolis hibas voltarol megfeddettessek s megjobbulara köteleztessék a C[hristus] parantsolattya szerint a Gyülekezet v[agy] a Sz[ent] Szek al[ta]l. Azért Tiszteletes Banto Mihály atyankfija ezennel Szent Szekünk al[ta]l hathatosan megdorgaltatik, fel adott hibainak meg jobbításokra, Ugy a szorgalmatos tanulasra, charta nélkül valo predikállásra köteleztetik, és a Kemberi Ekk[lesi]aban hivatala fojtatasaban meghagyatik.”

20. *Az 1821. dec. 18-án tartott rendkívüli parciális jegyzőkönyve*

Forrás: PROT-4 149^r–150^v.

„Zilahon e f[olyó]. [1]821^{dik} Eszt[en]dő Decemberének 18^{dikán} Extraordinarie tartatott Partialis Synoduson Tract[ualis]. Insp[ector]. és V[ice]Curator Tekintetes Kiss Lajos Ur jelenlétében, N[agyságos]. Tiszt[eletes]. Esperest Betlendi János K[edves]. A[tyánk]fia Elöl ülése alatt Notarius Polgári Márton, Assessorok T[iszteletes]. Kállai Nagy Josef, Sárkány Farkas, Virág Ádám, Beke Titus, és Kováts Ferentz atyánkfiak meg jelentenek, és Széket ültenek. Leg elsőb[en] T[iszteletes]. Esperest K[edves]. A[tyánk]fia föl olvastatta az el mult Partialistol fogva hozzánk érkezett Felsőbb Rendeléseket, melyek között a’ 136 N[ume]rus alatt N[agyságos]. Váradi Püspök és Generalis Vicarius Grof Csáki László Ö N[agysá]ga panaszos fel adására határozottatott:

138. T[iszteletes]. Esperest K. A[tyánk]fia a’ Debreczeni Conventusba valo meneteléről, s’ ottan kötelességének miképpen lett veghez viteléről számot adván, adjunctussa Tiszt[eletes]. Keresztes János A[tyánk]fia által írásban fel olvastattya:

Ezen Rela[ti]o szórol szora így következik:

Tiszteletes Partialis Sz[ent]. Szék!

Jelentyük alázatos Tisztelettel a' Par[tialis]. Sz[ent]. Szék[ne]k, hogy mi az el mult Septemb[er] Sz[ilágy]. Csehbe tartatott Partialis Protocollumának 104 Szám alatti határozása szerint a' Debreceni Superintendentialis Gyűlésre ki rendeltettvén, minthogy már akkor igen közel volt a' terminus, mingyárt meg is indultunk, de az akkori tudva lévő sok esözések által egészszen fel bomlot utnak roszzasaga miatt nem elébb, h[ane]m ts[ak]. a' terminált napnak estvéjén érhattünk bé, a' mikor már a' Superintend[entialis]. Gyűlésben mindenek fel olvastattak volt. Azon az Estén ugyan tsak, ha mind későn is fő Tiszt[eletű]. Gen[erális]. Notarius Budai Esaiás Urnál tettük Tiszteletünket, egyszersmind a' következő napok[na]k foglalatoságairól is tudakozódván; de a' ki maga sem tudott előre mindent bizonyosan. Más nap reggel a' Melt[óságos]. fő Curator Urat kerestük meg, kivel is ts[ak]. kevés ideig beszélhetvén tölle szóval annyit tudtunk meg, hogy a' Partiumbéli Ekkl[ési]ák[na]k a' Tizán tuli Superintendentiától lejendő el szakasztatásának planuma, a' felséges Udvar által is helybe lévén hagyattatva, ennek következőségében mi ennekutánna az Erdélyi Püspökséghez fognánk tsattolódni. Meg kergettük azért a' M[éltósá]g[o]s Fő Curator Urat, mit méltóztattna e' szerint velünk továbbra is parantsolni? szükséges lenne e' a' mi ott lejendő további mulatásunk? De erre nem kaphattunk egészszen m[e]g határozó feleletet, h[ane]m ts[ak]. annyi adódott értésünkre, hogy azon a' napon már a' Generalis Conventus kezdené tartani a' maga gyűlést, de a' melyiken ts[ak]. azok jelenhetnének m[e]g cum Officio, a' kik már annak előtte a' Pesti Gen[erális]. Conventusnak is Tagjai voltak. Függebben lévén mi eképpen, arra határoztuk magunkat, hogy ha már a' nagy utat és fáratságot m[e]g tettük iljen terhes időb[en], várjuk tsendességgel vagy két nap a' dolgok[na]k ki meneteleket. Méltós[ágos]. Consiliárius és V[ice] Ispány Laskai Sámuel ur lévén az Erdélyi M[éltóságos]. Fő Consistoriumnak erre a' Gen[erális]. Conventusra is ki nevezett követtye, minthogy a' Vármegyebéli akkori hivatalos el foglaltatásai miatt látta előre, hogy a' gyűlés kezdetére m[e]g nem érkezhethne, nekünk adott volt által itthon egy Levelet a' Gen[erális]. Conventus Mélt[óságos]. Præsesséhez. El jövőn azért a Melt[óságos]. Fő Curator Urtól, ezt a' Levelet vittük el, és adtuk kézhez, mely után a' Gener[alis]. Conventus is a' maga ülését tsak hamar el kezdette, melyre valo bé mehetés m[e]g lévén mindenek[ne]k engedtetve halgatás véget, mi is bé mentünk másokkal együtt, és ott hallottuk fel olvastatni leg elsőb[en] is azokat a' már négy Esztendőktől fogva Projectumba vett, és mind ez idáig sok vitatás alatt volt, de már most a' felséges Udvar által is helybe hagyatott Punctumait a' Superintend[entia] Melt[óságos]. Fő Curatorainak, melyek az az előtteni napon tartatott Superintendentialis Gyűlésnek is tárgyai voltak. Ekkor tudtuk meg hát bizonyosan mi légyen a' Fels[éges]. Udvarnak a' mi Tractusunk ezutánni állapotjáról valo kegyelmes Rendelése. A' Fels[éges].

Királyi Rendeléseknek utolján ott lévén az is, hogy a' Superintendentiától az újabb Rendések szerént el szakasztandó Ekl[ési]ák körül magokat elő adható kérdéseknek el döntése, vagy meg határozása is a Gen[erális]. Conventusra bizattatna, figyelmeztünk nagyon, mi lenne hát már tovább a' Gen[erális]. Conventusnak mi felöllünk való határozása erre nézve? nevezetesen egyéb lehető Documentumaink[na]k is, de kivált a' Superintendencia Archivumába bé tett Armalissunk[na]k ki adattatásáról tévödne é önkéntesen emlékezet? de akkor a' Gen[erális]. Conventus nem akarván ezekre ki terjeszkedni, nekünk pedig, mint a' kik nem voltunk Tagjai a' Conventusnak, nem lévén szabadságunk fel szollalni, az tsak abban maradt; h[ane]m tovább mentek, holmi reánk sem[m]it nem tartozó Irások[na]k olvasásáb[an]. Elő vétetödvén egyszer tsakugyan Melt[oságos]. Consil[iarius]. és Or[dinarius] V[ice]Ispány Laskai Sámuel Ur Levele is, midőn abban leg főbbképpen a' mi Armalissunknak ki adattatása sürgetödne, azt kellett nekünk tsudálkozva hallanunk, hogy a' Superintendenciának leg több Tagjai, még a' M[éltosá]g[o]s Fő Curátor Ur-is annak ott létéről tudni sem[m]it sem akart, mig nem Fő Tiszt[eletű]. Gen[erális]. Notarius B[ud]ai Esaiás Ur fel álván, a' Ládát is, melybe be volna petsételve, meg nevezte, akkor egy első[en]. a' lett volna a' Superintendencia Mélt[oságos]. Fő Curator Uranak a' tettése felőlle, hogy mivel az az azon Superintendencia igazgatása alatt tovább is meg hagyott Bihari, vagy Érmelyéki Tractusbéli Papokra is ki volna terjesztette, tehát hogy azok is használhassák, ne adattasson ki nekünk az Originalis, h[ane]m annak tsak Authentica Copiája. De a' külső félbéli Ekl[ési]ák N[agy]. Tiszt[eletű]. és Tudományú Esperestye Hétzei Pál Ur, a' ki éppen Tagja volt a' Gen[erális]. Conventusnak, és a' kit ez a' dolog éppen ugy interessált, mint minket, a' mi sugallásunkból tsakugyan Fő Tiszt[eletű]. Gener[alis]. Notarius Budai Esaiás Urral kezdették elő terjeszteni, miljen méltatlanság lenne ez, mi reánk nézve, kik actu usussába vagyunk a' Nemességnek, és az Árchivumba is mi tettük bé; hanem a' többiek is kívánnják használni, inkább az ő számokra irattassék le, meljen osztán a Gener[alis]. Conventus is ugy állapotott meg, ezzel a' hozzá tétellel, hogy mivel most más egyéb dolgok miatt nem érkeznek, annak ki keresésére, 's a' Mélt[oságos]. Fő Consistorium követtje-is személjesen még nem volna jelen, tehát majd mikor az egész Archivum registráloodik, 's a' több Tractusok[na]k is planumba lévő Commembra[ti]ojok meg történik, akkor kerestetödjön elő, és adódjon ki. Azután mik fojtak legyen, hosszas volna elő beszélteni, annyival is inkább, mivel azok már minket nem is illetenek, h[ane]m az akkori Sessionak azzal lett vége, hogy Superintendentialis Deputa[ti]o rendelődött Dél utánra a' Tractusok Commembráltatások végett, meljen mi is jelen voltunk ugyan, de tsak halgattunk, nem lévén mit szollanunk bele. Más nap ismét meg jelentünk a' Gener[alis]. Conventusba, hol a' Sessio leg inkább a' Superintendentialis Deputa[ti]o az előtt

valo napi munkálkodásának, a' Tractusok Commembra[ti]ojának fel olvasásával, 's abban tett némely igazításokkal, változtatásokkal tölt, és vegeződött el. Mi azért látván, hogy minden további idő töltésünk szükségtelen lenne, el mentünk Dél után a' Mélt[oságos]. Fő Curator Urhoz, és el indulo szándékunkat jelentvén, azon instáltuk meg, hogy a' Gen[eralis]. Conventusnak Protocollumát annak idejében mi hozzánk is el küldeni méltóztattna, azzal ott hagytuk Debrecent az harmadik napon, 's ezekben kívántuk követségünkről alázatosan tudositani a' Tisztfeletes]. Partialis Széket, lévén alázatos tisztelettel

A' Tiszteletes Partialis Sz[ent]. Széknek

Betlendi János
Esperest.

Keresztes János
Dobai Prédikátor

Zilahon [1]821 Decembr[is] 18.

139. Olv[astatott]. a' Pesti, és Debreczeni Gener[alis]. Conventusnak, a' Debreczeni Super Intendentia Gener[alis]. Notariussa N[agy]. Tiszteletü és Tudományu Budai Esaiás Ur által e f[o]lyó]. esz[tendő]. 2^{dik} Novemberben Debrecenben költ hivatalos Tudositásában bé Pakolt Protocollumát, a' Papi és Világi Tractualis Adessorok fel Eskettetésekre szolgáló Juramenti formuláit, es azon Felsőges Udvari Sententiát, melynek következesére, ezen mi Szilágyi Tractusunk a' Tul a' Tiszai Fő Tiszteletü Superintendentiától egészszen el szakasztatott, és az Erdélyi Fő Tiszteletü Superintendentia alá rendeltetett.

Ezen egész Operatum tétessék az Tractus Archivumában. Melynek következesére irassék egy Conceptus az Erdélji Méltóság]g[o]s Fő Consistoriumhoz, melyben Tractusunk[na]k a' maga épségében valo meg hagyattatását kérjük, mivel a' mint észre vettük a' Közép Szolnoki azt kéri, hogy a' Magyar Országí Eklésiáknak tölle lett el szakasztatása után 18. Eklésiákra szálván, a' miénktől ragasztassék és szakasztassék el bizonyos rész, hogy az is egy Tractust formállyon. Más Conceptus az Erdélyi Fő Tiszt[eletü] Püspök Bodola János urhoz, melyb[en] ajánljuk magunkat, Ecl[esi]áinkat, Oskoláinkat. Mindkét Conceptusnak meg írása Or[dinari]us Notarius Polgári Márton Atyánkfiára bízott.

Mely Conceptus más nap fel is olvastatott és az el küldésre meg határozottatott.

28^{dik} Decembr[is] a' Postán el is küldetett

A Debreczeni Superintendentia Gener[alis]. Notariussának N[agy]. Tiszt[eletü]. és Tudós Budai Esaiás Urnak is egy más Conceptus, melyben meg köszönnyük

Tractusunkal hivatalos egyben kötetésünk ideje alatt sok izben tapasztaltattni méltóztatott atyafiságos szeretetét.

Ezen Conceptus m[e]g írása bizatott Adessor T[iszteletes]. Kováts Ferentz Atyánkfiára.

Mely Conceptus más nap fel olvastattván, az el küldésre meg határozatott.”

21. *Tudósítás a Szilágységban elsőként Zilahon, 1823. június 8–9-én megtartott erdélyi generális zsinat eseményeiről.*

Forrás: MK 1823. júl. 15. 47–48.

„Zilah, Jún. 30d. Minekutána Ő Cs. K. Felsége, felséges Fejedelmünk, kinek bölcs intézetei, mind a' polgári mind az egyházi kormányokra egyaránt kiterjednek, 's azoknak mindenkori helyesebb elrendelésére czéloznak, kegyelmesen meghatározni méltóztatott volna, hogy a' Szilágység, melly egyházi politikai tekintetben eddig is Erdélyhez tartozott az Evangelico-Reformata Eklklésiákra nézve, ezentúl a' szorosban egyháziakban is az Erdélyi Ref. Superintentia alatt legyen; ezen bölcs elintézesek következtetésében, az Ev. Ref. Eklklésiának Generális Synodosa a' Szilágységban legelőször Városunkban tartatott.

Jún. 7d. mind a' Synodus' kezdetét megelőzőt napon, a' Szilági Ev. Ref. Egyházi-Kerületnek Papi Követei, a' M. Egregyi vendégfogadóban úti ebédvel vártak Superintendens Fő Tiszt. Zágoni Bodola János Urat. Ugyan addig jöttek elébe Ns. Közép-Szolnok Vármegyének forma-ruhába öltözött Nemes Lovassai. A' Meszes hegy' tetején, mint a' Szilágység határa' szélénél, egy Papi Deputatio tisztelő-beszéddel fogadta a' szerencsésen megérkezett Fő Tiszt. Superintendens Urat. A' Városhoz közelítve elébe kocsizott a' Ns. Vármegye' Belső félbeli Ord. V. Ispánja Mélt. Hatfaludi Elek Úr, 's midőn együtt a' Város szélső hajlékihoz érkeztek, ott, a' Kolosvári és Zilahi Deák Ifjaktól öszveállított muzsikás éneklők, örömmüket kifejező énekével fogadta, a' helybeli igen érdemes Professor Tiszt. Salamon József úr pedig, a' vele addig kiment Zilahi Domesticum Consistoriumnak és Iskolának nevében, az igaz tiszteletnek és kész hódolásnak érzéseivel tisztelte a Fő Pásztort 's hajdani érdemes Tanítóját, 's így az iskolai Tanulók sorai között, muzsikával elegyített éneklés és a' harangok' zúgása közben, kísértetett-bé szállására, mellyet a' tisztelt Professor Úr' új házában maga választani méltóztatott. Ott fogadta a' Mélt. Fő Consistoriumnak a' Szilágysági Ref. Eklklésiák' általadására kineveztetett Követje Mélt. Cs. K. Tanácsos és Ord. V. Ispán Laskai Sámuel Úr, az egyházi Előljárókkal, 's nagyszámú díszes Papi sereggel. Megjelentek azonnal az egész Egyházi-kerület' Inspector Fő Curátora Mélt. L. B. Losonczy Bánffy Pál Úr, Ns. Kraszna Vármegye Fő Ispánja és Mélt. L. B. Hadadi Wesselényi József Úr, Ns. Közép-Szolnok Vármegye Administátora, 's szives tisztelettel köszöntötték

Fő Pásztorunkat; kiknek illy becses magok megalázását 's szeretettel teljes elfogadásokat, érzékeny tisztelettel viszszozta a' Fő Tiszt. Superintendens Úr.

Más nap, u. m. Vasárnapon reggel harangszóval jel adatván, az egész Gen. Sz. Synodust formáló egyházi és világi Tagok, a' Templomba együtt kísérték-fel a' Fő Tiszt. Püspök Urat. A' muzsikás éneklés elkezdődött, mellynek két versei után felállott a' Deési Egyházi-kerület' Esperestje Nagytiszt. Mihályi Mihály Úr 's Ján. 11:25 verse szerint szép és fontos tanítást tett. Ezt követte a' Fő Tiszt. Püspök Úrnak a' Synodust kinyitó velős és szívreható beszéde; a' felszentelendő T. T. ifjú Papok neveinek és bizonyág-levelleinek felolvasása, kiknek a' Papi tudományokban való készüléteknek megvizsgálására, a' Fő Tiszt. Püspök Úr, ottan is Prof. Tiszt. Salamon József Urat szólítá-meg, ki is helyébe felállván, néhány kérdések és azokra tett feleletek után, a' délelőtti solemnitások bévégződtek. A' délután ismét Isteni tiszteleten kezdődött. A' muzsikás ének után felállott Sz. Somlyói Predikátor és Tract. Subst. Notárius Nagytiszt. Kovács Ferencz Úr, 's Kolos 4:2 versére, a' maga matériáját egészen kimerítő fontos tanítást tett. Mellynek végével újra Prof. Salamon Úr állott-fel, 's mikor minden Procedens T. T. ifjú Papokon a' felelet egyszer végig ment, leszállott, 's ennek a' napnak munkája bévégződött.

Hétfőn reggeltől szerdán délig napjában hét hét órák alatt tartott a' Censura a' Templomban, számos halgatónak jelenlétében. ekkor behívattatván a' Censor Prof. Salamon Úr a' Synodus Gyűlésébe, melly külön tartatott a' Város Tanács-házában, 's a' Censura' folyásáról kikérdeztetvén, midőn örömmel nyilatkoztatta volna ki magát a' T. T. Procedens Papok' készülétekre nézve; harangszónak jeladásával az egész Synodus feljött a' Templomba, hol a' felszentelés érzékenyítő pompával elkezdődött, 's minekutána 22 ifjú Papok, a' Papi Sz. hivatalra felekkettettek, 's letérdelve a' tisztes öreg Esperestek kezeiknek fejekre-tételek és a' Sz. Lelket segítségül hívó érzékeny éneklések alatt felszenteltettek, felállott utóljára is a' Fő Tiszt. Püspök Úr, 's buzgó könyörgésében áldást esedezván Felséges Fejedelmünk' életére, Uralkodó-házára, Hazánkra, 's Vidékünkre, ezen szent munkát bévégzte.

Ide tartozik annak háládatos megemlézése is, hogy azon egy hét alatt, míg a' Synodus' gyűlései tartottak, a' Mélt. L. B. Hadadi Wesselényi József Úr és élete' párja Mélt. Gróf Kendeffi Rákhel Úr Aszszony Ú Nagyságok, fényes és gazdag asztaloknál, mindennap 40 's több T. T. Papi személyek és világi Deputatus Urak vendégeltettek. Számosan ebédeltek majd mindennap Mélt. L. B. Losonczy Bánffi Pál Úr Ó Nagyságánál és a' két Ord. V. Ispány Uraknak szeretettel egyesített asztaloknál is.

A' Gen. Synodus Gyűléseinek bévégzésével kiindulván Zilahról a' Fő Tiszt. Püspök Úr, a' Gen. Visitatióra kinevezett helyeken is, mint Sz. Somlyón, Tasnádon, Hadadban, és Monóban, megkülönböztetett tisztelet' jeleivel fogadtatott. Különösen a' Tasnádi Visitatiót nevezetessé tette a' Mélt. Fő Strázsa-Mester Cserey

Sámuel Úr' minden vélekedési különbségen feljül-emelkedett lelke, 's az egyházi Fő Tisztnek a' más Vallású felekezetben is kimutatott becsülése; nemkülönben az helybeli Tisztdő Plebánus Úrnak is, a' mi Fő Tiszt. Püspökünk' megtisztelésében bizonyított nemes példájú részvétele."

22. *Polgári Márton nekrológja*

Forrás: N. N. 1830

„Zilah, aug. 9. – Ma vivénk-ki itt végnyúgalomra, köz-tisztelet' és fájdalom' érzéseivel, egy szép életü hasznos embert, Néhai Nagy tiszteletü Polgári Mártont, ki az itteni Ref. Sz. Ekklesiának 38 esztendeig, ritka-tudománnyal, 's még-ritkább élet-példával, híven oktató, 's jó erkölcsre vezérlő igaz Papja; a' Szilágyi T. Egyházi Vidéknek tizen-négyig Fő-Jegyzője; 's ugyanennek négyig Al-Esperestje volt. Életének 68-ik esztendejében, e' most foljó hónap 7-dikén, tizenegy napig tartott in-hideglelésben végzé szép pályáját. Mint Ember és Pap, híven tölté-bé helyét, mellyen állott, 's nem Hívatala neki, hanem, ő adott annak méltóságot. Jó Ember, hasznos Pap, hív Férfj, derék Atya, szíves Atyafi, igaz Ember-barát. Pap a' templomban, Pap a' templomon kívül is; benn Tanító; künn Példaadó. Társalkodásában szelíd, nyájas, egyenes, 's tsaknem a' gyermeki egyszerűségig őszinte nyíltságú. Mások gyengeségeit kímélő, érdemeit betsülő, illő tiszteletét megadó. Derült és vidám mind végig; még a' hanyatlottabb késő napokban-is. Szelíd és engedelkeny békén-tűrésének szép bizonyysága, hogy a' maga Pap-társával 34 esztendő alatt példás eggyetértésben tudott élni; kivel még sírjokat is egymás mellé választották. Egyházi Vidékünk' egyenes Tisztjét, Ekklesiánk' hasznos Papját, Özvegye' ritka Férfjét, négy gyermekei hasonlíthatatlan Attyokat, s' minden részről szelid emberbarátjokat, fájlalják benne. Idv (?) Lelkének! Béke Hamvainak!! –”

23. *Héczei Pál életrajza*

Forrás: PROT-VÁRAD

„Született Tek[intetes]. N[eme]s. K[özép]. Szólnok Vármegyében, Peerban Édes Attyának Néh[ai]. Nagytiszteletü Nemes Héczei Dániel Urtól azon Ekklesia Nagy hirü Lelki Pásztorától a' K[özép]. Szolnoki V[enerabilis]. Tractus Esperestyétől és a' Főtiszt[eletű] Super[inten]de[nti]a Generalis Notariussától és Edes Annjától Nemes Almási Susanna Aszonytól, tanulását kezdette Hazájában, folytatta Debreczenben, nevelte Hálában és Göttingában honnan le jöven Prédikatori Hivatalt viselt az Ákosi és Kémeri Ekklesiákban, innen 1802^{dik} eszt[endő]ben Mart[ius]. 12^{kén} ezen Várad Ekklesiának Lelkipásztorágára meghivattatott mellyet Maius 5^{kén} folytatni el is kezdett. Három esztendőkkel ezután a' Kémeri Ekklesia Papjának halála után oda ismét vissza hivattatott, de ezen Várad Ekklesiának szeretettel hozzá tett kérésére azt el nem fogadta, azután ismét 1809^{ben}

Jan[uar]. 12^{kán} a' Peeri Ekklesiától mint Hazájától mind Néh[ai]. Edes Attya eránt való háládatosságból, mind eránta való Hazafíui szeretetből Lelkipásztorának meghivattatván ezen Hivaltal önként és maga szabad tetszéséből, töltvén ezen Ekklesiábann minémü haszonnal a' maradék ítélje meg: 17 esztendőket. Ki is ámbár ezen Bihari V[enerabilis]. Tractusnak Hites Notáriussa vala de sietett a' szives hivatal után Hazája szent földére hol Kedves Szülei tetemei nyugosznak örömet másnak engedvén ezen minden részben terhes Papságot elébb szeretettel tellyes indulattal bútsút vévén Halgatóitól Apr[ilis]. 30^{kán} 1809. 2 Kor 13^k része 11^{dik} verséből.”

24. *Vándza Mihály fia, ifj. Vándza Mihály által összeállított életrajza*

Forrás: SZENDREI 380–381.

„Az atyám volt Wántza Mihály praedicátor. Született a Szilágyságban, Percseny nevű helységben, a hol nyugosznak szüléi és egy leány testvére. Voltanak még három testvérei, tudniillik: György, István, és András. Györgynek volt egy fia, ugyancsak György, a ki Magyarországra származott ki. István, ki életében Szilágysomlyón lakott, magtalan halt meg. András pedig katona lévén, Belgrád bevételekor esett el. Az atyám a Szilágyságban, ugyancsak Percsenben lévén praedicátor, onnan ment Nagydobóra, Nagydobóról Varsoltzra, onnan pedig Somlyó-Ujakra, a hol haláláig folytatta fedhetetlen praedicatori hivatalát. Én születtem ugyancsak Percsenben, voltak hét testvéreim, úgymint: Sámuel, József, Dániel, Zsuzsánna, Mária, Anna és Sára. Sámuel és József testvéreimnek több gyermekei vagynak. Dániel esztendőskorában halt meg Percsenben. Zsuzsánna néném kihez ment férjhez Erdélyben, nem tudom. Mária hugom ment férjhez a Szilágyságban Nagy-Mon nevű helységben Besenyei Áron főszolgabíróhoz, ki ottan tehetős földesúr. Anna hugom, Keresztes nevű prédicátor férje meghalván, ment másodsor férjhez Nagydobán lakó Mezey nevű jó birtokos földesúrhoz. Sára testvérem ment Erdélyben férjhez Gálfy nevű nemes emberhez. Én vettem el feleségül Nagyváradról Kuti Zsuzsannát. Élnek Isten kegyelméből három gyermekeink. Amália és Vilhelmina még hajadon leányaink és Mihály fiunk, ki még a miskolci lyceumban tanuló. Ezeken kívül volt még egy ugyancsak Vilhelmina nevet viselő leányunk és György fiunk, kik kisdéd korukban holtak meg. Születtünk ily renddel: Zsuzsánna (szül. 1780 április 16.) néném után születtem én, utánam Sámuel (szül. 1783 október 19.), József (szül. 1785 október 20.), Dániel (szül. 1788 január 28.), Mária, Anna és Sára testvéreim. Vérszerint való atyámfiáról ennyit tudok. A távolabb való atyafiakat előszámlálni hosszas volna, minthogy az anyai ágról az egész Pataky-, Szatmári-, Incze-, Méhes- és Deáky-familia atyánkfiai.”

25. *Diószegi Mihály nekrológja a szilágycsehi temetési anyakönyvben*

Forrás: NÉVSOR 1943 / SZCSEH

„Néhai B[oldog]. e[mlékezetű]. Tiszteletes Tudós Diószegi Mihály uram, mint valóságos Sáfára az Isten Sz[ent]. Beszédének, belépett ezen Szilágycsehi Szépen virágzó Népes Ref[ormata]. Szent Ekklesiába 1800-ik Eszt[endő]. Sz[ent]. György havának 24. napján. Holott is szent hivatalját folytatta Serényen az Urnak Sz[ent]. beszédét hirdette tisztán, a megtérni nem akaró bünösöket fedette egész szelidséggel, a bűnnek tehe alatt nyögőket vigasztalta az Isten kegyelmével. Külső magaviselete volt fedhetetlen, emberekkel való társalkodása mindenekelőtt kedves az Isten házára vigyázott szorgalmatosan. Minthogy pedig a népnek sokaságához képest igen kitsiny volt, bejövetele után mindjárt annak minél hamarabb lehető bővítettetéséről gondoskodott. És az Ekklesiának tsekély tehetségét annak végbevételére elégtelennek látván, a N[emes]: Fő Possesor Urak eő N[agysá]gokat alázatos esdeklésével az Isten Házához való adakozásra felindítván, nevezetes summákat nyert és így rálépett lassan lassan Isten után ezen Isten Házának meg bővítettetésére és egyéb részeinek is ki palléroztatására, de még itt sem nyughatott meg, hanem az Isten Házához való buzgó szerelme arra indítá, hogy egy orgonával is kíváná az Isten Házát ékesíttetni. Azért nem nyugvék mindaddig mig arra is annyi summát nem szerze a kegyes Benefactor Uraságoktól, mely summával egy igen ékes orgonát tsináltatván az Ekklesiának több érdemes Elöll Járóival együtt a Templomot azzal is igen megékesítete. Ezt is elvégezvén, a serény munkásság és az Isten Ditsősége mellett való buzgóság azt véteti vele munkába, hogy a Parochiális megavult Ház helyett is mást építtetne, melynek némely materiáleit úgy m[int]. Tégláit és Sendelyeit meg is szerzette a kegyes adakozó kezek által. De óh fájdalom, végre nem hajthatá, mert a mindeneket szabadosan Uralkodó Isten 1805-ik Esztendőben N[ovem]bernek végén Sulyos nyavalyákat botsátván rája, azt nagy lelki tsendeséggel Isten akaratján való meg nyugovással szenvedte November 21-ik Napjáig, melynek első végén, meg elégelvén Isten az ő kegyeséggel folytatott életének bajait, az ő Szolgálatjának közelebb lejendő folytatására lelkét magához az egekbe felköltözteté, Testét pedig a boldog feltámadásig a föld porai közzé téteti Papi hivataljának 27-ik Egész Életének pedig 57-ik Esztendejében. Az egész Szilágycsehi Sz[ent]: Gyülekezetnek kiváltképpen pedig Maga Szerelmes Háza Népeinek igen nagy keserőségekre.”

26. *Kovács Ferenc nekrológja*

Forrás: SALAMON 1187–1190.

„Nekrolog.

Egy férfiú rövid életrajzát kívánjuk a' magyar protestans egyház emlékezetének átadni, kiben a' classicaí miveltségü és szilárd jellemü belső emberek száma apadott. Ez a' férfiú Kovács Ferencz, a' sz. somlyói év. ref. ekklának 39 évig folyvást szeretve tisztelt lelki pásztora, 's élte utolsó tizedében a' szilágyi egyh. vidék lelkes esperese. Székely nemes család sarjadéka volt, melly család az egyháznak két századon át papokat is adott, kiknek sorát most ő szakasztotta meg. Született ugyancsak Sz. Somlyón 1780-ban május első reggelén, hol édes atya 33 évig folytatta, 's utoljára is fiának adta át a' papi hivatalt. Első iskolája a' helybeli volt, 12 éves korában pedig a' debreczeni anyaiskola fogadta kebelébe, hol 1797-ben diákká lett, 1803-ban pedig már az első évi szónoklati, következő évben a' költészeti osztályok köztanítója; és ezek után 1805-ben mezőtúri iskola rectora volt. Két évek alatt lekiismeretesen végezvén ezen elhivatást, a' tudományok szomjától ösztönöztetve külföldi egyetemekre indult, 's 1807-ben oct. 13-kán Göttingába érkezett. Itt öregbítette alapos ismereteit a' tudományok különböző nemeiben; itt képezte világos gondolkozása módját azon nagy férfiak oldala mellett, kik elhunytok után is fénylenek a' tudományos világban. Kedves éledeletet talált az ő humanisticus miveltége egy Hayne és Mitscherlich hallgatásában; a' sz. könyvek értelmezésében 's a' rendszeres hittan különböző ágaiban pedig egy világhírü Eichornt, Ammont 's Plánkot hallgathatni, méltán örömének tartotta. Itt köttetett vala közte és Erdélyhoni két jeles szónokaink Hegedüs Sámuel és Nagy György között azon szíves barátság, mellyet, míg éltek, kedves egymásróli emlékezéssel tartottak fen.

Azon két évek alatt, mellyeket a' tudományok virágzó műhelyében töltött az, a' megtiszteltetés érte, miszerint a' debreczeni főiskolába professornak hivatott, de ezt el nem fogadta; leérkezével pedig a' debreczeni egyház hívta meg papjának, és ezt sem fogadta el. Elgyengült édes atya mellé sietett, hova márt. 11-kén 1809-ben meg is érkezvén, a' segédpapi kötelességet átvette, 's azt négy évekig folytatta. Mint már rendes somlyai pap, 1818-ban szenteltetett fel Debreczenben; 's ugyanazon évben a' szilágyi ref. egyházvidék rendes ülnökévé is kineveztetett. Négy év mulva helyettes-, későbbre rendes jegyzővé, 1837-ben pedig a' Zilahon tartatott generalis synodus alatt egybe gyült egyházvidéki papság által az elgyengült Heczei Pál életeig proseniornak választatott. Illy czim alatt igazgatta az egyházvidéket 1844ig, de három év mulva maga is gyengült egéssége tekintetéből proseniort kért választatni. Oldala mellett tartattak ugyan még néhány egyházi gyülések; 's ez ötöt szeretve tisztelt papságnak jól esett. De nem sokáig bírta az elgyengült test a' kiállott fájdalmakat, 's a' szép lélek porhajléka összeomlott f. 1848-ik év julius 14-kén 's maga előtt elbocsátott kedves fogadott leánya Katalin mellé, meghagyása

szerint, minden szónoklat nélkül az öt szerető és igazán tisztelőnek részt vevő könyei között temettetett el. Kisérői közt voltak két kisebb testvérek: László, ki hosszasan kir. pénztárnoka volt Krasznamegyének, és István, ki jelenleg ugyanezen megyének egyik alispánya. – Szerencsés szülék, kik három illy jeles és közhasznu fiakat hagyhatnak maguk után! Szerencsés testvérek! kik gyöngéd szeretettel illy hosszasan, 's mind végig egymásnak mivelte vidám, elmés társaságban élhettek és élhetnek.

Megtiltá ugyan az elhunyt férfit az ő koporsója feletti szónoklatot; de nem bántom én meg árnyékát, ha jelleméről 's érdemeiről egy pár sorban megemlékezem. Mint ember, egyenes, nyílt szívű, vidám, kedves társalgó, másokon segíteni kész, a' megismert jó és igaz ügy mellett szilárd akaratú. Mint pap, szép készüléttel lépett a' lelkipásztori hivatalra, ezt, míg ereje engedte, teljes buzgalommal folytatta is. Az ő külön fedél alatti tanuló szobája a' hét első felében ugyan a' választott barátjok elmés vidám társalgásának gyűlőhelye volt, de másik felében a' vasárnapi készülétre önként is magányosan hagyatott, 's csak az ügyes-bajosoknak volt nyitva. Minden vasárnapra új munkát készíteni 's betanulni, ez volt papi hivatala folytatásának állandó szabálya, 's milly buzgón követte ezt, mutatják hátra maradott munkái, tanusítják hallgatói. Mint egyházi hivatalos is pontosan és hiven teljesítette teendőit, 's csak azt fájlalta ő és egyházi vidéke, hogy az évenkénti látogatást, és a' köz zsinatra megjelenést nem tehette, olly testi szenvedéssel küzdvén, melly az utazást rá nézve elhordozhatlanná tette. Az ő élete tehát hivatalának, olvasásnak 's barátainak volt szentelve; házi gazdaságának folytatása pedig, melly nem kicsin volt, mindenkor szeretett nejeinek számittaott érdemül.

Különösen második neje Szabó Rozáliának, néhai abrudbányai ref. pap Szabó Pál erényes leányának jutottak a' tizenkét utolsó évek gondjai, és azon buzgón is teljesített kötelesség, hogy az elgyengült férfit több hónapokra terjedett végszenvedései között a' leghivebben ápolja. Ezen öntudatból merithet a' hátra hagyott özvegy is szeretett derék férje elvesztéséni bánatára enyhítő vigasztalást.

Hálás érzettel említem meg a' zilaki ref. gymnasium részéről a' boldogult férfinak azon kegyes gondoskodását, miszerint szép könyvtárából két kedves testvéreinek engedvén a' világi könyveket, a' többit az általa is szeretett, 's fennevezett iskolának hagyományozta. Gondoskodott ő a' maga epitaphiumáról is, melly általa latin distichonba foglalva, részint classicai műveltségének tanubizonyosága, részint élte történeteinek rövid rajza.

Leirom ide ezen latin verseket berekesztésül, 's azon reménnyel, hogy helyet nyernek e' lapokban. Nem lehet ugyan is attól félni, hogy a' példa sok követőket találánd, 's majd a' lapok latin versekkel lesznek ezután terhelve.

Franciscus sicula genitus de stirpe *Kováts*, haec
 Sacravi cineri carmina pauca meo.
Somlyo mihi patria est. *Maguræ* subjecta superba
 Quam placido mediam flumine *Kraszna* secat,
 Hic ego musarum titulanti limina gressu
 Intravi primum commodiora puer.
 Post *Debrecen* juvenem binos si demseris annos,
 Materno fovit per tria lustra sinu.
 Occupat inde scholae celebris me cura *Turinae*,
 Quae si non gravis at cura operosa fuit.
 Hinc *Göttingenses* adii duae Numine Musas,
 Unde redux doctor religionis eram.
 Post exantlatos noctes diesque dolores,
 Cum nulla expectantam ars mihi ferret opem;
 Exoptata diu Mors commiserata gementis
 Suscepit placido membra levanda sinu.
 Accipe chara tuo patrem *Catharina* sepulcro,
 Mixta mea ut jaceant ossibus ossa tuis:
 Ut quo viventem te complectebam amore,
 Vel post nostra pius funera vivat amor.
 Et quando ingrediar coelestis gaudia vitae,
 Have bis lateri juncta puella meo.

Ohajtott nyugalmat 's reményét élvezi már a' dicsőült lélek. Némi nyugtatást talállok én is, hogy kedves emlékezete iránt ezen sorokkal baráti kötelességet teljesíthettek. Kolosvárt aug. 10-én 1848.

Salamon József.”

27. *Bántó Mihály életrajza, melyet annak saját feljegyzései és személyes ismeretségük alapján állított össze veje, Baló Benjámín lelkipásztor.*

Forrás: BALÓ 283–296.

„A vajda-hunyadi reform. egyházvidék 1838. nyarán Algyógyon gyűlésben voltak, s erdélyi reform. szokás szerint gyűlés-megnyitás előtt a templomban közönséges isteni tisztelet tartaték. A szónoklat kitünő, fölmelegítő és elragadó volt. Szájról szájra mondák: »Ah ez fölséges pap!« Bántó Mihál, az o. boldogfalvi volt ez a hitszónok, ki mint ilyen is a hitszónoklatban, köztudat szerint, oly szép polcon álló erdélyi reform. egyház legtudományosb lelkészeinek egyike volt. Mint hitszónokot látám és hallám először őt, s ez órá óta soha többé el nem feledhetém, és midőn

később mint néptanítót ismertem meg, az idővel együtt nőttön nőtt tiszteletem, szeretetem ez – ismétlem – kevesekkel összehasonlítható néptanító irányában.

1839. év tavaszán O. Boldogfalván házi körében látogattam meg a derék néptanítót. Csak házánál lehet az embert valódiilag megismerni: azon kívül az emberek többnyire nem csak öltönyt viselnek tisztesbet, hanem jellemet is. Innen sokan, kik az élet piacán, közvélemény szerint, fölséges emberek, és nagy tiszteltetésben részesülnek, házukba visszatérvén, valamint visít kabátjukat sans-gène levetik, szintígy elvetik a tisztes nyájas arcot s mesterkélt erényeket is, és felöltik a kiállhatatlanság és semmirekellőség házi öltönyét. Bántó Mihál valódi nagyságát otthon, tanítványai, növendékei között lehetett megismerni. Ott látni az érdemekben megöszült férfit, a vidéki köznép durva, szegényes öltözékű gyermekei között, a mint ezt oktatá, amazt atyai szelídséggel dorgálá, – ott látni a mint ő ezen szegény, bocskorban járó paraszt fiuknak – kik neki semmit nem fizethetnek – valódi atyjok volt, annyi volt, mint látni az enbert a maga ritka, és valódi fönségében, látni és tisztelni feledhetetlenül. [...] Bántó Mihált, a néptanítót minél közelebből ismertem, annál mélyebben tanultam becsülni. Még nagyobb volt otthon, mint az emberek között, a tanteremben, tanítványai között tündöklött az ő valódi nagysága. Most is előttem van magas termeted, méltóságos szép egyenes járásod, megöszült szép ezüst halántékaid, mindig tisztára borotvált szép hosszúdad nemes arcod; látni vélem összefont karjaidat, szelíd jótékonyssággal tanítványaidon végig tekintő szemeidet, hallani vélem bölcsen szóló ajkaidat, melyek hosszú tanítóságod alatt annyiszor és mindig bölcsen szelíden szólamlottak meg. Oh ha már az esztendőök súlya alatt le kell roskadnod és meghalnod, miért nem hagyhatád örökségül tapasztalásodat, erényeidet?!

1844-ben e philosoph néptanító egy napon tollat vón, s az emlékezet szárnyain visszaszállott az évekre, melyeket átélt, s néhány sorban – gyermekei számára – egy kis memoire-t jegyzett föl következő zárszavakkal: »1824-ben Sz. György napkor jöttem Hátszeg vidékére o. boldogfalvi papnak és az ottani intézetbe tanítónak, hol 20 esztendeig folytattam kettős hivatalomat. Most már megöregedvén, káplán által folytatom azokat.«

[...]

»Én Bántó Mihál – így irt ő – születtem közép Szolnok vármegyében az 1772. eszt. dec. 28-kán. Az apám volt Bántó István, az anyám Nagy Kata. Kezdettem tanulásomat születésem helyén, Sámsonban, s ott folytattam syntaxista koromig. Ottani tanítóim voltak Dobai György és Gál György, kik körültem szorgalmatosan fáradoztak.» – Első tanítóinak ezen már rég elhunyt két György tanítót kitü-nőleg jó tanítókul kell vennünk, mert az író fölötte szűkön szokott bánni mindig a dicsérő szavakkal, s ha ő ezekről 70 év mulván így emlékezett, hagyd álljon meg

– nevezve itt a »Néptan. könyvében« hogy Dobai György és Gál György – kikiről ma már senki sem emlékezik – igen jeles néptanítók voltak egykor Sámsonban.

»Ezután bevitt az apám tanulás végett a zilahi reform. gymnasiumba. Ott tanultam 3 év alatt a syntaxist, rhetorikát és poësiszt. Tanítóim voltak Viski Pál és Szendrei András. 1788-ban logikussá lettem Zilahon, más évben az ottani szokás szerint togatus. Két év alatt a logikát, metaphysikat, mathesist, görög nyelvet, deák litteratúrát tanultam. Tanítóim voltak Szabó Dávid, és Dáncs Mózes.«

»Eltöltvén két esztendő t Zilahon mint deák, tanulásom öregbítése végett a kolosvári kollegiumba mentem. --- Kolosvártt deák voltam kevés híján 7 esztendeig. Itt hallgattam a zsidó, görög, római nyelvet, régiségeket, és universalis históriát t. t. prof. Bodoki József úrtól, ki jó patronusom volt, a mit háládatosan megismerek; philosophiát, physikát, mathesist t. t. Méhes György úrtól; német nyelvet, geographiát, és naturalis históriát t. t. Pataki Mózes úrtól; Erdély történeteit t. t. prof. Csomós Mihál úrtól; a theologiai tudományokat általában t. t. prof. Szathmári Pap Mihál úrtól. Minden professorok nagy mértékben jóakaróim voltak.« [...]

»Voltam szinte két esztendeig (Kolosvárt t. i.) a rhetorika classisban publicus praeceptor, egyszersmind a theologiában praeses, és juratus. 1797-ben sz. György napkor kimentem Bánfi-Hunyadra rektornak, és ott voltam négy esztendeig.« - Ezen rektori állomásán látta Bántó Mihál a nagy embereiről oly nevezetes XVIII-dik századot meghalni, s kezdette ezen, a nagyokban oly meddő és törpe XIX-ke.

»1801-ben a rektorságot végezvén, kimentem Németországba tanulás és tapasztalás végett, nevezetesen a jénai universitásba, hol hallgattam Breyert, Schádót, Kraust Griesbachot, Paulust, Augustit, Lodert, mindezekről bizonyítványt is hoztam. Publice hallgattam Ulrichtól a philosophiát, Schmidttól a dogmatikát.

»1803-ban Németországról hazatérvén, Sámsonba érkeztem, s innen Erdélybe Kolosvárra mentem. Ez esett 1803. augusztusában. Kolosvártt udvari papságot folytattam 1804. év sz. György napig báró Bánffy László gubern. Consiliarius úrnál. Ekkor meghívtak papnak M. Bikalra a kolozs-kalotaszegi traktusba, és el is mentem, s ott paposkodtam két esztendeig. Ott laktomban meghívást kaptam volt Dobára, de nem fogadtam el, - ezután Szilágy Csehbe, azt sem fogadtam el, ezután Kolosvárra theologiai professorságra, de egészségem gyöngye lévén, azt sem fogadtam el.«

»1806-ban tehát kimentem Kémerre papnak, a holott is reá határozván magam a házas életre, feleségül vettem kolosvári ref. professor t. t. Méhes György úrnak leányát Sárát. Összekeelésünk esett 1806-ban jul. 23. napján.«

»Minekutána Kémeren 11 évig laktam, az ottani szolgálatnak terhes- s lakhelyemnek nedves és sáros volta miatt elbetegesedvén, onnan 1817-ben kibucszútam, a papságról, mig meggyógyúlnék lemondottam, s Kolosvárra mentem lakni.«

Ezen magányos állapotban hat évig volt Bántó, mikor, a mint fölebb láttuk, az o.-boldogfalvi szerény néptanítóságot vállalta el a már egyszer theol. tanárságra választott férfiú, s most már 20 évig oktatta, növelte a nép gyermekeit, mihez ha rektorsági és a főiskolában szintén tanítással elfoglalt éveit adjuk, több mint 30 éves iskolatanító volt ő. Ezért megérdemli, hogy emléke itt a »Néptanítók könyvében« helyet foglaljon.

Ime, érdemes pályatársai! egy néptanítónak önéletirata vala ez. Egyszerű tényleirat, mint egyszerű volt az ő egész élete. Nincs bene egyetlen szava is a hiúságnak. És ennek úgy is kell lenni, mert ő, ki fölötte kedvetlenül vette, midőn háta mögötti dicsértetéséről értesült is, hogyan irhatta volna meg magáról azt, a miért oly méltán bírta a köztiszteltetést. Azt tartotta: az enber, s főleg a tanító és lelkész, bár megnyit tegyen is hivatása körében, mindig csak azt teszi, a mivel szorosban tartozik. A szavakból, melyekkel hálásan említi ifjúkori tanáraitól: »nagy mértékben jóakaróim voltak,« teljes bizottsággal következtethetjük, hogy már ifjú halántékait szép remények zöldje díszíté. E remények szép és nemes gyümölcsöket termettek a nép-növelés honi oltárán, termettek még késő vénységében is mind jobbakat, és érettebbeket, mert Bántó Mihál 71 éves korában is – dacára korábbi betegeskedéseinek – erőteljes, vidám kedélyű, bámulatos szorgalmu, és sikerdús néptanító volt.

A vidék, hol Bántó Mihál náptanítói hivatalát folytatta, igen kevés magyarságból, hanem nagy többségben oláh népből állott; ezért sajátképen ezek gyermekeiből állott a vezetése alatti tanoda népessége is. Megható volt látni a már tisztos öreg néptanítót ez oláh gyermekek között, kik az eredeti ruházatot az egész iskolai pályán megtarták, s természetesen, midőn iskolába léptek, magyarul egy hangot sem értettek. És ez oláh fiúk, mikor 5-6 év mulva felsőbb tanodákba mentek, a magyar irályban, számtanban, természet-ismeretben, földiratban oly kiképzettek valának, hogy az o.-boldogfalvi intézet jóhíre az erdélyi főiskoláknál, s a közvéleményben nagyon ismeretes dolog lett. Nem nehéz belátni, mily nagy szolgálatot tett Bántó Mihálnak határtalan türelme, meleg buzgalma az oláh nép magyarosítása, művelése körül a hazának és enberiségnek 20 évi folytonos és szorgalmas működése által.

Iskolai tankönyveknek akkorban még nagyobb hiánya volt, mint jelenleg is. Bántó Mihál, mint tudományosan művelt fő, majdnem minden tantárgyat maga dolgozott ki növendékei számára, és dolgozatait évenként javíttatta. Magános ügyeiben is szigorú rendtartó lévén, csodálatos az a rend, mi iskolájában törvénynyé vált. Ebből önkint folyt az iskolai nagy szorgalom és lelkiismeretes pontosság mindenben. [...] Bántó Mihál csak lelkiösmeretének számolt. Hanem az csakugyan igaz, hogy ilyen számadást csak az olyan tanítónál elégehetünk meg, ki szereti és érti hivatását. Szerette és szívén viselte azt Bántó Mihál annyira, hogy ha roszerűlte

miatt néha napján ágyban kellett maradnia, maga elé szólítá sorban az oláh fiúkat, s úgy tanította őket. Őt egy kis főfájás vagy láz el nem zárta tanítványai elől, egy kis betegség nehezedett volna nála az által, hogy tanítványait nem láthatja. Hogy iskoláját elhagynia ne kelljen, fölmentette magát az illető hatóság által az esperesi gyűlésekeni jelenlétektől, ide őt csak szünnapon lehetett megnyerni. Hivatal-szeretete és szorgalmáért az egész vidék népének, az ott lakó előkelő uri rendek és lelkészársainak általános tiszteletét bírta; és bírta a, mi a kötelességérzettel teljes és hű öregnek különösen jól esett, a Kolosváron székelő ref. egyházi fő tanácsnak, mint az intézet hagyományos főkörmányának, teljes bizalmát.

1842-ben a már 70 éves néptanító káplánt és nyugalomra bocsáttatását kérte az egyh. fő tanácstól. Magadták. [...] Az egyházi fő tanács káplán-választása engem ért, ki már akkor harói – előttem, míg élek, kedves emlékü – egyháznak csaknem két éves fölavatott lelkésze voltam. A mi itt magyar honunkban hallatlan, hogy rendes lelkész káplánságot fogadjon el, az Erdélyben, az ottani intézkedésnél fogva, a megeshetőségek közé tartozik, s így én elfogadtam a káplánságot, főképpen azért, hogy e káplánság gyermekek tanítására szólított; én pedig azóta, hogy deákságomban a tanítás gyönyörűségét megízleltem volt – hogy úgy szóljak – szerelmes voltam a tanítási foglalkozásba.

[...]

De nem kevésbé szerettem ám a tanítást az abban megöszült Bántó Mihál is. Indítványozó kérésemre, adná már át nékem a tanítás terheit, nagy meglepetésemre szokott jószívűségével felelte: hogy mivel már az iskolai félévet elkezdette, szeretné azt be is végezni; végezzem én addig csak a templomi lelkész-kötelességet. Így történt. Ő mindent érett megfontolás után szólott és tett, és a mit egyszer határozott, abban csak physikai lehetetlenségnek engedett. Körében élvén, volt alkalmam csodálni őt mint néptanítót.

Bántó! Mily ellentétben állott az ő neve Krisztusi szelid, és nemesen alázatos jellemével! Nem ismertem enbert, a kit, - nem hallottam semkitől, hogy ő valakit megbántott volna! Készebb lett volna türni bántalmat, sem mint sérteni. Szerették tanítványai őt mint atyjukat, mert valóban az is vala, s az lenni sok alkalma volt. Szép vonása volt az öregnek azon nemes rokonszenve, mely őt az emberekhez vont. Naponkint iskoláját végezvén, ha csak az idő nem gátolta, a mezőn sétált, s az ott munkánál, vagy útban talált emberekkel – régi szokás szerint, parasztokkal – hosszas beszélgetésbe eredett, mi rendesen kedélyes, és – a mi legfőbb – erkölcsileg tanulságos volt. Lehet gondolni ezen sokrati modor szerinti enbernövelés által egy olyan tudományosan művelt fő, milyen Bántó volt, milyen közlönye s terjesztője volt a hasznos és üdvös ismereteknek, s művelője az embereknek az iskola és templom falain kívül is. Ime, egy hatásteljes könnyű, és fönséges módja az enbernövelésnek, csak szívetök és szellemötök legyen hozzá, oh minden néven nevezendő

néptanítók!!! – Ha Bántót az évenként háromszor tartatni szokott esperesi gyűlések valamelyikére megkaphatták, az lelkésztársai előtt sokáig emlékezetes maradt. Szenvedélyes barátja volt Bántó különösen a gyermekvilágnak, s ohajtandó, hogy az legyen minden tanító, mert a hatásnak ez conditio sine qua nonja; ha gyermekek – bár nem tanítványai – között volt, azokkal nyájas társalgást kezdett. Mondják: »az öregség második gyermekkor.« – Az öreg Bántónak, ki szellemi erőteljes öreg volt mind végig, ezen második gyermekora abban állott, hogy a gyermekekkel örömet mulatott, s megnyerő tiszta, és tisztos külsője édes beszédeért azoktól szeretettetett.

Életmódja egyszerű, tisztos, hivatásával öszhangzó volt. A takarékoságnak – azon mértékben értve, mint azt a moral parancsolja – sok hasznát vette. Ez tette őt az emberek és körülményektől sok tekintetben függetlenné. Kémeren a napi szükségénél több jövedelme lévén, 11 évi ott léte alatt megtakarított annyit, hogy midőn betegeskedése miatt – nemes gondolkozása szerint – a lelkészségről lemondott, Kolosváron háztartást kezdhett, és gyermekeit fensőbb műveltség igényei szerint növelhette. O.-boldogfalvi lakásán is, noha néptanító volt, a szegénylét nyomoraival nem küzdött. Sokan gazdagnak tartották, részint mert nem látták rajta a néptanítóság fogalmával divatos szegénység és rondaság nyomait, részint mert tékozló nem lévén, megeshetőségekre kamatoztatott valamit a megtakarítottból. – Gazdag – annyiban volt, mennyiben mint igénytelen bölcs a mértékletességet követte mindenben, a régiség ama mondása szerint: »Hogy gazdag lehess, ne kincsidet szaporítsd, hanem kívánságaidat kevesítsd.« Némelyek fősvénynek tartották. Tudjuk, mit ér az emberek ebbeli ítélete közönségesen. Oly fölemelkedett művelt szellem, mint a Bántóé, fősvény nem lehet, s én tudom, hogy nem volt. 1846 nyarán egészségi tekintetből a vácai fürdőn időzött, ott voltunk vele egész kis családja, én vasárnaponként lelkészi kötelességemet betöltendő haza rándulván. E napok egyikén vele a takarékoság themája fölött – a szeretet korlátin belől – vitáztán, engem, kinek pénzzeli bánásmódomat – megvallom – méltán hibáztatta, ezen szavakkal hallgattatott el: »Ha most pénzem nem volna, úgy nem élvezhetném e fürdő gyógyerejét.« Ezt csak azért hozám föl, mert láttatja a helyes szempontot, melyből Bántó a pénzt mint pusztán eszközt nézte. – Hanem a sors kinevette a néptanító elővigyázatát s élete estvéjén éreztette vele, hogy a ki egyszer néptanítóvá lesz, annak meg kell, ha mindjárt csak kóstolni is, a nyomor poharát!

Csak 5 hónapig voltam káplán Bántónál, hanem ezen rövid, közelségünknek következése volt, hogy a sors őt azután élete végéig hozám kapcsolta, s így megosztotatá velem mindazon szerencsétlenségből, és nagy fájdalmakból, melyeket végzetszerűen még születésemkor nekem mért volt. A brádi lelkészségre meghívást kaptam, s én öreg barátomnak magasztos érzületű és szellemű leányával – hítvesemmel – tőle, atyánktól 1843 őszen elköltöztünk. 1845.

tavaszaán Bántó hozánk jött, s helyettem, ki Németországban utaztam, az év végéig lelkesíti kötelességet végzett ősz kora dacára ifju tüzzel és méltósággal. Ez volt eredeti hivatásának utolsó működése. Haza érkeztemmel az öreg visszament O.-Boldogfalvára, hogy még némi dolgait rendezvén, onnan végképen bucsúzzék és hozánk költözzék. Megtörtént. Kipihenni vélte a hosszú, hű munka terheit, de hol van a földön valódi nyugalom? hol van tiszta öröm minden keserű nélkül? A nagy bölcs, ki azt írta: »Ugyanazon forrás nem bocsát édes és keserű vizet« az enber szemét elfeledte, szemünk azon forrás, melyből az öröm édes és a fájdalom keserű vize fakad, – elfeledte az enber szívet is: szívünk ezerféle édes és keserű, keserű és édes érzemények forrása! Bántónak akkorra tartá fön a sors a legnehezebb fájdalmakat, midőn ő oly nagy mértékben érdemelte a nyugalmat és örömet. – Azon meleg szeretetfény, mely őt egykoron a gyermekvilághoz vonta, kicsiny unokái szeretetében központosult most. Az öreg kimondhatatlan boldog volt ezen szeretetben, – boldogabb, semmint az sokáig tarthatott volna. 1846. évben legérzékenyebb helyén vérezte meg a sors Bántót: egyik unokája, Gejza a tavasz első virágaival hervadt el a halál jegén; a másikat Kálmánt, ki már szólította is őt a bájjengzetű neven: »nagyapám!« az ért kalászokkal egyszerre aratta le az enyészet anyyala. Az öreg Bántónak könyüje megeredt: »Oh gyermekeim, bár csak én haltam volna inkább, mintsem ti!« – – Eljött két év mulva a helynek, hol lakánk, végzetszerű éve, mikor boldogoknak mondtuk halottjainkat – – szóljanak erről majdan a krónikák, – elég, hogy az öreg Bántó ekkor épen nehéz beteg volt, s a kór minden jelei mutaták, hogy az a végső nyugalom előhírnöke. Nehéz betegségében sem hallottuk soha egy zúgolódó szavát a stoikus nyugodságú bölcsnek. A sorsnak még csak azon egy kedvezése lehetett volna az érdemes enber irányában, hogy ott engedje elhúnyni, hol a kórágéhoz szegezé. Ez nem történt. Késő őszszel nagy veszélyek között Dévára vittük be magunkkal a nehéz beteget. Az iszonyú hajótörésből csak pusztán az életet hoztuk a partra. Mostanra, végnapjaira mérte ki a sors Bántónak a néptanítók keserű italát a sok mindenféle nincsent. De nem tartott sokáig. 1848. december 21. a végzet ura megelégelte a néptanító szenvedéseit, és magához szólította öreg hű szolgáját, országának buzgó napszámását; hübb volt Jóbnál, ama kegyesnél is, mert a szenvedések tűzpróbái között is hű maradt és meg nem átkozá születése óráját. – –

Bántó Mihál csöndesen és végképen elaludt. Leánya Jozefin, ki az öregnek életében vigasztalása, s véglehelletig ápolója volt és harmadik unokája Béni, kik engem Aradra követtek, egy évvel sem éltek túl az öregget, – hozá költöztek az öröklétbe!! –

[...]

Bántó Mihálnak egy a selmeci bányász akadémiát jeles kitüntetéssel végzett fia, Bántó Sámuel most Csehországban él, és osztozik velem az elköltözött fiúi hála és

tisztelet érzelmeiben. Osztyák ez érzelmeket a jeles néptanító egykori tanítványai, kik többnyire mint a g. n. e. egyház papjai Hátszeg vidékén élnek és magyar nyelvünket – Bántótól tanulva – jól beszélik s írják.

Emlékül sírkövet akarunk az elhunyt néptanító nyughelyére állítani, s e végett dévai hivatal-testvéremmel Dánéval leveleztem, ki ezt válaszolá: »Értesítlek azon nehézségről, hogy a Bántó Mihál sírjának helyéről semki sem tud bizonyosat – – – kérdeztem a jelenvoltakat – – – Ha sírhelyéről tisztába nem jöhetünk, fölállítandónak vélede mégis az emléket?

Pihenj csöndesen hosszú hű fáradaimad után, oh te nagy néptanító! – Végetlennek kell lenni az üdvnek a csillagok fölött, hogy méltó jutalmat végy hűségédért.

Baló Bénéjámín.”

Könyvészet és rövidítések

1. ADATTÁR I Herepei János: *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez I. Budapest-Szeged, 1965.
2. ADATTÁR II Herepei János: *Apáczai és kortársai*. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez II. Budapest-Szeged, 1966.
3. ADATTÁR III Herepei János: *Művelődési törekvések a század második felében*. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III. Budapest–Szeged, 1971.
4. ADATTÁR 6 *Peregrinuslevelek 1711–1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak*. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 6. Szeged, 1980.
5. ADATTÁR 16/2 *Erdélyi könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely*. S. a. r. Monok István, Németh Noémi, Tonk Sándor. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/2. Szeged, 1991.
6. ALBERT Albert Dávid: *Székelyudvarhely református és katolikus diáksága. 1670-1871*. FRS VIII. Szeged, 2005.
7. ÁRVAY Árvay József: *Százéves házi gyógyszerek*. In: PT XVIII. évf. 1942/7.
8. BAJUSZ–LAKÓNÉ Bajusz István–Lakóné Hegyi Éva: *Szilágysági református úrasztali felszerelések a 16-18. századból*. In: SZILMAGY, Bukarest–Kolozsvár, 1999.
9. BAÁN Baán Kálmán: *A borzási és szilágybagosi Fodor-család története. II*. In: MCsSz VII. évf., 1941/VII.
10. BALOGH 2001 Balogh Béla: *A máramarosszigeti református líceum diáksága. 1682-1851*. EADRT VIII. Debrecen, 2001.
11. BALOGH 2013 Balogh Béla: *A máramarosszigeti református líceum története*. EADRT XVII. Debrecen, 2013.
12. BALÓ Baló Benjámin: *Bántó Mihál életrajza*. In: NTK II. Szerk. Szeberényi Lajos. Gyula, 1856.
13. BEKE Beke Antal: *Az erdélyi egyházmegye képe a XIV. század elején*. In: MS XXXII (VIII.). 1894.

14. BENKŐ Benkő Samu: *Az erdélyi kálvinista prédikációk szerepe a felvilágosodás és liberalizmus eszméinek terjesztésében*. In: THSz, XXXVI. évf., 1993/2.
15. BERÉNYI Berényi Károly: *Adatok a tanoda 16 évi történetéhez*. In: A zilahi ev. ref. collegium értesítője az 1882-83-ik iskolai évről. Zilah, 1883.
16. BOD Bod Péter: *Magyar Athenas*. Sepsiszentgyörgy, 2003.
17. BOROVSZKY Dr. Borovszky Samu: *Tiszántúli ev. ref. papok 1597-1679*. In: TT 1898.
18. BORZSÁK Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei*. Budapest, 1955.
19. BOZZAY-LADÁNYI Bozzay Réka-Ladányi Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken. 1595–1918*. MDEÚ 15. Budapest, 2007.
20. BÖLÖNY OKMT Bölöny László, nagybölöni: *A nagybölöni Bölöny-család (Bewlewn nemzetség) története / Okmánytár*. Kolozsvár, 1903.
21. BÖRZSÖNYI Börzsönyi József: *A Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Sárospatak) kéziratkatalógusa*. MEKK 4. Budapest, 1986
22. BURA Bura László: *Szatmári diákok. 1610–1852*. FRS V. Szeged, 1994.
23. CZIBULA 1996 Czibula Katalin: *Egy magyar utazó a 18. század elején. Szilágyi András protestáns prédikátor naplója*. In: Tarnai Andor-émlékkönyv. Szerk. Kecskeméti Gábor. HL 2., Budapest, 1996.
24. CZIBULA 2004 Czibula Katalin: *Szilágyi András protestáns prédikátor naplója*. In: LMTFK, Budapest, 2004.
25. CSÁJI Csáji Pál: *A magyarországi református eklézsiák és prédikátorok első hivatalos összeírása. 1725–1729*. In: ET I. (IV.) évf., 1958/1.
26. CSÁKI Csáki Árpád: *Csermátoni Vajda György kéziratoss feljegyzései (1673–1687)*. In: RSz 96. 2003/6.
27. CSERNÁK 1960 Csernák Béla: *Szőnyi Nagy István váradi prédikátorsága*. In: RSz LIII. 1960/5.
28. CSERNÁK 1992 Csernák Béla: *A református egyház Nagyváradon 1557-1660*. Nagyvárad, 1992.
29. CSORBA 2008 Csorba Dávid: *„A' sovány lelket meg-szépíteni” Debreceni prédikátorok (1657-1711)*. NEM V., Debrecen, 2008.

30. CSORBA 2015 Csorba Dávid: *Miskolci Csulyak Gáspár könyvtárának néhány példánya*. In: „Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem”. Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond, Oláh Róbert. Debrecen, 2015.
31. DEBRECENI Debreceni Ember Pál: *A magyarországi és erdélyi református egyház története*. Sárospatak, 2009.
32. DEBRKOLL *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*. I-II. Szerk. Szabadi István. Debrecen, 2013.
33. DEBRKOLLTÖRT Bajkó Mátyás et alii: *A Debreceni Református Kollégium története*. Debrecen, 1988.
34. DÖMÖTÖR Dömötör Ákos: *Hondorff-hatások Keresszegi Herman István exemplumaiban*. In: AHLH XXV., 1988.
35. EKH III *Erdélyi könyvesházak III. 1563–1757*. S. a. r. Monok István, Németh Noémi, Varga András. Szeged, 1994.
36. EMÓDIA 2008 Emödi András: *A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya II. XVII. századi nyomtatványok*. KMMKRK 2. Budapest–Nagyvárad, 2008
37. EMÓDIA 2022 Emödi András: *Az Érmelléki Református Egyházmegye Történeti Névtára 1849-ig*. EADRTT XXV. Debrecen, 2022.
38. EMÓDIŦ Emödi Tamás: *Mezővárosok és központi funkciójú falvak a 14–17. században Kraszna és Közép-Szolnok vármegyében*. In: DEMÉRT 2014, Új sorozat IX (XIX.). Kolozsvár, 2016.
39. EOE XV *Erdélyi Országgyűlési Emlékek történeti bevezetésekkel*. Szerk. Szilágyi Sándor. XV. Budapest, 1892.
40. ERDŐS–MÁTYÁS-RAUSCH Erdős Zoltán–Mátyás-Rausch Petra: *Egy oktatástörténeti kuriózum. Jenei G. István iskolai jegyzetei*. In: PAA V. 2018/1.
41. EOT I *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. I. Szerk. Jakó Zsigmond. Budapest, 1997.
42. EOT II *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. II. 1301–1339. Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. A Magyar Országos

- Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 40. Budapest, 2004.
43. EREL-LELTÁR Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárának ismertető leltára. Összeállította Dáné Veronka és Sipos Gábor. Kolozsvár, 2002.
44. ERZSI *Erdélyi református zsinatok iratai I–III. 1715–1789. s. a. r.* Buzogány Dezső et alii. EREA 1/1–1/3. Kolozsvár, 2001, 2016.
45. ESZE Esze Tamás: *Tábori papok II. Rákóczi Ferenc hadseregében.* In: ET I., 1943/1.
46. FARAGÓ Faragó Bálint: *A mezőtúri ev. ref. főgymnasium története a XVI. században történt alapításától 1895. évig.* In: Az államilag segélyezett mezőtúri ev. ref. főgymnasium értesítője az 1894–95. iskolai évről. Mezőtúr, 1895.
47. FARMATI Farmati Anna: *Emlékezet-gesztusok a zilahi református kollégium könyvtára körül.* In: PAA V., 2018/1.
48. FÁBRI Fábri József: *Örök emlékezetre való feljegyzése az őralyboldogfalvi ev. iskola fundáltatásának s folyamatba való indulásának.* In: PEIL XV. évf., 1872/11.
49. FEKETECS Fekete Csaba: *Szenci Molnár Albert két alkalmi költeménye.* In: THSZ XVII. évf., 1975/3–4.
50. FEKETEM Fekete Mihály: *A kolozsvári ev. ref. főtanoda története.* In: *A kolozsvári ev. ref. főtanoda régibb és legújabb története, egyszersmind értesítő az 1874/5. tanodai évről.* Szerk. Szabó Sámuel. Kolozsvár, 1876.
51. FEST Fest Sándor: *Pope és a magyar költők.* In: EPHK XL. évf., 1916/VIII-IX. füz.
52. FÖLDES Földes Éva: *Az „Erdélyi Féniks” szerepe a magyar nevelés történetében.* In: MP, 1976/4.
53. G. SZABÓ G. Szabó Botond: *Visnyai János és az 1753-as alföldi parasztfelkelés. Miért ítélték tíz év sáncmunkára egy debreceni diákot?* In: RGYÉK IX. Szerk. Für Lajos. Budapest, 1999.
54. GERGELY Gergely Pál: *Pápai Páriz-album az Akadémia kézirat-tárában.* In: MT LXVIII(VI)., 1961/2.
55. GÖMÖRI 1978 Gömöri György: *Bejegyzések Bánfihunyadi János oxfordi bibliájában és adalékok angliai működéséhez.* In: MKSZ 94. évf., 1978/1.

56. GÖMÖRI 1986 Gömöri György: *Feljegyzések a magyar „Praxis Pietatis” egy XVII. századi példányán.* In: MKsz 102. évf., 1986/1.
57. GÖMÖRI 2005 Gömöri György: *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken. 1526–1789.* MDEÚ 14. Budapest, 2005.
58. GÖNCZI Gönczi Lajos: *A székelyudvarhelyi ev. reform kollegium multja és jelene.* In: A székelyudvarhelyi evang. reform. kollegium értesítője az 1894/95. iskolai évről. Szerk. Gönczi Lajos. Székelyudvarhely, 1895.
59. GULYÁS 1943 Gulyás József: *Adattár. A sárospataki főiskola diákjai. III.* In: ET I. évf., 1943/4.
60. GULYÁS 1945 Gulyás József: *Adattár. 1668-1671.* In: ET III. évf., 1945/1--4.
61. GYÖNGYÖSI Gyöngyösi János 1781. máj. 23-én kelt levele Benkő Józsefhez. In: EPK 1873. III. / 5.
62. H. KAKUCSKA H. Kakucska Mária: *Jenei G. István emlékkönyvéről.* In: MKsz CXXV. 2009/3.
63. HAJÓS 1970 Hajós József: *Hazai Hegel-vonatkozások.* In: KO XXIX. évf., 1970/8.
64. HAJÓS 1992 Hajós József: *Vives (Könyvbaráti séta egy 500 éves humanista ösvényein).* In: NYITK XXXVI. 1992/1.
65. HALMÁGYI Halmágyi János és id. Halmágyi István élete s végrendelete. In: Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI-XVIII. századokból. IV. Halmágyi István naplói (1752-53. 1762-69) és iratai (1669-1785). Közli Dr. Szádeczky Lajos. Budapest, 1906.
66. HARSÁNYI Harsányi István: *A gályarabok és a sárospataki főiskola.* In: SPRL, XXI. évf., 1923/13.
67. HEGYIÁ Hegyi Ádám: *A gályarab lelkészek bejegyzései Johann Heinrich Fries (1639-1718) albumában: magyarországi diákok Bázelen és Zürichben 1677 és 1720 között.* In: ETsz, 11. évf., 2010/1.
68. HEGYIG Hegyi Géza: *Magyarország vagy Erdély? A Szilágyság hovatarozása a középkorban a társadalmi kapcsolatok tükrében.* In: EM LXXIV (2012/3.)
69. HEGYI-SZÖGI Hegyi Ádám–Szögi László: *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és főiskolákon. 1526–1919.* MDEÚ 23. Budapest, 2016.

70. HELTAI 1982 Heltai János: *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult diákokról és pártfogóikról*. In: OSZKTÉK 1980. Szerk. Bata Imre et alii. Budapest, 1982.
71. HELTAI 1994 Heltai János: *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*. HR 21. Budapest, 1994.
72. HERPEI 1941 Herepei János: *A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói*. ETF 1941/130. Kolozsvár, 1941.
73. HERPEI 1943 Herepei János: *XVI-XVII. századbeli papok, mesterek és diákok a szatmári református egyházmegyéből*. In: ET I. évf., 1943/1-2.
74. HERPEI 1958 Herepei János: *Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári műhelye és munkatársai*. In: MKSz LXXIV. évf., 1958/1.
75. HERPEI 1963 Herepei János: *A XVI-XVIII. századbeli kolozsvári nyomdászok iskolai és szakmabeli végzettsége*. In: MKSz 79. évf., 1963/3.
76. HERPEI 1965-A Herepei János: *M. Szentkirályi Benedek, a kolozsvári orthodoxa schola első mestere 1614–1617*. In: ADATTÁR I
77. HERPEI 1965-B Herepei János: *Bethlen Gábor két kiválasztottjának hazakerkezése*. In: ADATTÁR I
78. HERPEI 1965-C Herepei János: *Szűvási K. Márton*. In: ADATTÁR I
79. HERPEI 1965-D Herepei János: *A XVII. századeleji váradi kollégium*. In: ADATTÁR I
80. HERPEI 1965-E Herepei János: *Szalárdi Sz. Mihály*. In: ADATTÁR I
81. HERPEI 1966-A Herepei János: *Jenei G. István*. In: ADATTÁR II
82. HERPEI 1966-B Herepei János: *Bátai B. György*. In: ADATTÁR II
83. HERPEI 1966-C Herepei János: *Váradi Mátyás*. In: ADATTÁR II
84. HERPEI 1971-A Herepei János: *Kísérlet Bánfihunyadi János professzor származásának megállapítására*. In: ADATTÁR III
85. HERPEI 1971-B Herepei János: *Hol és milyen néven keresendő a „Molnár Albert éneké”-nek leírója?* In: ADATTÁR III
86. HERPEI 1972 Herepei János: *Gyalui lelképíztörök a XVI-XVIII. században*. In: RSz LXV. 1972/6.
87. HERPEI 1988 Herepei János: *A Házsongárdi temető régi sírkövei*. Budapest, 1988.
88. HERPEI 2004 Herepei János: *A kolozsvári schola, ill. kollégium XVII. századbeli köztanítói, valamint diák tisztviselői az 1711. évig bezárólag*. In: Herepei János: *A kolozsvári Farkas utcai református templom és kollégium történetéből*. Kolozsvár, 2004.

89. HERMÁNYI *Hermányi Dienes József szépprózai munkái.* s. a. r. S. Sárdi Margit. RMPE 9. Budapest, 1992.
90. HORVÁTI *Horváti Békés János diáknaplója.* Kísérő tanulmánnyal közreadja Pintér Gábor. Peregrinatio Hungarorum 6. Szeged, 1990.
91. HÖRCSIK *Hörtschik Richard: A sárospataki református kollégium diákjai. 1617–1777.* Sárospatak, 1998.
92. JAKAB *Jakab Elek: Ujabb adalék az erdélyi halotti beszédek bibliographiájához.* In: MKSz, 1884/I–VI. f.
93. JAKÓ 1971 *Jakó Zsigmond: Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma.* In: AHLH X-XI., 1971.
94. JAKÓ 1977 *Jakó Zsigmond: A levéltárvédelem útja az erdélyi reformátusoknál.* In: Uő: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest, 1977.
95. JAKÓ–JUHÁSZ *Jakó Zsigmond–Juhász István: Nagyenyedii diákok. 1662–1848.* Bukarest, 1979.
96. JUHÁSZ 1955 *Juhász István: Az erdélyi református egyház névkönyvei.* In: RSz XLVIII. 1955/9–10.
97. JUHÁSZ 1976 *Juhász István: Az ellenreformáció és az erdélyi prédikátorok az 1671-1681 közötti évtizedben.* In: THSz XVII. évf. 1976/5–6.
98. KARÁCSONYI *Dr. Karácsonyi János: Az erdélyi püspökség Erdélyen kívül eső főesperestsegei.* In: BA I. Brassó, 1911.
99. KARDOS *Kardos Tibor: Régi könyvjegyzetekből. Utóirat Pierio Valerianohoz, avagy magyar literátorok öröksége.* In: KSz, I. 1935/13.
100. KATONA *Katona Lajos: A nagybányai reform. egyház papjai 1547-től 1700-ig.* In: MPEIF, III., 1881/5–6.
101. KEMÉNY *Vass József (közli): Történelmi adatok gr. Kemény Józseftől. XXVIII. Wesselényi Pál, Szőnyi Nagy István, és az 1670-ki vallási üldözések 1675-ki emlékezete.* In: ÚMM, X. évf., 1860/VI.
102. KEMPELEN *Kempelen Béla: Magyar nemesi családok.* Budapest, 1912.
103. KERESZTESI 1868 *Keresztési József: Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII-dik század végén. Keresztési József egykorú eredeti naplója.* Pest, 1868.
104. KERESZTESI 2018 *Keresztési József: Napló 2. Akadémiai út.* Nagyvárad, 2018.
105. KÉNOSI–UZONI *Kénosi Tözsér János–Uzoni Fosztó István: Az erdélyi unitárius egyház története I.* Kolozsvár, 2005

106. KINCS Kincs Gyula: *A zilahi ref. kollegiumi könyvtár története*. In: A zilahi, államilag segélyezett evang. reform. kollegium (főgimnázium és előkészítő osztály) értesítője az 1894–95-dik isk. évről. Szerk. Berényi János. Zilah, 1895.
107. KISSA Kiss András: *A kolozsvári levéltárak*. In: ÆT 1993/3.
108. KISSÁ Kiss Áron: *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései*. Protestáns Theologiai Könyvtár XV. Budapest, 1881.
109. KISSI Kiss István: *A Dési Református Egyházmegye történeti névtára*. In: RSz XCII. 1999/2–4.
110. KISSK Kiss Kálmán: *A szatmári reform. egyházmegye története*. Kecskemét, 1878.
111. KMTL *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk.: Kristó Gyula. Budapest, 1994.
112. KMONJKV *A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori jegyzőkönyvei I. 1326-1590*. Mutatókkal és jegyzetekkel, regesztákkal közlésezi Bogdándi Zsolt. ETA X.1. Kolozsvár, 2018.
113. KOLOZSVÁRI Kolozsvári József: *Litteris et pietati sacrum* III. Kolozsvár, 2012.
114. KONCZ Koncz József: *A kollegium multja*. In: A marosvásárhelyi ev. ref. kollegium értesítője az 1894–95. iskolai évről. Szerk. Horváth József. Marosvásárhely, 1896.
115. KOVÁCS KURUC Kovács Kuruc János: *Szilágygörcsön*. In: SZILMAGY, Bukarest–Kolozsvár, 1999.
116. KÖBLÖS Köblös Zoltán: *Halotti beszédek az Erdélyi Országos Múzeum és a kolozsvári ref. kollegium könyvtárában*. Kolozsvár, 1905.
117. KÖBLÖS–KRÁNITZ *A dunántúli református egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760*. Szerk. Köblös József – Kránitz Zsolt. Pápa, 2009.
118. KÖNYVES TÓTH Könyves Tóth Mihály: *Történelmi előadás, minő viszonyban állanak az ugynevezett partiumbeli ekkleziáink a tiszántúli superintendentiához*. In: PEIL 1862/44–47.
119. KÖRLEVÉL-1943 Az Erdélyi Református Egyházkerület 2715-1943. IV. sz. Körlevele a lelkészi életrajzok gyűjtésével kapcsolatban. In: RSz XXXVI. 1943/11.
120. KRISTÓ 1988 Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, 1988.

121. KRISTÓ 2003 Kristó Gyula: *A korai Erdély (895–1324)*. SzKKT 18. Szeged, 2003.
122. KURTA Kurta József: *A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárának régi állománya. I. Az 1601 előtti, nem magyar nyelvű nyomtatványok katalógusa*. KMMKRK 9. Kolozsvár, 2015.
123. LAKÓNÉ Lakóné Hegyi Éva: *A zilahi nagytemető néhány régi sírköve*. In: EM LIX. 1997/1-2.
124. LTRÉND 1948 *A Román Népi Köztársaság területén lévő református egyház levéltári szabályrendelete*. In: RSZ XLII. 1949/44.
125. M. NAGY M. Nagy Ottó: *Gyarmathi Sámuel élete és munkássága*. ETF 182. Kolozsvár, 1944.
126. MAGYARÓSI Magyarósi István: *A zilahi ev. ref. anyaszentegyház története*. Kolozsvár, 1880.
127. MAJOR Major Miklós: *A Szilágyság táji-történeti tagolódása*. In: SZILMAGY, Bukarest–Kolozsvár, 1999.
128. MAKKAI Makkai Domokos: *Pápai Páris Ferencz életrajza*. In: Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természet-tudományi Egylet hetedik évkönyve. Szerk. Kóródy Péter. Gyulafehérvár, 1895.
129. MÁRTON [Márton József]: *A' bétsi Magyar Kurir nemzeti ujság teljes tiszteletű olvasóink neveik*. A MK 1831/53. számának melléklete.
130. MIKÓGY Mikó Gyula: *A mártírium toposza a Felvinczi Sándor halálára íródott prédikációkban és epigrammákban*. In: SL 2012
131. MIKÓI Mikó Imre: *Bod Péter élete és munkái I*. In: BPSZ, 15. k.
132. N. N. 1830 [név nélkül]: [Polgári Márton nekrológja]. In: NT 1830/34.
133. N. N. 1847 [név nélkül]: *Egyházi tudósítás*. In: MJ 1847/60.
134. N. N. 1908 [név nélkül]: *Adatok a két professor Méhes életrajzához*. In: RSZ 1. 1908/43.
135. NAGYF „Árokalyi” [Nagy Ferenc]: *Erdélyi könyvsajtók munkálatai*. IV. In: NT 1839/16.
136. NAGYG Nagy Géza: *A református egyház története. 1608–1715*. II. Máriabesnyő-Gödöllő, 2008.
137. NAGYL Nagy László (közli): *Krasznai Szakács János életrajza*. In: RSZ 70., 1977/1.
138. NAGYR Nagy Réka: *Protestáns mártírológia és élettörténeti narráció – Szőnyi Nagy István 17. századi református lelkész példája*.

- In: Balázs Mihály – Gábor Csilla (szerk.): *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*, Kolozsvár, 2007.
139. NÉVKÖNYV 1871 *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára 1871.* Kolozsvár, 1871.
140. NÉVKÖNYV 1874 *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára 1874.* Kolozsvár, 1874.
141. NÉVKÖNYV 1876 *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára 1876.* Kolozsvár, 1875.
142. NÉVKÖNYV 1877 *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Anyaszentegyház számára 1877.* Kolozsvár, 1876.
143. OJTOZI Ojtozi Eszter: *Szólósi Pál és Szathmári Pap János Németalföldön vásárolt könyvei.* In: MKSz 108. évf., 1992/4.
144. OLÁHJ Oláh József: *Nagybajomi papok emlékezete.* In: SpF II. 1859/IX.
145. OLÁHR 2022 Dr. Oláh Róbert: *Erdélyi diákok ismeretlen bejegyzései németalföldi album amicorumokban.* In: Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról. Szerk. Kolombán Vilmos József. EREF 32. Kolozsvár, 2022.
146. OLÁHR 2024 Oláh Róbert: *Héczei Pál szilágypéri lelkész-esperes könyves hagyatéka.* In: HH XXIII., 2024/1.
147. ŐSZ 2011 Ősz Sándor Előd: *Ismeretlen lelkézi könyvtár a 17. század végéről.* In: RSz 104., 2011/6.
148. ŐSZ 2013 Ősz Sándor Előd: *A Görgényi Református Egyházmegye történeti névtára a kezdetektől 1848-ig.* EREF 19. Budapest, 2013.
149. ŐSZ 2014 Ősz Sándor Előd: *Bibliotheca Calviniana Transylvanica. Kora újkori Kálvin-kiadások Erdélyben.* EREF 21. Kolozsvár, 2014.
150. PAVERCSIK Pavercsik Ilona (szerk.): *Magyarország bibliographiája 1712–1860.* VII. Pótlások. Budapest, 1989.
151. PÁLFI Pálfi József: *A váradi református egyház 18. századi agonizálása.* In: Kónya Péter (szerk.): MDCCXV. Snem roku 1715 a uhorská spoločnosť 18. storočí. Az Országgyűlés 1715-ben és a magyar társadalom a 18. században. Prešov, 2016.
152. PÁPAI PÁRIZ Pápai Páriz Ferenc: *Romlott fal felépítése. (1685.).* Közli: Thury Etele. In: MPEA V. Budapest, 1906.

153. PÁSTHY Pásthly János: *Részletek a magyar nyelvtudomány történetéből*. In: A kecskeméti áll. segélyezett reform. főgimnázium értesítője az 1911–912-ik iskolai évről. Katona Mihály (kiad.). Kecskemét, 1912.
154. PETRI Dr. Petri Mór: *Szilágy vármegye monographiája*. I–VI. h. n. 1901–1904.
155. PETRŐCZI 2011 Petrőczi Éva: *Szentség és köznapiság – néhány tanúság Felvinczi Sándor verses laudációja nyomán*. In: HE II., 2011/2.
156. PETRŐCZI 2018 Petrőczi Éva: *Hit és pedagógia Szőnyi Nagy István „Magyar Oskolá”-jában*. In: Lelkiség és oktatás a régi Magyarországon. szerk. Bajáki Rita és Báthory Orsolya. Budapest, 2018.
157. PLIHÁL Dr. Plihal Katalin: *A Tiszántúl térképe a XVII. századból*. In: GK 39. évf., 1987/1.
158. POKOLY Pokoly József: *Az erdélyi református egyház története. I–V*. Budapest, 1904–1905.
159. POKOLY 1910 Pokoly József: *Vegyes közlemények. I*. In: MPEA VIII. Budapest, 1910.
160. POSTMA Postma Ferenc: *In tantis mundis tumultibus...* In: RSZ 105., 2012/6.
161. PRÓNAY-STROMP *Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek a tótrónai és blatniczay Prónay nemzetség acsai levéltárából és könyvtárából*. s. a. r. Stromp László. Budapest, 1905.
162. RÉVÉSZK 1896 Révész Kálmán: *A kassai ref. egyház és iskola javai és alapítványai 1683., 1694*. In: TT, 1896.
163. RÉVÉSZK 1908 Révész Kálmán: *A kassai református főiskola*. In: SZ XLII. évf., 1908/2.
164. RMK I Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*. Budapest, 1879.
165. RMK II Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*. Budapest, 1885.
166. RMK III-PÓT/1. Szabó Károly–Hellebrandt Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Pótlások, kiegészítések, javítások. 1. füzet*. Budapest, 1990.

167. RMK III-PÓT/2. Szabó Károly–Hellebrandt Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Pótlások, kiegészítések, javítások.* 2. füzet. Budapest, 1991.
168. RMK III-PÓT/3. Szabó Károly–Hellebrandt Árpád: *Régi Magyar Könyvtár. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Pótlások, kiegészítések, javítások.* 3. füzet. Budapest, 1992.
169. RMK III/XVIII Dörnyei Sándor–Szávuly Mária: *Régi Magyar Könyvtár. III/XVIII. század. Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent kiadványai. I. 1712–1760.* Budapest, 2005.).
170. RMK-Kv *A kolozsvári Akadémiai Könyvtár Régi Magyar Könyvtár-gyűjteményeinek katalógusa.* Szerk. Sipos Gábor. Kolozsvár, 2004.
171. RMK-TTRENK Oláh Róbert: *A Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár RMK-katalógusa.* Debrecen, 2021.
172. RMKT XVI/7 *Régi Magyar Költők Tára XVI. század. VIII. XVI. századbeli magyar költők művei. 7. 1566–1577.* Közzéteszi Dézsi Lajos. Budapest, 1930.
173. RMKT XVII/11 *Régi Magyar Költők Tára XVII. század. 11. Az első kuruc mozgalmak korának költészete (1672–1686).* s. a. r. Varga Imre. Budapest, 1986.
174. RMKT XVII/14 *Régi Magyar Költők Tára XVII. század. 14. Énekek és versek (1686–1700).* s. a. r. Jankovics József. Budapest, 1991.
175. RMNy Heltai János et alii: *Régi Magyarországi Nyomtatványok IV. 1656-1670.* Budapest, 2012.
176. ROMÁN Román János: *Catalogus Studiosorum Illustris Scholae Patakina. 1672–1678.* In: ET I. (IV.) évf., 1958/1.
177. SALAMON Salamon József: *Nekrolog.* In: PEIL VII. évf., 1848/47.
178. SCHEMATISMUS *Schematismus historicus Venerabilis Cleri Diocesis Magno-Varadinensis Latinorum pro anni Domini et Millenari MDCCCXCVI.* Nagyvárad, 1896.
179. SEBESTYÉN Sebestyén Kálmán: *A Kolozs-Kalotai (Kalotaszegi) Református Egyházmegye népoktatásának adattára.* Budapest, 1993.

180. SIPOS 1991 Sipos Gábor: *A kolozsvári Református Kollégium Könyvtára a XVII. században*. OTD I. Szeged, 1991.
181. SIPOS 1996-A Sipos Gábor: *Az erdélyi református egyház zsinati jegyzőkönyveinek kiadásáról*. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár, 1996.
182. SIPOS 1996-B Sipos Gábor: *Értelmiségi életforma a 17. századi Erdélyben*. In: LI IX. évf., 1996/3.
183. SIPOS 2002 Sipos Gábor: *A Szilágyi Református Egyházmegye régi oklevelei*. In: RSz 95., 2002/1.
184. SIPOS 2012 Sipos Gábor: *Reformata Transylvanica. Tanulmányok az erdélyi református egyház 16–18. századi történetéhez*. Kolozsvár, 2012.
185. SIPOS 2012-A Sipos Gábor: *Derecskei Demeter, a Partium reformátora*. In: SIPOS 2012
186. SIPOS 2012-B Sipos Gábor: *Katolikus-református vita a Szilágységben*. In: SIPOS 2012
187. SIPOS 2012-C Sipos Gábor: *Szőnyi Nagy István apológiája. A kolozsvári reformátusság az 1690-es években*. In: SIPOS 2012
188. SIPOS 2012-D Sipos Gábor: *Református értelmiségi életforma a 17-18. századi Erdélyben*. In: SIPOS 2012
189. SIPOS 2012-E Sipos Gábor: *A krasznai presbitérium első félszáz éve*. In: Uő: *Reformata Transylvanica. Tanulmányok az erdélyi református egyház 16–18. századi történetéhez*. Kolozsvár, 2012.
190. SOLTÉSZ Soltész János: *A nagybányai reformált egyházmegye története*. Nagybánya, 1902.
191. SOMOGYI Somogyi Jenő: *[A zilahi ev. ref. kollégium története]*. In: A zilahi, államilag segélyezett evang. reform. kollegium (főgimnázium és előkészítő osztály) értesítője az 1894-95-dik isk. évről. Szerk. Berényi János. Zilah, 1895.
192. SOOS Soos Ferenc: *A kuduai Soós család*. In: GF 10.
193. SZABADI 2011 Szabadi István: *„Kinél több igaz bírót nem igen láttam” Szerencsi [Nánási Fodor] János két zilahi látogatása Zoványi Györgynél*. In: RSz 104. (2011/6.)
194. SZABADI 2013 Szabadi István: *A szilágyi (krasznai) egyházmegye és az erdélyi egyházkerület kapcsolata a 18. században*. In: ETSZ XIV (2013/4.)

195. SZABADI 2015 Szabadi István: *Zoványi György és a református énekeskönyv. Újabb adalékok az énekeskönyv-revizió 1729-es kérdéséhez.* In: Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem” Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75. és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára. Debrecen, 2015.
196. SZABADI 2017 Szabadi István: *Wittenberg neveltjei és a Tiszántúl reformációja.* In: GE VIII. 2017/1.
197. SZABADI 2021 Szabadi István: *Szabó Sámuel szilágynagyfalusi lelkész verses önéletírása 1775-ből.* In: Album Amicorum. Tanulmányok Sipos Gábor születésének hetvenedik évfordulójára. Kolozsvár, 2021.
198. SZABÓÁ Szabó András: *Coetus Ungaricus. A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613.* HR 37. Budapest, 2017.
199. SZABÓK 1869 Szabó Károly: *Észrevételek a „Régi Magyar Könyvtár”-amhoz közlött adalékokra.* In: MKSZ IV. 1879/3.
200. SZABÓK 1870 Szabó Károly: *Egy gúnyirat a váradi ref. esperestség presbyterianus papjai ellen, 1655-ből.* MPEIF I (1870). XII. füzet.
201. SZABÓM Szabó Miklós: *Erdélyiek magyarországi egyetemeken 1848 előtt.* Marosvásárhely, 2005.
202. SZABÓT Szabó T. Attila: *Papok, mesterek és más egyházi tisztségviselők a XVI-XIX. században.* RSz XXXII (1939/13.)
203. SZABÓ-TONK Szabó Miklós-Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521–1700.* FRS IV. Szeged, 1992.
204. SZAKÁLY Szakály Ferenc: *Prológus: mezőváros és reformáció (Megoldási javaslatok).* In: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. HR 23. Budapest, 1995.
205. SZÁDECZKYB Dr. Szádeczky Béla (szerk.): *I. Apafi Mihály fejedelem udvartartása. I. Bornemisza Anna gazdasági naplói (1667–1690).* Budapest, 1911.
206. SZÁDECZKYL Szádeczky Lajos: *Halmágyi István Naplói és Iratai.* In: AÉ 17. k., 1906. évf. 193–204. füzet.
207. SZENCZI MOLNÁR *Szenczi Molnár Albert naplója, levelezései és irományai.* Jegyzetekkel ellátva kiadja Dézsi Lajos. Budapest, 1898.
208. SZENDREI Szendrei János: *Miskolcz város története. 1800–1910.* In: Miskolcz város története és egyetemes helyirata. V. Miskolc, 1911.

209. SZENDREY Szendrey Dénes: *Margittai lelkészek*. In: RSZ LXXII (1979/5–6.)
210. SZEREMLEI Szeremlei Samu: *Szilágyi András naplójából (1683–1732)*. In: DPL VII(I). 1887/4–5.
211. SZÉKELYG Székely Gábor: *Kecskeméti reformátusok végrendeletei a XVII-XVIII. századból*. In: Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve 24., szerk. Bárh János, Kecskemét, 2009.
212. SZILÁGYIF 1870 Szilágyi Ferenc: *Zilah történelméből*. Pest, 1870.
213. SZILÁGYIF 1876 Szilágyi Ferenc: *Idősb B. Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz*. Budapest, 1876.
214. SZILÁGYIS Szilágyi Sándor: *Kecskeméti ref. anyakönyvi följegyzések*. In: SpF 1857/II.
215. SZIMONIDESZ Szimonidesz Lajos: *A protestáns gályarabok könyvei*. In: MKSZ LXV., 1941/IV. f.
216. SZINNYEI Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I-XIV. Budapest, 1891–1914.
217. SZÖGI 2001 Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon. 1789–1919*. MDEÚ 5. Budapest, 2001.
218. SZÖGI 2011 Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*. MDEÚ 17. Budapest, 2011.
219. SZÖNYI NAGY 1686 Szőnyi Nagy István: *Elő-Hóltak jo illattya*. Debrecen, 1686.
220. SZÖNYI NAGY 1695 Szőnyi Nagy István: *Magyar Oskola*. In: Tholdy Ferenc (szerk.): *A régi magyar nyelvészek Erdősitől Tsétsiig*. CGVH. Pest, 1866.
221. TAR Tar Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon. 1694–1789*. MDEÚ 11. Budapest, 2004
222. THURZÓ Thurzó Ferenc: *A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története 1547–1755*. MÉ 13. Nagybánya 1905.
223. THURY Thury Etele (szerk.): *Iskolatörténeti adattár I-II*. Pápa, 1906–1908.
224. TOLNAI 1958 Tolnai Gábor: *Molnár Albert éneke*. In: Uő: *Évek, századok*. Budapest, 1958.
225. TOLNAI 1976 Tolnai Gábor: *Tótfalusi Kis Miklós »Halotti Kártája«*. In: ÚÍ 1976/11.

226. TONK Tonk Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága. 1653–1848.* FRS VI. Szeged, 1994.
227. TÓTHE Tóth Ernő: *Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651-1686 évekről.* In: TT 1903.
228. TÓTHF Tóth Ferenc: *A' túl a' tiszai superintendenciában élt református püspökök élete, e' jelen időkig lehozva.* Győr, 1812.
229. TÓTHL 2013 Tóth Levente: *A Sepsi Református Egyházmegye történeti névtára 1900-ig.* EREF 20. Budapest, 2013.
230. TÓTHL 2021 Tóth Levente: *Albizáló diákok Háromszéken a 18. században (Adattár).* In: Album Amicorum. Tanulmányok Sipos Gábor születésének hetvenedik évfordulójára. Kolozsvár, 2021.
231. TÓTHS Tóth Sámuel: *Adalékok a Tiszántúli Ev. Reformált Egyházkerület történetéhez I-II.* Debrecen, 1894
232. TÖRÖK 1887 Török István: *Pataki István ref. pap naplója 1672-1705-ig.* In: TT 1887.
233. TÖRÖK 1905 Török István: *A kolozsvári ev. ref. collegium története II.* Kolozsvár, 1905.
234. TÖRÖK 1906 Török István: *A kolozsvári collegium tanulóinak névsora.* In: A kolozsvári ev. ref. collegium (államilag segélyezett főgymnázium, bennlakás, elemi iskola) értesítője az 1905/6 évről, Kolozsvár, 1906.
235. TTREFLELK *Tiszántúli református lelkész-önéletrajzok. 1942–1944.* Szerk. Szabadi István. EADRTT XVIII. Debrecen–Nagyvárad, 2016.
236. TTREKZSI *A Tiszántúli Református Egyházkerület zsinati iratai I. 1578-1735.* S. a. r. Dáné Veronka – Szabadi István. EADRTT XXIV. Debrecen, 2022.
237. TURÓCZI-TROSTLER Turóczi-Trostler József: *Magyar cartesianusok.* In: M1 XII. évf., 1933/1-5. sz.
238. UGRAI *A tiszáninneni református egyházkerület lelkészei – A kezdetektől a Millenniumig.* Szerk. Ugrai János. Sárospatak-Tiszaújváros, 2005.
239. ÚMIL Péter László (főszerk.): *Új Magyar Irodalmi Lexikon 1–2, A–Gy, H–Ő.* Budapest, 1994.
240. VDGRAAF G. Henk van de Graaf: *A németalföldi akadémia és az erdélyi protestantizmus a XVIII. században. 1690–1795.* Kolozsvár, 1979.
241. VERRASZTÓ Verrasztó Gábor: *A Váncza család.* Budapest, 2007.

242. VERSÉNYI   Versényi György: *Miskolczi Gáspár*. In: ITK 16. 1906/4.
243. VASS   *Czegei Vass György és Vass László naplói. 1659–1739.*
Közli: Nagy Gyula. In: MTE Második osztály. Írók. 35.
k. Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI-XVIII.
századokból. III. k.
244. W. KOVÁCS   W. Kovács András: *Középszolnok és Kraszna vármegyék*
hatóságának középkori történetéhez. In: EM LXXIV.
2012/3.
245. WOLF   Wolf Rudolf: *Kraszna vármegye társadalma a 18. század*
első felében. In: SZILMAGY, Bukarest–Kolozsvár, 1999.
246. ZOVÁNYI 1895   Zoványi Jenő: *Egyleveles nyomtatványok s irodalomtörté-*
neti adatok a kolozsvári reformátusok belső templomában.
In: ITK 16. 1895/1.
247. ZOVÁNYI 1904   Zoványi Jenő: *A budai zsinat tagjai*. In: PSZ XVI. 1904/4.
248. ZOVÁNYI 1922   Zoványi Jenő: *A reformáció Magyarországon 1565-ig*.
Budapest, 1922
249. ZOVÁNYI 1929   Zoványi Jenő: *Protestáns lelkészek nyugtatványai régi*
tizedjegyzékek mellett. In: MPEA XIII. Budapest, 1929.
250. ZOVÁNYI 1939   Zoványi Jenő: *A Tiszántúli Református Egyházkerület tör-*
ténete. Debrecen, 1939.
251. ZOVÁNYI 1958   Zoványi Jenő: *Szathmári Pap János és Szathmári János*.
In: ITK XLVI. 1958/3–4.
252. ZOVÁNYI 1977   Zoványi Jenő: *A magyarországi protestantizmus 1565-től*
1600-ig. HR 6. Budapest, 1977.
253. ZOVLEX   Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti*
lexikon. Szerk. dr. Ladányi Sándor. Budapest, 1977.
254. ZSIGMOND 1996   Zsigmond Attila: *Somlyóújlak, református templom*. Erdé-
lyi műemlékek 12. Kolozsvár, 1996.
255. ZSIGMOND 2002   Zsigmond Attila: *Szilágysági „szenteszközök” a 17-18.*
századi vizitációs összeírásokban I. In: RSz 95. (2002/1.)
256. ZSIGMOND 2003-A   Zsigmond Attila: *Szilágysági „szenteszközök” a 17-18.*
századi vizitációs összeírásokban II. In: RSz 96. (2003/2.)
257. ZSIGMOND 2003-B   Zsigmond Attila: *Szilágysági „szenteszközök” a 17-18.*
századi vizitációs összeírásokban III. In: RSz 96. (2003/3.)
258. ZSIGMOND 2005   Zsigmond Attila: *Egyházközségeink a Névkönyvek tükré-*
ben. In: RSz 98. (2005/1.)
259. ZSIGMOND 2007   Zsigmond Attila: *A Szilágyi traktus legrégebbi lelkésznev-*
sorai. In: RSz 100. (2007/4.)

260. ZSIGMOND 2008 Zsigmond Attila: *Zilah, Király utca 34. Találkozott-e Zoványi P. György XII. Károllyal?* In: EM LXX. (2008/3--4.)
261. ZSIGMOND 2011-A Zsigmond Attila: *Szilágyi András naplója.* In: HH X., 2011/1.
262. ZSIGMOND 2011-B Zsigmond Attila: „*Hirtelen változható életemnek jó megfontolása kényszerített arra ...*” Zoványi P. György végrendelete. In: RSz 104. (2011/6.)
263. ZSIGMOND 2012-A Zsigmond Attila: *Megjegyzések a szilágysági harangok kutatásához.* In: HH XI., 2012/1.
264. ZSIGMOND 2012-B Zsigmond Attila: *Szilágysági prédikátorok „dib-dáb dolgai”.* In: HH XI., 2012/2.
265. ZSIGMOND 2013 Zsigmond Attila: *Mit tudunk Zoványi P. Györgyről?* In: HH XII., 2013/1.
266. ZSIGMOND 2014-A Zsigmond Attila: „*...Gencsi Sigmond uram az házat elvötte...*” In: HH XIII., 2014/1.
267. ZSIGMOND 2014-B Zsigmond Attila: *Barangolás a nevek útvesztőjében.* In: HH XIII., 2014/3.
268. ZSIGMOND 2015-A Zsigmond Attila: *Szilágynagyfalu kegyesröszzeírásai a 17–18. századból.* In: Archæologia Transylvanica. Studia in honorem Stephani Bajusz. Kolozsvár–Marosvásárhely–Budapest, 2015.
269. ZSIGMOND 2015-B Zsigmond Attila: *Színhagyomány és egyháztörténet-trás.* In: HH XIV., 2015/3.
270. ZSIGMOND 2018 Zsigmond Attila: *Adatok Ikafalvi B. János élettörténetéhez.* In: A reformáció öröksége. Szerk. Kolumbán Vilmos József. EREF 24. Kolozsvár, 2018.
271. ZSIGMOND 2019 Zsigmond Attila: „*Memoriae Sacrum*”. *Egy 18. századi lelkésznévsor létrejöttének körülményei.* In: A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben. Szerk. Kolumbán Vilmos József. EREF 25. Kolozsvár, 2019.
272. ZSIGMOND 2020-A Zsigmond Attila: *Miklós paptól Polgári Mártonig. Zilah egykori lelképásztorainak emlékezete.* In: KRE 100. Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára. Nagyvárad, 2020.
273. ZSIGMOND 2020-B *Kik képviselték a szilágyi traktust az 1646-os szatmárnémeti zsinaton?* In: Határtalanul a határok között. Szerk. Kolumbán Vilmos József, EREF 28. Kolozsvár, 2020.

274. ZSIGMOND 2022 Zsigmond Attila: „*A következő maradéknak emlékezetire*” *Bagosi Kovács István és a szilágybagosi egyházközség 18. századi vegyes jegyzőkönyve*. In: *A reformáció századai*. Szerk. Kolombán Vilmos József, EREF 31. Kolozsvár, 2022.
275. ZSIGMOND 2023 Zsigmond Attila: „*...mi ennekutánna az Erdélyi Püspökséghez fognánk tsattolódni*” *Adalékok a szilágy-szolnoki egyházmegye létrejöttéhez*. In: *Hagyomány Identitás Történelem 2022*. Szerk. Kiss Réka – Lányi Gábor, RÖ 10. Budapest, 2023.
276. ZSIGMOND 2024 Zsigmond Attila: *Könyvbejegyzések tanulságai*. In: *Egyház és történelem*. Szerk. Kolombán Vilmos József, EREF 33. Kolozsvár, megjelenés alatt.
277. Y. S. Y. S.: *Régiségek Kraszna megyében*. In: MJ 1845/3.

Levéltári források

1. AKV-BAGOS A szilágybagosi egyházközség első keresztelési anyakönyve. RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 143
2. AKV-BALLA A szilágyballai egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1775–1859), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 151.
3. AKV-DAMOS A kalotadamos-jákótelki egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1791-1850), RNL-KOL, fond: COLMATPARSTCIV, jelzete: 96/1.
4. AKV-ILOSVA A selymesilosvai egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1782–1838), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 625.
5. AKV-KÉMER A kémeri egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1751–1817), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 185.
6. AKV-KRASZNA *Matricula Sive Liber Natorum & Denatorum Ecclesie Reform. Krasznensis.* A krasznai egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1754–1831), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 332.
7. AKV-LELE A lelei egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1775–1837), RNL-SZAT, fond: COLREGPARSTCIV, jelzete: 851.
8. AKV-LOMPÉRT *Matricula sive memorialis Liber Natorum & Denatorum.* A lompéрти egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1784-1849), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 692.
9. AKV-MENYŐ *Emlekezetnek könyve.* A menyői egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1748-1825), ZEMLT, jelzet nélkül.
10. AKV-MVHELY A marosvásárhelyi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve, RNL-MS, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 884.
11. AKV-NAGYFALU A szilágynagyfalusi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve, RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 799.
12. AKV-SOMLYÓ-1 A szilágysomlyói egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1760–1828), RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 1174.

13. AKV-SOMLYÓ-2 A szilágysomlyói egyházközség esketési anyakönyve (1786–1854), LT-SOMLYÓ.
14. AKV-SZ.SZEG A szilágyszegi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve, RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 411.
15. AKV-TASNÁD A tasnádi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve (1760–1858), RNL-SZAT, fond: COLREGPARSTCIV, jelzete: 1541.
16. AKV-VÉRVÖLGY A vérvölgyi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve, RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 799.
17. AKV-ZOVÁNY A szilágyzoványi egyházközség legkorábbi vegyes anyakönyve, RNL-SZIL, fond: COLREGSTCIV, jelzete: 1358.
18. ALBUM-ZILAH-1 A zilahi iskola 1647-ben megkezdett matrikulája (eredeti címirata hiányzik). AKADKVT, fond: Arhivă, jelzete: mss A95.
19. ALBUM-ZILAH-2 *Album Novum Gimnasii Refor[matae]. Zilahensis Paratum in Anno MDCCXXXII.* AKADKVT, fond: Arhivă, jelzete: mss A89.
20. CATSTUDACAD *Catalogus Studiosorum Beneficiariosum ad Academias Exteras profector[um] ab a[nno]. 1632 ad a[nno]. 1659.* TRREL, fond: PHI, jelzet: I.I.j
21. FARAGÓ Faragó András: *A magyarberkeszi református egyházközség története.* 1963. NBEMLT.
22. FILEP-LEVÉL Filep István somlyói lelkész levele Szilágyi Sámuel debreceni superintendenshez. TRREL, fond: PIGY, jelzete: 31-Szi
23. HALMÁGYI *Somlyai Reformata Ecclesia Isten Kegyelme által való nevedésének, és sok rendbéli viszontagságainak le-írása, Melyet [...] concinnált, s-maga kezével le-irt Halmágyi Istvan, Curator.* LT-SOMLYÓ.
24. HOMAGIUM Jurământul de credință al preoților, curatorilor și învățătorilor, formulare de jurământ. RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: 111.
25. IKAFALVI Ikafalvi János naplója. LBKEK, Különgyűjtemények, jelzete: Ms 512.
26. JKV-KÉMER A kémeri egyházközség 1765-ben megkezdett jegyzőkönyve. RNL-SZIL, fond: PARREF-CAMĂR.
27. JKV-KRASZNA-1 *Compages Punctorum Constitutum et Rerum Memorabilium Ecclesiae Krasznensis Ab Anno 17 XLVI Concinnata.*

- A krasznai egyházközség 1746-ban megkezdett jegyzőkönyve. LT-KRASZNA, jelzete: I/1.
28. JKV-KRASZNA-2 *Inventarium et Ratio Perceptor. et Erogator. Ecclesiae R: Krasznensis ab Anno 171LVII.* A krasznai egyházközség 1747-ben megkezdett leltár- és számadáskönyve. LT-KRASZNA, jelzete: I/2.
29. JKV-NBÁNYA *A nagybányai ev. ref. egyház gyűléseinek jegyző könyve az 1695-1785. évektől.* RNL-MM, fond: PRBM, jelzete: 6.
30. JKV-SOMLYÓ *Liber hic [...] et rationem Christianae ac [...] Ecclesiae Szilagy-Som[...].* A szilágysomlyói egyházközség 1726-ban megkezdett vegyes jegyzőkönyve. LT-SOMLYÓ, jelzete: I/1.
31. JKV-TT-2 Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyv 1736–1759. TTREL, fond: PHI, jelzete: I.1.a.
32. JKV-TT-4 Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyv 1768–1782. TTREL, fond: PHI, jelzete: I.1.a.
33. JKV-TT-5 Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyv 1782–1792. TTREL, fond: PHI, jelzete: I.1.a.
34. JKV-ZILAH 1783 A zilahi egyházközség 1783. jan. 19-i konzisztoriális gyűlésének kivonata. TTREL, fond: PIGY, jelzete: 466-Szi
35. JKV 1974 Átadás-átvételi jegyzőkönyv a Szilágy-szolnoki egyházmegye történeti levéltári anyagának az Állami Levéltár Szilágy megyei fiókjába való átszállításáról. Másolati példány a KREL őrizetében.
36. KEMÉNY Kemény József: *Miscellanea XXVIII.* AKAD-KT, fond: Arhivă, jelzete: Mss KJ
37. NAPLÓ 1841 *Levél-Tári Napló* (a szilágyi traktus levéltárának rendezésével kapcsolatos, Verestóy Cs. Sándor levéltáros által 1841-ben megnyitott napló). RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: R140.
38. NÉVSOR-ZILAH A zilahi lelkipásztorok névsora az egyházközség tulajdonában levő Váradai Biblia előzéklapján. LT-ZILAH
39. NÉVSOR 1764 A szilágyi egyházmegye 1764. ápr. 25-én kelt kimutatása az egyházközségek lelkészeiről és tanítóiról. TTREL, fond: PHI / Egyházlátogatási iratok, jelzet: I.1.s
40. NÉVSOR 1943 / ... A szilágy-szolnoki egyházmegye gyülekezeteinek lelkipásztoraira vonatkozó, 1943-ban készült adatlapok (a hivatkozásban a vonatkozó egyházközség nevével kiegészítve) – ZEMLT

41. PROT-1 *Protocolum Sedis Ecclesiasticae in Districtu Szilagy, in ambitu duorum Comitatum Zolnok & Kraszna existentis* (a szilágyi traktus parciális zsinati jegyzőkönyve, 1666–1784). RNL-KOL, fond: COLDOCMS, jelzete: 7.
42. PROT-2 *Protocolum Ecclesiasticae Sedis Szilagyensis* (a szilágyi traktus 1680-ban megkezdett vegyes jegyzőkönyve). EREL, fond: SZILTR, jelzet nélkül.
43. PROT-3 *Protocollum Venerabilis Tractus Sylvaniensis in ambitu duor[um]. Szolnok Mediocr[is]. et Kraszna dispersim inclusi* (a szilágyi traktus parciális zsinati jegyzőkönyve, 1784–1816). RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: R39.
44. PROT-4 *Oeconomico Politico Protocolluma a' Tekintetes Közép Szolnok és T. Kraszna Vármegyékben helybeztetett Szilágy Vidéki Reformatus Ven. Tractusnak* (a szilágyi traktus parciális zsinati jegyzőkönyve, 1816–1833). RNL-SZIL, fond: PRSS, jelzete: R41.
45. PROT-BAGOS A szilágybagosi egyházközség Bagosi Kovács János által vezetett 18. századi vegyes jegyzőkönyve. RNL-SZIL, fond: PARREF-BOGHIŞ, jelzete: 4.
46. PROT-NB-1 *Tractus Rivuliensis Protocolon Vetus ab Ao 1620 idest MDCXX.* A nagybányai traktus legkorábbi parciális zsinati jegyzőkönyve. NBEMLT, jelzete: 1.
47. PROT-NB-2 *A Nagy Bányai Tiszteletes Egyházi Vidék ujjabb Inven-táriuma és Protocolluma.* A nagybányai traktus eredetileg 1643-ban megkezdett, majd 1807-ben újból használatba vett vegyes jegyzőkönyve (ismert nevén: „kapcsos könyv”). NBEMLT, jelzete: 4.
48. PROT-NV *A' Nagy-Váradí Reform. Ekklesiának Protocolluma.* Az újból megalakult váradí egyházközség Keresztesi József lelképásztor által 1784-ben megkezdett vegyes jegyzőkönyve. LT-NVOLASZI.
49. SZATHMÁRI-LEVÉL 1782 Szathmári Nagy István levele Szilágyi Sámuel püspöknek a seniori hivatalról való lemondása ügyében. TTREL, fond: PHI, jelzete: PHI 15/1782
50. SZATHMÁRI-LEVÉL 1784 Szathmári Nagy István levele Szilágyi Sámuel püspöknek ífj. Katona Imre ordinációja ügyében. TTREL, fond: PIGY, jelzete: 466-Szi

51. SZATHMÁRI-LEVÉL 1787 Szathmári Nagy István levele Szathmári Paksi István püspöknek két lelkész ordinációja ügyében. TTREL, fond: PHI, jelzete: PH 62/1787
52. SZATHMÁRI-LEVÉL 1789 Szathmári Nagy István levele Szathmári Paksi István püspöknek két lelkész ordinációja ügyében. TTREL, fond: PHI, jelzete: PH 28/1789.
53. VIZITJKV A szilágyi traktus vizitációs jegyzőkönyvei, I-VII. k., 1761-1828. fond: PRSS, jelzeteik: R1, R3-R8.
54. ZILAH-LEVÉL 1789 A zilahi egyházközség biznyságlevele Betlendi János felszentelése tárgyában. TTREL, fond: PHI, jelzete: PH 24/1789.
55. ZILREFKOLL A zilahi református kollégium iratanyaga. RNL-KOL, fond: Colecția Colegiului Reformat Zalău, jelzete: 264.
56. ZOVGY-LEVÉL Zoványi P. György 1719. aug. 10-én kelt levele Mezei István vérvölgyi lelkésznek. ZEMLT.

Világhalós források

1. ALBUM-MUILMAN *Album amicorum van Wigboldus Muilman (1674-1746), predikant*, 224., a hágai Koninklijke Bibliotheek tulajdonában, jelzete: Den Haag, KB: 133 M 89. Világhalós elérhetősége: <http://www.europeana.eu/portal/record/92065/2FB2DB-3B3ED8A86>
2. ALBUM-PPF Pápai Páriz Ferenc peregrinációs albuma. Világhalós elérhetősége: <http://ppf.mtak.hu/>
3. ELEM I / 1 Csepregi Zoltán: *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész I. A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610). I/1: A–L*. Budapest, 2014. Világhalós elérhetősége: <http://medit.lutheran.hu/konyvek/konyv-2286>
4. ERDŐS Erdős Pál: Geszt községtörténeti életrajzi lexikona. Világhalós elérhetősége: <http://erdospal.gportal.hu/>
5. LTFOND A Román Levéltári Fondra vonatkozó, 472 sz., 1971. dec. 20-án kelt Államtanácsi Rendelet. Világhalós elérhetősége: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/287>
6. PAREUS David Pareus: *Collegium Theologicorum [...] pars altera*. Heidelberg, 1620. Világhalós elérhetősége: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10775550?q=%28David+Pareus+Collegium+Theologicorum%29&page=4,5>
7. PATAKI Paraki Jenő: *Egy kolozsvári orvos-dinasztia: a Patakiak*. Világhalós elérhetősége: http://mek.oszk.hu/05400/05413/pdf/pataki_patakicsalad.pdf
8. RMK-HUNG Világhalós elérhetősége: <https://rmk.hungaricana.hu/hu/>
9. VISK Visk híres személyiségeinek adattára. Világhalós elérhetősége: http://visk.ucoz.hu/HTML/Viski_Ismert_Emberek.html

Periodikák, sorozatok rövidítései

AÉ	Akadémiai Értesítő
ÆT	Aetas
AHLH	Acta Historiæ Litterarum Hungaricarum
BA	Batthyáneum
BpSz	Budapesti Szemle
CGVH	Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae
DEMÉRT	Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából
DPL	Debreczeni Protestáns Lap
EADRTT	Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani
EM	Erdélyi Múzeum
EOE	Erdélyi Országgyűlési Emlékek
EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
EPK	Erdélyi Protestáns Közlöny
EPT	Erdélyi Prédikátori Tár
EREF	Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek
EtSz	Egyháztörténeti Szemle
Et	Egyháztörténet
ETA	Erdélyi Történeti Adatok
ETF	Erdélyi Tudományos Füzetek
FRS	Fontes Rerum Scholasticarum
GE	Gerundium
GF	Genealogiai Füzetek
GK	Geodézia és Kartográfia
HE	Historia Ecclesiastica
HH	Hepehupa
HL	Historia Litteraria
HR	Humanizmus és Reformáció
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
KMMKRK	A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei
Ko	Korunk
KSz	Könyvtári Szemle
LMtFk	Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények
MCsSz	Magyar Családtörténeti Szemle
MDEÚ	Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban

MEKK	Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai
MÉ	Művelődéstörténeti értekezések
MÍ	Minerva
MJ	Mult és Jelen
MK	Magyar Kurir
MKsz	Magyar Könyvszemle
MP	Magyar Pedagógia
MPEIF	Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező
MS	Magyar Sion
MT	Magyar Tudomány
MTE	Magyar Történelmi Emlékek
NEM	Nemzet, egyház, művelődés
NTK	Néptanítók könyve.
NT	Nemzeti Társalkodó
NyITK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
OSzKtÉK	Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve
OTD	Olvasmánytörténeti Dolgozatok
PAA	Per Aspera ad Astra
PEIL	Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
Pt	Pásztortűz
RGyÉK	A Ráday Gyűjtemény Évkönyve
RMPE	Régi Magyar Prózai Emlékek
RÖ	Reformáció Öröksége
RSz	Református Szemle
SL	Studia Litteraria
SpF	Sárospataki Füzetek
SpRL	Sárospataki Református Lapok
Sz	Századok
SzILMAGY	Szilágysági magyarok
SzKKt	Szegedi Középkortörténeti Könyvtár
ThSz	Theológiai Szemle
TT	Történelmi Tár
ÚÍ	Új Írás
ÚMM	Új Magyar Múzeum

Közgyűjtemények, levéltárak és levéltári fondok rövidítései

AKAD-KT	A Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára
COLDOCMS	Colecția de documente și manuscrise (RNL-KOL)
COLMATPARSTCIV	Colecția matricolelor parohiale de stare civilă (a Kolozs megyei egyházközségek anyakönyveit tartalmazó fond, RNL-KOL)
COLREGPARSTCIV	Colecția registrelor parohiale de stare civilă din județul Satu Mare (a Szatmár megyei egyházközségek anyakönyveit tartalmazó fond, RNL-SZAT)
COLREGSTCIV	Colecția registrelor de stare civilă (a Szilágy megyei egyházközségek anyakönyveit tartalmazó fond, RNL-SZIL)
EREL	Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára (Kolozsvár)
FÖKONZLT	Az Erdélyi Református Főkonzisztórium levéltára (EREL)
LBKEKT	„Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár)
LT-KRASZNA	A krasznai egyházközség levéltára
LT-NVOLASZI	A Nagyvárad olasz egyházközség levéltára
LT-SOMLYÓ	A szilágysomlyói egyházközség levéltára
LT-ZILAH	A zilahi egyházközség levéltára
NBEMLT	A Nagybányai Református Egyházmegye Levéltára (Nagybánya)
PARREF-BOGHIȘ	Parohia Reformată Boghiș (a szilágybagosi egyházközség állami őrizetben levő levéltári anyaga, RNL-SZIL)
PARREF-BM	Parohia Reformată Baia Mare (a nagybányai egyházközség állami őrizetben levő levéltári anyaga, RNL-MM)
PARREF-CAMĂR	Parohia Reformată Camăr (a kémeri egyházközség állami őrizetben levő levéltári anyaga, RNL-SZIL)
PIGY	Püspökök Iratainak Gyűjteménye (TTREL)
PHI	Püspöki Hivatal iratai (TTREL)
PRSS	Protopopiatul Reformat Sălaj-Solnoc (a szilágy-szolnoki egyházmegyei levéltár állami őrizetben levő anyaga, RNL-SZIL)
RNL-KOL	A Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Szolgálat (Kolozsvár)
RNL-MM	A Román Nemzeti Levéltár Máramaros megyei Szolgálat (Nagybánya)
RNL-MS	A Román Nemzeti Levéltár Maros megyei Szolgálat (Marosvásárhely)

RNL-SZAT	A Román Nemzeti Levéltár Szatmár megyei Szolgálat (Szatmárnémeti)
RNL-SZIL	A Román Nemzeti Levéltár Szilágy megyei Szolgálat (Zilah)
RNL-SZIL /	A szilágysági egyházközségek levéltári anyagait tartalmazó fondok, a vonatkozó gyülekezet megnevezésével.
SZILTRLEV	Szilágyi traktus levelei (a szilágyi traktus Kolozsváron őrzött levéltári anyaga). EREL, fond: B10.
TTREL	Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár (Debrecen)
ZEMLT	A Zilahi Református Egyházmegye levéltára (Zilah)